

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ

На правах рукопису

БЕБКО СВІТЛАНА ВІКТОРІВНА

УДК 378:[005.35:339.1]

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ КООПЕРАЦІЄЮ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ
ОСВІТИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Спеціальність 08.00.03 - економіка та управління національним господарством

ДИСЕРТАЦІЯ
на здобуття наукового ступеня доктора
економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

С.В. Бебко

Науковий консультант
доктор економічних наук, професор,
академік НАПН України,
Заслужений працівник
освіти України

Грищенко Іван Михайлович

Київ - 2022

АНОТАЦІЯ

Бєбко С В. **Механізм управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності** – Кваліфікаційна наукова робота на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 - економіка та управління національним господарством – Київський національний університет технологій та дизайну, Київ, 2022.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що освіта і наука у ХХІ ст. є беззаперечним стратегічним ресурсом будь-якої держави, найголовнішим чинником підвищення якості людського капіталу, генерації нових ідей, запорукою побудови інноваційної та конкурентоспроможної економіки. Втім, сучасні виклики, тенденції, реальний стан та динаміка розвитку системи вищої освіти в Україні спонукають до пошуку нових перспективних шляхів і напрямів її вдосконалення та подальшого розвитку, що здатні забезпечити закладам вищої освіти насамперед виконання покладеної на них місії і, як наслідок, дозволять посісти гідне місце на ринку освітніх послуг.

Нестабільність сучасного світу з його численними викликами та загрозами, непередбачуваність наслідків багатьох процесів та / або впливу інших чинників свідчать про настання епохи турбулентності, що характеризується складними економічними, соціальними та екологічними процесами які відбуваються у світовому просторі, а також потребою в зміні парадигми управління на тлі загострення глобальної конкуренції, зокрема, у сфері освіти і науки.

Останніми роками заклади вищої освіти різних країн, намагаючись збільшити власну конкурентоспроможність, доволі активно формують та підтримують кооперативні зв'язки. Варто зазначити, що зміцнення кооперації закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності наразі є однією з провідних тенденцій, що визначає стан розвитку міжнародного ринку освітніх послуг. Йдеться передусім про задоволення потреб національних ринків праці в підготовлених фахівцях, а також у задоволенні

корпоративного сектору новими науковими результатами (розробками, технологіями, інноваціями).

Розвиток систем вищої освіти країн, що розвиваються, дедалі більше відбувається з урахуванням глобальних трендів, у тому числі тенденцій глобалізації освітнього простору. Заклади вищої освіти таких країн підтримують широкі міжнародні зв'язки, приймають на навчання іноземних студентів, реалізують програми міжнародної академічної мобільності, беруть участь у грантових програмах тощо. Всебічне вивчення та узагальнення цього досвіду безсумнівно являє значний науковий та прикладний інтерес і підтверджує актуальність теми дослідження.

З актуальних питань розвитку ринків освітніх послуг, формування та підтримки кооперативних зв'язків закладів вищої освіти різних країн оприлюднено низку наукових праць. Опрацювання зарубіжних та вітчизняних наукових джерел засвідчило, що в сучасних умовах загострення конкурентної боротьби на глобальних ринках, у тому числі й на глобальному ринку освітніх послуг, виникають нові ризики та виклики, що дестабілізують механізм підтримки діяльності національних систем вищої освіти, а відтак – значно підсилюють інтенсивність конкуренції суб'єктів цих ринків, тобто закладів вищої освіти.

Необхідність розвитку концептуальних основ управління спільними кооперативними закладами вищої освіти, а також теоретико-методологічних та методико-прикладних підходів до її формування зумовила актуальність теми дисертаційної роботи, мету і завдання цього дослідження.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до планів наукових досліджень за темами: «Методологічні засади інноваційно-інтеграційного розвитку підприємницьких закладів вищої освіти» (номер державної реєстрації 0121U109411), де автором запропоновано методологічні положення управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти, які базуються на максимізації ресурсної взаємодоповнюваності і мінімізації інституційної несумісності; «Стратегічні вектори управління інноваційним розвитком

інтегрованих структур бізнесу» (номер державної реєстрації 0120U103265), в якій особистий внесок автора полягає в розробленні науково-організаційного підходу до формування передових механізмів управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти з урахуванням особливостей міжнародної кооперації; «Детермінанти трансформації економіки України в контексті реалізації Цілей сталого розвитку (макро-, мезо- та мікрорівень)» (номер державної реєстрації 0120U103028), в межах якої автором сформовано напрями розвитку системи емпіричних доказів переваг переходу від кооперації до транснаціонального партнерства закладів вищої освіти відповідно до досягнутого рівня соціально-економічної ефективності механізму управління на макро-, мезо- та мікрорівнях.

Метою цієї дисертаційної роботи є розроблення й наукове обґрунтування теоретичних та методологічних засад, методичних підходів і практичних рекомендацій щодо реалізації механізму управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності.

Об'єктом дослідження є управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності.

Предмет дослідження охоплює сукупність теоретико-методологічних, методичних та прикладних засад формування та реалізації механізму управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності.

Теоретико-методологічною основою дисертації є фундаментальні положення теорій розвитку та управління в поєднанні з теорією систем, а також застосування системного, структурного, синергетичного та процесного підходів до управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності.

Методичну основу роботи формує комплекс загальнонаукових та спеціальних методів, які було використано для вирішення поставлених завдань, зокрема: діалектично-логічний метод наукового пізнання та загальнонауковий метод гносеології – для дослідження ролі та основних форм розвитку

кооперативних структур в умовах глобальної конкурентоспроможності; системно-структурний метод, методи індукції, дедукції та логічних узагальнень – для формування передумов та інституціонального підґрунтя розвитку міжнародного ринку освітніх послуг; методи абстрактно-логічного та системного аналізу – для структурування та аналізу інтеграційних процесів міжнародного ринку освітніх послуг; методи економіко-статистичного аналізу – для дослідження тенденцій розвитку у сфері інтернаціоналізації вищої освіти; обґрунтування особливостей моделювання співпраці у сфері освіти України та інших країн світу на прикладі Китаю; методи економетричного моделювання – в оцінюванні показників, що визначають моделювання напрямів управління та оцінки рівня кооперації закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності; методи нечіткої логіки і множинного кореляційного аналізу – для обґрунтування забезпечення переваг в управлінні кооперацією міжнародних закладів вищої освіти; методи математичного моделювання, багатокритеріального аналізу, аналітичного та емпіричного узагальнення – для визначення ефекту консолідації та диверсифікації ресурсів при реалізації механізму управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності; метод системної динаміки – для прогнозування програмного розвитку систем кластерного партнерства. Для моделювання та проведення обчислень використовувались такі спеціальні програмно-технічні засоби: MS Excel, STATISTICA, RSPSS, мови програмування «R».

В роботі вперше відповідно до сформульованих завдань дослідження запропоновано методика розроблення системи управління кооперацією закладів вищої освіти, яка ґрунтується на положеннях мережевої економіки, з урахуванням поєднання й узгодження сучасних наукових підходів, теорій управління, що надає можливість бачення феномену кооперації міжнародних закладів вищої освіти як цілісної системи. Це забезпечує виявлення особливостей та специфічних закономірностей управління кооперацією

закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності, а також їх ширше застосування у вітчизняній науці і практиці

Сформовано концептуальні засади управління спільними кооперативними закладами вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності, що ґрунтуються на максимізації ресурсної взаємодоповнюваності й мінімізації інституційної несумісності, головна мета яких полягає в забезпеченні розвитку кооперації міжнародних закладів вищої освіти як чинника підвищення ефективності діяльності закладів вищої освіти за трьома сферами: освіта, дослідження та трансфер технологій з урахуванням особливостей міжнародної діяльності закладів вищої освіти. Зазначене вище дозволяє розглядати управління кооперацією закладів вищої освіти в умовах глобальної конкурентоспроможності як стійке економічне явище.

Обґрунтовано комплексний науково-методичний підхід до управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти, які базуються на виокремлених ключових сферах та стратегічних можливостях кооперації міжнародних ЗВО, що сприятиме приросту наукових знань про управління кооперацією ЗВО, поглиблюючи його сутність та впроваджуючи ефективний механізм управління в умовах глобалізації та конкуренції.

За результатами теоретичного аналізування, дістав подальшого розвитку понятійно-категоріальний апарат щодо наукових дефініцій в частині трактування таких понять, як: «управління кооперацією закладів вищої освіти в глобальному середовищі»; «механізм управління кооперацією закладів вищої освіти»; «система інформаційного забезпечення процесів управління кооперацією ЗВО», «моделювання механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти», що відповідно створив передумови для формування глобального ринку освітніх послуг, інтернаціоналізації діяльності ЗВО, адаптації їх відповідно до нових викликів і запитів.

Узагальнено теоретичні засади розвитку системи емпіричних доказів переваг переходу від кооперації до транснаціонального партнерства закладів вищої освіти відповідно до досягнутого рівня соціально-економічної

ефективності механізму управління, враховують рівні аналізу – макрорівень (регіональний / національний); мезорівень (інституційний, регіональний, галузевий) та мікрорівень (окремі ЗВО) та дозволяє виокремити економічне зростання як непряму економічну вигоду від транснаціональної співпраці, яка може бути результатом збільшення та покращення запасів людського капіталу завдяки вищій якості освіти, технологічним інноваціям, кількісному та якісному зростанню фундаментальних та прикладних досліджень;

Запропоновано науково-методичний інструментарій аналізування переваг в управлінні кооперацією міжнародних закладів вищої освіти що враховує послідовність таких етапів, як: аналіз зовнішнього середовища; аналіз економічних та неекономічних переваг від кооперації у сфері вищої освіти, який більш повно відображає сучасні умови економічної діяльності ЗВО. Реалізація цих положень дозволяє отримати потенційний ефект від консолідації та диверсифікації ресурсів при управлінні кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності.

Удосконалено і обґрунтовано науково-методичні положення до моделювання механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти, які базуються на використанні програмного забезпечення Smart PLS, враховують дію латентних змінних, а також, на відміну від наявних підходів, дозволяють визначити та обґрунтувати систему відповідних заходів щодо підвищення рівня ефективності кооперації в довгостроковій перспективі, вдосконалити систему забезпечення якості освіти, мережеву роботу та НДДКР тощо.

Запропоновано оновлені методико-прикладні положення визначення соціально-економічної ефективності механізму управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності, які базуються на основі забезпечення міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти з дотриманням принципів глобалізації, інтернаціоналізації, масовізації та маркетингу та враховують оцінку чинників забезпечення соціально-економічної ефективності: рівня досяжності місій та цілей; рівня

взаємодоповнюваності й узгодженості дій партнерів; використання людського капіталу; узгодженості елементів інституційної мережі реалізації проєктів; оцінки витраченого часу та ресурсів; розвиненості комунікації; можливості реалізації організаційних стратегій, організаційних структур, відповідного рівня управління; кадрових, фінансових ресурсів та допоміжних послуг.

Детально розглянуто і структуровано інформаційне забезпечення процесів управління кооперацією міжнародних закладів вищої освіти, яке базується на удосконаленій інтегрованій системі інформаційного забезпечення даних процесів і сприяє ефективному та своєчасному прийнятті стратегічних рішень щодо коопераційної діяльності закладів вищої освіти, поширення міжнародних кооперативних форм спільної діяльності закладів вищої освіти в Україні, сприяють розповсюдженню і вдосконаленню ринкових відносин в освіті, активізують задоволення суспільства в освітніх послугах на конкурентних ринках, охоплюючи управління, навчання, дослідження.

Виокремлено концептуальні положення щодо створення синергетичного ефекту консолідації та диверсифікації ресурсів при реалізації механізму управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності, які втілюються у: 1) забезпеченні сталого розвитку якості вищої освіти; 2) сприянні розвитку людського потенціалу забезпечення гендерної рівності, інклюзивності та справедливості надання послуг вищої освіти в умовах кооперації; 3) кооперації досліджень та інновацій у міжнародних закладах вищої освіти; 4) формуванні транснаціональних ексклюзивних компетентностей майбутніх фахівців; 5) забезпеченні міжнародної освітньої та науково-дослідної мобільності студентів та викладачів; 6) залученні всіх рівнів стейкхолдерів до підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності.

Положення та найвагоміші результати дисертаційної роботи знайшли відображення в 30 наукових працях, з них: 1 монографія, 20 статей у фахових виданнях України та виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз

даних «Scopus/Web of Science»), також 9 праць апробаційного характеру. Загальний обсяг, що належить автору, становить 25,48 друк. арк.

Ключові слова: *глобалізація, глобалізаційне середовище, ефект масштабу, заклади вищої освіти, диференціація послуг, інтеграція, управління, коопераційні зв'язки, кооперація, міжнародні заклади вищої освіти, спільні заклади вищої освіти, трансфер технологій, рівень розвитку, рейтинги ЗВО.*

ANNOTATION

Bebko S. V. *The mechanism of management of cooperation of higher education institutions for the development of global competitiveness* - Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Economic Sciences, specialty 08.00.03 - economics and management of the national economy - Kyiv National University of Technology and Design, Kyiv, 2022.

The relevance of the research topic is determined by the fact that education and science in the XXI century. is an indisputable strategic resource of any state, the most important factor in improving the quality of human capital, generating new ideas, and the key to building an innovative and competitive economy. However, modern challenges, trends, the real state and dynamics of the development of the higher education system in Ukraine encourage the search for new promising ways and directions for its improvement and further development, which are able to ensure that higher education institutions, first of all, fulfill their assigned mission and, as a result, allow to sit a worthy place in the market of educational services.

The instability of the modern world with its numerous challenges and threats, the unpredictability of the consequences of many processes and / or the influence of other factors indicate the onset of an era of turbulence, characterized by complex economic, social and environmental processes occurring in the global space, as well as the need to change the management paradigm against the background intensification of global competition, in particular, in the field of education and science.

In recent years, higher education institutions of various countries, trying to increase their own competitiveness, have been actively forming and maintaining cooperative ties. It is worth noting that strengthening the cooperation of higher education institutions for the development of global competitiveness is currently one of the leading trends that determines the state of development of the international market of educational services. It is primarily about meeting the needs of national

labor markets for trained specialists, as well as satisfying the corporate sector with new scientific results (developments, technologies, innovations).

The development of higher education systems in developing countries is increasingly taking into account global trends, including trends in the globalization of the educational space. Institutions of higher education in such countries maintain extensive international relations, accept foreign students, implement international academic mobility programs, participate in grant programs, etc. A comprehensive study and generalization of this experience is undoubtedly of significant scientific and applied interest and confirms the relevance of the research topic.

A number of scientific works have been published on topical issues of the development of educational services markets, the formation and support of cooperative relations of higher education institutions of different countries. Studying foreign and domestic scientific sources proved that in modern conditions of intensifying competition on global markets, including the global market of educational services, new risks and challenges arise that destabilize the mechanism of supporting the activities of national systems of higher education, and therefore significantly strengthen the intensity of competition among the subjects of these markets, i.e. institutions of higher education.

The need to develop the conceptual foundations of management of joint cooperative institutions of higher education, as well as theoretical-methodological and methodological-applied approaches to its formation determined the relevance of the topic of the dissertation, the goal and task of this research.

The dissertation work was carried out in accordance with the plans of scientific research on the topics: "Methodological principles of innovative and integrated development of entrepreneurial institutions of higher education" (state registration number 0121U109411), where the author proposed methodological provisions for managing the development of cooperation of international institutions of higher education, which are based on maximizing resource complementarity and minimization of institutional incompatibility; "Strategic management vectors of innovative development of integrated business structures" (state registration number

0120U103265), in which the author's personal contribution consists in the development of a scientific and organizational approach to the formation of advanced management mechanisms for the development of cooperation of international higher education institutions, taking into account the peculiarities of international cooperation; "Determinants of the transformation of the economy of Ukraine in the context of the implementation of the Sustainable Development Goals (macro-, meso- and micro-levels)" (state registration number 0120U103028), within which the author formed directions for the development of a system of empirical evidence of the advantages of the transition from cooperation to transnational partnership of higher education institutions in accordance with the achieved level of socio-economic efficiency of the management mechanism at the macro-, meso- and micro-levels. The purpose of this dissertation is the development and scientific substantiation of theoretical and methodological principles, methodological approaches and practical recommendations for the implementation of the management mechanism of cooperation of higher education institutions for the development of global competitiveness.

The object of the study is the management of cooperation of higher education institutions for the development of global competitiveness.

The subject of the study covers a set of theoretical, methodological, methodological and applied principles of formation and implementation of the management mechanism of cooperation of higher education institutions for the development of global competitiveness.

The theoretical and methodological basis of the dissertation is the fundamental provisions of development and management theories in combination with systems theory, as well as the application of systemic, structural, synergistic and process approaches to the management of cooperation of higher education institutions for the development of global competitiveness.

The methodological basis of the work is formed by a complex of general scientific and special methods that were used to solve the tasks, in particular: the dialectical-logical method of scientific knowledge and the general scientific method

of epistemology – to study the role and main forms of development of cooperative structures in conditions of global competitiveness; system-structural method, methods of induction, deduction and logical generalizations - for the formation of prerequisites and institutional basis for the development of the international market of educational services; methods of abstract logical and systemic analysis - for structuring and analysis of integration processes of the international market of educational services; methods of economic and statistical analysis - for researching development trends in the field of internationalization of higher education; substantiation of the peculiarities of modeling cooperation in the field of education of Ukraine and other countries of the world on the example of China; econometric modeling methods – in the assessment of indicators that determine the modeling of management directions and assessment of the level of cooperation of higher education institutions for the development of global competitiveness; methods of fuzzy logic and multiple correlation analysis – to substantiate the provision of advantages in the management of cooperation of international institutions of higher education; methods of mathematical modeling, multi-criteria analysis, analytical and empirical generalization – to determine the effect of consolidation and diversification of resources in the implementation of the management mechanism of cooperation of higher education institutions for the development of global competitiveness; the method of system dynamics – for forecasting the software development of cluster partnership systems. The following special software and technical tools were used for modeling and calculations: MS Excel, STATISTICA, RSPSS, programming language "R".

For the first time in the work, in accordance with the formulated research objectives, a methodology for the development of a management system of cooperation of higher education institutions is proposed, which is based on the provisions of the network economy, taking into account the combination and coordination of modern scientific approaches, management theories, which provides the opportunity to see the phenomenon of cooperation of international institutions of higher education as a complete system . This ensures the identification of features

and specific regularities of the management of cooperation of higher education institutions for the development of global competitiveness, as well as their wider application in domestic science and practice

The conceptual principles of management of joint cooperative institutions of higher education for the development of global competitiveness have been formed, based on the maximization of resource complementarity and the minimization of institutional incompatibility, the main purpose of which is to ensure the development of cooperation of international institutions of higher education as a factor in increasing the efficiency of the activities of institutions of higher education in three areas: education, research and technology transfer taking into account the peculiarities of the international activities of higher education institutions. The above allows us to consider the management of cooperation of higher education institutions in the conditions of global competitiveness as a sustainable economic phenomenon.

A comprehensive scientific and methodological approach to the management of cooperative processes of international institutions of higher education, which is based on the identified key areas and strategic opportunities of cooperation of international higher education institutions, is substantiated, which will contribute to the increase of scientific knowledge about the management of cooperation of higher education institutions, deepening its essence and implementing an effective management mechanism in the conditions of globalization and competition

According to the results of the theoretical analysis, the conceptual and categorical apparatus regarding scientific definitions was further developed in the interpretation of such concepts as: "management of cooperation of higher education institutions in a global environment"; "mechanism of management of cooperation of higher education institutions"; "system of information support for management processes of higher education cooperatives", "modeling of management mechanisms of joint cooperative institutions of higher education", which accordingly created prerequisites for the formation of a global market of educational services, internationalization activities of higher education institutions, adapting them to new challenges and requests.

The theoretical principles of the development of the system of empirical evidence of the advantages of the transition from cooperation to transnational partnership of higher education institutions in accordance with the achieved level of socio-economic efficiency of the management mechanism are summarized, the levels of analysis are taken into account - the macro level (regional / national); meso-level (institutional, regional, sectoral) and micro-level (individual higher education institutions) and allows to single out economic growth as an indirect economic benefit from transnational cooperation, which can be the result of increasing and improving human capital stocks due to higher quality of education, technological innovations, quantitative and qualitative growth of fundamental and applied research;

A scientific and methodological toolkit for analyzing the advantages in the management of cooperation of international institutions of higher education is proposed, which takes into account the sequence of such stages as: analysis of the external environment; analysis of economic and non-economic benefits from cooperation in the field of higher education, which more fully reflects the current conditions of economic activity of higher education institutions. The implementation of these provisions makes it possible to obtain a potential effect from the consolidation and diversification of resources in the management of cooperation of higher education institutions for the development of global competitiveness.

The scientific and methodological provisions for modeling the management mechanisms of joint cooperative institutions of higher education, which are based on the use of Smart PLS software, take into account the effect of latent variables, and also, in contrast to existing approaches, allow to determine and justify the system of appropriate measures to increase the level have been improved and substantiated. effectiveness of cooperation in the long term, to improve the system of ensuring the quality of education, network work and R&D, etc.

Updated methodological and practical regulations for determining the socio-economic efficiency of the mechanism of cooperation management of higher education institutions for the development of global competitiveness are proposed, which are based on the basis of ensuring international cooperation in the field of

higher education in compliance with the principles of globalization, internationalization, massification and marketization and take into account the assessment of factors of ensuring social economic efficiency: level of achievement of missions and goals; level of complementarity and coordination of partners' actions; use of human capital; coherence of the elements of the institutional network of project implementation; estimates of time and resources spent; development of communication; the possibility of implementing organizational strategies, organizational structures, the appropriate level of management; personnel, financial resources and support services.

The information support for the management processes of cooperation of international institutions of higher education, which is based on an improved integrated system of information support for these processes and contributes to the effective and timely adoption of strategic decisions regarding the cooperative activities of institutions of higher education, the spread of international cooperative forms of joint activity of institutions of higher education in Ukraine, is considered and structured in detail. , contribute to the spread and improvement of market relations in education, activate the satisfaction of society in educational services in competitive markets, covering management, training, research.

Conceptual provisions regarding the creation of a synergistic effect of consolidation and diversification of resources during the implementation of the management mechanism of cooperation of higher education institutions for the development of global competitiveness are highlighted, which are embodied in:

- 1) ensuring the sustainable development of the quality of higher education;
- 2) promoting the development of human potential to ensure gender equality, inclusiveness and fairness in the provision of higher education services in conditions of cooperation;
- 3) research and innovation cooperation in international institutions of higher education;
- 4) formation of transnational exclusive competences of future specialists;
- 5) ensuring international educational and research mobility of students and teachers;
- 6) involvement of all levels of stakeholders in increasing the level of international competitiveness.

The provisions and the most important results of the dissertation work were reflected in 30 scientific works, including: 1 monograph, 20 articles in specialized publications of Ukraine and publications included in the international scientometric databases "Scopus/Web of Science"), as well as 9 works of an approbation nature. The total volume owned by the author is 25.48 prints. sheet/

Keywords: *globalization, globalization environment, scale effect, higher education institutions, differentiation of services, integration, management, cooperative relations, cooperation, international institutions of higher education, joint institutions of higher education, technology transfer, level of development, ratings of higher education institutions.*

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Shikovets, C., Kvita, G., Bebko, S. (2022). Digital management technologies in the condition of sustainable development. *Transformation of economy, finance and management in modern conditions: Scientific monograph* (pp. 634–656). Riga, Latvia: Baltija Publishing. (2,88 д. а., особисто автору належить 1 д. а., особистий внесок: вибудовано методологічні підходи до моделювання напрямів управління та оцінки рівня кооперації для розвитку глобальної конкурентоспроможності).

Статті у наукових фахових виданнях України та виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз:

2. Бебко С. В. Кластеризація освітнього простору та створення міжнародних консорціумів. *Економіка та суспільство*. 2020. № 22. DOI: 10.32782/2524-0072/2020-22-65. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/111>. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Vernadsky National Library, Google Scholar, Index Copernicus, CiteFactor, Eurasian Scientific Journal Index (ESJI), Directory of Open Access Journals (DOAJ)].

3. Бебко С. В. Інтернаціоналізація та кооперація системи вищої освіти України в умовах глобальних викликів. *Науковий вісник Полісся*. 2020. № 2 (21). С. 28–38. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Міжнародний центр періодичних видань; Ulrichsweb Global Serials Directory; Crossref; Google Scholar; РІНЦ; Index Copernicus; Українська науково-освітня мережа УРАН; Національна бібліотека України ім. Вернадського; реферативна база даних «Україніка наукова»].

4. Бебко С. В. SWOT-аналіз як інструмент управління міжнародною кооперацією закладів вищої освіти. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2020. №4(24). С. 16–25. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: НБУ ім. Вернадського; eLIBRARY.RU; українська

науковоосвітня мережа «УРАН»; реферативна база даних «Україніка наукова»; USJ (Ukrainian scientific journals); Google scholar; Index Copernicus; BASE (Bielefeld Academic Search Engine)].

5. Бебко С. В. Кооперація закладів вищої освіти в умовах глобальної конкуренції. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2020. №3(23). С. 17–25. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: НБУ ім. Вернадського; eLIBRARY.RU; українська науковоосвітня мережа «УРАН»; реферативна база даних «Україніка наукова»; USJ (Ukrainian scientific journals); Google scholar; Index Copernicus; BASE (Bielefeld Academic Search Engine)].

6. Bebko, S. (2020). Basic vectors of management of joint cooperative institutions of higher education. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент*, 4(86): 88–91. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus; Google Scholar; ResearchBib; Open Ukrainian Citation Index; Національна бібліотека України ім. В. Вернадського].

7. Бебко С. В. Визначення ефектів коопераційної взаємодії у сфері вищої освіти. *Економічний простір*. 2021. (169). С. 35–39. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/169-6>. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Національна бібліотека України ім. В. Вернадського; Index Copernicus; Google Scholar; Crossref; Open Ukrainian Citation Index].

8. Gryshchenko, I. M., Bebko, S. V. (2022). Foresight tools to enhance energy efficiency in buildings based on the university energy hub. *Journal of Strategic Economic Research*, 5, 51–60. <https://doi.org/10.30857/2786-5398.2021.5.6>. (1,25 д.а, особисто автору належить 0,8 д.а., особистий внесок: досліджено інституціональні та нормативно-правові проблеми розвитку у сфері інтернаціоналізації вищої освіти). [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Google Scholar; WorldCat; CrossRef; Інтернет-каталог Бібліотеки Конгресу; Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського; Інституційний репозиторій Київського національного університету технологій та дизайну].

9. Kvita, G., Bebko, S., Shikovets, C. (2021). The system and situational models of business activity. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. Випуск 5(32). С. 90-95. (0,63 д.а., особисто автору належить 0,2 д.а., особистий внесок: визначено та проаналізовано переваги в інтегрованій системі управління). [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського; Index Copernicus; Google Scholar; Crossref; Open Ukrainian Citation Index (OUCI)].

10. Бебко С. В. Концептуальні орієнтири створення синергетичного ефекту консолідації та диверсифікації ресурсів при реалізації механізму управління кооперацією закладів вищої освіти. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2022. № 2. С. 8–21. DOI: 10.30857/2786-5398.2022.2.1. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Google Scholar; WorldCat; CrossRef; Інтернет-каталог Бібліотеки Конгресу; Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського; Інституційний репозиторій Київського національного університету технологій та дизайну].

11. Бебко С. В. Стратегічні напрями управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2022. № 3. С. 8–20. DOI: 10.30857/2786-5398.2022.3.1 [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Google Scholar; WorldCat; CrossRef; Інтернет-каталог Бібліотеки Конгресу; Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського; Інституційний репозиторій Київського національного університету технологій та дизайну].

12. Бебко С. В. Особливості моделювання співпраці у сфері освіти України та Китаю. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2022. №2. С. 9–13. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus; Google Scholar; ResearchBib; Open Ukrainian Citation Index; Національна бібліотека України ім. В. Вернадського].

13. Bebko, S. (2022). Methodical aspects of determining the effectiveness of free economic cooperation in the system of cooperation management of higher education institutions. *Management*, 1(35): 9–21. <https://doi.org/10.30857/2415->

[3206.2022.1.1](#). [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Google Scholar; WorldCat; CrossRef; Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського; Інституційний репозиторій Київського національного університету технологій та дизайну].

14. Bebko, S. (2022). Modeling the approaches to managing joint co-op institutions of higher education. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2022. № 4(9). С. 14–21. DOI: 10.30857/2786-5398.2022.4.2. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Google Scholar; WorldCat; CrossRef; Інтернет-каталог Бібліотеки Конгресу; Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського; Інституційний репозиторій Київського національного університету технологій та дизайну].

Статті у міжнародних виданнях, та виданнях індексованих міжнародними наукометричними базами: Web of Science Core Collection та/або Scopus:

15. Zakharin, S., Viblyi, P., Bebko, S., Nahorna, N., Aloslyn, S. (2020). New Statistical and Econometric Approaches to Assessing Financial Processes (Banking Sector, Public Debt, Financial Management). *International Journal of Industrial Engineering and Production Research*, 31(4): 609–624. (2 д. а., особисто автору належить 0,5 д.а., особистий внесок: обґрунтовано синергетичний ефект консолідації та диверсифікації фінансових ресурсів при реалізації механізму управління) [Міжнародна наукометрична база: Scopus].

16. Kovtun, O., Lutsiak, V., Ostapchuk, A., Lavinska, D., Sieriebriak, K., Kononenko, A., Bebko, S. (2021). Contemporary Management of University's Strategic Development: the Case Study on Ukrainian Universities. *International Journal of Computer Science and Network Security*, 21(12): 269–279. (1,38 д. а., особисто автору належить 0,4 д.а., особистий внесок: сформовано концептуальні основи управління освітніми процесами) [Міжнародна наукометрична база: Web of Science].

17. Chyzhevska, M., Sytniakivska, S., Demydova, M., Bebko, S., Puzyrova, P., Dovbush, V., Klymenchukova, N. (2022). The interstate development of human

capital accounting: assessment and modeling of the economic effect. *International Journal of Advanced and Applied Sciences*, 9(4): 35–43. (1,13 д. а., особисто автору належить 0,2 д.а., особистий внесок: систематизовано структурно-динамічне аналізування інтеграційних процесів людського капіталу) [Міжнародна наукометрична база: Scopus].

18. Ishchejkin, T., Liulka, V., Dovbush, V., Zaritska, N., Puzyrova, P., Tsalko, T., Nevmerzhytska, S., Rusina, Yu., Nyshenko, O., Bebko, S. (2022). Information Subsystem of Agri-food Enterprise Management in the Context of Digitalization: The Problem of Digital Maturity. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 38: 243–252. (1,25 д. а., особисто автору належить 0,2 д.а., особистий внесок: обґрунтовано інформаційне забезпечення процесів управління) [Міжнародні наукометричні бази: Scopus, Web of Science].

19. Michkivskyy, S., Naholiuk, O., Shkoda M., Voronko-Nevidnycha, T., Bebko, S., Biliavska, L. (2021). Support for innovative entrepreneurship and inclusive education as a basis for strategic economic management in the context of sustainable development. *Laplace En Revista*, 7(3B): 621–627. (0,88 д. а., особисто автору належить 0,2 д.а., особистий внесок: сформовано концептуальні основи стратегічного управління для підтримки інклюзії в спільних кооперативних закладах вищої освіти) [Міжнародне видання].

20. Bebko, S., Gryshchenko, I. (2021). Structural and dynamic analysis of integration processes of the international market of educational services. *EUROPEAN SCIENCE Scientific journal*, 2/2021: 20–26. (0,88 д. а., особисто автору належить 0,5 д.а., особистий внесок: проаналізовано передумови та інституціональне підґрунтя розвитку міжнародного ринку освітніх послуг) [Міжнародне видання].

21. Gryshchenko, I., Bebko, S. (2022). Socio-economic efficiency of the management mechanism of cooperation of higher education institutions for the development of global competitiveness. *EUROPEAN SCIENCE Scientific journal* 1/2022: 19–25. (0,88 д. а., особисто автору належить 0,5 д.а., особистий внесок: визначено соціально-економічну ефективність механізму управління

кооперацією для розвитку глобальної конкурентоспроможності) [Міжнародне видання].

Публікації (статті та тези доповідей) у матеріалах науково-практичних конференцій:

22. Бебко С. В. Освіта як засіб досягнення цілей сталого розвитку. *Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Інноваційний розвиток інформаційного суспільства: економіко-управлінські, правові та соціокультурні аспекти»* (22 грудня 2020). Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2020. С. 22–23.

23. Бебко С. В. Основні тенденції глобалізації вищої освіти. *Матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації»: тези доповідей* (10 листопада 2020 р.). Київ: КНУТД, 2020. С. 52–53.

24. Бебко С. В. Кооперація закладів вищої освіти як засіб мінімізації негативних наслідків в умовах глобальної пандемії. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові диспути: тези доп. ІІ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (4–5 лютого 2021 р.). Дніпро, Україна, 2021. Т. 1. С. 196–198.

25. Бебко С.В. Мережева взаємодія закладів вищої освіти у формі кооперації. *Актуальні питання світової і національної економіки: оцінки та стратегії розвитку: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 27 березня 2021 року). Львів: ГО «Львівська економічна фундація», 2021. С. 20–22.

26. Бебко С. Функціонування спільних закладів вищої освіти в умовах пандемії Covid-19. *Імперативи економічного зростання в контексті реалізації глобальних цілей сталого розвитку: тези доповідей ІІ Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції Київського національного університету технологій та дизайну* (м. Київ, 23 квітня 2021 року). Київ: КНУТД, 2021.

С. 14–16. https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/18621/1/IMPER2021_P014-016.pdf.

27. Бебко С. В. Значення кооперації закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності. *Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації»: тези доповідей* (8 жовтня 2021 р.). Київ: КНУТД, 2021. С. 6–7.

https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/18868/1/PIONBUG_2021_P006-007.pdf.

28. Bebko, S. (2021). The prospects of developing the international educational and scientific consortia in the modern educational environment. *Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Modern science: concepts, theories and methods of basic and applied research»* (19 листопада 2021 року, ГО «Європейська наукова платформа» (Вінниця, Україна) та ТОВ «International Centre Corporate Management» (Відень, Австрія). С. 138–140. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.19.11.2021.022>.

29. Bebko, S. (2021). The methodological foundations of forming the scientific and educational cluster. *Ricerche scientifiche e metodi della loro realizzazione: esperienza mondiale e realta domestiche: Raccolta di articoli scientifici «ΛΟΓΟΣ» con gli atti della II Conferenza scientifica e pratica internazionale* (Т.1), Bologna, 12 novembre 2021. Bologna-Vinnytsia: Associazione Italiana di Storia Urbana& Piattaforma scientifica europea, 2021. DOI: <https://doi.org/10.36074/logos-12.11.2021.v1.11/>.

30. Бебко С. В. Коопераційна взаємодія закладів вищої освіти різних країн в умовах інтернаціоналізації науково-освітнього простору. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференція «Актуальні проблеми економіки, фінансів, обліку та права в Україні та світі»: збірник тез доповідей* (17 березня 2021). Полтава: ЦФЕНД, 2021. Ч. I. С. 16–17. <http://www.economics.in.ua/2021/04/1.html>.

ЗМІСТ

ВСТУП	30
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ КООПЕРАЦІЄЮ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ	43
1.1. Теоретичний аналіз розвитку наукової думки щодо ринку міжнародних освітніх послуг	43
1.2. Основні форми розвитку кооперативних структур в умовах глобальної конкурентоспроможності	58
1.3. Економічна сутність управління кооперацією закладів вищої освіти в ринкових умовах	78
Висновки до розділу 1	98
РОЗДІЛ 2. ПЕРЕДУМОВИ ТА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ПІДГРУНТЯ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ ТА КИТАЮ)	102
2.1. Структурно-динамічне аналізування інтеграційних процесів міжнародного ринку освітніх послуг	102
2.2. Інституціональні та нормативно-правові проблеми розвитку у сфері інтернаціоналізації вищої освіти	114
2.3. Особливості моделювання співпраці у сфері освіти України та інших країн світу (на прикладі Китаю)	130
Висновки до розділу 2	163
РОЗДІЛ 3. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ КООПЕРАЦІЄЮ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ	168
3.1. Концептуальні основи управління спільними кооперативними закладами вищої освіти	168
3.2. Методологічні підходи до моделювання напрямів управління та оцінювання рівня кооперації закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності	181

3.3. Моделювання механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти	195
Висновки до розділу 3.....	206
РОЗДІЛ 4. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ КООПЕРАЦІЄЮ МІЖНАРОДНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	208
4.1. Організаційні підходи до управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти	221
4.2. Інформаційне забезпечення процесів управління кооперацією міжнародних закладів вищої освіти	232
4.3. Аналізування переваг в управлінні кооперацією міжнародних закладів вищої освіти	
Висновки до розділу 4.....	251
РОЗДІЛ 5. МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ КООПЕРАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	254
5.1. Забезпечення управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти	254
5.2. Концептуальні орієнтири створення синергетичного ефекту консолідації та диверсифікації ресурсів при реалізації механізму управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності	270
5.3. Визначення ефективності взаємодії закладів вищої освіти в системі управління кооперацією закладів вищої освіти	294
5.4. Соціально-економічна ефективність механізму управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності	318
Висновки до розділу 5.....	335
ВИСНОВКИ	339
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	346
ДОДАТКИ.....	382

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АН	Академія Наук
АІН	Академія Інженерних Наук
ВВП	Валовий внутрішній продукт
ВРНДДКР	Валові внутрішні витрати на НДДКР
ЕОМ	Електронно-обчислювальна машина
ЄС	Європейський Союз
ЗВО	Заклад вищої освіти
ІКТ	Інформаційно-комунікативні технології
ІСІЗУК	Інтегрована система інформаційного забезпечення процесів управління кооперацією
КІТУЦ	Київський інститут Технологічного університету Цілу
КНУТД	Київський національний університет технологій та дизайну
КНР	Китайська Народна Республіка
МОН	Міністерство освіти і науки України
МСП	Малі та середні підприємства
НАТО	Організація Північноатлантичного договору, Північноатлантичний альянс
НДДКР	Науково-дослідна та дослідно-конструкторська робота
НПП	Науково-педагогічні працівники
НТП	Науково-технічний прогрес
НУ	Національний університет
ОЕСР	Організація економічного співробітництва та розвитку
ООН	Організація Об'єднаних Націй
п.	Пункт
ПФГ	Промислово-фінансова група
СКЗВО	Спільний кооперативний заклад вищої освіти
СП	Спільне підприємство

ст.	Стаття
США	Сполучені Штати Америки
ТНК	Транснаціональна корпорація
ЮНЕСКО	Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури
ABC	Функціонально-вартісний аналіз
ANOVA	Дисперсійний аналіз
ARIS	Методологія та засноване на ній сімейство програмних продуктів для структурованого опису, аналізу та вдосконалення бізнес-процесів підприємства
ARWU	Академічний рейтинг університетів світу, Шанхайський рейтинг
BPR	Реінжиніринг бізнес-процесів
BPwin	Система, за допомогою якої здійснюється моделювання і подальший аналіз з документацією
CAD	Комп'ютерна підтримка проектування
CAM	Комп'ютерна підтримка виробництва
CERNET	Освітня мережа, що об'єднує освітні заклади Китаю
CSC	Китайська стипендіальна рада
EEA	Європейський простір освіти
EMBA	Магістр ділового адміністрування для вищого менеджменту
ERA	Європейський простір досліджень
EUREKA	Міжнародна європейська інноваційна науково-технічна програма
HSK	Кваліфікаційний іспит з китайської мови
ICAM	Інтегрована комп'ютеризація виробництва
IDEF	Техніка моделювання ICAM
ІКТ	Інформаційні та комунікаційні технології

MBA	Магістр ділового адміністрування
MPA	Магістр ділового адміністрування для суспільного сектору
OLAP	Технологія обробки даних, що полягає у підготовці сумарної (агрегованої) інформації на основі великих масивів даних, структурованих за багатовимірним принципом
PEST	Маркетинговий інструмент, призначений для виявлення політичних, економічних, соціальних і технологічних аспектів зовнішнього середовища, які впливають на діяльність організації
PLS	Метод найменших часткових квадратів
QS	Міжнародний рейтинг університетів, розроблений британською компанією «Quacquarelli Symonds» разом з британським виданням «Times Higher Education»
SADT	Методологія структурного аналізу та проектування, що інтегрує процес моделювання
STEAM	Природничі науки, технології, інженерія, мистецтво та математика
STEM	Природничі науки, технології, інженерія та математика
SWOT	Спосіб аналізу внутрішніх та зовнішніх факторів, які впливають на роботу та розвиток компанії
T-FLEX	Система автоматизованого проектування для конструкторської підготовки
UIC	Система управління кооперацією закладів вищої освіти
WIPO	Всесвітня організація інтелектуальної власності

ВСТУП

Освіта і наука у ХХІ ст. є беззаперечним стратегічним ресурсом будь-якої держави, найголовнішим чинником підвищення якості людського капіталу, генерації нових ідей, запорукою побудови інноваційної та конкурентоспроможної економіки. Втім, сучасні виклики, тенденції, реальний стан та динаміка розвитку системи вищої освіти в Україні спонукають до пошуку нових перспективних шляхів і напрямів її вдосконалення та подальшого розвитку, що здатні забезпечити закладам вищої освіти насамперед виконання покладеної на них місії і, як наслідок, дозволять посісти гідне місце на ринку освітніх послуг.

Нестабільність сучасного світу з його численними викликами та загрозами, непередбачуваність наслідків багатьох процесів та / або впливу інших чинників свідчать про настання епохи турбулентності, що характеризується складними економічними, соціальними та екологічними процесами які відбуваються у світовому просторі, а також потребою в зміні парадигми управління на тлі загострення глобальної конкуренції, зокрема, у сфері освіти і науки.

Останніми роками заклади вищої освіти різних країн, намагаючись збільшити власну конкурентоспроможність, доволі активно формують та підтримують кооперативні зв'язки. Варто зазначити, що зміцнення кооперації закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності наразі є однією з провідних тенденцій, що визначає стан розвитку міжнародного ринку освітніх послуг. Йдеться передусім про задоволення потреб національних ринків праці в підготовлених фахівцях, а також у задоволенні корпоративного сектору новими науковими результатами (розробками, технологіями, інноваціями).

Розвиток систем вищої освіти країн, що розвиваються, дедалі більше відбувається з урахуванням глобальних трендів, у тому числі тенденцій глобалізації освітнього простору. Заклади вищої освіти таких країн

підтримують широкі міжнародні зв'язки, приймають на навчання іноземних студентів, реалізують програми міжнародної академічної мобільності, беруть участь у грантових програмах тощо. Всебічне вивчення та узагальнення цього досвіду безсумнівно являє значний науковий та прикладний інтерес і підтверджує актуальність теми дослідження.

З актуальних питань розвитку ринків освітніх послуг, формування та підтримки кооперативних зв'язків закладів вищої освіти різних країн оприлюднено низку наукових праць. Зокрема, загальні аспекти розвитку вищої освіти та стратегічного розвитку закладів вищої освіти в глобальному середовищі розглядаються такими вченими, як Т. Боголіб, В. Геєць, І. Грищенко, С. Захарін, І. Каленюк, О. Комарова, В. Кремень, В. Луговий, А. Мазаракі, В. Пономаренко, О. Романовський та ін.

У дослідження та розвиток концепцій забезпечення ефективного управління закладами вищої освіти особливо варто підкреслити вагомий внесок таких українських і зарубіжних вчених, як: А. Берец, Р. Бірман, А. Вебер, Дж. Рейлі, М. Мескон, В. Кремень, М. Згуровський, І. Грищенко, І. Каленюк, О. Куклін, І. Маркіна, В. Луговий, О. Романовський, І. Тарасенко, І. Богачевська, С. Єрохін, Ю. Вітковський, О. Комарова, Л. Вербицька, Ю. Варланов, М. Гладченко, В. Маргасова та інші.

Грунтовному аналізуванню широкого спектру теоретико-методологічних аспектів розвитку кооперативних організацій, що надають освітні послуги на глобальному висококонкурентному ринку, присвячені наукові праці таких відомих вчених: Р. Нормана, К. Гронроса, К. Лавлока, Л. Беррі, Д. Ковела, П. Друкера, М. Портера, Дж. Шоула, К. Альбрехта, М. Туган-Барановського, В. Гейця, В. Готри, Л. Ганущак-Єфіменко, Ю. Данько, К. Хаксевера, О. Решетняк, М. Сагайдак, Я. Остафійчука, Л. Малюка та інших.

Актуальні проблеми розвитку наукової думки щодо ринкових відносин закладів вищої освіти у міжнародному освітньому просторі найбільш повно відображені в роботах таких дослідників, як: Дж. Г. Ньюмен, К.В. фон Гумбольдт, Х. Ортега-і-Гассет, К. Ясперс, Р. Хатчинс, К. Керр, Д. Белл,

Р. Барнетт, Б. Кларк, З. Бауман, Б. Рідінгс, В. Геєць, Т. Єфименко, В. Кремень, О. Кузьменко, Г. Дмитренко, Є. Рябенко, М. Єрмошенко, О. Гаффорова та ін.

Опрацювання зарубіжних та вітчизняних наукових джерел засвідчило, що в сучасних умовах загострення конкурентної боротьби на глобальних ринках, у тому числі й на глобальному ринку освітніх послуг, виникають нові ризики та виклики, що дестабілізують механізм підтримки діяльності національних систем вищої освіти, а відтак – значно підсилюють інтенсивність конкуренції суб'єктів цих ринків, тобто закладів вищої освіти.

Наразі залишаються дискусійними питання, пов'язані з визначенням ролі і значення інтеграційних процесів міжнародного ринку освітніх послуг як підходу, що забезпечує закладам вищої освіти кращий результат з позиції ефективного управління. Крім того, вимушені констатувати, що в академічному дискурсі та літературі не приділено достатньої уваги вирішенню ключового питання, щодо обґрунтування переваг в управлінні кооперацією міжнародних закладів вищої освіти на ринку глобальної конкурентоспроможності, не розроблено системи критеріїв до оцінювання рівня кооперації закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності. З огляду на це, нагальною потребою є дослідження особливостей економічної поведінки закладів вищої освіти, які функціонують у глобальному середовищі, а також механізмів управління їх кооперацією. Крім того, успішна реалізація завдань вивчення та аналізу передових зарубіжних практик та імплементація кращого досвіду іноземних держав становитиме неабияку значущість у контексті формування державної економічної політики розвитку вищої освіти України. Отже, необхідність розвитку концептуальних основ управління спільними кооперативними закладами вищої освіти, а також теоретико-методологічних та методико-прикладних підходів до її формування зумовила актуальність теми дисертаційної роботи, мету і завдання цього дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано на кафедрі смарт-економіки Київського національного університету технологій та дизайну відповідно до планів

наукових досліджень за темами: «Методологічні засади інноваційно-інтеграційного розвитку підприємницьких закладів вищої освіти» (номер державної реєстрації 0121U109411), де автором запропоновано методологічні положення управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти, які базуються на максимізації ресурсної взаємодоповнюваності і мінімізації інституційної несумісності; «Стратегічні вектори управління інноваційним розвитком інтегрованих структур бізнесу» (номер державної реєстрації 0120U103265), в якій особистий внесок автора полягає в розробленні науково-організаційного підходу до формування передових механізмів управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти з урахуванням особливостей міжнародної кооперації; «Детермінанти трансформації економіки України в контексті реалізації Цілей сталого розвитку (макро-, мезо- та мікрорівень)» (номер державної реєстрації 0120U103028), в межах якої автором сформовано напрями розвитку системи емпіричних доказів переваг переходу від кооперації до транснаціонального партнерства закладів вищої освіти відповідно до досягнутого рівня соціально-економічної ефективності механізму управління на макро-, мезо- та мікрорівнях.

Мета і завдання дослідження. Метою цієї дисертаційної роботи є розроблення й наукове обґрунтування теоретичних та методологічних засад, методичних підходів і практичних рекомендацій щодо реалізації механізму управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності.

Для досягнення мети було поставлено та вирішено такі завдання:

- досліджено теоретичні засади управління кооперацією закладів вищої освіти в глобальному середовищі;
- окреслено роль та основні форми розвитку кооперативних структур в умовах глобальної конкурентоспроможності;
- обґрунтовано економічну сутність управління кооперацією закладів вищої освіти в ринкових умовах;

- проаналізовано передумови та інституціональне підґрунтя розвитку міжнародного ринку освітніх послуг на прикладі України та Китаю;
- систематизовано структурно-динамічне аналізування інтеграційних процесів міжнародного ринку освітніх послуг;
- проаналізовано інституціональні та нормативно-правові проблеми розвитку у сфері інтернаціоналізації вищої освіти;
- обґрунтовано особливості моделювання співпраці у сфері освіти України та інших країн світу на прикладі Китаю;
- сформовано концептуальні основи управління спільними кооперативними закладами вищої освіти;
- вибудовано методологічні підходи до моделювання напрямів управління та оцінки рівня кооперації закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності;
- запропоновано процедуру моделювання механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти;
- сформовано комплексний науково-методичний підхід до управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти;
- обґрунтовано інформаційне забезпечення процесів управління кооперацією міжнародних закладів вищої освіти;
- здійснено аналіз переваг в управлінні кооперацією міжнародних закладів вищої освіти;
- розроблено механізм управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти;
- обґрунтовано синергетичний ефект консолідації та диверсифікації ресурсів при реалізації механізму управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності;
- визначено соціально-економічну ефективність механізму управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності.

Об'єктом дослідження є управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності.

Предмет дослідження охоплює сукупність теоретико-методологічних, методичних та прикладних засад формування та реалізації механізму управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності.

Теоретико-методологічною основою дисертації є фундаментальні положення теорій розвитку та управління в поєднанні з теорією систем, а також застосування системного, структурного, синергетичного та процесного підходів до управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності.

Методичну основу роботи формує комплекс загальнонаукових та спеціальних методів, які було використано для вирішення поставлених завдань, зокрема: діалектично-логічний метод наукового пізнання та загальнонауковий метод гносеології – для дослідження ролі та основних форм розвитку кооперативних структур в умовах глобальної конкурентоспроможності; системно-структурний метод, методи індукції, дедукції та логічних узагальнень – для формування передумов та інституціонального підґрунтя розвитку міжнародного ринку освітніх послуг; методи абстрактно-логічного та системного аналізу – для структурування та аналізу інтеграційних процесів міжнародного ринку освітніх послуг; методи економіко-статистичного аналізу – для дослідження тенденцій розвитку у сфері інтернаціоналізації вищої освіти; обґрунтування особливостей моделювання співпраці у сфері освіти України та інших країн світу на прикладі Китаю; методи економетричного моделювання – в оцінюванні показників, що визначають моделювання напрямів управління та оцінки рівня кооперації закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності; методи нечіткої логіки і множинного кореляційного аналізу – для обґрунтування забезпечення переваг в управлінні кооперацією міжнародних закладів вищої освіти; методи математичного моделювання, багатокритеріального аналізу, аналітичного та емпіричного узагальнення – для

визначення ефекту консолідації та диверсифікації ресурсів при реалізації механізму управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності; метод системної динаміки – для прогнозування програмного розвитку систем кластерного партнерства. Для моделювання та проведення обчислень використовувались такі спеціальні програмно-технічні засоби: MS Excel, STATISTICA, RSPSS, мови програмування «R».

Інформаційну базу дисертаційного дослідження становили офіційні статистичні дані Державної статистичної служби України та інших установ, у тому числі міжнародних; аналітичні та інформаційні матеріали міжнародних та національних органів та установ; результати наукових досліджень із проблем розвитку глобального ринку освітніх послуг та організації функціонування системи вищої освіти різних країн, що оприлюднені в наукових виданнях; повідомлення засобів масової інформації щодо діяльності закладів вищої освіти України та інших країн.

Наукова новизна проведеного дослідження полягає в розробленні теоретичних і методологічних положень, які відображають концептуально новий підхід до управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності.

Основними результатами дисертації, що містять наукову новизну, є такі:

уперше:

– запропоновано методику розроблення системи управління кооперацією закладів вищої освіти, яка ґрунтується на положеннях мережевої економіки, з урахуванням поєднання й узгодження сучасних наукових підходів, теорій управління, що надає можливість бачення феномену кооперації міжнародних закладів вищої освіти як цілісної системи. Це забезпечує виявлення особливостей та специфічних закономірностей управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності, а також їх ширше застосування у вітчизняній науці і практиці;

– сформовано концептуальні засади управління спільними кооперативними закладами вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності, що ґрунтуються на максимізації ресурсної взаємодоповнюваності й мінімізації інституційної несумісності, головна мета яких полягає в забезпеченні розвитку кооперації міжнародних закладів вищої освіти як чинника підвищення ефективності діяльності закладів вищої освіти за трьома сферами (освіта, дослідження та трансфер технологій) з урахуванням особливостей міжнародної діяльності закладів вищої освіти, типів механізмів, які можуть бути використані в кооперації міжнародних ЗВО з метою підвищення їх ефективності та якості управління. Зазначене вище дозволяє розглядати управління кооперацією закладів вищої освіти в умовах глобальної конкурентоспроможності як стійке економічне явище;

– обґрунтовано комплексний науково-методичний підхід до управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти, які базуються на виокремлених ключових сферах та стратегічних можливостях кооперації міжнародних ЗВО, що сприятиме приросту наукових знань про управління кооперацією ЗВО, поглиблюючи його сутність та впроваджуючи ефективний механізм управління в умовах глобалізації та конкуренції;

удосконалено:

– науково-методичний інструментарій аналізування переваг в управлінні кооперацією міжнародних закладів вищої освіти, що на відміну від наявних підходів, враховує послідовність таких етапів, як: аналіз зовнішнього середовища; аналіз економічних та неекономічних переваг від кооперації у сфері вищої освіти, який більш повно відображає сучасні умови економічної діяльності ЗВО. Реалізація цих положень дозволяє отримати потенційний ефект від консолідації та диверсифікації ресурсів при управлінні кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності;

– науково-методичні положення до моделювання механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти, які базуються на використанні програмного забезпечення Smart PLS, враховують дію латентних

змінних, а також, на відміну від наявних підходів, дозволяють визначити та обґрунтувати систему відповідних заходів щодо підвищення рівня ефективності кооперації в довгостроковій перспективі, вдосконалити систему забезпечення якості освіти, мережеву роботу та НДДКР тощо;

– методико-прикладні положення визначення соціально-економічної ефективності механізму управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності, які на відміну від наявних, базуються на основі забезпечення міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти з дотриманням принципів глобалізації, інтернаціоналізації, масовізації та маркетингу та враховують оцінку чинників забезпечення соціально-економічної ефективності: рівня досяжності місій та цілей; рівня взаємодоповнюваності й узгодженості дій партнерів; використання людського капіталу; узгодженості елементів інституційної мережі реалізації проєктів; оцінки витраченого часу та ресурсів; розвиненості комунікації; можливості реалізації організаційних стратегій, організаційних структур, відповідного рівня управління; кадрових, фінансових ресурсів та допоміжних послуг;

дістали подальшого розвитку:

– понятійно-категоріальний апарат щодо наукових дефініцій в частині трактування таких понять, як: «управління кооперацією закладів вищої освіти в глобальному середовищі»; «механізм управління кооперацією закладів вищої освіти»; «система інформаційного забезпечення процесів управління кооперацією ЗВО», «моделювання механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти», що створює передумови для формування глобального ринку освітніх послуг, інтернаціоналізації діяльності ЗВО, адаптації їх відповідно до нових викликів і запитів;

– теоретичні засади розвитку системи емпіричних доказів переваг переходу від кооперації до транснаціонального партнерства закладів вищої освіти відповідно до досягнутого рівня соціально-економічної ефективності механізму управління, що на відміну від досліджуваних, враховує рівні аналізу – макрорівень (регіональний / національний); мезорівень (інституційний,

регіональний, галузевий) та мікрорівень (окремі ЗВО) та дозволяє виокремити економічне зростання як непрямую економічну вигоду від транснаціональної співпраці, яка може бути результатом збільшення та покращення запасів людського капіталу завдяки вищій якості освіти, технологічним інноваціям, кількісному та якісному зростанню фундаментальних та прикладних досліджень;

– інформаційне забезпечення процесів управління кооперацією міжнародних закладів вищої освіти, яке на відміну від наявних, базується на інтегрованій системі інформаційного забезпечення даних процесів і сприяє ефективному та своєчасному прийнятті стратегічних рішень щодо коопераційної діяльності закладів вищої освіти, поширення міжнародних кооперативних форм спільної діяльності закладів вищої освіти в Україні, сприяють розповсюдженню і вдосконаленню ринкових відносин в освіті, активізують задоволення суспільства в освітніх послугах на конкурентних ринках, охоплюючи управління, навчання, дослідження;

– концептуальні положення щодо створення синергетичного ефекту консолідації та диверсифікації ресурсів при реалізації механізму управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності, які на відміну від наявних, втілюються у: 1) забезпеченні сталого розвитку якості вищої освіти; 2) сприянні розвитку людського потенціалу забезпечення гендерної рівності, інклюзивності та справедливості надання послуг вищої освіти в умовах кооперації; 3) кооперації досліджень та інновацій у міжнародних закладах вищої освіти; 4) формуванні транснаціональних ексклюзивних компетентностей майбутніх фахівців; 5) забезпеченні міжнародної освітньої та науково-дослідної мобільності студентів та викладачів; 6) залученні всіх рівнів стейкхолдерів до підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертаційному дослідженні теоретичні та методологічні положення управління кооперацією закладів вищої освіти з метою розвитку

глобальної конкурентоспроможності надали можливість розробити комплекс методичних засад та прикладних пропозицій, які було використано: в діяльності Академії вищої школи бізнесу в м. Домброва Гурніча Республіки Польща (AWSB) – рекомендації щодо моделювання оцінки соціально-економічної ефективності механізму управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності (довідка б/н від 20.06.2022 р.); Європейського інституту безперервної освіти (Словацька республіка) – рекомендації щодо визначення синергетичного ефекту консолідації та диверсифікації ресурсів при реалізації механізму управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності (довідка б/н від 09.09.2022 р.); НУ «Чернігівська політехніка» – рекомендації щодо оцінювання ефективності взаємодії кооперації закладів вищої освіти із застосуванням PLS-SEM моделювання (довідка № 202/08-1531/ВС від 19.10.2022 р.); Технологічного університету Цілу (КНР) – рекомендації щодо забезпечення управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти (довідка б/н 22.06.2022 р.); Регіонального фонду підтримки підприємництва в Миколаївській області – пропозиції щодо консолідації ЗВО, громадських організацій, державних органів влади для створення освітніх кластерів з метою підвищення конкурентоспроможності регіону (довідка №138-4 від 13.12.2021 р.); Департаменту агропромислового розвитку Полтавської обласної державної адміністрації – при формуванні державної політики регулювання розвитку вищої освіти та в процесі співробітництва органів державної влади та місцевого самоврядування із ЗВО (довідка №12.1-24 105 від 13.12.2021 р.).

Отримані внаслідок проведеного дослідження результати впроваджено також в освітній процес Київського національного університету технологій та дизайну МОН України, зокрема, під час викладання навчальних дисциплін «Міжнародні економічні відносини» та «Міжнародні господарські операції» (довідка № 05-05/678 від 21.06.2022 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійних досліджень здобувача. Наукові положення, висновки і пропозиції, які виносяться на захист, отримано особисто та викладено в наукових публікаціях. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використано лише ті положення та ідеї, які належать безпосередньо здобувачеві.

Апробація результатів дисертації. Основні науково-методичні та прикладні результати, що отримано в ході проведеного дослідження, доповідалися та отримали схвальні відгуки на міжнародних науково-практичних конференціях: IX Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Інноваційний розвиток інформаційного суспільства: економіко-управлінські, правові та соціокультурні аспекти» (Чернігів, 22 грудня 2020 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації» (Київ, 10 листопада 2020 р.), II Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові диспути» (Дніпро, 4–5 лютого 2021 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання світової і національної економіки: оцінки та стратегії розвитку» (Львів, 27 березня 2021 р.), II Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Імперативи економічного зростання в контексті реалізації глобальних цілей сталого розвитку» (Київ, 23 квітня 2021 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації» (Київ, 8 жовтня 2021р.), II Міжнародній науково-практичній конференції «Modern science: concepts, theories and methods of basic and applied research» (ГО «Європейська наукова платформа», Вінниця, Україна, 19 листопада 2021 р. та ТОВ «International Centre Corporate Management», Відень, Австрія), II Conferenza scientifica e pratica internazionale «Ricerche scientifiche e metodi della loro realizzazione: esperienza mondiale e realta domestiche: Raccolta di articoli scientifici «ΛΟΓΟΣ» con gli atti della (Bologna-Vinnitsia, 12 novembre 2021), Міжнародній науково-практичній конференції

«Актуальні проблеми економіки, фінансів, обліку та права в Україні та світі» (Полтава, 17 березня 2021 р.).

Публікації. Положення та найвагоміші результати дисертаційної роботи знайшли відображення в 30 наукових працях, з них: 1 монографія, 20 статей у фахових виданнях України та виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз даних «Scopus/Web of Science»), також 9 праць апробаційного характеру. Загальний обсяг, що належить автору, становить 25,48 друк. арк.

Обсяг і структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Обсяг основного тексту дисертації становить 345 сторінки. Матеріали дисертації проілюстровано 37 рисунками та 32 таблицями. Список використаних джерел охоплює 356 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ КООПЕРАЦІЄЮ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

1.1. Теоретичний аналіз розвитку наукової думки щодо розвитку ринку міжнародних освітніх послуг

Поняття «освіта» є багатограним і може розглядатися та вивчатися з різних позицій. Це і певна сфера життєдіяльності суспільства («сукупність освітніх інституцій» [284]), і вид економічної діяльності («освіта як галузь національного господарства» [61]), і певна характеристика особи («людина з освітою» [77]).

Варто зазначити, що економісти нерідко розглядають здобуття освіти як процес споживання освітньої послуги, в результаті чого здобувач (споживач) набуває нових компетентностей і в такий спосіб поліпшує свою конкурентоспроможність на ринку праці. У цьому контексті, послуга – особлива споживна вартість процесу праці, виражена у корисному ефекті, що задовольняє потреби людини, колективу, суспільства. Особливістю послуги як товару є те, що вона корисна не як річ, а як діяльність (ефект). Термінологічно «послуга» означає відносини економічної власності щодо її надання (відчуження) виробниками та одночасного привласнення споживачами. Крім предметів споживання у вигляді товарів, існують такі послуги, які не можна транспортувати чи зберігати.

Зокрема, розрізняють такі послуги:

1. Особисті, що задовольняють потреби окремої людини в отриманні освіти, охороні здоров'я, культурно-побутовому обслуговуванні.

2. Колективні та суспільні, що покликані задовольняти потреби групи осіб та/або суспільства (охорона громадського порядку, оборона, управління суспільством тощо).

Окремо виділяють послуги сфери матеріального виробництва (торгівля, громадське харчування, побутові послуги) та послуги нематеріального виробництва (транспортні послуги, послуги зв'язку, житлово-комунального господарства, освітні послуги, послуги охорони здоров'я тощо) [78].

Щодо визначення поняття освітньої послуги, наразі не існує єдиної загальноприйнятої дефініції.

Так, освітня послуга розглядається як результат освітньої діяльності (як виду економічної діяльності) – результат перетворення економічних ресурсів (чинників виробництва) в інтересах людини і суспільства, що має вартісний вимір.

Освітня послуга як результат економічної діяльності (як тотожні поняття в літературних джерелах зустрічаються також поняття «освітній продукт», «продукт освіти», «освітня продукція», «послуги у сфері освіти») – це освітня діяльність, що вносить зміни до інтелектуального стану осіб, виробляється і надається за замовленням відповідно до визначених у законному порядку стандартів освіти (стандартів освітніх послуг), або відповідно до вимог, сформульованих замовником у документі щодо виконання замовлення (договір, угода, контракт) і має вартісний вираз[61].

Насамперед, варто зазначити, що сформульоване вище визначення пропонується використовувати лише при розгляді саме результатів економічної діяльності сфери освіти, тобто воно не претендує бути основним визначенням освітньої діяльності.

Не важко побачити, що воно максимально базується на загальному визначенні послуг, яке викладено у СНР 2008, зокрема, щодо змін в інтелектуальному стані осіб та їх виробництва за замовленням [49,61].

В теорії економіки освіти поняття освітньої послуги є вкрай важливим. Зважаючи на його багатогранність, це поняття можна розглядати з кількох

позицій: як ринковий продукт; як систему знань; як економічний чинник, що трансформується в робочу силу; як продукт діяльності викладачів (професорів) [82, 83].

У межах цього дослідження, ми будемо трактувати освітню послугу як економічне благо, що продукується закладами освіти та споживається здобувачами освіти в процесі освітньої діяльності.

Також варто зазначити такі принципові тези: освітні послуги мають вартість; задля виробництва (продукування, надання) освітніх послуг витрачаються жива праця працівників освіти та матеріальні ресурси – відповідно, освітні послуги є товаром (ринковим продуктом), а відтак – можуть виступати об'єктом ринкових відносин.

Сфера освітніх послуг – специфічна сфера, адже предметом її впливу є людина, яка навчається (учень, студент, слухач). Освітні послуги не можна прирівнювати до інших послуг (наприклад, транспортних, юридичних, побутових, консалтингових), оскільки вони спрямовані на людину, і вони змінюють людину як особистість, змінюють її людський капітал.

Кожна галузь сфери послуг має свою специфічну термінологію і споживачів своїх послуг. Їх називають по-різному (наприклад, партнер, клієнт, пасажир, абонент, глядач, замовник). Ця термінологія не придатна для використання у сфері освітніх послуг.

Актуальні проблеми організації та функціонування системи освіти, з огляду на її багатогранність, є предметом досліджень багатьох наук – педагогіки, психології, філософії, історії, політології, соціології, економіки та ін. Зокрема, економісти вивчають економічні явища і процеси, що виникають на ринку освітніх послуг, а також економічні трансформації функціонування освітньої системи як сукупності діяльності закладів освіти та інших освітніх інституцій. В останні роки набули поширення дослідження широкого спектру проблем якості освіти, а також економічних умов, що сприяють виробленню та споживанню якісних освітніх послуг. Економісти розглядають освіту в першу чергу як сферу (вид) економічної діяльності.

Освіта як вид економічної діяльності – це сукупність формальних і неформальних організацій (в першу чергу підприємств, установ, закладів), які провадять (здійснюють) освітню діяльність. Основною метою діяльності таких організацій, з економічної точки зору, є надання освітніх послуг. Інколи такі організації називають виробниками освітніх послуг.

В енциклопедичних виданнях наведено багато визначень поняття «освіта» [84, 139]. За найбільш загальним підходом, освіту можна трактувати як спеціальну (цілеспрямовану) діяльність людей з передачі та отримання знань, умінь і навичок. В широкому розумінні освіта – це широкомасштабний процес передачі набутого досвіду від старших поколінь до молодших. На індивідуальному рівні освіта – це результат здобуття освіти, тобто результат процесу засвоєння особою знань, оволодіння вміннями і навичками. Як правило, формальна освіта підтверджується документом про освіту (диплом, свідоцтво, атестат тощо). У повсякденному житті освіта сприймається як спеціальна діяльність педагога (викладача, вчителя, вихователя), спрямована на здобувача (здобувач вищої освіти, слухача, учня), що включає пізнавальний та виховний компоненти [77, 82, 83].

У багатьох міжнародних документах закріплено право людини на освіту (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [110], Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права [136], Загальна декларація прав людини [89] та інші).

Вважається, що освіта є найбільш оптимальним способом соціалізації особи, входження її у світ людської культури. Право особи на освіту закріплено у Конституціях та законах багатьох країн світу, у тому числі і України [111]. Також нормативні документи регулюють процес доступу особи до якісної освіти, що включає економічні, соціальні, логістичні та інші аспекти.

Освіта має велике значення для будь-якого суспільства, через формування характеру індивіда, особистий розвиток кожної людини, удосконалення здібностей, набуття незалежності та довічне прагнення до щасливого життя. Разом з тим, освіта бере на себе місію виховання громадян, які будують країну

та суспільство. Освіта також сприяє утвердженню демократичного устрою суспільства. Більше того, якщо взяти до уваги історію людства, культури то цивілізації переходили з одного покоління до іншого шляхом передачі знань через посередництво освіти. Така роль освіти є всезагальною не залежно від того, як наше суспільство зміниться в майбутньому.

Освітня система є багаторівневою, оскільки складається з кількох складників (елементів): дошкільна, загальна середня, професійна, освіта дорослих. В свою чергу, професійна освіта поділяється на професійно-технічну, фахову (фахову передвищу), вищу, післядипломну (наукову). Призначення системи професійної освіти – здійснювати постійну підготовку належної кількості кваліфікованих кадрів, що мають компетенцію результативно виконувати трудові обов'язки.

В контексті предмету нашого дослідження основна увага приділятиметься вищій освіті, а точніше – закладам вищої освіти, а також особливостям їхньої економічної діяльності на міжнародному ринку освітніх послуг. Отже, вищу освіту ми будемо розглядати як вид економічної діяльності, який віддзеркалює економічні явища і процеси, що пов'язані із функціонуванням закладів вищої освіти (далі ЗВО). Вищу освіту можна охарактеризувати як вид економічної діяльності, тобто як особливий вид господарської діяльності (функціонування) інституційних одиниць сфери вищої освіти. Основною інституційною одиницею сфери вищої освіти є заклад вищої освіти. Набули поширення такі типи закладів вищої освіти: університет (класичні, профільні), академія, інститут.

Заклад вищої освіти – організація дуже специфічна і має низку особливостей. Сучасні заклади вищої освіти надають освітні та супутні послуги, причому обсяг реалізованих сукупних послуг може давати більшість доходу. Окрім того, сучасний заклад освіти має обов'язково проваджувати наукову та інноваційну діяльність (цим він виразно відрізняється від інших закладів системи професійної освіти). В останні роки набувають поширення такі види діяльності закладів вищої освіти як консультування, інжиніринг,

впровадження тощо. Особлива місія закладів вищої освіти полягає у наданні суспільству так званих «загальнодоступних благ», що полягають у формуванні особливого наукового і культурного поля.

Заклади вищої освіти функціонують у конкурентному середовищі, вони конкурують між собою за кращих фахівців (професорів, дослідників) та кращих абітурієнтів (споживачів освітніх послуг). У зв'язку з глобалізацією сформувався міжнародний ринок освітніх послуг, заклади залучають абітурієнтів з інших країн, а також проникають на ринки інших країн, а тому конкуренція закладів вищої освіти стала глобальною.

Ринок освітніх послуг – сфера обігу або система економічних відносин з приводу купівлі-продажу освітніх послуг [83]. Для цього виду ринку обов'язкові три компоненти: покупець, продавець і товар. Кожен з них пов'язаний з категоріями попиту, пропозиції і ціни. За своєрідністю реалізованого товару цей ринок безпосередньо відноситься до ринку послуг, але тісно пов'язаний і взаємодіє з іншими видами ринку: робочої сили, інформації, товарів і т.д. [21].

Ринок освітніх послуг – це система економічних відносин між юридичними й фізичними особами з приводу купівлі-продажу освітніх послуг. Освітні послуги реалізуються на ринку освітніх послуг, де панує конкуренція існуючих і потенційних покупців і продавців цього товару (освітніх послуг), кількість яких невпинно зростає. На освітньому ринку взаємодіють попит на освітні послуги з боку основних господарчих суб'єктів (окремих громадян, домогосподарств, підприємств та організацій, держави) і їхня пропозиція від різних освітніх закладів [61].

Ринок освітніх послуг можна класифікувати за багатьма ознаками. Так, за механізмом функціонування ринок освітніх послуг може бути монополізованим, вільним, регульованим, плановим. За рівнем насиченості ринок освітніх послуг може бути рівноважним, дефіцитним, надмірним. За конкурентною ситуацією ринок освітніх послуг може бути досконалим або недосконалим (монополістичним, олігополітичним) тощо.

За територіальним охопленням ринок освітніх послуг може мати такі ознаки: місцевий ринок (на рівні частини населеного пункту), регіональний ринок (на рівні певного регіону), національний ринок (на рівні національного господарства), глобальний (або міжнародний, або світовий) ринок – на рівні багатьох країн [99].

У глобальному середовищі (тобто, на міжнародному ринку освітніх послуг) представлені різні освітні послуги, що надають суб'єкти різних ланок освітньої системи. Найбільшою ланкою, що представлена на міжнародному ринку освітніх послуг, є вища освіта. Відповідно, сфера вищої освіти (як сукупність закладів вищої освіти) є провідним суб'єктом міжнародного ринку освітніх послуг (міжнародного освітнього ринку).

В контексті предмету нашого дослідження розглянемо докладніше питання про детермінанти формування та розвитку ринку міжнародних освітніх послуг.

Ринок міжнародних освітніх послуг ми розуміємо як ринок, на якому обертаються освітні послуги, що створені завдяки взаємодії закладів вищої освіти (закладів вищої освіти) різних країн. Міжнародні освітні послуги створюються, як правило, в результаті формальних і неформальних способів взаємодії закладів вищої освіти. Такі послуги створюються, зокрема, в процесі кооперації закладів вищої освіти різних країн. Серед основних проявів функціонування цього ринку можемо виділити програми міжнародної академічної мобільності, програми «подвійних дипломів», «спільні університети» тощо.

Сучасний ринок міжнародних освітніх послуг сформувався під впливом багатьох тенденцій розвитку глобальної економіки (трансформації технологічних укладів, демографічні тенденції, фінансові кризи тощо), а також розвитку освітніх систем різних країн. Стисло розглянемо ці тенденції.

У першій чверті ХХ ст. сфера вищої освіти була переважно елітарною, доступ до вищої освіти мали переважно виходці панівних класів. Згодом вона була покликана забезпечити необхідними кадрами економіку, яка визначалася

як індустріальна. Заклади вищої освіти готували велику кількість інженерів, технологів, будівельників, проєктувальників тощо.

У 60-х рр. ХХ ст. в окремих країнах розпочався процес масовизації вищої освіти. У окремих розвинутих країнах кількість здобувачів вищої освіти сягнула 50% від кількості осіб, що здобули середню освіту.

У 90-х рр. ХХ ст. процес масовизації вищої освіти став загальним і проявлявся у всіх державах. Заклади вищої освіти готують дедалі більше фахівців гуманітарного спрямування (у тому числі для сфери послуг). Відповідно, помітно зросла кількість закладів вищої освіти, освітніх програм, науково-педагогічних працівників. Зростав обсяг фінансування інвестиційних та інноваційних проєктів у сфері вищої освіти.

У ХХІ ст. економіка провідних країн вступила у постіндустріальну стадію розвитку, внаслідок чого система професійної освіти (у тому числі вищої освіти) поступово переорієнтувалася на підготовку фахівців, що здатні мислити креативно, творчо, формувати та впроваджувати інновації (виробничі, управлінські, технологічні тощо). Крім того, система освіти починає готувати фахівців, попит на яких ще тільки прогнозується [83].

Технології та процедури функціонування систем вищої освіти зазнають трансформацій під впливом глобальних економічних, соціальних, етнокультурних та інших тенденцій. Поширюються нові форми здобуття освіти, що спрямовані на максимальне врахування запитів роботодавців («подвійний диплом», дуальна освіта, корпоративні університети тощо). Стрімко розширюється участь роботодавців у формуванні конкретних освітніх стандартів і програм. Набуває популярності застосування індивідуальних освітніх траєкторій, які дозволяють максимально задовольнити освітні потреби особи з урахуванням її схильностей та майбутніх прагнень до працевлаштування. Залишається високим (не менше 30%) обсяг самостійної роботи здобувачів вищої освіти [182].

Сучасні системи вищої освіти країн світу будуються, як правило, на основі так званих «прагматичних підходів», що передбачають застосування

комерційних (підприємницьких) основ організації діяльності закладів вищої освіти. Заклади орієнтуються на отримання доходу як від основної, так і супутніх видів діяльності. При цьому держава забезпечує видатки на послуги, які є «загальним благом» (підготовка фахівців за державним замовленням, фундаментальна наука, соціальні проєкти тощо) [181].

Заклади вищої освіти, таким чином, набувають рис «економічних корпорацій», і змушені дедалі більше застосовувати традиційні бізнесові технології управління (бізнес-планування, стратегічний маркетинг, програмне-цільове управління тощо).

Одним із наслідків застосування комерційного підходу до організації функціонування систем вищої освіти провідних країн світу став експорт освітніх послуг. Заклади вищої освіти пропонують послуги абітурієнтам (потенційним споживачам освітніх послуг) з інших країн, тим самим формуючи та розвиваючи міжнародний ринок освітніх послуг. Окремі заклади вищої освіти отримують за рахунок навчання іноземних здобувачів вищої освіти більший обсяг доходу, аніж за навчання вітчизняних.

В таких умовах виникають сприятливі умови для створення міжнародних організаційних форм продукування освітніх послуг. І як результат – формується міжнародний ринок освітніх послуг. Вказане, в свою чергу, створює привабливе поле для кооперації закладів вищої освіти різних країн. І як наслідок, цей процес генерує пропозицію на ринку міжнародних освітніх послуг.

Втім, слід мати на увазі, що ринок міжнародних освітніх послуг здатен значимо впливати на соціальні процеси. Він, зокрема, дає можливість уникнути проявів так званих «національних особливостей», що відчують здобувачі освіти відповідних держав. Приміром, загальновідомо, що різні держави мають різний обсяг очікуваної тривалості освіти населення (від 14,1 років у Люксембурзі до 19,7 років у Фінляндії та 19,5 років в Ісландії) [244]. Здобувач освіти, який прагне до «штучної зміни» строків навчання, може скористатися можливостями, які наявні на ринку міжнародних освітніх послуг. З іншого

боку, слід врахувати, що розвиток масових технологій (у тому числі процес їхньої цифровізації) призводить до ускладнення змісту вищої освіти, через що показник очікуваної тривалості освіти у глобальному вимірі поступово збільшується. Нині середній строк очікуваної тривалості освіти в 5 разів перевищує середню тривалість освіти на початку ХХ ст.

Отже, з точки зору економічної теорії, ринок міжнародних освітніх послуг – це сукупність економічних відносин, в результаті яких здійснюється купівля та продаж освітніх послуг, створених закладами вищої освіти різних країн; через механізм ринку формується пропозиція, попит та ціна на вказані послуги. Освітні послуги, створені закладами вищої освіти різних країн, реалізуються та купуються за допомогою механізму функціонування міжнародного ринку освітніх послуг.

У наші дні ми спостерігаємо стрімкий розвиток світового ринку освітніх послуг, особливо у системі вищої освіти. Загальна чисельність здобувачів вищої освіти у світі складала у 1960 році 13 млн осіб, а в 2003 році – вже 110 млн осіб, тоді як до 2025 році очікується її збільшення до 160 млн. В період з 2010 до 2018 р. чисельність здобувачів вищої освіти у закладах вищої освіти світу виросла у 1,5 рази. Іноземну освіту у всіх її формах отримували 2,7 млн здобувачів вищої освіти у 2005 році, у 2025 році очікується 7,2–7,3 млн. осіб [342]. Серед країн-лідерів світового ринку освітніх послуг є США, Велика Британія, Австралія, Німеччина та ін. Загалом заклади вищої освіти країн ОЕСР приймають на навчання 84% світової кількості іноземних здобувачів вищої освіти (дані за 2017 р.) [342]. Обсяг міжнародного ринку освітніх послуг оцінюється фахівцями на рівні 120 млрд дол. США (дані за 2018 р.) [342].

Уряди багатьох країн, у тому числі України, вживають заходів для розширення міжнародних програм у сфері вищої освіти, передусім це стосується стимулювання залучення іноземних здобувачів вищої освіти. Згідно наявних даних, іноземний здобувач вищої освіти витрачає на навчання у країні перебування приблизно 1/5 свого бюджету, а 4/5 спрямовується на інші витрати, що здійснюються для купівлі товарів та послуг у інших видах

економічної діяльності (проживання, харчування, розваги, подорожі тощо). Як наслідок, у окремих країнах вища освіта є провідним за показниками експорту видом економічної діяльності. Приміром, у США сфера вищої освіти займає 5-те місце у рейтингу експортних галузей. В окремі роки обсяг експортних доходів сфери вищої освіти США перевищував обсяг експорту зброї. В Австралії сфера освіти є третім за обсягом джерелом бюджетних надходжень, в основному за рахунок експорту освітніх послуг. Уряд Канади ухвалив амбітну програму стимулювання міжнародної освіти і очікує у 2022 році збільшити кількість іноземних здобувачів вищої освіти до 450 тис. осіб, що призведе до зростання витрат, які здійснюють іноземні здобувачі вищої освіти, до 16,1 млрд доларів на рік {НІСД} [225].

Відтак, одним із чинників стрімкого розвитку ринку міжнародних освітніх послуг є прагнення національних урядів до збільшення конкурентоспроможності національних освітніх систем та підвищення добробуту країн.

Динамізм розвитку міжнародного ринку освітніх послуг у сфері вищої освіти підтримується завдяки поєднанню форм державного та недержавного регулювання. Ключовим інструментом такого регулювання є фінансування. Країни з розвиненою економікою поступово наращують витрати на вищу освіту, оскільки вона стала помітним чинником реалізації їхньої стратегії економічного зростання. Система вищої освіти в успішних країнах вже не сприймається як сфера невиробничого споживання, а розглядається як засіб інвестування в людський капітал, що забезпечує країні економічні і соціальні переваги у глобальному середовищі. Успішні країни спрямовують на підтримку функціонування системи вищої освіти обсяг коштів у розмірі 1,3–1,8% від валового внутрішнього продукту (кошти фінансування спрямовуються, як правило, на виконання державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою, а також виконання наукових проєктів, які підтримуються державою) [244].

Розвиток зазначеного ринку провокує породження новітніх викликів. Освіта, здобута особою у одній країні, є не завжди такою, яка відповідає освітнім стандартам іншої країни. Причому вказане не завжди залежить від якості освіти (наприклад, здобувач вищої освіти-медик у європейському вищому навчальному закладі вивчає одні ліки, які в іншому регіоні світу просто не застосовуються).

Окремі країни обрали стратегію розвитку національної системи вищої освіти, спрямовану на досягнення лідерських позицій на континентальних та субконтинентальних ринках освітніх послуг. Наприклад, у регіоні Центральної та Східної Європи такими країнами є Польща та Чехія, які впроваджують амбітні програми, спрямовані на активне залучення здобувачів вищої освіти із країн-сусідів. У інших регіонах світу такими є Китай, Індія, Мексика, Малайзія. До речі, у Китаї фіксуються порівняно невисокі показники охопту населення вищою освітою, натомість китайські заклади вищої освіти надзвичайно активні у залученні іноземних здобувачів вищої освіти.

Відтак, органи наднаціонального регулювання усе частіше вживають заходів, спрямованих на гармонізацію ринків освітніх послуг різних держав, сприяючи таким чином формуванню міжнародного ринку. Так, у одному з Комюніке Європейської комісії «Роль університетів у Європі знань» [71] вказано, що «протиріччя між організацією системи вищої освіти і управління нею на рівні країни-члена ЄС і викликами, що виходять за межі державних кордонів, поглиблюються через:

- створення реального європейського ринку праці;
- можливість широкого вибору академічних курсів (у глобальному масштабі);
- постійну міграцію інтелектуально обдарованих громадян і, як наслідок, – втрату найкращих здобувачів вищої освіти та провідних дослідників – громадян ЄС».

У згаданому документі сформульовано нові ринкові виклики, що постають перед європейськими закладами вищої освіти, у першу чергу йдеться про такі [71]:

- зростання попиту на вищу освіту завдяки її масовому характеру;
- прогресуючий процес інтернаціоналізації освіти і наукових досліджень;
- розвиток ефективної і тісної співпраці між ЗВО і виробництвом (акцентується, що сьогодні цей зв'язок є найслабшою ланкою освіти у Європі: менш ніж 5% усіх інноваційних компаній вважають інформацію, отриману в державних наукових інститутах та освітніх закладах, важливою і корисною).

- збільшення кількості місць, що відповідають за розвиток науки. Компанії все ширше залучають до наукових досліджень ресурси найкращих закладів освіти, незалежно від місця їх розташування, що часто означає залучення неєвропейських закладів освіти;

- реорганізація знань (розкриття двох протилежних тенденцій – зростання диверсифікації та спеціалізації знань і необхідність академічного світу адаптуватися до міждисциплінарного характеру вирішення більшості суспільних проблем);

- поглиблення розриву між фундаментальними і прикладними дослідженнями знижує привабливість європейських університетів як партнерів для промисловості;

- нові очікування (наприклад, зростання потреби у підготовці нових кадрів для прикладних і технічних наук та у навчанні впродовж життя).

У перспективі у Європі очікується посилення конкуренції на ринках освітніх послуг усіх без виключення держав. Інструментом у цій боротьбі буде: ефективність управління освітнім процесом, якість вищої освіти, гнучкість освітніх програм, можливість для здобувач вищої освіти увійти до міжнародної мережі неперервної освіти, підвищити свою конкурентоспроможність на ринку праці [71]. На думку аналітиків, освіта поступово трансформується із виду суспільної діяльності у сферу геополітики, своєрідний інструмент реалізації стратегії провідних держав.

Провідні заклади вищої освіти, розширюючи свою присутність на світовому ринку освітніх послуг, не лише приймають на навчання іноземних здобувачів вищої освіти, але і активно відкривають філії за кордоном.

В результаті функціонування ринку міжнародних освітніх послуг уможлиблюється вирішення окремих проблем організації вищої освіти на національному рівні, зокрема [197]:

- дотримання адекватності змісту і рівня вищої освіти потребам економіки, політики, соціокультурної сфери суспільства;
- вирівнювання рівнів підготовки фахівців в різних країнах і регіонах;
- зміцнення міжнародної солідарності і партнерства у сфері вищої освіти;
- спільне використання знань і навичок в різних країнах і на різних континентах;
- сприяння розвитку закладів вищої освіти, особливо в країнах, що розвиваються, в тому числі за допомогою фінансування з міжнародних фондів;
- координація діяльності освітніх установ з метою розвитку вищої освіти;
- стимулювання загального підвищення гнучкості, охоплення і якості вищої освіти, що сприяє усуненню причин «відпливу умів»;
- заохочення конкуренції наукових шкіл і освітніх систем в поєднанні з академічною солідарністю і взаємодопомогою.

В контексті процесу інтернаціоналізації освіти, що проявляється на глобальному рівні, ключовим напрямом розвитку закладів вищої освіти є орієнтація на формування та реалізацію експортного потенціалу, і на цій основі – інтеграція закладу до світового освітнього простору. Вказана інтеграція проявляється у різних напрямках: залучення іноземних здобувачів вищої освіти, міжнародні академічні обміни, імпорт освітніх технологій тощо. Мотивом для розширення експортних освітніх послуг (шляхом залучення іноземних здобувачів вищої освіти) є отримання додаткового доходу, а також доступ до

світових ресурсів (у тому числі у сфері наукової інформації, а також фінансування наукових досліджень).

Як вже вказувалося, на ринку міжнародних освітніх послуг взаємодія його учасників проявляється у різних формах. Найпоширенішими формами співробітництва є академічні обміни, академічна мобільність, спільні проєкти, міжнародний рух освітніх послуг (експорт та імпорт), кооперація та інші.

В контексті нашого дослідження представляє значний інтерес кооперація закладів вищої освіти різних країн. За загальним визначенням, кооперація – це форма організації економічної діяльності (людей, формальних і неформальних організацій, політичних утворень) для спільного досягнення певних завдань або задоволення потреб. У сфері вищої освіти кооперація проявляється через економічну діяльність, в якій беруть участь заклади вищої освіти, спрямовану на задоволення освітніх потреб здобувачів вищої освіти. Ця форма взаємодії може бути формальною або неформальною. Докладно це питання буде висвітлено у наступних розділах роботи.

У дисертаційному дослідженні, сутність поняття міжнародного ринку освітніх послуг обґрунтовано автором як сукупність відносин між виробниками (зкладами вищої освіти) та споживачами (здобувачами вищої освіти) різних країн в сфері обміну наукових знань, навичок, а також методів та способів їх отримання. В умовах сучасності міжнародному ринку освітніх послуг притаманні характерні ознаки. Однією з таких ознак є зростання масштабів ринку та об'ємів продаж освітніх послуг. За підрахунками Світового Банку, в 2021 році у світі налічувалось близько 220 млн здобувачів вищої освіти. Для порівняння, в 2000 році їхня кількість становила 100 млн осіб. За два десятка років чисельність зросла в понад два рази. [342].

Важливою ознакою є також зростання рівня міжнародної академічної мобільності серед науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти, що стрімко відбувається в сучасних умовах глобалізації. Міжнародна академічна мобільність сприяє поглибленню та зміцненню міжнаціонального

співробітництва та підвищує конкурентоспроможність національних систем освіти [10].

Ще однією особливістю міжнародного ринку освітніх послуг є активний розвиток транскордонної освіти, під якою розуміються всі види програм вищої освіти, коли здобувачі та постачальники даних освітніх послуг знаходяться в різних країнах.

Кооперація закладів вищої освіти є однією з основних ознак міжнародного ринку освітніх послуг. Об'єднання зусиль економічних агентів (в тому числі, закладів вищої освіти) є однією з головних умов економічного розвитку та підвищення ефективності.

1.2. Основні форми розвитку кооперативних структур в умовах глобальної конкурентоспроможності

Інтегровані кооперативні структури свою історію починають з середини XIX сторіччя, що пов'язано із необхідністю укрупнення виробництва. «Індустріальна ера» викликала необхідність концентрації значних матеріальних ресурсів та інвестицій. Це створило привабливе поле для виникнення різноманітних форм взаємодії суб'єктів економічної діяльності, у тому числі – кооперації підприємств. Як наслідок – поступово виникли крупні інтегровані структури. Найпривабливішими методами інтеграції стали вертикальна та горизонтальна концентрація капіталів.

Кооперація, як вже було вказано, представляє собою особливу форму організації економічної діяльності (людей, формальних і неформальних організацій, політичних утворень) для спільного досягнення певних завдань або задоволення потреб. Як правило, у науковій літературі поняття «кооперація» вживається для пояснення спільних дій (спільної діяльності) учасників (суб'єктів) економічних відносин. Кооперація характеризується об'єднанням ресурсів таким чином, коли у учасників вказаних відносин виникають нові

можливості (потенції) задля досягнення економічно значущих результатів (отримання прибутку) [98].

Завдяки кооперації відбувається концентрація можливостей (у тому числі концентрація виробництва товарів і послуг), а концентрація, в свою чергу, розширює можливості, що пов'язані з так званим «ефектом масштабу», коли на одиницю виробленого продукту припадає менший обсяг витрачених ресурсів.

Об'єктивна необхідність розвитку коопераційних зв'язків економічних організацій обумовлена стрімкими змінами, що відбуваються у виробництві ринкових продуктів (товарів, послуг, робіт) на сучасному етапі. Так, зокрема, в зовнішньому середовищі економічних суб'єктів (у тому числі закладів вищої освіти) відбувається, по-перше, загострення конкуренції у глобальному масштабі (у тому числі через стрімкий розвиток інфраструктури, фінансових послуг, транспорту, інформатики, засобів комунікацій тощо); по-друге, підвищення ступеня невизначеності зовнішнього середовища; по-третє, посилення тенденції до фрагментації ринків (зокрема, внаслідок диференціації споживчого попиту). Дається взнаки і зростання загальної глобальної нестабільності (зокрема, через економічні наслідки пандемії). Зовнішні зміни, що відбуваються, не могли не викликати відповідної реакції корпорацій, які пристосовуються до нових умов. «Глобалізація конкуренції» веде до зростання спеціалізації економічних організацій, в той час як невизначеність та фрагментація ринків змушують компанії посилювати гнучкість господарювання та інтенсифікувати пошук нових шляхів диференціації продукції та послуг, що виробляються [112].

Втім, кооперація можлива у будь-яких сферах економічної активності, у тому числі і тих, що пов'язані із об'єднанням різних за видом та формою економічних ресурсів. Приміром, при створенні інноваційної компанії може мати місце кооперація інвестора (власника фінансового ресурсу) та винахідника, який має патент (власника інтелектуального ресурсу).

Взаємодія організацій на основі принципів кооперації здійснюється, як правило, добровільно. Рушійною силою такої взаємодії є економічні інтереси, яких прагне досягти кожен з учасників.

В сучасних умовах побудова (створення) коопераційних зв'язків є одним з перспективних напрямів розвитку підприємництва та економічних організацій.

Однак, теоретично, виникає суперечність між тенденцією до спеціалізації, яка проявляється через концентрацію однакового (схожого) виробництва або технологій, та посиленням диференціації, тобто розширенням спектра виробництва товарів. Формою вирішення зазначеної суперечності стає гнучке (диференційоване) масове виробництво. Про це свідчить розвиток великих господарських структур за останні два десятиріччя [112].

Вважається, що завдяки кооперації відбувається централізація управління економічними ресурсами, а відтак – учасники економічної діяльності, що беруть участь у кооперації, поліпшують власні ринкові позиції, тобто зміцнюють свою конкурентоспроможність.

Однак, кооперація призводить до зменшення рівня так званого «економічного суверенітету» кожного з учасників, оскільки вони мають відмовитися від певного обсягу повноважень щодо управління власним майном (ресурсом), переданого у спільне управління.

Коопераційні зв'язки між малими та великими підприємствами є, по-перше, об'єктивною необхідністю, яка випливає із закономірностей суспільного поділу праці; по-друге, передумовою розвитку як малих, так і великих підприємств; по-третє, формою розв'язання основної суперечності малого підприємництва; по-четверте, формою не протиставлення, а взаємодії багатьох великих, середніх та малих підприємств [112].

Найвідоміший у світі український учений-економіст М. Туган-Барановський виявив закономірності еволюції теорії і практики кооперації від ідеї виробничого кооперування як найбільш складної і найменш життєздатної форми кооперування праці, з якої, однак, починався кооперативний рух у всіх

країнах, до розробки основних засад, принципів функціонування власне кооперації як господарської організації [185]

В сучасному житті економічно значуща кооперація спостерігається на рівні формальних організацій – виробничих підприємств, закладів фінансового сектору, транспортних підприємств, торгівельних організацій, закладів вищої освіти тощо. В залежності від виду зв'язків між організаціями кооперація (коопераційна взаємодія) може відбуватися [98]:

- на горизонтальному рівні («горизонтальна кооперація»),
- на вертикальному рівні («вертикальна кооперація»),
- на основі нерегулярної структури.

Горизонтальна кооперація представляє собою об'єднання технологічно схожих організацій (приміром, підприємств, що виробляють та/або реалізують однакову або схожу продукцію). Зазвичай така форма застосовується для захоплення ринків та посилення власних ринкових позицій за рахунок вжиття організаційно-економічних заходів.

Вертикальна інтеграція являє собою об'єднання організацій, які здійснюють послідовну переробку певного продукту та/або його доставку споживачу, причому ця послідовність обумовлена наявною технологією (приміром, видобуток – первинна обробка – кінцева обробка – виробництво товарної форми – транспортування). Зазвичай така форма застосовується для створення «технологічних ланцюжків», що має наслідком пришвидшення строків оборотності капіталу.

Коопераційна взаємодія на основі нерегулярної структури містить і горизонтальні, і вертикальні зв'язки, та може проявлятися шляхом спільної діяльності організацій різних галузей, ступенів виробництва та збуту продуктів (товарів та послуг), як у межах національних кордонів, так і на глобальному рівні. У зв'язку з глобалізацією економіки кооперація на основі нерегулярної структури найбільшого поширення набула саме на глобальному рівні, що дозволяє організаціям, які беруть участь у такій взаємодії, поліпшувати власну глобальну конкурентоспроможність [98].

Процес кооперації різних організацій (підприємств) можуть набувати різних форм, який залежить від багатьох чинників (розміри підприємств, модель розподілу прибутків, технології тощо). З точки зору інституційної організації господарювання, йдеться про створення нової якості ринку та організаційних структур, або про якісну трансформацію вже наявних форм, якщо вони існували раніше [112].

Успішна кооперація – як одна із форм спільної економічної діяльності – має спиратися на належну мотивацію усіх учасників. Серед основних інтересів, на досягнення яких може бути спрямована коопераційна взаємодія, можемо виділити [167]: координація продуктових (виробничих) програм, підвищення рівня серійності продукції, спільне використання нематеріального права (приміром, патентів або ліцензій), взаємне інформування про ринкові тенденції тощо. Кінцева мета об'єднання за інтересами – підвищення рентабельності вкладеного капіталу, у першу чергу через зниження непродуктивних та трансакційних витрат, а також отримання економічних ефектів через використання ресурсів один одного. Також мотивом до коопераційної взаємодії може бути виконання певної роботи – ця форма співпраці використовується, як правило, для виконання певної складної задачі (будівництво об'єкта, виконання великого промислового замовлення, впровадження унікальної технології тощо).

Коопераційні об'єднання можуть бути формальними (тобто, юридично оформленими) та неформальними. Основним видом формальних об'єднань є консорціум – тимчасове договірне об'єднання організацій (підприємств, установ) задля реалізації спільних завдань, як правило, на основі спільного використання економічних ресурсів. Організації, що входять в консорціум, зберігають свою самостійність, але в межах договору про спільну діяльність підпорядковуються керівництву консорціуму.

Концерн – об'єднання, за якого організації, які входять до нього, мають обмежену самостійність. Концерн має «ядро управління», або головну «штаб-квартиру», з якого координуються усі економічні рішення учасників

об'єднання. Концерн, як правило, утворюється на основі відносин залежності та підпорядкованості.

Концерн може бути утворений на підставі «фактичного» або «договірного» підходів. Фактичний підхід до утворення концерну має місце, коли його засновником виступає організація, що є головним засновником (співзасновником) або акціонером інших організацій. Договірний підхід має місце, коли учасники об'єднання уклали відповідну угоду.

В умовах глобалізації економіки набули поширення транснаціональні корпорації (ТНК). ТНК – це особливе організаційне утворення, що створене на засадах концерну, але розповсюджує свою діяльність на територію різних країн або навіть континентів. ТНК може мати виробничі потужності на різних стадіях виробництва готового продукту в різних країнах, причому збут здійснювати в інших.

Промислово-фінансова група (ПФГ) – це коопераційне об'єднання юридично самостійних організацій, що включає в себе фінансові установи, які цілком або частково пов'язані з іншими учасниками об'єднання та надають їм фінансові послуги.

Особливою формою концерну є трест – це об'єднання, який утворюється шляхом передачі контрольного пакету акцій учасників у так зване довірче управління, при цьому учасники фактично втрачають виробничу та комерційну самостійність.

Популярною формою кооперативного об'єднання є холдинг – це договірне об'єднання підприємств або капіталів, що утворюється як акціонерне товариство або товариство з обмеженою відповідальністю. Головна (холдингова) компанія володіє контрольними пакетами акцій своїх учасників (підприємств) і здійснює лише управлінські функції.

В окремих сферах економічної діяльності поширення набули альянси. Альянс – це форма кооперативного об'єднання окремих можливостей незалежних учасників. Основа мета такого об'єднання – гнучке управління капіталами або іншими економічними факторами, що спрямовані на зростання

продажів. Також актуальним трендом є створення освітніх альянсів, що в сучасних умовах є важливим фактором підвищення їх конкурентоспроможності та ефективного функціонування.

Поширеною формою кооперації є картель – об'єднання незалежних організацій, що створюється з метою координації маркетингової діяльності (як правило, у сфері «розподілу ринкового впливу») на договірних засадах. Учасники «картельного договору» прагнуть встановити домінуючий стан на певних ринках або їхніх сегментах.

Синдикат – це коопераційне об'єднання, яке централізує структуру просування товарів та послуг на ринки, у першу чергу в умовах загострення конкуренції. Учасники синдикату втрачають комерційну самостійність. В останні роки ця форма кооперації майже не застосовується.

Особливою формою коопераційної взаємодії є утворення франчайзингової організації. Комерційна діяльність в умовах франчайзингового коопераційного утворення будується на підставі угоди, сторонами якої з одного боку є франчайзер (велика організація, власник бренду або технології) та мережею інших учасників, які використовують наданий франчайзером ресурс на платній основі. Така форма коопераційної взаємодії є привабливою для організацій, що виробляють товари та послуги, попит на які залежить від споживацьких настроїв, популярності, «впізнаваності», цінової гнучкості тощо. Франчайзингова форма коопераційної взаємодії зустрічається і у сфері вищої освіти, як на міжнародному, так і на національних ринках. Вважається, що франчайзинг є практичним втіленням концепції функціонування «мережевих структур», які добре пристосовані до адаптації до швидких змін зовнішнього середовища.

Франчайзинг – це новітня форма організації співробітництва підприємств великого і малого бізнесу у сфері збуту продукції (робіт, послуг), відповідно до якої велике підприємство надає право виробляти продукцію під власною торговою маркою малому підприємству, або реалізовувати його продукцію. При цьому малому підприємству можуть передаватися певні

економічні ресурси (приміщення, технологічне обладнання, право використання бренду, сировина), надаються кредити тощо.

З економічної точки зору франчайзинг є особливою формою реалізації виробничо-збутових коопераційних контрактних відносин комерційних організацій (підприємств). Франчайзинг поєднує в собі переваги масштабу (економія на управлінських витратах, рекламі, витратах на впровадженні нових технологій) та малого підприємництва (висока мобільність, можливість локальних контрактів і знання регіональних умов). Реалізація економічних переваг франчайзингу є основою підвищення життєздатності малих підприємств, які максимально наближені до споживачів.

Важливою проблемою організації взаємодії суб'єктів франчайзингу є стійкість їх взаємодії (кооперації). Ця проблема особливо актуалізувалася в період глобальної економічної турбулентності. Задля підтримки конкурентоспроможності підприємств, що працюють із використанням технологій франчайзингу необхідна впевненість контрагентів у економічних потенціях один одного. Іншими словами, кожен з учасників франчайзингу повинен прагнути до мінімізації ризику невиконання договірних зобов'язань один одного [132].

Загальною метою створення та функціонування перерахованих коопераційних утворень (груп) є прагнення до максимізації прибутку через раціональне використання наявних економічних факторів.

Формування форм інтеграції великих, середніх та малих підприємств в Україні розпочалося в багатьох випадках спонтанно, стихійно. Однак цей ключовий елемент зовнішнього середовища підприємництва повинен все більше перетворюватися в інструмент цілеспрямованої координації учасників процесу відтворення. Крім того, слід зазначити, що сукупність форм кооперації між великими, середніми та малими фірмами є особливим сегментом в системі зовнішніх зв'язків великих корпорацій [112].

В контексті нашого дослідження слід поглиблено проаналізувати феномен міжнародної кооперації (міжнародної коопераційної взаємодії).

Міжнародна кооперація – це взаємодія (співробітництво) економічних організацій, що знаходяться в різних країнах.

З теоретичної точки зору, міжнародна кооперація – це похідна форма міжнародного поділу праці, яка полягає в розвитку міжнародних виробничих зв'язків, що виникають та існують між міжнародно-спеціалізованими суб'єктами з метою поєднання взаємодоповнюючих виробничих процесів [135]. Міжнародна кооперація може бути спрямована на виробництво товарів, послуг, робіт. Вона проявляється також і у сфері виробництва освітніх послуг (у першу чергу, у сегменті вищої освіти).

Міжнародна виробнича кооперація об'єднує економічні фактори в єдиний операційний (технологічно-економічний) процес. Здійснення такого процесу у міжнародному масштабі передбачає, як правило, укладання відповідних договорів (угод), що регламентують технічні, технологічні та/або торгово-економічні питання, а також вироблення практичних форм і методів співробітництва.

Вчені і практики у сфері економічної глобалістики виділяють такі основні ознаки міжнародної виробничої кооперації [135]:

- попереднє узгодження сторонами умов спільної діяльності;
- головним методом співробітництва є координація діяльності партнерів різних країн;
- наявність промислових фірм, що належать різним країнам, в безпосередньому виробничому кооперуванні;
- закріплення в угоді головних об'єктів кооперування: готових виробів, компонентів та відповідних технологій;
- розподіл між партнерами завдань у межах узгодженої програми, закріплення за ними виробничої спеціалізації, виходячи з основних цілей коопераційних домовленостей;
- безпосередній зв'язок здійснюваних партнерами взаємних чи односторонніх постачань товарів з реалізацією виробничих програм у межах

кооперування, а не як наслідок виконання звичайних договорів купівлі-продажу.

Загальне міжнародне кооперування класифікують за декількома критеріями [135]:

- за видами: економічна кооперація, промислове співробітництво; виробниче кооперування; науково-технічне кооперування; кооперування у сфері проектування і будівництва промислових об'єктів; кооперація у сфері побуту; кооперація в інших сферах господарської діяльності;

- за методами: використання: виконання спільних програм; договірна спеціалізація; створення спільних підприємств;

- за стадіями: довиробниче кооперування; виробниче кооперування; комерційне кооперування;

- за структурою зв'язків: внутрішньофірмові та міжфірмові коопераційні зв'язки; внутрігалузеве та міжгалузеве кооперування; горизонтальні та вертикальні форми кооперування; змішані форми кооперування;

- за територіальним охопленням: кооперування між двома і більше країнами; кооперування у рамках регіону; міжрегіональне кооперування; світове кооперування;

- за числом суб'єктів: двостороннє кооперування; багатостороннє кооперування;

- за числом об'єктів: однопредметне кооперування; багатопредметне кооперування.

Виділяють такі найрозповсюдженіші методи налагодження коопераційних зв'язків: здійснення спільних програм, договірна спеціалізація та інтегрована кооперація.

Здійснення спільних програм міжнародного виробничого кооперування полягає у підрядному кооперуванні та спільному виробництві.

Підрядне кооперування – це форма економічної взаємодії, при якій замовник доручає виконавцю проведення певних робіт згідно з наперед обумовленими вимогами (приміром, щодо термінів, обсягів, якості виконання

та інших умов). Зазвичай розглядаються два різновиди міжнародного виробничого кооперування: просте виготовлення продукції (або його ще називають „класичним підрядом“) та підряд з проектуванням й виготовленням нового продукту (інноваційний підряд).

Спільне виробництво – це форма економічної взаємодії, за якої дві сторони (або більше) із різних країн об'єднують свої ресурси задля виконання певних робіт (програм, проєктів тощо) і проявляється, зокрема, через міжнародне інвестування.

Договірна спеціалізація – це спосіб налагодження коопераційних зв'язків, який полягає в розмежуванні видів діяльності між суб'єктами різних країн таким чином, аби вони не дублювали один одного, а взаємодоповнювали. Зазвичай загальна виробнича програма «розбивається» на підпрограми, за реалізацію яких відповідають окремі учасники коопераційної взаємодії. Договірна спеціалізація передбачає, зокрема, об'єднання суб'єктів, які мають стійку спеціалізацію, для виконання спільних складних програм. Вважається, що договірна спеціалізація згладжує конкурентне протистояння підприємств з різних країн.

Останнім часом у світі, а особливо у постсоціалістичних країнах, досить бурхливо розвивається інтегративне кооперування, що здійснюється у формі об'єднання капіталів декількох суб'єктів з різних країн для досягнення окремих, спільно узгоджених цілей. Найпоширенішим видом інтегративної кооперації стало створення спільних підприємств. У той же час, не менш важливим видом інтегративної кооперації є розвиток муніципальних кооперацій, які, правда, мають набагато ширшу гамму особливостей у порівнянні зі спільними підприємствами.

В умовах глобалізації розвиток продуктивних сил в суспільстві супроводжується розширенням та розвитком не тільки політичних, економічних та правових, але й науково-технічних відносин між державами. Спостерігається інтернаціоналізація досліджень, розробок та наукоємного виробництва, загострення конкуренції на світових ринках інвестицій,

наукоємних товарів та послуг тощо. Крім того, реалізація масштабних науково-дослідницьких проєктів неможлива в рамках однієї країни. Міжнародне науково-технічне співробітництво – це форма міжнародних економічних відносин, яка являє собою сукупність економічних зв'язків у сфері науки, техніки, виробництва, інжинірингу і торгівлі. Структура міжнародного науково-технічного співробітництва включає [135]:

- створення координаційних міжнародних програм спільних наукових і технічних досліджень, кооперацію при здійсненні науково-технічних досліджень;

- міжнародне ліцензування, обмін науково-технічними документами, патентами, ліцензіями, поглиблення й удосконалення співробітництва у сфері науково-технічної інформації;

- міжнародний інжиніринг, співробітництво з приводу проведення допроєктних досліджень і складання проєкту на основі науково-технічних знань, а також консультації при виконанні проєктів;

- співробітництво в підготовці наукових та інженерно-технічних кадрів, тісні міжнародні стосунки між вищими повчальними закладами;

- проведення міжнародних науково-технічних конференцій, симпозіумів;

- вирішення окремих важливих наукових і технічних проблем шляхом спільного планування між зацікавленими країнами;

- створення й функціонування міжнародних науково-дослідних інститутів, організацій, лабораторій, конструкторських бюро;

- проведення взаємних міждержавних консультацій з питань науково-технічної політики;

- розробка науково-технічних прогнозів.

Пріоритетними напрямками міжнародного науково-технічного співробітництва в сучасних умовах є [31]: цифровізація, інформатизація, автоматизація, роботизація виробничих процесів, програмування; мирне використання атомної енергії, розвиток відновлювальної (зеленої) енергетики; створення нових конструкційних матеріалів та речовин (зокрема, ліків);

розширення практичного використання біотехнологій та генної інженерії; аерокосмічні дослідження.

Важливим напрямком інтеграції національного господарства України у світову економічну систему є розвиток міжнародного підприємництва у різних його формах. Найпоширенішою формою міжнародного підприємництва є створення спільних підприємств – економічних організацій, які базуються на власності ринкових суб'єктів (юридичних та фізичних осіб, державних органів) різних країн. Спільні підприємства мають належну управлінську гнучкість для провадження ефективних експортно-імпортних операцій, погодження цін, укладення контрактів.

Спільні підприємства сприяють міждержавній спеціалізації та кооперуванню виробництва, позитивно впливають на стабілізацію національної економіки, підвищення науково-технічного рівня виробничих процесів, випуск якісної продукції, що відповідає світовим стандартам.

Формою міжнародного економічного співробітництва є реалізація спільних проєктів. Йдеться про економічну діяльність суб'єктів різних країн (фірм, банків, державних органів) з фінансування, проєктування, будівництва й експлуатації різних економічних об'єктів (обладнання, родовищ тощо).

Пріоритетними напрямками розвитку міжнародного науково-технічного співробітництва є:

- інформатизація, автоматизація, роботизація виробничих процесів;
- надійне мирне використання атомної енергії;
- створення нових видів конструкційних матеріалів;
- розширення практичного використання біотехнології та генної інженерії;
- космічні дослідження.

Одним із найважливіших напрямів інтеграції економіки України у світову є розвиток міжнародного підприємництва у різних його формах. Такими формами, перш за все, є спільні підприємства та вільні (спеціальні) економічні зони. Спільне підприємство – це організація, яка базується на власності

ринкових суб'єктів (юридичних та фізичних осіб, державних органів) різних країн, має широкі права з питань експортно-імпортних операцій, погодження цін, укладення контрактів, працює на принципах повного госпрозрахунку, валютної самоокупності. При створенні спільного підприємства паї участі у ньому визначаються самими партнерами.

Спільні підприємства відіграють важливу роль у національній економіці, тому що сприяють міждержавній спеціалізації та кооперуванню виробництва, позитивно впливають на стабілізацію національної економіки, підвищення науково-технічного рівня виробничих процесів, випуск якісної продукції, що відповідає світовим стандартам. Про розвиток спільного підприємництва на Україні свідчить те, що на кінець 2004 року було зареєстровано понад 3000 СП. Значно збільшився обсяг вироблених спільними підприємствами товарів і послуг. Але треба відзначити, що структура розподілу СП за сферами суспільного виробництва в Україні не є прогресивною, оскільки приблизно 40% їх припадає на інфраструктурні галузі (насамперед – сфери послуг і збуту).

Окрім спільних підприємств, формою міжнародного співтовариства виступають також спільні проекти – спільна економічна діяльність суб'єктів різних країн (фірм, банків, державних органів) з фінансування, проектування, будівництва й експлуатації різних економічних об'єктів: заводів, родовищ корисних копалин, доріг та ін. Прикладами таких спільних проектів в Україні є проектування і будівництво Одеського нафтового терміналу, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції в кількох областях країни, реконструкція системи зв'язку нашої держави тощо.

Важливо пам'ятати, що реальна управлінська практика не обмежується формуванням та реалізацією лише описаних форм співробітництва і кооперації. В ринкових умовах економічна організація, обираючи конкурентну стратегію, як альтернативну до класичних стратегій може розглядати так звану стратегію «кооперації», що дозволяє мінімізувати витрати, розширити ринок, покращення ефективності діяльності підприємства, впровадження інновацій тощо. Правильний підхід до вибору конкурентної стратегії дасть можливість

суб'єктам господарювання ефективно розвиватись в умовах конкурентного середовища, а вибудований підприємством алгоритм може допомогти вибрати необхідні альтернативи поведінки [133]. Приміром, при впровадженні економічною організацією конкурентних стратегій розширення ринку та розроблення (вдосконалення) ринкового продукту (товару, послуги) альтернативою можуть стати специфічні інноваційні «коопераційні» стратегії (венчур, підряд, субпідряд тощо).

Поняття “глобалізація” використовується у багатьох науках, у тому числі у політичних, гуманітарних, економічних. Серед вітчизняних науковців, які у своїх працях досліджували соціально-економічні аспекти глобалізації, варто виділити А. Дуку, В. Гончаренка, В. Зінченка, Т. Єфименко тощо [3, 76, 55, 179]. Теоретичні основи глобалізації вивчали зарубіжні вчені З. Бауман, У. Бек, І. Валлерстайн, Е. Гідденс, П. Скотт та інші [14, 31, 44, 53, 175].

На думку професора Лондонської школи економіки та політичних наук Е. Гідденса, глобалізація має чотири складові: світова капіталістична економіка, система національних держав, світовий військовий порядок та міжнародний розподіл праці [53].

Німецький теоретик глобалізму У. Бек розуміє глобалізацію як діалектичний процес, який створює транснаціональні соціальні зв'язки та простори, знецінює локальні культури та сприяє виникненню третіх культур [31].

Глобалізацію сьогодні часто трактують як всепроникнення у світовому вимірі інформаційних, фінансових, культурних, ділових (виробничих, торгових) процесів, що змінюють соціоекономічне та соціокультурне життя більшості країн світу на основі декларації політики визнання суверенітету народів і країн, невтручання у внутрішні справи і затвердження за кожним права на самовизначення і розвиток згідно з ідеологією демократизації суспільного життя на основі поваги до прав і свобод кожного як на мікро-, так і макроекономічному рівнях [52].

Серед усього різноманіття сучасних тенденцій, ми поділяємо думку вчених [101]. Зокрема це :

- визначальна роль освіти в становленні економіки знань (як генератора і передатчика знань та інформації);
- диверсифікація джерел фінансування (від переважно державного фінансування до широкого спектру джерел доходів ЗВО та актуалізації проблеми підвищення ефективності витрачання цих коштів);
- зміна вимог до змісту, методів та форм навчального процесу (компетентнісний підхід, необхідність формування нових навичок: здатності до навчання впродовж життя, вміння працювати з інформацією, інформаційно-комунікативними технологіями (ІКТ), креативності та спроможності працювати в команді);
- зміна організаційних форм освітньої діяльності (автономія, концентрація і централізація діяльності, кооперація, мережеві університети, дистанційна освіта тощо);
- інтернаціоналізація освіти (необхідність уніфікації освітнього контенту в міжнародному масштабі, визнання дипломів);
- глобалізація освіти (вихід на світовий ринок освітніх послуг, зростання чисельності іноземних студентів та викладачів, загострення конкуренції та поява світових рейтингів університетів тощо).

Глобалізація характеризує сучасний етап загального процесу інтернаціоналізації вищої освіти, виникнення та розвитку зв'язків між закладами вищої освіти різних країн, їх зближення та посилення взаємозалежності. Посилення інтернаціоналізації та глобалізації на міжнародному ринку освітніх послуг впливає на економічні умови та форми організації освітньої діяльності в Україні. В умовах глобальної конкурентоспроможності визначальною особливістю сучасності виступає зростання ролі освіти у суспільному розвитку. І хоча досі серед науковців не існує єдиного визначення для цієї нової парадигми суспільства (постіндустріальне, інформаційне, суспільство знань тощо), у всіх цих підходах

визначальними у розвитку суспільства є чинники – знання та інформація, а не матеріальні чинники (земля, праця, капітал). Глобалізація, інтернаціоналізація та формування нового суспільства в свою чергу трансформують освіту, як суспільний інститут. В нових умовах зростає увага дослідників до проблем управління кооперацією закладів вищої освіти.

Глобалізація освітнього простору є якісно новим етапом відкритості національних систем вищої освіти, під час якого відбувається універсалізація та гомогенізація освітніх послуг, що сприяє виникненню високого рівня інтеграційної кооперації національних суб'єктів ринку освітніх послуг. Саме тому, потребують узагальнення та вивчення ті виклики, які висуває освіті сучасна глобалізація та зростання значення знань у розвитку суспільства.

Інтернаціоналізація, як фундаментальна закономірність світового розвитку, в епоху глобалізації значно розширює свої межі, охоплюючи і сферу кооперації закладів вищої освіти. Успішні університети відіграють визначальну роль у генеруванні таких ресурсів, як знання, інновації та інформація. Саме університети через багатосторонню міжнародну діяльність виконують сьогодні глобальну місію в розвитку конкурентоспроможності[183].

У зв'язку з процесами глобалізації конкуренція на міжнародному ринку освітніх послуг загострюється. Незважаючи на цей факт, лідери в освітянській галузі залишаються незмінними: США, Австралія, Великобританія, Німеччина. Традиційно, США вважається однією з країн з найбільш ефективною та конкурентоспроможною системою вищої освіти. Варто зазначити, що активно розвивається регіональний ринок освітніх послуг в азійських країнах, таких як Китай, Індія, Японія, Сінгапур та ін. Сприятлива міграційна політика по залученню іноземних здобувачів вищої освіти в ці держави може мати значний вплив на міжнародний ринок освітніх послуг.

У зв'язку з загостренням конкуренції на міжнародному ринку освітніх послуг заклади вищої освіти різних країн світу все частіше створюють глобальне партнерство в рамках кооперації.

Університети Китаю активно здійснюють кооперацію із закордонними ЗВО. Одним із видів такої кооперації є створення спільних закладів вищої освіти. Згідно з китайськими нормативними документами, спільний заклад освіти з іноземними партнерами – це заклад освіти, спільно організований на території Китаю, основним контингентом якого є громадяни Китаю [245].

Практика створення спільних закладів освіти в Китаї є досить розповсюдженою. За даними Міністерства освіти КНР, станом на 2022 рік в країні функціонує 86 спільних з іноземними партнерами закладів освіти [311]. Реалізуючи державну політику України, у вересні 2019 року Київським національним університетом технологій та дизайну спільно із Технологічним університетом Цілу в Китаї (місто Цзінань, провінція Шаньдун) був відкритий перший з Україною спільний українськокитайський освітній заклад - Київський інститут в Цілу. За даними Міністерства освіти КНР на той час (травень 2019 року) в Китаї було зареєстровано і діяло 93 спільних з іноземними партнерами освітні заклади. Найбільше - з Великою Британією (21), на другому місці – з США (20), на третьому – з Францією (13), на четвертому – з Німеччиною і Австралією по (8), на п'ятому – з Росією (7). Далі – по одному – з Ірландією, Польщею, Японією, Нідерландами, Канадою, Ізраїлем, Новою Зеландією, Данією, Бельгією, Фінляндією. Нині є і з Україною [63]. Таким чином, Україна розпочала експорт української освіти в Китай [104].

У 2021 році з метою подальшого зміцнення співпраці між китайськими та українськими університетами було офіційно створено “Китайсько-український університетський союз” [191]

Загалом до союзу приєдналися 92 університети Китаю та 49 університетів України. «Китайські та українські університети-члени союзу зможуть розгорнути більш тісну співпрацю у багатьох галузях, наприклад будуть спільно подавати заявки на міжнародне фінансування та науково-дослідні проекти, спільно писати та публікувати наукові публікації, спільно керувати навчальним процесом, студентськими та академічними обмінами, готувати спільні конференції та інші міжнародні заходи, організовувати соціально-

культурні проекти співпраці та спільно відстоювати розвиток науки та якісної вищої освіти» [191].

В контексті нашого дослідження представляє інтерес проблема оцінювання коопераційних зв'язків на стан конкурентоспроможності економічних організацій в глобальному середовищі (міжнародної конкурентоспроможності).

В першу чергу, слід виходити з того, що конкурентоспроможність господарюючого суб'єкта багато в чому залежить його адаптивності та спроможності пристосування до умов конкуренції, що змінюються, на ринку (або ринках різних країн). В своїй діяльності економічна організація прагне до визначення економічних задач та формує напрями (шляхи) їх досягнення, визначаючи певну економічну стратегію.

В умовах глобалізації ринків та з метою досягнення міжнародної конкурентоспроможності економічні організації усе частіше обирають так звану «стратегію глибокого проникнення на ринок». При цьому учасники коопераційної взаємодії використовують підхід «освоєний ринок – освоєний товар», який доречний на ненасичених ринках, де пропозиція значно поступається попиту, а можливості товару та ринку залишаються невикористаними.

Під час реалізації стратегії глибокого проникнення на ринок економічна організація прагне до зростання обсягів продажу продукції із використанням різноманітних способів: формування (розвиток) первинного попиту; зростання частки освоєного ринку; «захоплення» ринку або його сегментів внаслідок придбання організації-конкурента; захисту свого становища.

Стратегія розширення ринку («новий ринок – освоєний товар») полягає у пошуку нових ринків для товару, який вже виробляється. Це може бути експорт продукту (товару, послуги) чи пошук нових способів його просування (розподілу). Така стратегія ґрунтується здебільшого на застосування інноваційних маркетингових технологій, зокрема в частині вдосконаленні системи збуту.

Стратегія розроблення (удосконалення) ринкового продукту («освоєний ринок – новий товар») передбачає створення нових модифікацій продуктів (товарів, послуг) для наявних ринків.

Стратегія диверсифікації застосовується в тому випадку, коли економічна організація знаходить привабливі для себе можливості поза традиційною сферою діяльності. (приміром, якщо ринок збуту, на якому діє організація, має тенденцію до скорочення, і тоді організація змушена освоювати нові види діяльності). Вважається, що диверсифікація – це стратегія виходу організації на нові для неї сфери діяльності [132, 133].

При впровадженні економічною організацією конкурентних стратегій розширення ринку та розроблення (вдосконалення) ринкового продукту (товару, послуги) альтернативою можуть стати специфічні інноваційні «коопераційні» стратегії (венчур, підряд, субпідряд тощо).

Важливо пам'ятати, що реальна управлінська практика не обмежується формуванням та реалізацією лише досліджуваних стратегій. В ринкових умовах економічна організація, обираючи конкурентну стратегію, як альтернативну до класичних стратегій М. Портера, І. Ансоффа може розглядати так звану стратегію «кооперації», що дозволяє мінімізувати витрати, розширити ринок, покращення ефективності діяльності підприємства, впровадження інновацій тощо. Враховуючи усе вищесказане можна стверджувати, що правильний підхід до вибору конкурентної стратегії дасть можливість суб'єктам господарювання ефективно розвиватись в умовах конкурентного середовища, а вибудований підприємством алгоритм може допомогти вибрати необхідні альтернативи поведінки [132, 133].

1.3. Економічна сутність управління кооперацією закладів вищої освіти в ринкових умовах

Поняття “управління” є багатограним та застосовується в різних науках, але сутність даного поняття значною мірою визначається специфікою досліджуваного об’єкта. Теоретичні положення управління були предметом дослідження багатьох економістів-класиків. Засновник класичного напрямку економічної теорії А. Сміт виконав аналіз різних форм поділу праці та охарактеризував обов’язки держави та її очільника [176]. Вагоме значення для розвитку теорії управління мали наукові доробки валлійського вченого Р. Оуена. Він першим довів, що важливим є не тільки управління виробництвом, але й навчання та поліпшення умов праці робітників [319].

Управління – це цілеспрямований, безперервний процес впливу з боку суб’єкта на об’єкт, який здійснюється з метою спрямування дій об’єкта управління для досягнення бажаних результатів.

Тобто в цьому процесі присутні два аспекти: суб’єкт управління, тобто ті хто управляють, і об’єкт управління – ті, ким управляють. Суб’єктами управління є люди, до функцій яких входить завдання здійснювати процес управління, тобто це власники, або уповноважені ними менеджери [183].

До об’єктів управління відносяться конкретні працівники, структурні підрозділи або в цілому весь колектив.

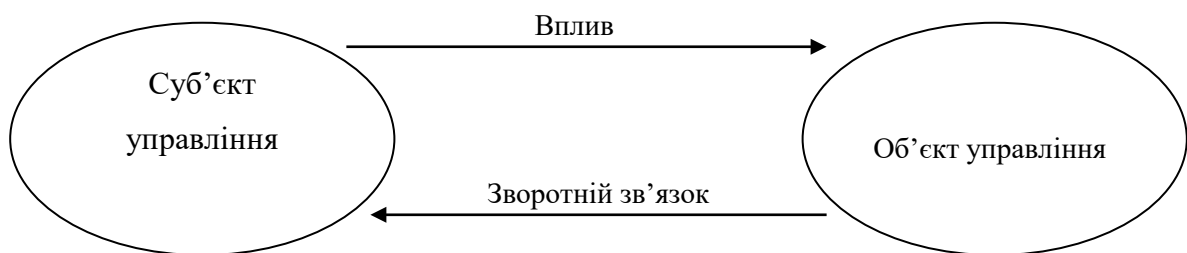

Рис. 1.1. Схема процесу управління [183]

Як показано на схемі управління (рис. 1.1), суб'єкт управління здійснює управлінський вплив, дії у вигляді вказівок, команд, розпоряджень на суб'єкт управління. Об'єкт управління відповідним чином реагує, і суб'єкт про це знає завдяки механізму зворотного зв'язку.

При необхідності, суб'єкт на підставі отриманої інформації приймає нові рішення відповідно до ситуації і посилає наступні команди та розпорядження для досягнення поставленої мети.

Сутністю поняття “управління” є сукупність самого процесу управління та інформації (рис. 1.2).

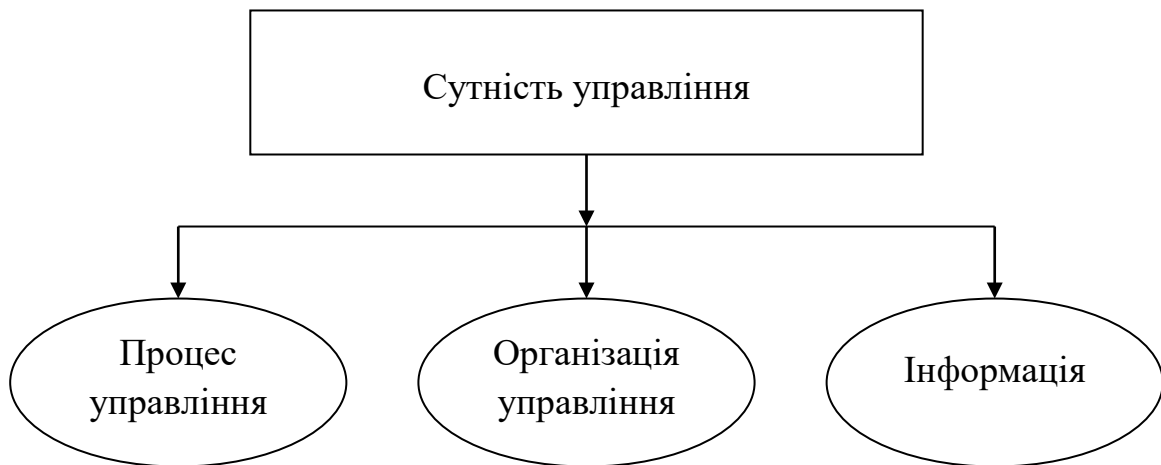

Рис. 1.2. Сутність процесу управління [183]

Тобто, управління діяльністю є саме процесом управління за допомогою організаційної структури та інформації.

Разом з тим, для здійснення управління діяльністю необхідно мати відповідну організаційну структуру, яка в основі своїй являє об'єднання людей, які спільно працюють для досягнення певної мети і взаємодіють між собою на основі встановлених певних внутрішніх правил.

Метою управління – діяльністю є одержання запланованого фірмою прибутку. Відповідно до цього управління виконує основні функції. А. Файоль виокремив п'ять функцій процесу управління, які використовуються в управлінні організацією і в наш час. Серед них: планування, організація, підбір і розміщення кадрів, керівництво (мотивація) і контроль [326].

Сьогодні існує низка наукових шкіл управління, які розробили положення теорії та практики управління для різних галузей знань. Наприклад, школа “людських відносин” вирішує питання відносин власників капіталу найманого персоналу [183]. З цієї школи управління згодом утворилася “адміністративна школа”, що досліджує роль і функції керівника. Сутність роботи керуючого поєднується з найефективнішими методами управління. Розрахунки школи базуються на положеннях “наукового управління”, які були засновані на початку ХХ століття американським інженером Ф. Тейлором та французьким менеджером А. Файолем. Ф. Тейлор ставив завдання удосконалити управління підприємством за допомогою дослідження досвіду ділової і виробничої діяльності, а також впроваджуючи заощадливе використання засобів виробництва (шляхом регламентації використання робочих інструментів і матеріалів, стандартизації робочих операцій, точного обліку робочого часу тощо) [183].

Положення “адміністративної школи” дістали подальшого розвитку в концепції “управління персоналу”, яка дає характеристику ідеальних типів планування, коли всюди діє бюрократія, тобто порядок, що встановлений правилами.

Система управління у переважній більшості організацій здійснюється на основі певної управлінської технології, яка на практиці представляє собою набір стандартизованих методик та інструментів розробки, затвердження та реалізації управлінських рішень, що виходять із стратегічних настанов [181]. В управлінських технологіях управлінський процес поділяється на етапи, стадії, процедури, які є основою для календарно-елементного планування та координації дій підрозділів. Під системою управління розуміють механізм, який забезпечує цей процес. Тому механізм управління діяльністю складається з таких складових (елементів): ціль, принципи, функції, методи, інформація, структура, технологія управління і управлінських рішень.

Сучасною теорією менеджменту запропоновано схематичну класифікацію управлінських рішень (рис. 1.3).

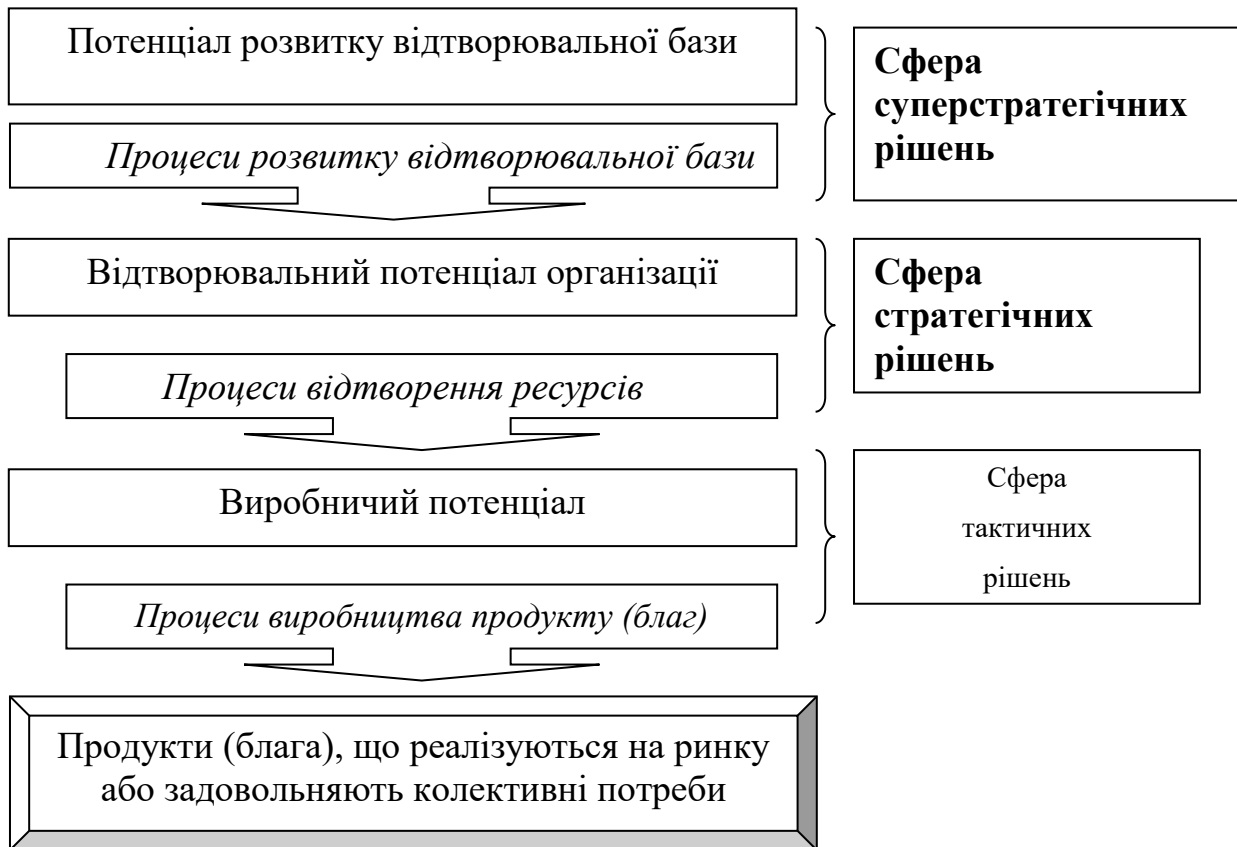

Рис. 1.3. Класифікація управлінських рішень в залежності від впливу на процес [102]

Теоретичні основи управління кооперацією розвивали такі видатні вчені як Р. Оуен, А. де Сен-Сімон, Ш. Фур'є, Ш. Жид, Дж. Рассел [88, 193, 319]. Серед вітчизняних наукових шкіл варто виділити підходи В. Гейця, Ф. Хміля, П. Саблука, А. Чухно [51, 52, 170, 194, 198] тощо.

В контексті нашого дослідження розглянемо особливості управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності. Заклад вищої освіти є організацією, який функціонує у ринковому середовищі, надає освітні та інші супутні послуги. В умовах глобалізації зростаюча конкуренція спонукає заклади вищої освіти до пошуку більш ефективних форм співробітництва, що сприяє появі інтеграційних угруповань, які різняться способами кооперації та управління.

Економічний розвиток кожного ЗВО залежить від економічних ресурсів, ступеня ефективності їх використання в процесі відтворення та того, настільки

сприятливими є умови для кооперації з національними та закордонними ЗВО. Кооперація ЗВО компенсує нестачу певних ресурсів за рахунок їх перерозподілу. При здійсненні кооперації ЗВО потенціал кожного з них використовується максимально ефективно, тобто виникає синергетичний ефект всього інтеграційного угруповання. Кооперація є своєрідною формою організації праці людей. При цьому таку сутність вона зберігала у всі періоди розвитку суспільства. Як суспільно-економічне явище кооперація є наслідком рівня розвитку економічних відносин між товаровиробниками. Відтак, складність економічних відносин між товаровиробниками визначає контент кооперації у сенсі розмаїття і рівня досконалості форм кооперації. Будучи компонентом зарубіжних економік, кооперація є об'єктом дослідження низки закордонних та вітчизняних науковців. Вагомими є напрацювання у сегменті історичних та економічних передумов виникнення кооперативного руху. Так канадські дослідники кооперації Д. Бредфорд і С. Побігуший стверджують, що кооперація є своєрідним протестом та реакцією певної спільноти індивідів на розвиток соціально-економічних тенденцій у суспільстві. У цьому контексті науковці вважають, що кооперація є інструментом для задоволення підприємством своїх операційних потреб, які важко досягнути за допомогою використання традиційних ринкових механізмів [167]. Таким чином, суб'єкти господарювання, які відчують виснажливість конкуренції, згуртовуються для активної та ефективної протидії законам ринку та конкуренції. Діалектика такого конфлікту інтересів визначає сутність кооперації та є передумовою організації кооперативного руху. Світоглядний аспект дослідження визначає діалектичний взаємозв'язок між ринком та кооперацією. Так, кооперативи виникають для підвищення рівня конкуренції у ринкових реаліях, водночас кооперативи є породженням ринку. Будучи найуспішнішим учасником ринкових відносин, кооператив водночас заперечує ринкове господарювання. З цього приводу зауважимо, що індивідуалізація та дрібнотоварність суб'єктів господарювання повсякчас зазнає пригнічення з боку ринкового середовища, що зумовлює кооперування у формі організації господарської діяльності. Тому,

можемо стверджувати, що кооперація є не лише формою своєрідного економічного захисту товаровиробників, а й засобом мотивації для технологічного та інфраструктурного вдосконалення суб'єктів господарювання з метою подальшого самостійного досягнення вищого рівня прибутковості через усунення економічного гніту від інших економічних структур. Узагальнюючи теоретичні дослідження приходимо до висновку, що лозунг відомого англійського реформатора, соціаліста-утопіста Роберта Оуена став суспільним поштовхом у реалізації кооперативних ідей. Гасло «У єдності – сила» уже на зорі розвитку кооперативних відносин передбачало, що «аграрному капіталізму повинна протистояти система суспільної кооперації» [319]. Вітчизняна наука також означена низкою відомих імен науковців та суттєвим теоретико-практичним доробком щодо кооперативного руху. Так, Андрій Палій, фундатор та натхненник кооперативного руху у Західній Україні у першій половині XIX століття зазначає, що «Кооперація – це суспільний рух, у якому загал об'єднаних членів кермує своїм спільним підприємством самий через вибраний демократичним ладом власний провід» [107]. Уже сама назва цитованої статті «Диктатура чи демократія кооперації» вказує на проблемність у становленні цього суспільного явища та неоднозначність поглядів на його роль у суспільстві. Український вчений М.І. Туган-Барановський вважав кооперацію «третьою формою самооборони трудящих після утворення власних політичних партій, робітничих спілок для оборони своїх економічних інтересів, коли вони почали на противагу капіталістичним підприємствам створювати свої власні» [185].

Глобалізація підтвердила те, що сучасний світ – це єдине ціле, а окремі національні утворення як його елементи, мають ознаки взаємопов'язаності, взаємозалежності та інтегральності. Соціально-економічні, політичні процеси, які відбуваються в останні роки, вплинули на всі країни та продукували як позитивні зміни, так і ті, що й мають негативні наслідки для суспільства та сфер його життєдіяльності.

Глобальні тенденції коопераційного розвитку також торкнулись сфери освіти та науки у більшості країнах, тому швидка адаптація до змін та викликів дозволить уникнути впливу модифікованої конкуренції та ускладнень системи взаємозв'язків та взаємозалежностей між учасниками світового ринку освітніх послуг.

Сьогодні світові ринки освітніх послуг є доволі динамічними та прогресуючими, їх ємність оцінюється у розмірі понад 100 млрд дол. на рік. Уряди іноземних країн визнають міжнародну освіту ключовим чинником у створенні нових робочих місць у країні перебування іноземних здобувачів вищої освіти, так як активізується попит та споживання, через зростання кількості осіб у країні навчання, що продукуватиме мультиплікативні ефекти. Відповідно, українські заклади вищої освіти мають потенціал, у тому числі за рахунок збільшення доходу від навчання осіб з інших країн.

Стратегічні орієнтири української освіти орієнтовані на зростання престижу України шляхом виходу на міжнародні освітні ринки, збільшення кількості іноземних здобувачів вищої освіти, нарощування потенціалу українських здобувачів вищої освіти, інституційну автономію ЗВО, професійний розвиток науково-педагогічного персоналу.

Стратегія української освіти та процеси інтернаціоналізації спонукають до активізації нових напрямів розвитку освітньої сфери шляхом кооперації з закладами інших країн і на цій основі стимулюють подальшу інтеграцію у світовій освітній простір. Кооперативна діяльність в освітній сфері, таким чином, сприятиме позитивній динаміці національної економіки взагалі й окремих освітніх інституцій. У свою чергу, це вимагає обґрунтування нових просторових освітньо-наукових парадигмальних засад вивчення відносин між суб'єктами ринку освітніх послуг.

Світова та вітчизняна наука має значний доробок з питань розвитку освіти, зокрема з питань інтернаціоналізації, міжнародної освіти, участі та ролі груп стейкхолдерів в процесах освітньої діяльності тощо.

Як провідна тенденція сучасного розвитку, глобалізація докорінно змінює зовнішнє середовище діяльності освітніх закладів, яким притаманні висока невизначеність, загальна взаємна зв'язність і гостра конкуренція. Існуюча сфера освіти в Україні не відповідає сучасним потребам суспільства, особистості, і це підкреслює необхідність зміни цієї ситуації. І.М. Силадій [174] справедливо вказує, що основою розпочатої трансформації стає глобалізація, яка через модернізацію системи освіти повинна змінити уявлення суспільства про цю систему, орієнтуючи її на побудову суспільства знань, основою якого має стати висококласний людський капітал, сформований системою освіти, яка модифікується згідно зі світовими вимогами.

Сьогодні освіта перетворюється на тривалий і безперервний процес з якісними та кількісними змінами. Ці зміни, характерні для самого процесу освіти, відбуваються на фоні глобальних процесів, що охоплюють економіку окремих країн, регіонів і світу в цілому. Ж.В. Дерій [67, 68] вказує, що саме освіта призводить до нарощування людського потенціалу та його системної капіталізації, виступає драйвером розвитку особистості.

А.В. Вербицька констатує, що виправданою та актуальною є стійка тенденція до інтернаціоналізації вищої освіти та її інтеграції в глобальний простір. Міжнародний ринок освітніх послуг характеризується зростанням конкуренції: поряд із традиційними лідерами ряд країн розвиває активну політику щодо просування власного освітнього продукту [46].

Одним з напрямів досліджень з тематики освіти є вивчення питань кооперації на ринку освітніх послуг. Конкуренція у сфері освіти знаходиться під безпосереднім впливом конкуренції на ринку праці: роботодавці бажають отримати кращих працівників, освітні заклади при цьому конкурують за їх підготовку. Але при цьому закладаються основи деформації партнерства, виникає система нерівноправних відносин.

На думку О.Є. Кузьміна, сучасні тенденції розвитку вищої школи, наявний стан системи вищої освіти в Україні спонукає до пошуку перспективних шляхів розвитку, які дозволять закладам вищої освіти

насамперед виконувати покладену на них місію і, як наслідок, зайняти достойне місце на ринку освітніх послуг. Якщо керуватись твердженням, що сучасним університетам відведена провідна роль в адаптації до глобалізації, то зрозумілою й логічною є доцільність вибору курсу на розширення міжнародної співпраці [119].

Тому, не дивлячись на широкий пласт наробок з питань розвитку освіти, наразі виникає потреба у дослідженнях, які б містили системний підхід до аналізу нових форм внутрішньо секторальної взаємодії, зокрема кооперації, що є актуальним за умов глобальної конкуренції на світових ринках в тому числі й на ринку надання освітніх послуг.

Зважаючи на особливу актуальність проблематики, пов'язаної з розвитком інтернаціоналізації освіти, що посилюється процесами активізації на міжнародних ринках освітніх послуг, глобалізації та інтеграції національних економік у єдиний економічний простір, виникає необхідність у дослідженні напрямів співпраці у сфері вищої освіти, зокрема кооперації.

Четверта промислова революція, яка будується на інформаційних технологіях третьої революції, характеризується поєднанням процесів, які усувають межі між фізичною, цифровою та біологічною сферами. Швидкість змін, що відбуваються у соціально-економічних системах, є безпрецедентною, а їхні масштаби охоплюють трансформацію системи виробництва та управління без винятку в усіх секторах економіки, при цьому всі процеси здійснюються експоненційно, а не лінійно.

У людства з'явилися необмежені можливості щодо отримання знань та інформації завдяки мобільним засобам високої обчислювальної здатності та ємності пам'яті. Ці можливості будуть зростати кумулятивно за рахунок нових освітніх напрямів – штучний інтелект, нанотехнології, біотехнології, квантові обчислення та ін. Завдяки отриманим знанням виникають потенційні перспективи щодо зростання глобального рівня доходів, поліпшення якості життя населення. Проте виникає пересторога – інформаційна революція може привести до поглиблення нерівності, що особливо відобразиться на ринках

праці. Ринки праці будуть структуруватись за сегментами: низькокваліфікований / низькооплачуваний; висококваліфікований / високооплачуваний.

Бенефіціарами інновацій є постачальники інтелектуального капіталу, які формують пропозицію висококваліфікованої праці на ринку праці. Відповідно, попит на працівників з неякісною освітою та низькою кваліфікацією поступово знижується. Така ситуація породжує логічне запитання – а чи здатні сучасні заклади освіти підготувати висококваліфікованого фахівця, з достатнім рівнем «hard skills» та «soft skills» Розуміння сутності змін, що спостерігаються, дає поштовх до здійснення сучасних трансформаційних зрушень у системі освіти, науки та інформаційних технологій.

Можемо стверджувати, що на конкурентних ринках освітніх послуг перевагу має той, хто швидше і краще продає свої послуги та розробки. Для ефективної комерціалізації потрібна відповідним чином створені структури, які функціонують як система. В Україні ключові стейкхолдери освітньої діяльності не лише мають низький розвиток, але й проблему взаємодії між собою та з зовнішнім середовищем.

В контексті дослідження управління кооперацією закладів вищої освіти у глобальному середовищі доцільно виокремити чинники пропозиції послуг на міжнародному ринку освітніх послуг. До зазначених чинників у першу чергу відносимо:

- нові технології надання освітніх послуг, які продукують нові способи задоволення освітніх потреб;
- гнучкість та інноваційність конкурентів, які здатні витіснити традиційних надавачів освітніх послуг за рахунок високої якості та конкурентної ціни;
- зміна попиту на освітні послуги та нові моделі поведінки споживача таких послуг;
- розвиток освітніх платформ, які через високий рівень інформатизації створюють нові способи споживання послуг освіти;

- зниження бар'єрів в отриманні освітніх послуг, змінюючи при цьому особисте та професійне середовище [319].

Названі чинники одночасно є інноваційними чинниками розвитку сфери освіти. Проте, крім можливостей, сучасний світ формує соціально-економічні асиметрії, які проявляються в обмежених можливостях отримати освіту. Такі асиметрії проявляються у певних типах нерівностей [319]:

- економічна нерівність, яка пов'язана з різними доходами як різних соціальних груп, так й між особистостями;
- структурна нерівність є висхідною умовою процесів розподілу, вона проявляється у нерівному розподілі можливостей;
- представницька нерівність.

Соціально-економічні умови, політика країн у галузі освіти, глобалізаційні тенденції призводять до виникнення нових форм співпраці та пошуку нових взаємодій між закладами освіти різних країн. Так, підписання Угоди Україна-ЄС, відповідні євроінтеграційні реформи, які здійснюються у багатьох сферах життя суспільства, в тому числі й у сфері освіти та науки, відкривають «вікно можливостей» перед університетами та науковими установами. Але націленість на якісний результат, ефективність системи вищої освіти вимагає широких партнерських відносин з усіма соціальними, політичним та економічними інституціями – як в країні так й за її межами. Така співпраця та партнерство мають за мету підтримку та розвиток міжнародної діяльності, інтернаціоналізацію діяльності, входження до світової освітньої та наукової спільноти. Також на користь міжнародної співпраці говорить те, що сучасні заклади освіти виконують провідну роль в адаптації до глобалізації, є центрами зосередження інтелектуального капіталу, здатні продукувати нові знання, створювати продукт з високою доданою вартістю.

Однією з форм міжнародної співпраці закладів освіти різних країн можна назвати кооперацію, яка в умовах глобальної конкуренції та боротьби за споживача освітніх послуг має свої переваги та дозволить освітнім закладам зайняти чільне місце на світовому ринку освітніх послуг. На нашу думку, у

вузькому значенні, кооперація закладів вищої освіти – взаємодія двох або більше ЗВО різних країн у формі організації освітньої (освітньо-наукової) діяльності зі спільного досягнення загальних цілей та задоволення потреб учасників об'єднання.

За офіційною інформацією Міністерства освіти і науки України, для українських закладів освіти є ряд передумов входження в кооперацію з іноземними закладами освіти. Зокрема, одним із основних пріоритетів національної політики у сфері освіти та науки є інтеграція України до Європейського дослідницького простору. Цьому сприяє двостороння міжнародна співпраця з країнами-членами ЄС, з країнами східного партнерства, участь у Рамковій програмі ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020». Починаючи з 2014 року українські учасники отримали 182 гранти на суму 31,8 млн євро [137].

Вітчизняні університети та наукові установи беруть активну участь у двосторонньому науково-технічному співробітництві в межах міжурядових угод. Так, 2019 року українські вчені спільно з науковцями з 12 країн (члени ЄС, Індія, Китай, США, Корея) виконували 119 білатеральних проєктів. Порівняно з 2018 роком, кількість двосторонніх проєктів зросла майже на чверть.

Також Україна бере асоційовану участь у Програмі наукових досліджень та навчання «Євроатом», Міжнародній європейській інноваційній науково-технічній програмі «EUREKA», програмі НАТО «Наука заради миру» тощо. Українські дослідницькі організації і університети співпрацюють з міжнародними організаціями та фондами, серед яких Європейська організація з ядерних досліджень, Український науково-технологічний центр, Науковий комітет з антарктичних досліджень [137].

Навіть євроінтеграційні процеси у сфері освіти і науки не є однозначними для вітчизняних закладів освіти, оскільки з одного боку створюють нові можливості через участь у європейських освітніх та науково-технологічних програмах, а з іншого боку посилюють чинники впливу глобальної конкуренції,

яка проявляється також у збільшенні кількості українських здобувачів вищої освіти, які вибрали для навчання зарубіжні університети та у еміграції науковців [166]. Тому кооперація з іноземними партнерами дозволить зменшити негативний вплив чинників зовнішнього середовища та конкуренції на національну систему освіти.

За результатами аналізування світового досвіду у сфері управління кооперацією закладів освіти різних країн визначено, що передумовами такої співпраці, й зокрема кооперації є певні соціально-економічні, правові, політичні, психологічні чинники.

Можемо стверджувати, що в Україні вже сформовано інституційні передумови кооперації з іноземними закладами освіти. Основною такою передумовою є підписання Болонської декларації у 2005 р., яка передбачає стандартизацію підходів у навчанні та функціонуванню й розвитку вищої освіти.

Крім того, хоча й не надто активно, розвивається експорт освітніх послуг та навчання іноземних здобувачів вищої освіти, у тому числі дистанційне навчання засобами Інтернет технологій, що стало актуальним в умовах пандемії викликаної COVID 19, повномасштабної війни з рф розвивається транснаціональна освіта.

Так за даними Українського державного центру міжнародної освіти, постійно зростає попит на отримання освіти в Україні іноземними громадянами, рис. 1.4.

Структурний зріз показує, що 87,5% іноземних громадян приїжджають на навчання, 8,64% задля мовної підготовки. З метою післядипломної освіти в Україні перебуває 3,5% усіх іноземних громадян, які в'їхали в країну отримувати освітні послуги та лише 0,01% прибули в країну по програмам академічної мобільності.

На жаль, сьогодні існують організаційні та правові проблеми розвитку експорту освіти внаслідок того, що в Україні діє складна та забюрократизована система первинного запрошення іноземного здобувача вищої освіти на

навчання, мережа закордонних рекрутаційних центрів українських ЗВО не розвинена [189].

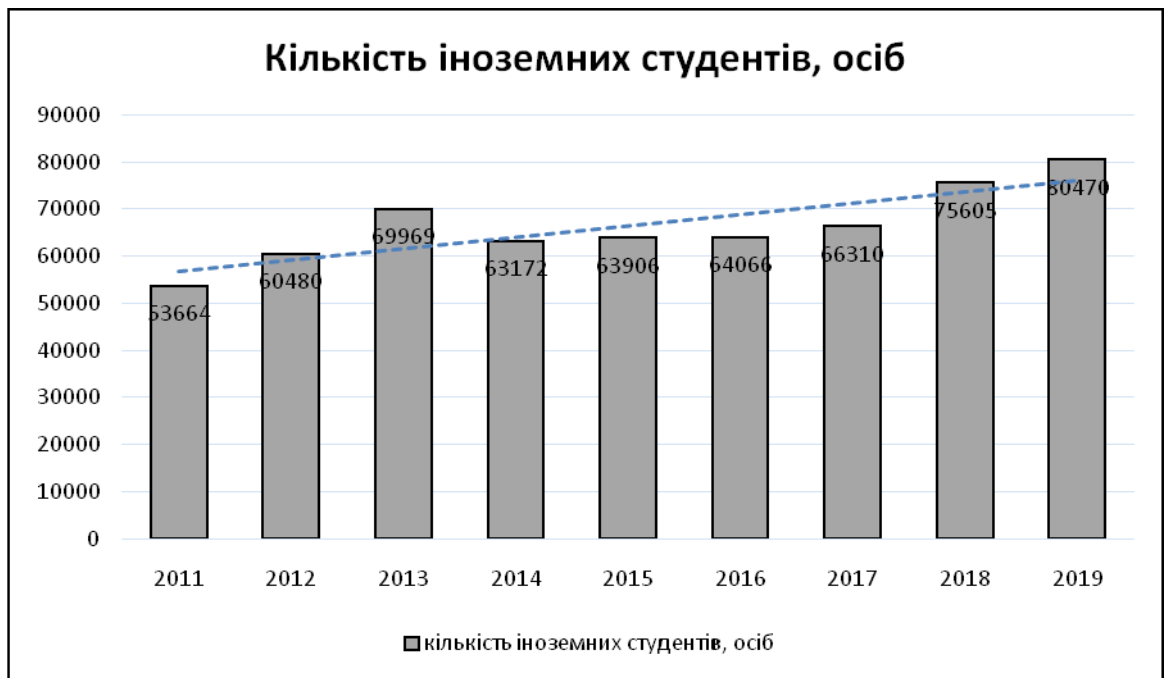

Рис. 1.4. Іноземні здобувачі вищої освіти, які навчаються в Україні
Джерело: за даними [166].

Потребує вирішення питання зарахування до ЗВО іноземних громадян з урахуванням їх навчальних досягнень, які вони здобули навчаючись за кордоном. Проблемою залишається підтвердження українських дипломів за кордоном, існують складнощі у оплаті праці іноземних викладачів, що звужує можливості їх залучення до навчального процесу в Україні.

Міжнародна конкуренція, внаслідок того, що міжнародний ринок вищої освіти є доволі прибутковим, висуває вимоги до якості підготовки фахівців та запровадження сучасних форм навчання, при цьому акцент варто робити на науковій компоненті освітньої діяльності яка повинна стати основою навчального процесу в університеті. Університети досягають конкурентних переваг завдяки інновацій. Вони запроваджують нововведення використовуючи нові технології та нові методи роботи.

Вони оволодівають новими принципами конкуренції, або знаходять кращі способи конкурентної боротьби при використанні старих методів.

Управління кооперацією у сфері освіти дозволить українським ЗВО долучатись до обміну світовими освітніми та науковими розробками, методиками викладання, технологією дистанційного викладання, проводити дослідницьку роботу та ін.

Визначено, що мета управління кооперацією ЗВО – сприяти модернізації освітнього середовища в умовах глобалізації шляхом включення в освітній процес навчальних закладів різних країн, які утворивши дієздатну інтегровану структуру можуть конкурувати на світовому ринку та продукувати якісні та інноваційні освітньо-наукові послуги за рахунок ефекту масштабу.

Концептуально кооперація повинна базуватись на принципах, які в подальшому стають основою при формуванні задач та напрямів діяльності суб'єктів, які входять в об'єднання. Основними принципами для кооперації у сфері освіти можна назвати наступні:

- добровільності та відкритого членства;
- залучення учасників у розробці політик та прийнятті рішень;
- участь учасників в економічній діяльності;
- взаємодія учасників в освітньо-науковій діяльності;
- автономія та незалежність учасників;
- розвиток та удосконалення структури;
- співпраця з органами влади та установами які не входять до кооперативу;
- розвиток на засадах сталості [196].

Завдяки кооперації ЗВО на даному етапі суспільного розвитку можуть відбуватись наступні види співпраці та взаємодій: обмін викладацькими кадрами; участь у міжнародних освітніх проєктах; міжнародна акредитація освітніх програм; академічна мобільність здобувачів вищої освіти; програми подвійних дипломів; спільні наукові публікації; міжнародні конференції; проведення спільних наукових досліджень; розвиток мережі міжнародних центрів; проведення гостьових лекцій; розвиток startup руху; дистанційне навчання.

На жаль, сьогодні управління кооперацією закладів освіти відбувається не надто активно, існує ряд перешкод які потрібно усувати найближчим часом, проте очевидними є вигоди від кооперації для суб'єктів кооперації як вітчизняних, так і закордонних.

Така вигода базується на динамічному ефекті зростаючого масштабу завдяки розширенню ринку та економії на масштабах виробництва. При цьому забезпечується достатній рівень конкуренції, відбувається зміна економічної ефективності при зростанні масштабів надання освітніх послуг. Зростаючий характер масштабу виробництва включає в себе нарощування обсягів надання різноманітних освітніх послуг, розширення їх переліку, збільшення можливостей для модернізації діяльності.

Управління кооперацією також продукує вигоди для різних учасників ринку освітніх послуг. Так для ЗВО з'являються можливості щодо розширення контактів у сфері спільного виконання науково-дослідних проєктів, адаптація світового досвіду розвитку освіти та науки у практику вітчизняної діяльності, активізація мобільності здобувачів вищої освіти, розширення можливостей для стажування, навчальних візитів у закордонних університетах, участь співробітників у міжнародних проєктах, розширення договірних зв'язків між навчальними закладами.

Завдяки управлінню кооперацією проявляються основні ефекти, які цей процес справляє зокрема на очікування споживачів освітніх послуг, поліпшення процесу надання послуг, на спільні інновації, на організаційні форми взаємодії. Процес надання освітніх послуг в умовах зростаючої глобальної конкуренції сьогодні трансформується завдяки цифровим можливостям, що вимагає нових форм співпраці, а при організації кооперативної взаємодії виникає потреба переглядати форми проведення освітньої діяльності[183].

Процеси управління кооперацією звичайно матимуть найсуттєвіший вплив на споживача освітньо-наукових послуг. Навчальні заклади стають важливими інституціями у процесах нарощування людського капіталу, а завдяки процесам модернізації освітньої діяльності виникає можливість

поліпшення якості життя населення. Завдяки системному підходу, який покладено в основу кооперації, відбувається всебічне врахування очікувань, цілей та завдань, попиту та пропозиції на ринку освітніх послуг, можливостей та потенціалу отримувача послуг, формальних та неформальних засобів навчання.

Суттєвою перевагою управління кооперацією ЗВО вважаємо концентрацію на отримувачі освітньої послуги, тобто перенесення акцентів з пропозиції на попит, на реальні потреби споживача. Крім того, кооперація сприяє тому, що визнаються різні цілі отримання освіти, зокрема персональна підготовка, професійний розвиток, отримання нових знань, досягнення економічних цілей, культурний розвиток, досягнення соціальних ефектів.

Отже, однією з найважливіших рис сучасного економічного розвитку, зокрема розвитку освіти, є інтернаціоналізація, яка відбувається в умовах глобалізаційних змін та жорсткої конкуренції. Динамізм сучасного життя, виклики глобалізації, нерівномірність розвитку країн та територій призводять до інтеграції національних ЗВО до світового освітнього середовища, поглиблення співпраці у сфері освіти. Точково в Україні запроваджуються кращі практики зарубіжних університетів та дослідницьких центрів. Проте ці процеси відбуваються безсистемно, немає постійної співпраці між учасниками освітньо-наукової діяльності.

Саме управління кооперацією вітчизняних закладів вищої освіти з іноземними партнерами в умовах глобальної конкуренції є чинником та драйвером розвитку усіх суб'єктів, як національної так й світової економіки, які включені прямо або опосередковано у цей процес: здобувачі вищої освіти, заклади вищої освіти, державний сектор, підприємницький сектор, сектор домашніх господарств, світовий та національний ринки освітніх послуг.

Управління кооперацією має за мету сприяння модернізації суспільства в умовах глобалізації, викликів та запитів сучасного світу. Завдяки кооперації виникає можливість у всіх зацікавлених суб'єктів отримати якісно нові компетенції, які необхідні у сучасному світі. Крім того, кооперація стає

додатковим чинником нарощування людського потенціалу та його системної капіталізації, що також продукує ефект зростання якості життя. Вбачається за доцільне розширювати наукові розробки у частині дослідження ефектів кооперації для різних груп суб'єктів економічної діяльності, форм кооперації, функціонування та розвитку структур.

Важливим призначенням управління кооперацією закладів вищої освіти різних країн виступає мінімізація негативного впливу глобальної нестабільності. Нестабільність сучасного світу, з його викликами та загрозами, свідчить про настання епохи турбулентності, що ілюструється складними економічними, соціальними та екологічними процесами які відбуваються у світовій спільноті.

За деякими оцінками, світова система освіти досягла точки біфуркації – критичного стану, коли виникла невизначеність: чи настане в освітній системі хаос, чи вона перейде на більш диференційований та високий рівень впорядкованості та розвитку.

Сьогодні ключовим викликом для сфери освіти стала спроба адаптації до нових стандартів та вимог в умовах пандемії, що дозволить закладам вищої освіти, з одного боку, продовжувати надавати освітні послуги, а з іншого – убезпечити здобувачів від ризику інфікування та стримувати поширення захворювання. Крім того, слабка кооперація між ЗВО та бізнесом, низька якість підприємницької освіти, недостатність компетенцій які можна отримати навчаючись за конкретною освітньою програмою, теоретичний характер наукових досліджень, відсутність науково-дослідницької інфраструктури не дають змоги масштабування бізнесу, що в умовах пандемії є суттєвою загрозою для економічних агентів.

Серед наслідків пандемії, викликаної COVID-19, які вплинуть на сферу освіти можна виокремити: перехід на змішані форми навчання (як онлайн так й офлайн); трансформація освітнього ландшафту через зменшення очного спілкування; уповільнення процесів міжнародної інтернаціоналізації; посилення конкуренції на світових ринках освітніх послуг для яких характерна

монополістична конкуренція; зниження фінансової спроможності закладів вищої освіти. Окреслене вплине також на освіту як інституцію взагалі, її місце серед інших (соціальних, політичних, економічних) інституцій суспільства, механізми управління галуззю освіти, внутрішній менеджмент закладів.

В той же час, нові загрози стають можливостями для усіх учасників освітнього ринку. При цьому у кращому становищі будуть ЗВО які будуть кооперуватись у своїй діяльності з партнерами: іншими навчальними закладами, бізнесом, громадським сектором.

Управління кооперацією посилює синергетичний ефект від взаємодії для усіх учасників цього процесу, адаптація до роботи у нових умовах дозволить закладам вищої освіти зайняти лідерські позиції у галузі та отримати нові управлінські навички як з точки зору системного підходу, так й технічно.

Відповідно до теорії розвитку [319], перед тим, як розпочати зміну, система вже містить у собі ресурси та можливості до змін. Завдяки об'єднанню зусиль з'являється перспектива зміни моделей надання освітніх послуг, розвиток цифрового навчання, методики викладання та набуття компетенцій, розробки та запуску освітніх платформ онлайн навчання.

Важливе питання, яке вважається за можливе розв'язати завдяки створенню освітніх альянсів – це фінансування діяльності. У зв'язку з глобальними кризовими процесами освіта, на жаль, у найближчі роки не буде знаходитись у сфері пріоритетного фінансування з боку держави, що може призвести до закриття освітніх програм, скорочення штатних працівників, відмову від навчання за рядом спеціальностей відповідно до часткової зайнятості, підписання тимчасових трудових угод з працівниками, зниження наукової активності у ЗВО.

Карантинні обмеження також вплинули на процеси глобальної інтернаціоналізації й іноземні здобувачі вищої освіти так само почали навчатись дистанційно, що проілюструвало можливість отримання освіти без фізичного перебування у країні знаходження університету. Таким чином відбувається зміна кон'юнктури на ринку освітніх послуг, відповідно виникає

потреба у зміні інструментів залучення абітурієнтів та гарантування їм унікального продукту, як то навчання у конкретного професора чи робота з науковцем. Такі завдання ЗВО вирішує ефективніше у складі кооперативного об'єднання з іншими навчальними інституціями, а виходячи на міжнародний ринок освітніх послуг ЗВО формує свій позитивний імідж, закріплює позиції та має змогу розвиватись.

У процесах управління кооперацією ЗВО вагомим є питання залучення ринку та підприємницького сектору до вирішення проблем розвитку в умовах пандемії. Але просте об'єднання з метою спільної діяльності в умовах пост карантину не може відбутись без урахування зовнішніх ефектів (екстерналій).

Частина зовнішніх ефектів у цих процесах може усунуватись тільки під впливом держави, наприклад внесення змін до законодавства щодо в'їзду іноземних громадян на навчання, законодавче закріплення порядку входження ЗВО у міжнародні консорціуми, можливості дистанційного отримання освітніх послуг для іноземних громадян. Інша частина ефектів усувається шляхом паритетних перемовин між учасниками ринку освітніх послуг, але за умов визначеності прав власності учасників, незначних за розміром трансакційних витрат по об'єднанню.

Модель мережевої взаємодії ЗВО дає змогу використовувати різні форми співпраці та спільної консолідованої роботи між учасниками як то спільні інноваційні розробки, спільні проєкти розвитку, start-up проєкти, розвиток інкубаторів, акселераторів тощо. Крім того, взаємодія у межах кооперації, залучення ринку Індустрії 4 дозволить ЗВО регулювати дисбаланс розвитку окремих освітніх інституцій та установ, завдяки чому скорочуватиметься розрив в освітньому полі.

Управління кооперацією освітніх закладів дозволяє створювати конкурентоспроможний освітній продукт який враховує світові тенденції ринку освітніх послуг в умовах пандемії, можливості максимально задовольняти зростаючі потреби споживача, ефективно використовувати наявні ресурси та залучати нові. Врахування цих чинників одночасно грає на користь

конкретного ЗВО, т.ч. це є передумовою для забезпечення його конкурентоспроможності як інституції.

Одна з проблем в умовах пандемії для ЗВО – збереження трудового потенціалу, що за умов скорочення обсягів надання послуг, зміни очного формату роботи стає складно. Тому включення здобувачів вищої освіти в освітній процес завдяки новим формам та методам, інтернаціоналізація освіти в рамках управління кооперацією дозволить усунути проблему обмеженості ресурсів, здійснити розподіл ризиків між учасниками. Завдяки кооперації ЗВО зможуть утримати свої позиції на ринку освітніх послуг через отримання доступу до фінансів через розширення програм кредитування та використання спільних коштів, грантову підтримку у рамках альянсів. Об'єднанням простіше ніж окремим суб'єктам отримати доступ до ринків, на яких прослідковується зниження попиту на освітні послуги через обмеження, пов'язані з пандемією. У рамках групових ініціатив забезпечується регулювання окремих аспектів карантинних обмежень, забезпечується довгострокове бачення розвитку сектору освіти.

Залучення України до глобального освітнього простору вищої освіти, ризики викликані пандемією та швидкозмінні економічні умови діяльності, вимагають новітніх підходів та методів співпраці серед яких вагому роль має кооперація освітніх, наукових та підприємницьких структур.

Висновки до розділу 1

За результатами дослідження першого розділу дисертаційної роботи зроблено такі висновки:

1. Економісти розглядають освіту як сферу економічної діяльності, тобто сферу, в якій проявляються економічні закони і закономірності. У вузькому значенні, освіта як вид економічної діяльності – це сукупність установ та організацій, які здійснюють освітню діяльність, їх основною метою є створення і реалізація освітніх послуг. В результаті функціонування інституційних

одиниць сфери вищої освіти генеруються специфічні економічні, соціогуманітарні, науково-інноваційні та технологічні ефекти.

2. Основною інституційною одиницею сфери вищої освіти є заклад вищої освіти. В основному, вони представлені як університети, академії, інститути, що здійснюють освітню діяльність. На відміну від закладів вищої освіти минулого, сучасні заклади функціонують у конкурентному ринковому середовищі, намагаючись забезпечити собі більший обсяг доходу від надання більшого обсягу освітніх та інших послуг. Сучасний заклад вищої освіти являє собою високодиверсифіковану організацію, специфічну освітню корпорацію, яка здійснює одночасно кілька видів діяльності. Отже, менеджмент закладів вищої освіти стикається з проблемою оптимального розподілу ресурсів між різними видами діяльності.

3. Ринок освітніх послуг – це система економічних відносин між юридичними та фізичними особами з приводу купівлі-продажу освітніх послуг. Освітні послуги реалізуються на ринку освітніх послуг, де існує конкуренція існуючих і потенційних покупців і продавців цього товару (освітніх послуг), кількість яких весь час невідомо зростає.

4. У глобальному середовищі представлено різні освітні послуги, що надають суб'єкти досліджуваних ланок освітньої системи. Найбільшою ланкою, що представлена на міжнародному ринку освітніх послуг, є вища освіта. Відповідно, сфера вищої освіти (як сукупність закладів вищої освіти) є провідним суб'єктом міжнародного ринку освітніх послуг. Ринок міжнародних освітніх послуг ми розуміємо як ринок, на якому обертаються освітні послуги, що створені завдяки взаємодії закладів вищої освіти (закладів вищої освіти) різних країн. Такі послуги створюються, зокрема, в процесі кооперації закладів вищої освіти різних країн. Серед основних проявів функціонування цього ринку можемо виділити програми міжнародної академічної мобільності, програми «подвійних дипломів», «спільні університети» тощо.

5. Нині в системах вищої освіти на глобальному рівні, а також у різних країнах, проявляються такі ключові тенденції: поширення новітніх форм

організації навчання (дуальна освіта, програми «подвійний диплом» тощо); стрімке розширення участі бізнесу у формуванні освітніх програм та контролі за якістю освіти; великий обсяг самостійної роботи здобувач вищої освіти, формування індивідуальних траєкторій навчання; великий вибір навчальних курсів; орієнтація на компетентності що є результатом навчання. Одним із чинників стрімкого розвитку ринку міжнародних освітніх послуг є прагнення національних урядів до збільшення конкурентоспроможності національних освітніх систем та підвищення добробуту країн.

6. У сфері вищої освіти кооперація проявляється через економічну діяльність, в якій беруть участь заклади вищої освіти, спрямовану на задоволення освітніх потреб здобувачів вищої освіти. Ця форма взаємодії може бути формальною або неформальною. В умовах глобалізації ринків та з метою досягнення міжнародної конкурентоспроможності економічні організації усе частіше обирають так звану «стратегію глибокого проникнення на ринок». При цьому учасники коопераційної взаємодії використовують підхід «освоєний ринок – освоєний товар», який доречний на ненасичених ринках, де пропозиція значно поступається попиту, а можливості товару та ринку залишаються невикористаними.

7. Виділено пропозиції послуг на міжнародному ринку освітніх послуг, які найбільш значимо впливають на процеси кооперації закладів вищої освіти: нові технології надання освітніх послуг, які продукують нові способи задоволення освітніх потреб; гнучкість та інноваційність конкурентів, які здатні витіснити традиційних надавачів освітніх послуг за рахунок високої якості та конкурентної ціни; зміна попиту на освітні послуги та нові моделі поведінки споживача таких послуг; розвиток освітніх платформ, які через високий рівень інформатизації створюють нові способи споживання послуг освіти; зниження бар'єрів в отриманні освітніх послуг, змінюючи при цьому особисте та професійне середовище.

8. Доведено, що українські заклади вищої освіти мають низку передумов входження в кооперацію з іноземними закладами освіти. В Україні вже

сформовано інституційні передумови кооперації з іноземними закладами освіти. Міжнародна конкуренція, внаслідок того, що міжнародний ринок вищої освіти є доволі прибутковим, висуває вимоги до якості підготовки фахівців та запровадження сучасних форм навчання, при цьому акцент варто робити на науковій компоненті освітньої діяльності, яка повинна стати основою навчального процесу в університеті.

9. Мета кооперації ЗВО для розвитку глобальної конкурентоспроможності – сприяти модернізації освітнього середовища в умовах глобалізації шляхом включення в освітній процес навчальних закладів різних країн, які утворивши дієздатну структуру можуть конкурувати на світовому ринку та продукувати якісні та інноваційні освітньо-наукові послуги. Виділено принципи кооперації закладів вищої освіти: добровільності та відкритого членства; залучення учасників у розробці політик та прийнятті рішень; участь учасників в економічній діяльності; взаємодія учасників у освітньо-науковій діяльності; автономія та незалежність учасників; розвиток та удосконалення структури; співпраця з органами влади та установами які не входять до кооперативу; розвиток на засадах сталості.

Важливим призначенням кооперації закладів вищої освіти різних країн виступає мінімізація негативного впливу глобальної нестабільності.

Модель мережевої взаємодії ЗВО дає змогу використовувати різні форми співпраці та спільної консолідованої роботи між учасниками як то спільні інноваційні розробки, спільні проєкти розвитку, start-up проєкти, розвиток інкубаторів, акселераторів тощо. Кооперація освітніх закладів дозволяє створювати конкурентоспроможний освітній продукт, який враховує світові тенденції ринку освітніх послуг в умовах пандемії, можливості максимально задовольняти зростаючі потреби споживача, ефективно використовувати наявні ресурси та залучати нові.

Основні результати розділу 1 було опубліковано автором в [17, 18, 22, 23, 25, 26].

РОЗДІЛ 2. ПЕРЕДУМОВИ ТА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ПІДґРУНТЯ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

2.1. Структурно-динамічне аналізування інтеграційних процесів міжнародного ринку освітніх послуг

Одними із найбільш вагомих чинників розвитку світової економіки є глобалізація та інтернаціоналізація. Вони викликають суттєві політичні, соціальні та культурно-цивілізаційні зміни. Глобалізація та інтернаціоналізація як процеси інтеграції людства у єдине ціле характеризують становлення нової епохи глобального світу. З іншого боку, рушійною силою глобалізації та інтернаціоналізації виступає науково-технічний прогрес, який базується на продукуванні та комерціалізації знань. Здатність до продукування нового знання та його подальшої комерціалізації забезпечується шляхом функціонування інститутів національної інноваційної системи. Важливо розуміти, що одним із ключових елементів інноваційної системи виступає сфера вищої освіти. В свою чергу, сфера вищої освіти розвиваються під впливом глобалізації та інтернаціоналізації. У науковому та експертному середовищі дедалі більше уваги приділяється питанням розвитку вищої освіти в умовах глобального середовища.

Друга половина ХХ ст. ознаменувалася значними змінами глобальної освітньої системи. В багатьох країнах світу спостерігалось зростання кількості здобувачів вищої освіти, що навчаються у закладах вищої освіти. Високими темпами зростає кількість осіб, які отримують освітні послуги у сфері вищої освіти на платній основі.

Вказані тенденції пов'язані із глибокими ментальними, соціогуманітарними, політичними та економічними трансформаціями суспільства. У останній чверті ХХ ст. спостерігалось зростання безробіття та соціального розшарування, у той же час відкривалися і нові можливості підприємництва. У кінці ХХ ст. у структурі безробітних відбулися кардинальні

зміни, оскільки стрімко збільшувався дефіцит робочих місць для некваліфікованих працівників, натомість фахівці з вищою освітою мали можливості працювати або за професією, або у суміжних сферах, або займатися приватним підприємництвом, або швидко пройти перекваліфікацію. З'явилися нові професії, що потребують наявності високоспеціалізованих знань та навичок, вміння діяти творчо і креативно[183].

Тож не дивно, що попит на освітні послуги, які продукують заклади вищої освіти, постійно зростає, і досяг максимальних значень (фактично в окремих країнах, у тому числі і в Україні, здобувати вищу освіту прагнуть 90-95% випускників шкіл).

На глобальному ринку освітніх послуг лідерський потенціал мають такі країни як: США, Велика Британія, Австралія, Німеччина та ін. Частка закладів вищої освіти країн ОЕСР у загальній чисельності закладів, які приймають іноземних здобувачів вищої освіти, становить понад 80% [244]. В той же час помірно збільшується частка інших країн, серед яких – Китай, Індія, Мексика, Малайзія та ін.

На практичному рівні глобалізація ринку послуг у сфері вищої освіти проявляється через інтернаціоналізацію виробництва та постачання цих послуг. Зокрема, вказаний процес відбувається і шляхом створення спільних закладів вищої освіти, що створені учасниками (засновниками) різних країн.

Відповідно, відбувається посилення вимог до якості професійної (у тому числі вищої) освіти. Відтак, уніфікуються зміст освітніх програм, що створює в подальшому додаткові можливості для міграції трудових ресурсів. Інша тенденція - закономірне посилення нормативного регулювання функціонування закладів вищої освіти на міжнародному рівні.

Стрімке зростання кількості закладів вищої освіти, орієнтованих на навчання іноземних студентів, призвело до зростання кількості відповідних освітніх програм та напрямів підготовки. Як наслідок, сучасний абітурієнт має значно більше освітніх можливостей, аніж 20-30 років назад. Фактично,

потенційний споживач освітніх послуг, не докладаючи значних зусиль, може отримати будь-яку освітню послугу, яка представлена на глобальному рівні.

У суспільній свідомості вища освіта сприймається не просто як галузь економіки, суб'єкти якої надають освітні послуги, а в першу чергу як система, що підтримує глобальний розвиток через передачу передових знань та трансферу технологій. Інституції вищої освіти забезпечують національне господарство сучасними фахівцями, які повинні мати широкий набір компетентностей з різних галузей знань. Якість функціонування системи вищої освіти виступає, таким чином, суттєвим фактором підтримки конкурентоспроможності всієї економіки.

У суспільній свідомості «національний успіх», який нині сприймається в основному через рівень ВВП та добробут громадян, є закономірним наслідком успіху освітніх реформ, здатності системи освіти підтримувати належний рівень технологічності економіки. Система вищої освіти виступає фундаментом соціального, економічного, наукового, технологічного і культурного розвитку сучасного суспільства. Міжнародні експерти констатують, що освіта є ключовим чинником сталого розвитку людського капіталу, який забезпечує соціально-економічний поступ.

В сучасних умовах вища освіта є відчутним чинником соціальної мобільності. Як соціальний інститут, вища освіта підтримує так звані «соціальні ліфти», наявність яких є ознакою цивілізованого суспільства.

Сучасна система вищої освіти має забезпечувати рівний доступу до вищої освіти для всіх, хто здатний вчитися та бажає цього, а також підтримку прагнення людини (упродовж всього життя) здобувати освіту відповідно до своїх освітніх потреб. Водночас вища освіта орієнтує зміст освіти до задоволення потреб національної інноваційної системи.

Сучасна вища освіта дозволяє молодій людині отримувати не лише традиційні освітні послуги, а й також «додаткові послуги», що необхідні для належної соціалізації. Йдеться про розвиток підприємницьких навичок, академічні обміни, стартапи, сприяння у працевлаштуванні, участь у програмах

«подвійний диплом» тощо. В той же час підвищується частка самостійної роботи здобувача освіти, що є елементом повнішого задоволення його освітніх потреб, а також потреб майбутнього роботодавця [99].

Поступово підвищуються вимоги до науково-педагогічних працівників. НПП мають безпосередньо виконувати науково-технічні роботи або брати участь у фундаментальних дослідженнях. Також ставиться вимоги мати широкі компетентності (інформаційно-комунікаційні технології, знання іноземної мови, навички ефективною презентації тощо).

В той же час слід розуміти, що глобалізація системи вищої освіти несе в собі як переваги, так і певні загрози. Зокрема, серед найбільш суттєвих загроз, які генералізуються через глобалізацію системи вищої освіти, можемо виділити наступні: подальша комерціалізація (орієнтація на отримання прибутку) освітньої діяльності; недостатній рівень якості освіти (зокрема, через мовний бар'єр та відмінності у законодавствах і стандартах різних країн); культивування міжнародних (іноземних) цінностей серед молоді; відтік найбільш перспективних викладачів та абітурієнтів за кордон; ризик збільшення кількості підроблених документів про освіту та ін.

Також необхідно врахувати, що глобальна система вищої освіти страждає від негативних чинників, які генералізуються через різноманітні глобальні та національні кризи. Приміром, через військову агресію російської федерації в Україну зазнали стрімкого падіння показники споживання іноземними студентами освітніх послуг у закладах України, що призвело до відчутної трансформації потоків на міжнародному освітньому ринку.

Суттєвою проблемою глобальної освітньої системи є забезпечення рівного доступу громадян до якісної вищої освіти. Ця проблема проявляється також і у розвинутих країнах і є актуальною не лише на глобальному рівні, а і на рівні національних освітніх систем. Особливо актуальна ця проблема для малозабезпечених верств населення[95].

Не знята з порядку денного і проблема підтримки належної академічної мобільності серед викладачів та студентів. Вказана проблема лежить в площині

необхідності подальшої гармонізації освітніх програм та уніфікації освітніх технологій.

Ще одна серйозна проблема – підтримка адаптивності системи вищої освіти до постійних суспільних трансформацій, особливо тих, що проявляються на національному рівні. Взагалі, вища освіта в силу своєї специфіки є порівняно консервативною сферою, яка не заохочує постійних «модернізацій» та «непродуманих реформ». Керівники систем вищої освіти нерідко проголошують, що реформи мають пропонуватися самою вищою освітою – для того, аби не втратити наявні «здобутки» і «потенціал».

Не можна не враховувати, що глобалізація вищої освіти може призводити до посилення негативних тенденцій втрати національної ідентичності, зміцнення орієнтирів національно-патріотичного виховання молоді. Спостерігається поступовий перехід від «виховання громадянина країни» до «формування громадянина світу» (професійна підготовка особи знаходиться на рівні світових вимог, натомість позбавлена елементів національного виховання).

Розвинуті країни в процесі формування та реалізації освітньої політики зорієнтовані стандартизацію, уніфікацію, універсалізацію, стандартизацію, інтернаціоналізацію та інформатизацію освітньої системи, і у кінцевому рахунку – інтеграцію закладів освіти на фундаменті функціонування єдиного глобального освітнього простору.

З означеного випливає, що національні системи вищої освіти мають розвиватися з урахуванням змін у глобальному середовищі, тобто на основі імплементації кращих світових технологій організації освітньої і суміжної діяльності. Вказане пояснює і виключну значущість міжнародної діяльності у сфері вищої освіти.

Натомість вказане доцільно сприймати як частину більш загальної проблеми, а саме – міжнародна міграція трудових ресурсів. Сучасна економіка є глобалізованою. Міжнародні корпорації відкривають свої філії по всьому світу. Звісно, сучасні працівники, аби бути успішними, повинні бути готові

виконувати трудові функції не лише в одній країні, а в багатьох країнах, швидко адаптуватися, і при цьому відповідати і запитам роботодавців, і очікуванням місцевої аудиторії.

Тож глобалізація вищої освіти є цілком закономірним і навіть очікуваним явищем. Створення міжнародних (кооперативних) університетів в такій моделі розвитку є закономірною відповіддю на об'єктивні економічні явища і процеси, що ми нині спостерігаємо[99].

Вказані види взаємодії отримали назву «кооперація» (від латинського cooperation – співробітництво, співпраця, тобто спільна робота або спільна праця). У сучасному розумінні термін з'явився ще в ХІХ ст., і його появою ми завдячуємо одному з перших соціальних реформаторів ХІХ ст. англійському філософу, педагогу й соціалісту Р. Оуену [319]. Незважаючи на провали його практичних експериментів, Р. Оуена вважають батьком кооперації, завдяки йому теоретичні дослідження цього явища почали набувати поширення і, зрештою, оформилися в кооперативний рух, що охопив усі види людської діяльності. Незаперечні переваги кооперації дозволили їй пройти шлях від найпростіших форм співпраці декількох осіб до найскладніших видів співробітництва, що є затребуваним у всіх сферах суспільного життя. Не є винятком і галузь вищої освіти. Виникаючи на першому етапі як розрізнені, відірвані один від одного, точкові акти взаємодії між окремими вітчизняними і закордонними закладами вищої освіти, міжнародна кооперація набувала ознак системності та інтернаціоналізації, що розвивається не стихійно, а планомірно й керовано. Досягнення найкращого результату співробітництва можливе в цьому випадку лише завдяки ефективним управлінським впливам, заснованим насамперед на принципі цілепокладання. Це один із ключових принципів глобального співробітництва в системі Україна – ЄС [179]. Основна мета міжнародної кооперації закладів вищої освіти – отримання синергійного ефекту від співробітництва, зокрема:

- виконання спільними зусиллями представників закладів вищої освіти різних країн робіт, проєктів, досліджень і досягнення результатів, які були б неможливими за умов відсутності кооперації;

- суттєве підвищення інтенсивності та результативності праці кожної зі сторін співробітництва;

- економія витрат, передусім трудових, за рахунок можливості широкого використання переваг спеціалізації, що не обмежується рамками одного ЗВО і навіть однієї країни;

- поява можливостей (за рахунок об'єднання фінансових, матеріальних, технічних, організаційних ресурсів) виконання тих видів робіт, реалізація яких або недоступна зусиллями одного закладу (однієї країни), або вимагає часу більше, ніж це виявляється економічно доцільним з погляду очікуваного результату;

- поява можливостей виконання робіт, обмежених у часі;

- поява можливостей дослідження процесів, явищ, змін, що мають глобальну географію і відбуваються одночасно;

- формування нових компетенцій, отримання нового, часто унікального, досвіду та навичок учасниками коопераційної взаємодії;

- підвищення якості освітніх послуг за рахунок нових компетенцій тощо.

Досягнення цілей міжнародної кооперації сприяє, у свою чергу, реалізації місії вищої освіти країни загалом, що у проєкті «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки» визначена так: «Місія вищої освіти – забезпечення сталого інноваційного розвитку України через підготовку висококваліфікованих фахівців, створення та поширення знань, формування інтелектуального, соціального та духовного капіталу суспільства, готового до викликів майбутнього» [180]. Чи зможе і якщо так, то наскільки ефективно, сприяти реалізації визначеної місії міжнародна кооперація закладів вищої освіти, залежить від ефективності управління цим процесом, що має базуватися на стратегічному підході. Як зазначає О. Мініна, стратегічний підхід полягає в перетворенні будь-яких змін на позитивні можливості та їх використання.

Ознака відсутності стратегічного підходу – концентрація організації на внутрішніх ресурсах. Тим самим ігноруються всі можливі загрози ззовні (вони сприймаються тільки як факт, що здійснився) і упускаються сприятливі тенденції [138]. Формування стратегічного погляду на перспективи розвитку міжнародної кооперації, вибір стратегічних альтернатив можливий лише за наявності об'єктивно сформованого інформаційного кейса, врахування всіх переваг, недоліків, можливостей і загроз, що є в цій сфері, якості прогнозу тенденцій та об'єктивності оцінки ризиків. Одним із найбільш зручних, простих і водночас якісних інструментів стратегічного аналізу є технологія СВОТ (з англ. SWOT Analysis). Це метод оцінювання внутрішніх та зовнішніх чинників, які впливають на розвиток об'єкта дослідження (організації, проекту, процесу), у нашому випадку – міжнародної кооперації закладів вищої освіти. Він допомагає оцінити сильні та слабкі сторони цього процесу, знайти нові можливості та визначити ймовірні загрози. Ефективність методу підтверджується тим, що починаючи з 1980-х років ХХ ст. СВОТ-аналіз активно застосовується для розробки стратегічних рішень і не втратив своєї актуальності за весь час існування в інструментарії менеджменту. Можливості й загрози є чинниками зовнішнього середовища – такими, що можуть вплинути на процес міжнародної кооперації ЗВО і при цьому не контролюються жодним з них. Це, переважно, чинники макросередовища, які характеризують політико-правове, економічне, соціокультурне, технологічне середовище міжнародного співробітництва. Сприятливі чинники цього середовища створюють можливості (Opportunities) для розвитку кооперації між ЗВО різних країн, спонукають активізувати цей процес і забезпечують умови для одержання вигід від нього. Їх слід аналізувати, оцінювати та максимально використовувати. Натомість загрози (Threats), або негативні чинники зовнішнього середовища, можуть суттєво уповільнити процес міжнародної кооперації, послабити позиції вітчизняної вищої школи на світовому ринку освітніх послуг. Оскільки загрози означають евентуальні ризики в майбутньому, кожна з них має бути ретельно проаналізована, оцінена з погляду ймовірності виникнення в найближчій, а

також віддаленій перспективі, та максимально «знешкоджена» продуманими, обґрунтованими стратегічними рішеннями. Сильні та слабкі сторони є чинниками внутрішнього середовища. Вони визначають внутрішній стан, потенцію і, значною мірою, ефективність процесу міжнародної кооперації у сфері вищої освіти, її переваги і недоліки, системний вплив на якість освіти, ефективність і конкурентоспроможність окремих ЗВО та національної системи вищої освіти загалом. Сильні сторони (Strengths) міжнародної кооперації забезпечують закладу вищої освіти формування конкурентних переваг на ринку освітніх послуг або більш вигідне становище порівняно з конкурентами. Водночас на процес співробітництва впливають також і сильні сторони, або переваги самого ЗВО, його стратегічний потенціал, сукупність компетенцій, навичок, завдяки яким він відчуває себе краще і стабільніше конкурентів.

Для досягнення цілей кооперації сильні сторони необхідно максимально використовувати. Слабкі сторони або недоліки, обмеження (Weaknesses) – це такі внутрішні характеристики ЗВО і самого процесу співробітництва, які ускладнюють розвиток міжнародної кооперації, заважають посісти провідні позиції на ринку освітніх послуг, підвищувати їхню якість, створюють загрозу конкурентоспроможності академічної освіти. Необхідно відстежувати напрями, за якими ЗВО не досить сильний або кооперація має обмеження, підсилювати їх, розробляти спеціальні програми для мінімізації ризиків впливу слабких сторін на ефективність міжнародної кооперації. Слід зазначити, що за допомогою СВОТ-аналізу можна дати структурований опис стану вищої освіти та перспектив її інтернаціоналізації, проте для одержання практичного результату має сенс сформулювати стратегічні альтернативи подальших дій на перетині полів, які передбачають комбінування різних варіантів можливостей, загроз, сильних і слабких сторін та стратегії подальшого розвитку для найкращого їх врахування і використання. Зокрема, сильні сторони можна використовувати, щоб отримати віддачу від можливостей у зовнішньому середовищі, або для усунення загроз. З іншого боку, за рахунок можливостей зовнішнього середовища можна подолати наявні слабкості або найкраще

використати сильні сторони. За найгіршої комбінації зовнішніх і внутрішніх чинників стратегічні рішення мають визначати першочерговий перелік слабкостей, яких необхідно позбутися, щоб запобігти загрозам зовнішнього середовища (рис. 1). Узагальнюючи чинники зовнішнього середовища, можна зазначити, що на сьогодні найбільшим викликом для вищої освіти не лише України, але й усього світу стала пандемія – непрогнозована глобальна проблема, яка принципово змінила звичне життя людей, породила багато труднощів і незручностей, проте і стимулювала пошук шляхів забезпечення освітнього процесу в умовах обмеженості фізичного контакту, розкривши нові можливості й перспективи для розвитку вищої освіти у глобальному масштабі. Однак непрогнозовані наслідки пандемії для майбутнього, її негативний вплив на загальний економічний і фінансовий стан країн, зменшення комунікації та інші наслідки треба все ж таки розглядати як загрози для розвитку міжнародної кооперації закладів вищої освіти.

Вплив подібних загальносвітових проблем, які безпосередньо позначаються на соціально-економічному добробуті, відтерміновує вирішення питань міжнародної кооперації – кожна країна, кожен заклад вищої освіти намагається вирішити нагальні проблеми безпеки свого майбутнього, що є на часі. Як зовнішні загрози слід також зазначити кризу вищої освіти, що, на думку експертів, набула світових масштабів, проявляючись у зниженні якості освітніх послуг, рівня знань і компетенцій, одержуваних здобувачами, відставанні наукових напрацювань від запитів реальної економіки й суспільства, розриві між вищою освітою та умовами життя суспільства. Інтернаціоналізації системи вищої освіти України загрозу також створює потужне конкурентне середовище на глобальному ринку освітніх послуг і наукових інноваційних розробок, сформоване провідними університетами – світовими лідерами цього ринку[99].

Зростання мобільності здобувачів, викладачів, науковців, відкритості й доступності академічної освіти ще більше загострює конкурентну боротьбу, робить її умови жорсткішими. Одночасно геополітична конкуренція провідних

країн світу за інтелектуальні ресурси [197] підсилює загрози, оскільки на фоні несприятливих умов для розвитку наукового потенціалу в Україні, відсутності ефективної системи фінансування вищої освіти і науки спостерігається «відтік мізків», що загрожує послабленням позицій вітчизняних університетів та уповільненням процесів їх міжнародної кооперації.

Серед можливостей, що створює макросередовище, насамперед слід виділити загальносвітові тенденції, пов'язані з глобалізацією, інтеграцією та всіма супровідними процесами – розширенням міжнародних взаємодій, підвищенням мобільності людей, розвитком інформаційних технологій, що полегшують комунікацію, і, в кінцевому підсумку – формування запиту глобалізованої системи світу на космополітичну світоглядну орієнтацію суспільства. Це генерує нові можливості для вищої освіти і відкриває нові горизонти для її інтернаціоналізації через розвиток міжнародної кооперації ЗВО. Окремо варто виділити можливості, створювані зовнішнім середовищем, безпосередньо дотичним до вищої освіти, що мають як освітній, науковий, так і прикладний характер та виступають безпосередніми рушіями її розвитку. Це, зокрема, зростання запиту з боку національної і світової економіки на інноваційні розробки, постійне зростання попиту на висококваліфіковані кадри, інтернаціоналізація попиту і пропозиції освітніх послуг, перехід від елітарної до масової вищої освіти, що відбувається в усьому світі, формування універсального суспільства знань. Нейтралізувати загрози і правильно скористатися можливостями в процесі розвитку міжнародної кооперації вітчизняні ЗВО можуть завдяки сильним сторонам вищої освіти та перевагам кооперації.

За останні роки університетська освіта України суттєво змінилася і, попри певні втрати, має досить потужний науковий потенціал, високий рівень професійної компетентності викладачів, а певна кількість вітчизняних ЗВО користуються авторитетом за кордоном. Зокрема, багато університетів України присутні в міжнародному рейтингу ЗВО у 2018 р., що включив 1000 найкращих університетів світу. Це такі заклади, як, наприклад, Київський національний

університет імені Тараса Шевченка (411-420), Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (401-410), Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (501-550), Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (700-750) [34]. Крім того, кількість здобувачів, що приїжджають до України на навчання, постійно зростає. Зокрема, якщо в 2016 р. в нашій державі навчалось 64 066, то на сьогодні вже 80 470 іноземних здобувачів вищої освіти зі 158 країн світу [150].

Перевагами і сильними сторонами вітчизняної вищої школи є і сформовані за останні роки традиції міжнародного співробітництва ЗВО (спільна науково-педагогічна робота, академічний обмін та навчання, спільна видавнича робота тощо), висока вмотивованість українських здобувачів вищої освіти, науковців і викладачів щодо розвитку міжнародного співробітництва, підтримка ідеї міжнародної кооперації, наявність досвіду дистанційного навчання і, що найважливіше, успішний перехід до студентоорієнтованої вищої освіти. Не слід, однак, залишати поза увагою слабкі сторони, або недоліки, що можуть негативно вплинути на інтернаціоналізацію вищої освіти.

Серед «провалів» переважної більшості наших ЗВО нині залишається низький рівень матеріально-технічного та інфраструктурного забезпечення і, відповідно, ресурсна асиметричність міжнародної співпраці, недостатність передових методик і методологій освітніх послуг, зниження якості освіти, розрив у рівні запровадження інноваційних технологій, недостатня комерціалізація наукового потенціалу вищої освіти, низький рівень володіння іноземними мовами та цифрової грамотності, суттєва диференціація якісних показників науково-педагогічних працівників, їх низька зовнішня мобільність, низька активність вітчизняних ЗВО в організаційних процесах міжнародного співробітництва, його несистемний характер. В усуненні цих недоліків і слабких сторін не можна не зазначити важливу роль держави, без допомоги якої на нинішньому етапі це майже неможливо. Держава може взяти на себе завдання зміцнення матеріально-технічного потенціалу, процес створення умов

та організаційного супроводження міжнародної кооперації, підтримку розвитку людського і наукового потенціалу, фінансування участі вітчизняних ЗВО в перспективних міжнародних проєктах тощо [8, 9, 43, 69].

2.2. Інституціональні та нормативно-правові проблеми розвитку в сфері інтернаціоналізації вищої освіти

Розвиток сучасної вищої освіти будь-якої країни в умовах глобалізованого світу неможливо уявити поза процесом її інтернаціоналізації, що відбувається у формі міжнародної кооперації. Протягом усієї історії еволюції суспільства, незалежно від рівня його соціально-економічного розвитку, суспільного ладу, політичного устрою, ми можемо спостерігати ті чи інші форми взаємодії та співпраці людей, застосування яких дозволяє знижувати витрати на досягнення мети, вирішувати складні завдання і, врешті-решт, перетворювати деякі з них із недосяжних на цілком реальні.

Проявом глобалізації вищої освіти можна вважати стрімкий розвиток світового ринку освітніх послуг (становлення індустрії експорту та імпорту освітніх послуг, збільшення чисельності іноземних здобувачів вищої освіти), зростання різноманітних міжнародних форм організації освітньої діяльності (міжнародних проєктів у сфері вищої освіти, міжнародних навчальних закладів, отримання дипломів закладів вищої освіти різних країн), інтернаціоналізація фінансових ресурсів вищої освіти (диверсифікація фінансових джерел, у тому числі у вигляді грантів, кредитів міжнародних організацій, фондів та установ інших країн) [99].

Процес інтернаціоналізації освіти виступає важливим чинником гармонізації розвитку освітніх систем (на глобальному рівні, а також на рівні окремих національних систем), і врешті-решт слугує підґрунтям для ефективної реалізації цілей сталого розвитку, зокрема тих цілей, які стосуються розвитку людського капіталу через освіту. Сталий розвиток суспільства в контексті інтернаціоналізації вищої освіти та науки, глобального поступу людства та

трансформацій процесу інституалізації світової політичної, економічної, соціальної системи – це цілісна і багаторівнева сфера взаємодії економік, суспільств, держав, соціальних інститутів, культур, народів, націй, світоглядів, що обов'язково впливає як на національні моделі освіти та науки, так і на зміну глобальної освітньо-наукової парадигми.

Освіта для сталого розвитку, враховуючи наявну загрозу екологічної катастрофи, виснаження природних ресурсів та пов'язані з цим економічні та соціальні проблеми, повинна сприяти створенню мирного співіснування у свободі та процвітанні та сприятливого середовища для нинішніх та майбутніх поколінь. Освіта для сталого розвитку не тільки підвищує обізнаність про складність наявних проблем, але й сприяє комунікації щодо стійкого розвитку та реалізації його настанов, стимулює людей різного віку, статі та культури до розробки альтернативних уявлень про сприятливе стійке майбутнє та до творчої співпраці з іншими заради реалізації цього бачення. Метою виступає розвиток здатності людської особистості до критичної рефлексії та системного й орієнтованого на майбутнє мислення, а також і до запровадження в реальне життя практик, що сприяють стійкому розвитку[180].

Процес демократизації інститутів суспільства, освіти та науки можливо ефективно змінювати прийняттям рішень у царині соціально-економічної діяльності, освіти та науки, що складається з двох відносно самостійних чинників: з одного боку – зі спільноти громадян, освітян, науковців як загалу, що має здатність до самоорганізації і самоуправління, а з іншого – зі структур та органів суспільно-адміністративного управління, що виконують волю держави та суспільства, але спроможні до передачі частини владних повноважень у відносинах самоврядування. Звернення до даної проблематики зумовлено й нагальними практичними потребами реформування вищої освіти відповідно до світових стандартів якості та існуючих цільових пріоритетів.

Цілі сталого розвитку – це ключові напрямки реалізації даної глобальної комплексної багаторівневої стратегії суспільного, державного та інституційного стійкого розвитку. Освіта ж є однією з вирішальних передумов виконання

глобальної стратегії ООН «Порядок денний-2030». Тому освіта має ключову роль у баченні справедливого, мирного та стійкого суспільства (як світового, континентального, регіонального та національного масштабів). Стратегія сталого розвитку на глобальному рівні освіти і науки пропонує механізм досягнення і забезпечення інклюзивних, справедливих та якісних освіти і навчання, сприяння всім можливостям освіти і навчання протягом усього життя. Стратегія освіти для сталого розвитку передбачає основні напрями для ключових сфер освітньої мети глобального стійкого розвитку (для усіх рівнів освіти), які мають бути включені у систему освіти і навчання, у тому числі, університетську – за зразками проаналізованих міжнародних стратегій, концепцій, практик (з урахуванням національно-державної специфіки України).

Університети, освітня система та освітні установи мають трансформуватися та вдосконалюватися як інституції, котрі є зорієнтованими на усі різновиди молоді, інвалідів; мають бути «гендерно-чутливими»; здатні б створювати та зміцнювати безпечне, ненасильницьке, інклюзивне та ефективне навчальне середовище для всіх; спроможні розширити можливості отримання стипендій для здобувачів вищої освіти з країн, що розвиваються, – для вищої освіти, включаючи професійне навчання та інформаційно-комунікаційні технології, технічні та наукові програми (як через залучення їх до освітніх країн, так і, у першу чергу – на рівні їхніх держав); гнучко й ефективно створити освітні та наукові консорціуми, спільноти, зв'язки у системі інтернаціоналізації, щоб забезпечити підготовку кваліфікованого освітнього та наукового персоналу, у тому числі шляхом міжнародного співробітництва розвинених держав з країнами, що розвиваються[196].

Потребує уточнення роль загальноєвропейських асоціацій університетів, зокрема European Universities Association та League of European Research Universities. Окреслено основні тенденції, зокрема: підтримка ініціатив відкритої науки, цифровізація наукової діяльності, пошук нових моделей оприлюднення наукових результатів.

Завдання філософії освіти, які певний час були присвячені рефлексії розвитку національної системи освіти загалом, мають бути тепер конкретизовані як завдання для певного покоління українського (а не радянського чи пострадянського) суспільства. Одним з головних завдань української освіти є подолати залишки колоніальної культури, яка виявляється у наслідуванні російських взірців у педагогіці. Завданням вищої освіти України є досягнення самодостатності української методичної системи, завершення розробки фахової термінології українською мовою, доопрацювання національної системи підготовки педагогічних кадрів як самодостатньої. Усе це потребує переорієнтації у здійсненні кадрової політики в системі освіти України на нове покоління української педагогіки – покоління, яке здобуло вищу освіту після здобуття незалежності Україною у 1991 році. При укладанні міжнародних освітніх проєктів перевагу слід надавати спільним проєктам з освітніми інституціями країн Інтермаріуму. Значну роль у цій складній справі може зіграти освіта, яка сама має змінитися на новий спосіб становлення людини, пристосованої жити у світі нестабільності, невизначеності, складності і контингентності. У контексті такого роду дискусій, в яких міститься заклик до перегляду припущень і цінностей, до критичного мислення і нової креативності, на перший план все більше виступає концепція і практика трансформативного навчання, яке на сьогодні визнається у якості одного із ключових підходів в Освіті для стійкого розвитку. Як показує аналіз запропонованих ЮНЕСКО ключових освітніх компетентностей, майже всі вони пов'язані з процесами становлення і трансформації індивідів як цілісних суб'єктів пізнання і дії в межах комунікативних стратегій формування глобального громадянського суспільства. На порядок денний постають завдання дослідження можливостей, змісту, форм і методів формування і реалізації саме таких трансформативних стратегій для української освіти, що, в свою чергу, вимагає вивчення напрацьованого зарубіжного досвіду освіти для стійкого розвитку на основі трансформативного навчання[196].

При оцінюванні стратегії інтернаціоналізації у контексті забезпечення якості вищої освіти важливим є наявність динамічних індикаторів, які дозволяють оцінювати відповідні процеси з точки зору інституційного розвитку закладів вищої освіти та ефективної реалізації їхньої місії. Серед міжнародних механізмів забезпечення якості вищої освіти особливий акцент зроблено на міжнародні університетські рейтинги, які відіграють роль як неформальних інструментів оцінювання якості вищої освіти на регіональному та глобальному рівнях, так і є рушійною силою прогресивних трансформацій університетського середовища. Освіта уможлиблює виконання майже всіх цілей стійкого розвитку мірою того, як вона здатна закладати ціннісні підвалини відповідної поведінки серед випускників закладів вищої освіти. При цьому в плані визначення місії університету в суспільстві настанови стійкого розвитку знаменують собою звернення до класичного ідеалу вищої освіти – всебічного розвитку людської особистості.

Вища освіта набуває рис складної комунікаційної системи, зорієнтованої на формування нового мислення й компетентностей особистості, необхідних для життєдіяльності за принципами стійкого розвитку суспільства. Комунікації у вищій освіті є й тим стратегічним ресурсом, який значною мірою сприяє забезпеченню стійкого розвитку закладу вищої освіти, його конкурентних переваг на національному і глобальному ринках освітніх послуг та налагодженню партнерських зв'язків в інтересах стійкого розвитку. Отже, проаналізований досвід реалізації стійкого розвитку у контексті освіти і науки показує, що важливо відводити центральне місце зміцненню вкладу освіти у справу реалізації прав людини, миру та відповідального громадянства від місцевого до глобального рівнів, гендерної рівності, стійкого розвитку та здоров'я. Знання, вміння, цінності та ставлення, необхідні громадянам для ведення продуктивного життя, прийняття обґрунтованих рішень та виконання активних ролей на місцевому та глобальному рівнях можна здобути через освіту для стійкого розвитку та глобальну освіту громадянства, яка включає питання глобальних трансформацій, стійкого розвитку, проблем миру та прав

людини, а також міжкультурну освіту та освіту для міжнародного розуміння. Вважаємо, що у контексті як напряду європейської інтеграції освіти та науки, так і стратегій стійкого розвитку суспільства, освіта для стійкого розвитку та глобальна освіта громадянства мали б бути присутні у діяльності закладів вищої освіти України.

Зміст такої освіти повинен бути релевантним з акцентом як на теоретико-прикладних, так і на когнітивних аспектах освіти та навчання. Безперервність освіти у процесах інтернаціоналізації, її інтенсивність можуть бути забезпечені лише за двох умов принципового характеру. Перша: використання новітніх, доступних і технічно забезпечених високих технологій навчання, опанування знань. Друга: досконале володіння людиною методологією самостійної науково-дослідної діяльності. Створена структура має надавати однакові умови для рівноправного вибору науково-освітніх дій, виключаючи примус і панування. Освіта для стійкого розвитку, глобальна громадянська освіта, а також інші навчальні принципи та освітні підходи забезпечують освітні основи щодо стійкості у всіх її вимірах[196].

Україна має доволі розвинуту нормативно-правову базу, яка регулює інтеграційні процеси у сфері освітньої діяльності. Йдеться, передусім, про міжнародні договори (угоди), які визначають порядок взаємодії суб'єктів освітньої діяльності різних країн. Підкреслимо, що такі документи можуть бути багато- або двосторонніми.

Загальний порядок та окремі особливості організації діяльності закладів вищої освіти визначаються Законом України «Про вищу освіту». Закон України «Про вищу освіту», як вказано у його преамбулі, встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу з закладами вищої освіти на принципах автономії закладів вищої освіти, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку

країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях [157].

Згідно ст.27 Закону України «Про вищу освіту», заклад вищої освіти як суб'єкт господарювання може діяти в одному із таких статусів: бюджетна установа; неприбутковий заклад вищої освіти; прибутковий заклад вищої освіти. Юридична особа (крім наукової установи) набуває статусу закладу вищої освіти з моменту отримання ліцензії на провадження освітньої діяльності. Заклад вищої освіти може бути засновником (співзасновником) інших юридичних осіб, які провадять свою діяльність відповідно до напрямів навчально-науково-виробничої, інноваційної діяльності закладу вищої освіти та/або забезпечують виконання його статутних завдань.

Згідно п.5 ст.27 Закону України «Про вищу освіту», заклади вищої освіти можуть провадити освітню діяльність спільно з українськими та іноземними закладами освіти за узгодженими освітніми програмами. У пункті 6 зазначеної статті вказано, що заклади вищої освіти можуть утворювати навчальні, навчально-наукові та навчально-науково-виробничі комплекси, наукові парки та входити до складу консорціуму. Всі учасники комплексу, консорціуму зберігають статус юридичної особи і фінансову самостійність[157].

Діяльність закладу вищої освіти, згідно припису ст.32 Закону України «Про вищу освіту», провадиться на принципах: автономії та самоврядування; розмежування прав, повноважень і відповідальності засновника (засновників), державних органів та органів місцевого самоврядування, до сфери управління яких належить заклад вищої освіти, органів управління закладу вищої освіти та його структурних підрозділів; поєднання колегіальних та єдиноначальних засад; незалежності від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім закладів вищої духовної освіти).

Зклади вищої освіти мають рівні права, що становлять зміст їх автономії та самоврядування, у тому числі мають право: розробляти та реалізовувати освітні (наукові) програми в межах ліцензованої спеціальності; самостійно визначати форми навчання та форми організації освітнього процесу; обирати

типи програм підготовки бакалаврів і магістрів, що передбачені Міжнародною стандартною класифікацією освіти; приймати на роботу педагогічних, наукових, науково-педагогічних та інших працівників; формувати та затверджувати власний штатний розпис відповідно до законодавства. При зменшенні чисельності осіб, які навчаються за кожною освітньою програмою, у межах 20 відсотків чисельності, визначеної на початок навчання за цією програмою, штатна чисельність науково-педагогічних працівників не скорочується; приймати остаточне рішення щодо визнання, у тому числі встановлення еквівалентності, здобутих в іноземних закладах вищої освіти ступенів бакалавра, магістра, доктора філософії/доктора мистецтва, доктора наук і вчених звань доцента, професора під час зарахування на навчання та/або на посаду наукового чи науково-педагогічного працівника; запроваджувати рейтингове оцінювання освітніх, мистецьких, науково-дослідницьких та інноваційних досягнень учасників освітнього процесу; надавати додаткові освітні та інші послуги відповідно до законодавства; самостійно розробляти та запроваджувати власні програми освітньої, мистецької, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності; самостійно запроваджувати спеціалізації, визначати їх зміст і програми навчальних дисциплін; провадити на підставі відповідних договорів спільну діяльність з навчальними закладами, науковими установами та іншими юридичними особами; розміщувати свої навчальні, науково-дослідні та навчально-науково-виробничі підрозділи на підприємствах, в установах та організаціях; брати участь у роботі міжнародних організацій та ін.

Відповідно до статті 74 Закону України «Про вищу освіту», держава з метою гармонізації законодавчих та інших нормативно-правових актів України у сфері вищої освіти та імплементації найважливіших положень міжнародних документів підтверджує пріоритетність норм міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Держава здійснює заходи щодо розвитку та зміцнення взаємовигідного міжнародного

співробітництва у сфері вищої освіти і науки відповідно до двосторонніх і багатосторонніх міжнародних договорів[157].

Згідно пункту 2 ст.74 Закону України «Про вищу освіту», з метою розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти та інтеграції системи вищої освіти до світового освітнього простору держава сприяє:

1) впровадженню механізму гарантії якості вищої освіти для створення необхідної взаємодовіри, гармонізації систем оцінювання якості вищої освіти України та Європейського простору вищої освіти;

2) узгодженню Національної рамки кваліфікацій з рамкою кваліфікацій Європейського простору вищої освіти для забезпечення академічної та професійної мобільності та навчання протягом життя;

3) співпраці з Європейською мережею національних центрів інформації про академічну мобільність та визнання;

4) впровадженню на міжнародному ринку результатів наукових, технічних, технологічних та інших розробок закладів вищої освіти, продажу їхніх патентів та ліцензій;

5) залученню коштів міжнародних фондів, установ, громадських організацій тощо для виконання у закладах вищої освіти наукових, освітніх та інших програм.

Держава створює умови для міжнародного співробітництва закладів вищої освіти усіх форм власності, наукових, проектних, виробничих, клінічних, лікувально-профілактичних, культурно-освітніх, спортивно-оздоровчих установ та організацій, що забезпечують функціонування та розвиток системи вищої освіти, органів, які здійснюють управління вищою освітою, шляхом: встановлення відповідних бюджетних призначень у державному бюджеті; фінансування внесків за членство в міжнародних організаціях, участі в заходах таких організацій; відрядження за кордон учасників освітнього процесу для науково-педагогічної та наукової роботи чи стажування відповідно до умов міжнародних договорів, а також договорів між закладами вищої освіти та іноземними партнерами, укладених на виконання освітніх і наукових проєктів,

які реалізуються за рахунок міжнародних грантів і коштів технічної допомоги[180].

Згідно ст.75 Закону України «Про вищу освіту», заклади вищої освіти здійснюють міжнародне співробітництво, укладають договори про співробітництво, встановлюють прямі зв'язки з закладами вищої освіти, науковими установами та підприємствами іноземних держав, міжнародними організаціями, фондами тощо відповідно до законодавства.

Основними напрямками міжнародного співробітництва закладів вищої освіти є:

1) участь у програмах двостороннього та багатостороннього міждержавного і міжуніверситетського обміну студентами, аспірантами, докторантами, педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками;

2) проведення спільних наукових досліджень;

3) організація міжнародних конференцій, симпозіумів, конгресів та інших заходів;

4) участь у міжнародних освітніх та наукових програмах;

5) спільна видавнича діяльність;

6) надання послуг, пов'язаних із здобуттям вищої та післядипломної освіти, іноземним громадянам в Україні;

7) створення спільних освітніх і наукових програм з іноземними закладами вищої освіти, науковими установами, організаціями;

8) відрядження за кордон педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників для педагогічної, науково-педагогічної та наукової роботи відповідно до міжнародних договорів України, а також договорів між такими закладами вищої освіти та іноземними партнерами;

9) залучення педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників іноземних закладів вищої освіти для участі в педагогічній, науково-педагогічній та науковій роботі у закладах вищої освіти України;

10) направлення осіб, які навчаються у закладах вищої освіти України, на навчання у закордонних закладах вищої освіти;

11) сприяння академічній мобільності наукових, науково-педагогічних працівників та осіб, які навчаються;

12) інші напрями і форми, не заборонені законом.

Згідно ст.76 Закону України «Про вищу освіту», зовнішньоекономічна діяльність закладу вищої освіти провадиться відповідно до законодавства шляхом укладення договорів з іноземними юридичними та фізичними особами[157].

Основними напрямками зовнішньоекономічної діяльності закладу вищої освіти є:

1) організація підготовки осіб з числа іноземних громадян до вступу у заклади вищої освіти України та осіб з числа громадян України до навчання за кордоном;

2) провадження освітньої діяльності, пов'язаної з навчанням іноземних студентів за акредитованими освітніми програмами, а також підготовка наукових кадрів для іноземних держав;

3) організація навчання за кордоном;

4) виконання наукових досліджень і науково-технічних розробок.

Окремо слід виокремити міжнародно-правові документи, що визначають механізми реалізації спільних проектів у сфері вищої освіти. Серед цих документів: Угода про позику («Проект «Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів») між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку від 13.09.2021; Проект «Вища освіта України». Угода про грант між Україною та Європейським інвестиційним банком від 17.12.2018; Фінансова Угода (Проект «Вища освіта України») між Україною та Північною екологічною фінансовою корпорацією від 19.12.2017 та ін.

Серед найбільш важливих документів міжнародно-правового рівня слід відзначити Програму співробітництва в галузях освіти, культури, молоді та спорту між Кабінетом Міністрів України та Урядом Держави Ізраїль на 2019-

2022 роки, Угода між Міністерством освіти і науки України та Міністерством вищої освіти і наукових досліджень Туніської Республіки про співробітництво у сфері вищої освіти і наукових досліджень, Угода між Урядом України та Урядом Латвійської Республіки про співробітництво в сфері освіти, науки, молоді та спорту від 29.09.2017, Угода між Міністерством освіти і науки України та Міністерством національної освіти Республіки Польща про співробітництво в галузі освіти від 19.01.2015 та ін.

У контексті нашого дослідження доцільно оцінити взаємозв'язок сфери вищої освіти КНР та світового ринку освітніх послуг, визначити вплив системи вищої освіти КНР на глобалізацію освіти, а також вплив глобалізації освіти на систему вищої освіти КНР. Проявом глобалізації освіти та ринку освітніх послуг є відкриття на території КНР філій іноземних закладів вищої освіти.

У 2013 р. голова КНР Сі Цзіньпін висунув одну за одною важливі ініціативи про спільне будівництво «Економічного поясу Шовкового шляху» та «Морського Шовкового шляху ХІХ століття» (скорочено: «Пояс і шлях»), які відразу прикували до себе увагу світової спільноти.

Будівництво «Поясу та шляхи» передбачає політичну координацію, взаємозв'язок інфраструктури, безперешкодну торгівлю, вільний рух капіталу та зближення народів. Країни, розташовані вздовж маршрутів «Пояси та шляхи», мають у своєму розпорядженні різні ресурси і природні умови, їх економіки відрізняються підвищеною взаємодоповнюваністю, тому у них великі можливості і широкий простір для взаємної співпраці. За останні роки понад 100 країн і міжнародних організацій висловили підтримку і приєдналися до будівництва «Поясу та шляху» [356, С. 244].

Заклади вищої освіти КНР реалізують стратегію, спрямовану на збільшення своєї присутності на світовому ринку освітніх послуг. Кількість іноземних здобувачів вищої освіти, що навчаються у закладах вищої освіти КНР, щороку збільшується. Частка вищої освіти КНР у світовому ринку освітніх послуг також має тенденцію до збільшення.

Заклади вищої освіти КНР, реагуючи на виклики глобалізації освіти та освітнього ринку, активно впроваджують сучасні освітні технології, розробляють та реалізують інноваційні за змістом навчальні програми за різними напрямками підготовки, посилюють роль і значення науки (наукових досліджень) у справі підготовки сучасних фахівців, вживають заходів за програмами дистанційної освіти, “освіта протягом життя”, корпоративної освіти тощо [356].

Ми вже вказували, влада КНР сприймає розвиток вищої освіти як чинник технологічного розвитку національного господарства, і вказаний імператив цілком співставний із позицією національних урядів інших розвинутих держав. Виходячи з цього, китайська влада здійснює політику, спрямовану на посилення ролі і значущості системи вищої освіти, у першу чергу йдеться про підтримку закладів вищої освіти технічного, технологічного та інженерного профілів.

Як вже відмічалось, заклади вищої освіти КНР, реагуючи на глобальні виклики інноваційно-технологічного розвитку, проводять реальну (а не удавану) наукову та інноваційну діяльність. В рамках цієї роботи виробляються конкурентоспроможні наукові та інноваційні продукти, які після відповідного патентного оформлення надходять на світовий ринок об'єктів інтелектуальної власності.

З метою підвищення конкурентного статусу, заклади вищої освіти КНР стимулюють міжнародну наукову взаємодію науково-педагогічних працівників. Підтримується участь у міжнародних наукових проєктах, а також доступ до міжнародних програм грантового (конкурсного) фінансування наукових досліджень. Для всіх працівників вищої школи знання іноземної (як правило, англійської) мови є обов'язковим.

Глобальною тенденцією розвитку систем вищої освіти є підвищення обсягів фінансування закладів вищої освіти за рахунок коштів централізованих фондів (державних бюджетів), а також диверсифікація каналів фінансування діяльності цих закладів. Зокрема, нині провідні заклади вищої освіти

отримують фінансові ресурси не тільки за рахунок коштів державного бюджету та коштів замовників (споживачів) освітніх послуг, а і за рахунок участі у проєктах (роботах), що ініційовані міжнародними організаціями, реалізації міжнародних наукових програм, грантового фінансування тощо. Аналогічні тенденції спостерігаються і у системі вищої освіти КНР. Китайська влада збільшує фінансування закладів вищої освіти, а також підтримує прагнення та можливості закладів у отриманні (залученні) фінансових ресурсів з-за кордону.

Китайська влада активно укладає міжнародні та міжурядові угоди про співробітництво у сфері науки і вищої освіти. За даними Міністерства закордонних справ Китаю, нині такі угоди укладено з 115 державами світу (у тому числі і з Україною), в яких або навчаються китайські здобувачі вищої освіти, або з яких приймаються здобувачі вищої освіти для навчання у вищих закладах КНР [234].

Китайська влада, як вже було вказано, поставила амбітне завдання – забезпечити входження провідних китайських університетів до визнаних світових рейтингів закладів вищої освіти (рейтинг “Таймс”, рейтинг “Шанхайський” та ін.). В рамках виконання цього завдання визначено університети-флагмани, які мають високий наукових та навчально-організаційний потенціал, і мають перспективу здобути місце у вказаних рейтингах. До цих університетів, що прагнуть світового визнання, прикута увага профільного міністерства, регіональних органів влади, роботодавців, засобів масової інформації. Вказані університети отримують пріоритетне фінансування з бюджету, мають пільгові умови для реалізації амбітних наукових та інноваційних проєктів, здійснюють діяльність за міжнародними академічними програмами.

У зв’язку з “масовизацією” вищої освіти, що є глобальною тенденцією світової освітньої системи, постають актуальні проблеми організації моніторингу та контролю за якістю діяльності закладів вищої освіти, за якістю освіти. Відповідаючи на цей виклик, китайський уряд вживає заходів для удосконалення механізмів акредитації закладів вищої освіти, поступово

висуваючи до закладів умови, що визнані міжнародною спільнотою. Йдеться, зокрема, про результативність наукової діяльності, представлення наукових результатів у міжнародних наукометричних базах даних, підтримку інноваційної активності викладачів та здобувачів вищої освіти, вільне володіння науково-педагогічних працівників іноземними мовами тощо.

Однією із проблем розвитку глобальної освітньої системи є підтримка доступу соціально незахищених громадян до якісної вищої освіти. Для КНР ця проблема є вельми актуальною, зважаючи на переважання сільського населення, наявність громадян з недостатнім рівнем грамотності, значну регіональну диференціацію та інші чинники. Влада КНР вживає певних заходів для підтримки соціально незахищених громадян у їхньому прагненні на здобуття вищої освіти. Зокрема, як вже було вказано, реалізуються програми з розвитку так званих “регіональних університетів”, які орієнтовані на підготовку кадрів з вищою освітою саме для певних регіонів, а також вживаються заходи із підвищення доступності та якості середньої освіти, яка є основою для здобуття права на продовження навчання у закладах вищої освіти. Щоправда, в цій площині у КНР існує ще багато невирішених проблем. За показниками доступу соціально незахищених громадян до якісної вищої освіти КНР значно відстає від провідних держав світу.

Заклади вищої освіти Китаю намагаються гнучко реагувати на глобальні виклики, а також виклики міжнародного ринку освітніх послуг. Вони активніше, аніж раніше, впроваджують сучасні освітні технології, у тому числі встановлюють новітнє інноваційне освітнє обладнання. В системі вищої освіти Китаю поступово зростає роль наукових досліджень (що проявляється у збільшенні фінансування наукових проєктів, які виконуються працівниками закладів вищої освіти) [234].

Заклади вищої освіти активізували власну міжнародну діяльність, причому за різними напрямками. Зокрема, розширюються програми міжнародних академічних обмінів, у тому числі серед здобувачів освіти.

Уряд КНР здійснює роботу, спрямовану на розробку та укладення міжнародних та міжурядових угод у сфері вищої освіти. Нині такі угоди укладено з 120 країнами світу, у тому числі з Україною.

Китайський уряд, однак, вживає рішучих заходів для підтримки належної якості освіти, а також для організації контролю за якістю освіти. Зокрема, адаптуються до світової практики механізми акредитації освітніх програм, що враховують досвід міжнародних акредитаційних агентств. Велику роль відіграє прагнення китайських університетів до представлення у визнаних міжнародних рейтингах (у тому числі у рейтингу «Шанхайський»). Зрозуміло, що задля представлення у цих рейтингах адміністрація закладів намагається виконати визнані стандарти і умови, що апробовані світовою практикою і значимо впливають на якість освіти. Окрім того, набула поширення визначення так званих «університетів-флагманів» (класичні та спеціалізовані університети, які формують тренди освітньої діяльності у визначеному напрямі).

Заклади вищої освіти Китаю розробляють та впроваджують амбітні програми інтернаціоналізації власної діяльності. Така робота проводиться як в напрямку співробітництва із закладами вищої освіти іноземних держав, так і в напрямку співробітництва із міжнародними корпораціями, які відкрили у Китаї свої філії. Робота Київського інституту в Технологічному університеті цілу націлено інтернаціоналізувати та спеціалізувати співпрацю між Китаєм та Україною на вищому рівні, повністю використовувати переваги в дисциплінах, навчанні та дослідженні обох сторін, співпрацювати з освітою шляхом обміну ресурсами та додатковими перевагами, проводити науково-практичні семінари на високому рівні та розвивати міждисциплінарні таланти в міцні професійні знання, розвивати креативність та інтернаціоналізацію поглядів на стратегічне співробітництво між Китаєм та Україною та професійний економічний розвиток. Китайсько-український Інститут працює на задоволення потреб міжнародного творчого руху, оновлення та перетворення економік України та Китаю, а також забезпечує підтримку для покращення креативності та конкурентоспроможності двох університетів-партнерів [63].

КНУТД набув значного досвіду в інноваційній діяльності в освітній і науковій сферах, є зміцнення співпраці між університетами Китаю і України. Створені можливості для обміну викладачами, науковцями і студентами, китайської і української молоді.

Вже нині китайські заклади тримають лідерство з підготовки фахівців у сфері інформаційної безпеки та кіберзахисту, технологій для окремих галузей (харчова промисловість, сільське господарство, будівництво, залізничні перевезення, машинобудування), оборони і національної безпеки.

Слід нагадати, що в Китаї створений Інститут Конфуція. Створено понад 600 філій цього Інституту, які мережево функціонують у 80 країнах світу. Мережа Інститутів Конфуція є своєрідним «каналом» проникнення до освітньо-культурного простору інших держав. Місія Інститутів Конфуція, згідно з оприлюдненими документами, полягає у сприянні зростанню розуміння культури та традицій Китаю у всьому світі, розвитку дружніх стосунків китайського народу з народами інших держав, забезпеченні можливості вивчення китайської мови усіма бажаючими. Перший Інститут Конфуція було відкрито 21 листопада 2004 р. у м. Сеул (Республіка Корея).

Система вищої освіти Китаю намагається бути активною в глобальному освітньому просторі. Заклади вищої освіти КНР реалізують стратегії інтернаціоналізації, спрямовані на збільшення доходу за рахунок реалізації міжнародних освітніх і наукових проєктів.

2.3. Особливості моделювання співпраці у сфері освіти України та інших країн світу (на прикладі Китаю)

Актуальним питанням підтримки розвитку національних освітніх систем є організаційне моделювання взаємодії у глобальному середовищі. Така взаємодія ведеться у різних напрямках: робота у міжнародних освітніх організаціях, реалізація міжнародних освітніх проєктів, двосторонні міжурядові контакти, співробітництво закладів освіти різних країн тощо. Інструменти та

методи взаємодії інституційних одиниць національних освітніх систем у глобальному середовищі постійно трансформуються та набувають нових форм. Щоправда, в останні роки ці тенденції дещо загальмовано через світову пандемію.

З урахуванням предмета та об'єкта нашого дослідження доцільно поглиблено вивчити особливості моделювання взаємодії сфери вищої освіти України та інших країн світу.

Інтернаціоналізація та інтеграція вищої освіти в глобально-міжнародному аспекті ставить багато нових питань перед теорією і практикою. Найважливіші з них – що є загальне і особливе в освіті і науці, які закономірності, форми, методи управління є універсальними, а які діють у діапазоні конкретних умов різних країн, як найкращим чином виконувати функції освіти й науки у міжнародній діяльності, у чому полягають особливості національного стилю в освіті і розвитку університету як інституту освіти, в організаційній поведінці, системах управління, наскільки ці особливості важливі для досягнення бажаних результатів. Практично в кожній розвиненій країні є багатий досвід побудови системи вищої освіти. Результати аналізу цього досвіду можуть сприяти розвитку й збагаченню вітчизняної системи освіти, дають змогу уникнути повторення помилок та можливість розкрити нові підходи до вирішення низки проблем у цій галузі [179].

На нашу думку, особливості вказаного моделювання доцільно вивчити на прикладі організації взаємодії закладів освіти України та Китайської Народної Республіки (КНР). Вибір КНР як об'єкта дослідження в контексті моделювання співпраці у сфері освіти між Україною та іншими країнами («зовнішнім світом») обумовлюється низкою міркувань. По-перше, КНР є одним із технологічних лідерів, який формує нові технологічні мережі, причому із використанням різних інструментів. По-друге, КНР об'єктивно зацікавлений у розширенні ефективного технологічного співробітництва з Україною, у тому числі у сфері підготовки фахівців для обслуговування технологій. По-третє, заклади вищої освіти України та КНР мають певний досвід взаємодії, а тому є можливість

досліджувати коопераційну взаємодію цих закладів в різних економічних ситуаціях.

За нашою оцінкою, у найближчій перспективі (2021-2025pp) у КНР основна увага буде приділятися подальшому розвитку інноваційного потенціалу та технологій, але при цьому зберігатиметься увага до охорони навколишнього природного середовища. У рамках науково-технічної політики КНР реалізуються програми будівництва широкополосного інтернету, створення інтегральних мереж, штучного інтелекту, об'єктів космічної інфраструктури, виробництво літаків для місцевих авіаліній, будівництво зразкових закладів охорони здоров'я та початкової освіти.

Напрямом науково-технічної політики КНР вважається оптимізація розміщення та концентрації виробництва, що має позитивно вплинути на структуру національного господарства. Зокрема, ухвалені нові принципи розміщення підприємств так званих індустріальних галузей економіки. Підтримується створення кластерів підприємств споживчого сектору економіки (легкої та харчової промисловості), які спроможні випускати інноваційну продукцію на експорт. Проголошено про підтримку створення потужних виробництв, які здатні акумулювати інтелектуальний капітал і за рахунок ефекту від масштабу реалізовувати науково-технічні проекти.

Китайська влада проводить політику залучення іноземних спеціалістів, визнаючи їхню високу кваліфікацію. Для фахівців, які запрошуються на роботу на китайські підприємства, створюються привабливі умови роботи, а бюрократичні процедури зведені до мінімуму. Такі фахівці мають можливість безкоштовно вивчати китайську мову. В цій роботі беруть участь і китайські заклади вищої освіти.

В Китаї набуває практика реалізації амбітних науково-технічних програм, у тому числі щодо розбудови наукової та інноваційної інфраструктури. Зокрема, реалізуються програми будівництва наукоградів, технополісів, технопарків. Спеціалізація технополісу визначається на основі наявних галузевих кластерів, в рамках яких функціонують наукомістки (інноваційні)

підприємства, що отримують державну підтримку. Переважна більшість проєктів функціонування технополісів передбачає розвиток певних наукомістких галузей (кількість таких галузей, що проголошено пріоритетними, досягла 14), у тому числі авіаційної, космічної, оптичної електроніки, біотехнології, виробництва електронно-обчислювальних машин (ЕОМ), роботів, медичної електроніки, напівпровідників, електронної й обробки текстів, нових сплавів, керамічних матеріалів, ліків, програмного забезпечення й електронного машинобудування. Окремі інноваційні проєкти в рамках програми створення та розбудови технополісів фінансуються через моделі розробки фронтальних технологій.

Станом на початок 2005 р. у КНР налічувалося понад 100 технопарків, на початок 2020 р. – вже 330.

Спеціалізація технополісу визначається на основі наявних галузевих кластерів, в рамках яких функціонують наукомісткі (інноваційні) підприємства, що отримують державну підтримку. Переважна більшість проєктів функціонування технополісів передбачає розвиток певних наукомістких галузей (кількість таких галузей, що проголошено пріоритетними, досягла 14), у тому числі авіаційної, космічної, оптичної електроніки, біотехнології, виробництва електронно-обчислювальних машин (ЕОМ), роботів, медичної електроніки, напівпровідників, електронної й обробки текстів, нових сплавів, керамічних матеріалів, ліків, програмного забезпечення й електронного машинобудування. Окремі інноваційні проєкти в рамках програми створення та розбудови технополісів фінансуються через моделі розробки фронтальних технологій.

За невеликий проміжок часу окремі технопарки досягли високих економічних та науково-технічних результатів. Наприклад, у Пекінському технопарку у перші 5 років функціонування було створено понад 2,5 тис. наукомістких компаній, у тому числі 500 – із залученням іноземних інвестицій у вигляді сучасних технологій. Протягом 2010–2020 рр. освоєно понад 11 тис.

видів наукомістких виробів. В цей період в результаті реалізації науково-технічних проєктів вдалося отримати понад 5 млрд дол. додаткового доходу.

Протягом 2010–2020 рр. у технопарку "Напъху" на підприємствах з виробництва сенсорної техніки, цифрових контрольно-вимірювальних апаратів і робототехніки розроблено й впроваджено понад 600 нових видів високотехнологічної продукції.

Аналіз досвіду технополісів засвідчує про наявність позитивних прикладів результативного науково-технічного співробітництва базових підприємств та закладів вищої освіти.

Темпи економічного та промислового зростання на територіях наукоградів та технопарків значно перевищують середні по країні. Відтак, технопарки у КНР вважаються реальними "двигунами" науково-технічного прогресу та інноваційного розвитку.

Однією із причин успіху китайських наукоградів стало створення привабливого режиму для залучення внутрішніх та іноземних інвестицій, які несуть із собою нові технології, розробки, інновації. Вказаний режим обумовлюється в першу чергу привабливими умовами оподаткування, особливо для іноземних інвесторів, для яких передбачені численні податкові та митні пільги. Це дозволяє користуватися зниженими ставками оподаткування у разі виробництва науковомісткої продукції, що на практиці призводить до підвищення прибутковості проєкту до 50–100% (замість традиційних 20–30%). Крім того, іноземні інвестори, що працюють у наукоградах, мають можливість залучати додаткові інвестиції у будь-яких обсягах без зайвого погодження, здійснювати вільний переказ отриманого прибутку за кордон або всередині країни, отримувати додаткові пільги у разі реінвестування отриманого прибутку.

Китайська влада заохочує проєкти прямого співробітництва із закордонними науково-дослідними установами. Варто виділити проєкти щодо створення спільних (із закордонними партнерами) науково-технологічних парків. Напрацьовано позитивний досвід співробітництва КНР та України.

Перші спільні китайсько-українські науково-технологічні парки були створені у провінції Шаньдун та у місті Цзинань. До роботи в цих науково-технічних парках залучаються китайські та українські заклади вищої освіти (у тому числі Національний технічний університет "КПІ", Херсонський університет та Харківський інститут шовківництва).

Китайська влада реалізує стратегічний курс, спрямований на підтримку високотехнологічного експорту. Окремі економічні рішення уряду передбачають надання прямої або непрямой фінансової підтримки експортним підприємствам, які виробляють високотехнологічну продукцію. Отримала поширення практика надання державних гарантій по кредитах, що залучаються для організації експортної діяльності.

Одним із елементів науково-технічної політики Китаю є інструментарій страхування високотехнологічного експорту. За рішенням Держради КНР було створено Державну китайську корпорація «Sinosure» в формі державного експортного кредитного агентства, яке підтримує насамперед експорт високотехнологічної продукції китайського виробництва шляхом пільгового страхування експортних кредитів. Основні інструменти включають: страхування короткострокових і середньо- і довгострокових експортних кредитів, страхування китайських інвестицій за кордоном, надання гарантій, стягнення комерційної заборгованості, оцінка кредитоспроможності торгових партнерів тощо. Корпорація має статус "політичної компанії", джерелом її капіталу є кошти Фонду страхування експортних кредитів, що формується за рахунок державного бюджету.

Економіка Китаю в останні роки демонструє високі темпи зростання, завдяки реалізації низки інноваційних програм і проєктів, які мають в майбутньому забезпечити країні провідні позиції у світі за показниками технологічного інтелектуального розвитку. В цих умовах значну роль відіграє система вищої освіти Китаю, яка забезпечує національну економіку фахівцями високої кваліфікації, здатними діяти креативно, професійно, володіти програмними засобами, використовувати сучасні інформаційні технології та

нові знання. Сьогодні система вищої освіти Китаю стрімко розвивається. Тому, вивчення та узагальнення досвіду Китаю у формуванні національної системи вищої освіти, яка виступає одним із чинників підтримки національної конкурентоспроможності, є актуальним[157].

Проте необхідно оцінити стан та тенденції розвитку системи вищої освіти Китаю з точки зору її сприяння реалізації стратегічних завдань соціально-економічної політики, в тому числі щодо технологічного розвитку економіки. Аналіз цього досвіду може бути використаним при реформуванні системи вищої освіти України.

Китайський уряд, намагаючись дати відповідь на глобальні трансформації, вживає заходів для підтримки високих темпів соціально-економічного розвитку, у тому числі через стимулювання науково-технічного прогресу. У рамках цього курсу було висунуто стратегію «процвітання країни на основі розвитку науки та техніки», в якій освіта зайняла одне із ключових місць. У керівних документах було сформульовано положення про те, що «освіта має повернутися обличчям до модернізації, до світу, до майбутнього». Держава виділяє значні інвестиції на модернізацію освіти [311].

Перетворення в життя амбітних планів китайської влади з перетворення Китаю у лідера цивілізаційного розвитку неможливо без організації функціонування якісної системи освіти, у тому числі вищої освіти, яка забезпечує трансфер передових знань, формування в усіх сферах діяльності сучасних професіоналів, що володіють передовими досягненнями науки і техніки, вміють працювати творчо, самостійно і результативно.

Система вищої освіти в Китаї регулюється державою на основі реалізації стратегічних пріоритетів та завдань соціально-економічної політики, а також з урахуванням прогнозів технологічного розвитку глобальної економіки. Вживаються заходи для розширення кількості набору на факультети, на яких готують фахівців, що у майбутньому будуть сприяти зміцненню національної конкурентоспроможності Китаю [311]. За деякими оцінками, Китай вже зараз випереджає більшість країн Європи у високотехнологічних досягненнях [311].

Вважається, що традиційні і улюблені старими європейськими університетами гуманітарні науки дають хороше уявлення про минуле, але не спонукають до створення чогось принципово нового. Тобто, розширюється державне замовлення у тих сферах, де Китай тримає або очікує отримати технологічне лідерство [311]. Серед таких спеціалізацій: машинобудування, архітектура, електроніка, легка промисловість, харчова промисловість, обчислювальна техніка, енергетика, економіка і фінанси, управління національним господарством.

Задля перетворення сфери вищої освіти у чинник науково-технічного прогресу необхідно спромогтися виконання низки завдань:

- висока якість навчання у закладах вищої освіти;
- висока ефективність взаємодії закладів вищої освіти з науковими установами та корпоративним сектором;
- підтримка високої академічної мобільності викладачів та здобувачів вищої освіти;
- забезпечення реалістичної доступності талановитої молоді (хай навіть із малозабезпечених родин) до якісної вищої освіти.

При університетах розвинутих провінцій функціонує понад 100 наукових лабораторій та 36 інженерних центрів, які виконують конкретні науково-технічні замовлення.

Сьогодні в Китаї практично проголошено Стратегію прискореного формування потенціалу (*capacity building*), що включає стимулювання отримання вищої освіти, незважаючи на країну надання освітніх послуг, з метою швидкого підвищення людського та виробничого потенціалу держави [311]. У зв'язку з цим вирішальними інструментами є співпраця з іноземними ЗВО та стипендіальні програми для державних службовців, вчителів, науково-викладацького складу університетів і здобувачів вищої освіти, що сприяє також міждержавному трансферу ноу-хау. При цьому національна стратегія передбачає заходи щодо створення сприятливих умов для повернення кваліфікованих спеціалістів до Китаю.

Одним із пріоритетних напрямів державної політики на 14-ту п'ятирічку визнано забезпечення всебічного розвитку сфери освіти, у тому числі сфери вищої освіти. Китай намагається, згідно висновків аналітиків, стати одним із світових лідерів сфери комерційної освіти (реалізація освітніх послуг установ вищої освіти на експорт). Вже нині у КНР навчаються біля 100 тис. японців та стільки ж громадян Південної Кореї. У китайських закладах вищої освіти стрімкими темпами збільшується кількість здобувачів вищої освіти із США, країн Європи та Південно-Східної Азії [311].

Однією з особливостей навчальних програм у сфері вищої освіти є переважання технічних та природничих дисциплін.

Приблизно 60% китайських здобувачів вищої освіти опановують технічні та природничі спеціальності (для порівняння: у США цей показник дорівнює 14%, у ЄС – 18%, у Японії – 26%). Вказана обставина вказує на те, що політика КНР у сфері вищої освіти націлена на забезпечення національного господарства спеціалістами технічного профілю. Вказане має стати основою кадрового забезпечення широкомасштабної модернізації та технологізації виробництва.

Вживаються заходи для розвитку так званої корпоративної освіти, тобто розвиток закладів вищої освіти, що націлені на підготовку кадрів для конкретних крупних компаній (корпорацій). Прогнозується, що цей сектор вищої освіти матиме найвищі темпи розвитку протягом найближчих років.

Станом на початок 2020 р. функціонувало понад 2 тис. центрів дистанційної освіти, в яких здійснюється підготовка за 140 професіями. У вказаних центрах пройшли підготовку 1,3 млрд слухачів (за всіма рівнями освіти).

У КНР функціонує доволі значна мережа професійних навчальних закладів, які не включено до системи вищої освіти (технікуми, професійні училища). В цих закладах нині навчається біля 4 млн осіб. Також набули поширені різні форми післядипломної освіти (в основному на курсах підвищення кваліфікації), якими нині охоплено 12 млн осіб дорослого

населення. Існує також мережа закладів, які здійснюють перепідготовку осіб, що втратили роботу на державних підприємствах [311].

Одним із магістральних напрямів модернізації сфери вищої освіти є інформатизація навчального процесу. У 1994 р. почалося створення інформаційної мережі освіти та наукових установ CERNET. До мережі вже підключено 400 провідних закладів вищої освіти із 70 міст.

Перші заклади вищої освіти у Китаї виникли 1300 років назад і були приватними. Нині у Китаї триває активний розвиток сучасної системи вищої освіти, яка включає заклади вищої освіти різних рівнів, а також установи відповідної інфраструктури. До системи вищої освіти у КНР включаються університети, коледжі та професійні вищі школи. Більшість університетів та коледжів функціонує під юрисдикцією Міністерства освіти КНР. Окремі заклади вищої освіти знаходяться під юрисдикцією місцевих органів влади.

Станом на початок 2020 року у КНР функціонує 2409 державних закладів вищої освіти. Контингент здобувачів вищої освіти становить 16,5 млн осіб [311]. Кількість осіб, прийнятих на навчання до закладів вищої освіти, щорічно зростає. Дані про кількість закладів вищої освіти та здобувачів вищої освіти у КНР представлено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Кількість закладів вищої освіти та здобувачів вищої освіти у КНР

Показники	
Кількість закладів вищої освіти – усього	2409
у тому числі за спеціалізацією:	
- природничі та технічні	862
- класичні університети	568
- фінанси та економіка	255
- педагогічні	196
- медичні та фармацевтичні	176
Кількість здобувачів вищої освіти та слухачів, млн. осіб	16,5

Джерело: Складено за даними Департаменту освітньої статистики КНР [311].

Частка студентської молоді у загальній структурі населення невинно зростає: у 1978 р. здобувача вищої освіти ми були лише 1,4% молодих людей у віці від 17 до 27 років, нині цей показник зріс до 20% (понад як у 14 разів) [311].

За масштабами вищої освіти (кількість закладів вищої освіти, кількість викладачів ЗВО та кількість здобувачів вищої освіти) Китай займає перше місце у світі. Кількість осіб, охоплених вищою освітою, становить 17%, що за міжнародними критеріями дозволяє говорити про наявність у Китаї масової вищої освіти.

Не дивлячись на зростання абсолютних показників, у Китаї чисельність студентського контингенту відносно наявного населення порівняно невисока. Цим досягається вирішення завдання престижності вищої освіти, забезпечення високого конкурсу (на окремі спеціальності – до 200 осіб на місце) [311], уможливлення відбору на навчання кращих випускників шкіл.

Дані про розподіл споживачів освітніх послуг у закладах вищої освіти КНР за рівнями навчання представлено у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Розподіл споживачів освітніх послуг у закладів вищої освіти КНР за рівнями навчання (без врахування вищих професійних училищ)

Показники	Тис. осіб
Здобувачі вищої освіти за звичайними навчальними програмами	3113,1
Здобувачі вищої освіти за короткими навчальними програмами	3248,1
Слухачі за програмами навчання дорослих (післядипломна освіта)	2020,7
Докторські програми	132,4
Аспірантські програми	463,3
Дистанційна освіта	492,0
Підготовчі курси	67,1
Іноземні здобувачі вищої освіти	147,5

Джерело: складено за даними Департаменту освітньої статистики КНР [311].

До речі, влада Китаю, не переймаючись невисокими показниками охоплення вищою освітою власного населення, проводить надзвичайно активну

політику із залучення іноземних здобувачів вищої освіти. Станом на 2011 рік у китайських закладах вищої освіти навчалось 73693 тис. здобувачів вищої освіти із 180 країн світу. Очікується, що у 2020 р. кількість іноземних здобувачів вищої освіти, що навчаються у КНР, досягне 500 тис. [311]. У свою чергу, китайські здобувачі вищої освіти навчаються у закладах вищої освіти 100 країн світу.

Основна мова навчання – китайська, але у деяких закладах вищої освіти за погодженням з Міністерством освіти викладання здійснюється англійською мовою.

Заклади вищої освіти забезпечують підготовку фахівців за трьома рівнями:

- перший рівень – навчання триває 4-5 років на базі середньої освіти, після якого присуджується ступінь бакалавра;
- другий рівень – навчання триває 2-3 роки на базі вищої освіти за рівнем «бакалавр», після чого присуджується ступінь магістра;
- третій рівень – здобуття наукового ступеня (доктор наук), триває як правило 2-3 роки, передбачає складання низки іспитів та виконання самостійної дослідницької роботи.

У закладах вищої освіти Китаю немає єдиної навчальної програми, що пояснюється необхідністю врахування регіональних особливостей, а також рівнем забезпеченості професорсько-викладацьким складом та навчальним обладнанням. Існують денна, заочна, вечірня та екстернатна форми навчання [311].

Найбільш престижні серед молоді заклади вищої освіти – технічні, педагогічні, лінгвістичні та медичні. Відчувається дефіцит суспільствознавчих (економіка, право, політологія, журналістика) та медичних факультетів. В останні роки набуває популярності навчання у магістратурі за програмами бізнес-освіти (МВА). 63 китайських вищих навчальних заклади економічного профілю впроваджують програми МВА (магістратуру, за результатами якої випускнику присуджується ступінь магістра ділового адміністрування). По цих

програмах викладання здійснюється іноземними викладачами та керівниками провідних корпорацій [311]. Функціонують програми EMBA (магістр ділового адміністрування для вищого менеджменту) та MPA (магістр ділового адміністрування для суспільного сектору).

У Китаї заклади вищої освіти за кількістю здобувачів вищої освіти значно диференційовані. Є заклади із кількістю здобувачів вищої освіти понад 30 тисяч осіб, але і заклади і з кількістю менше 300 осіб. Найбільші заклади представлені у групі класичних університетів (у КНР 39 закладів вищої освіти мають понад 30 тис. здобувачів вищої освіти, у тому числі 21 – класичні університети).

Дані про Розподіл закладів вищої освіти за кількістю здобувачів вищої освіти представлено у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Розподіл закладів вищої освіти за кількістю здобувачів вищої освіти

	Кількість закладів	У тому числі із кількістю здобувачів вищої освіти				
		Менше 300	Від 300 до 3000	Від 3000 до 10 тис.	Від 10 тис до 30 тис.	Понад 30 тис.
Усього закладів	2409	31	333	1179	827	39
У т.ч.: класичні університети	568	4	67	274	202	21
природничі та технічні ЗВО	862	12	110	422	306	12

Джерело: складено за даними Департаменту освітньої статистики КНР [311].

Однією із особливостей функціонування системи вищої освіти КНР є функціонування екстернатури. Нині ведеться підготовка екстернів у 92 закладах вищої освіти, усі вони мають технічний профіль. Активно розвивається дистанційна освіта. Основною ланкою дистанційної освіти є радіо- та телевізійні передачі. Крім того, активно використовується мережа Інтернет.

Протягом останніх 10 років заклади вищої освіти Китаю підготували понад 300 тис. кандидатів та 20 тис. докторів наук. Нині в аспірантурі навчається 160 тис. осіб. Слід зазначити, що до аспірантури приймаються особи, які не досягли 40-річного віку, а до докторантури – які не досягли 45-річного віку [311].

Навчання у державних закладах вищої освіти у переважній більшості випадків безкоштовне (за рахунок коштів бюджету).

У Китаї розвивається мережа недержавних закладів вищої освіти, які забезпечують якість підготовки на рівні кращих державних університетів. Недержавні заклади розглядаються в першу чергу як інституції, що мають частково вирішити проблему бюджетного фінансування розвитку вищої освіти.

Навчання у приватних закладах вищої освіти платне, вона включає як плату за надані освітні послуги, так і вартість проживання (оскільки більшість вказаних закладів – інтернатного типу). Ця плата може здійснюватися різними установами та підприємствами, у тому числі державними, які зацікавлені у залученні майбутніх випускників.

У випадку успішного навчання здобувачі вищої освіти мають право на отримання підвищеної стипендії, а також стипендій за рахунок різних корпоративних фондів, які таким чином ведуть роботу по пошуку найбільш професійно підготовлених випускників.

Стати студентом закладу вищої освіти може лише підготовлений абітурієнт, який успішно здав вступні випробування. Однак, нарівні із загальною системою діють пільгові правила (як правило, для обдарованих дітей та дітей-сиріт).

Приблизно 85% випускників закладів вищої освіти працюють за фахом, що є одним із самих високих показників у світі.

В Китаї висока престижність роботи вчителя, викладача. Підтримка престижності роботи викладача забезпечується різними важелями, у тому числі і через належну високу оплату його праці. Базовий оклад професора у провідному університеті досягає від 500 до 1000 доларів США (в еквіваленті).

Станом на 2009 рік середня заробітна плата професорів і викладачів в секторі вищої освіти в Китаї з урахуванням усіх надбавок і доплат становила 1 182 дол. (при середньому рівні зарплати у країні – 393 доларів США) [311].

Дані про кількість викладачів у системі вищої освіти КНР представлено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Кількість викладачів у системі вищої освіти КНР, тис. осіб

Показники	Усього викладачів	З них: за основним місцем роботи	З них: на повну ставку
Усього	2273,9	2144,6	1433,6
У т. ч. жінки	1041,8	987,2	674,3
У т. ч. в системі післядипломної освіти	69,0	67,4	40,9

Джерело: складено за даними Департаменту освітньої статистики КНР [311].

Викладачі закладів вищої освіти КНР мають пільги із соціального та побутового обслуговування на рівні державних службовців. Науково-педагогічні працівники також мають пільги при придбанні житла за державними програмами. Протягом останніх 10 років для викладачів закладів вищої освіти було збудовано понад 900 млн. кв. метрів службового житла, на що витрачено 9 млрд. дол. США. У деяких провінціях родинам викладачів надаються поступки при народженні другої та кожної наступної дитини, що є значним мотиватором [311].

У Законі Китайської Народної Республіки про викладачів містяться положення про права, обов'язки та відповідальність викладачів, про кваліфікаційні вимоги до викладачів, про механізми підготовки та підвищення кваліфікації викладачів, особливостях моніторингу їхньої роботи, систему заохочень та оплати праці [247].

Підвищення кваліфікації викладачів вищої школи здійснюється у провідних закладах вищої освіти педагогічного профілю, а також в окремих

зкладах технічного профілю, центрах перепідготовки, інститутах післядипломної освіти.

Серед викладачів закладів вищої освіти – 9,5% професорів та 30% доцентів. Вживаються заходи для омолодження викладацького корпусу, вже зараз 46% викладачів мають вік до 35 років.

У 1998 р. було ухвалено документ «План заохочення успішних вчених», який передбачає систему мотивації для провідних китайських та іноземних вчених, які вирішили працювати у закладах вищої освіти. Нині по цій програмі працює понад 200 вчених, у тому числі лауреати Нобелівської премії. У закладах вищої освіти Китаю працює 280 академіків Академії наук КНР (41% від загальної кількості академіків АН), 234 академіки Академії інженерних наук КНР (35,3% від загальної кількості академіків АІН).

Китайські університети запрошують на роботу кращих професорів із-за кордону, в тому числі і з України.

Китайські університети виступають центрами національної науки. Кожен університет має підтримувати високий рівень наукової та інноваційної діяльності, у іншому разі його статус буде поставлено під сумнів.

Китайські університети виступили засновниками біля 330 технопарків та технополісів, в яких виконуються масштабні дослідно-конструкторські та інноваційні проєкти з реальним фінансуванням за рахунок бюджету або коштів приватних інвесторів.

За останні роки китайські органи освіти прикладають зусилля до активізації розвитку вищої освіти, значно розширюють державне замовлення на підготовку фахівців, стимулюють впровадження освітніх технологій, надають грантову підтримку молодим вченим. Одночасно з цим отримало і отримує великий розвиток створення магістратури.

Натомість у структурі напрямів підготовки в КНР традиційно невисока частка гуманітарних напрямів. Таку тенденцію деякі західні вчені пояснюють небажанням китайської влади створювати потужний клас інтелігенції з гуманітарною освітою, який за певних обставин може стати загрозою

комуністичного режиму. Скоріш за все, китайська влада враховує загальносвітову тенденцію «перевиробництва» фахівців за гуманітарними спеціальностями. Принаймні, китайська молодь за своїм бажанням може вільно отримати освіту за будь-якою гуманітарною спеціальністю за кордоном. Крім того, слід врахувати, що в КНР існує мережа закладів, створених на кошти місцевих громад та окремих підприємств, які фінансують підготовку здобувачів вищої освіти лише за тими спеціальностями, яких потребує ринок праці.

У Китаї звертають все більше уваги на посилення зв'язку закладів вищої освіти з науковими центрами та реальним виробництвом (корпорації, підприємства, фірми). Помітна тенденція зростання спеціалізації освіти, окремі програми будуються з урахуванням запитів конкретних роботодавців (що представлені професійним громадським об'єднанням) або навіть великої корпорації. Крім традиційної «виробничої практики» існує так зване «професійне стажування», яке передбачає виконання більшого обсягу роботи та навчання конкретним навичкам управлінської або технологічної діяльності [311]. У той же час передбачена також можливість участі підприємств (майбутніх роботодавців) у модернізації навчального процесу, в тому числі шляхом надання виробничих лабораторій для виконання поточного навчання.

Розроблено програми раннього виявлення і підтримки талановитих учнів, здобувачів вищої освіти, молодих учених, винахідників та ін., підтримки їхнього розвитку та кар'єрного зростання. Фактично у Китаї талановитому випускнику університету чи кандидату наук, який був направлений на навчання за кордон, після повернення гарантується заробітна плата, а також умови побуту та праці на рівні їх зарубіжних колег у найкращих освітніх чи бізнесових центрах розвинених країн.

Окремий напрям розвитку вищої освіти Китаю – прийом на навчання іноземних здобувачів вищої освіти. Приблизно 450 закладів вищої освіти Китаю мають право приймати на навчання іноземних громадян. Нині у Китаї вчаться громадяни понад 180 країн світу, в тому числі з США, Канади, Великої Британії, Австралії, Росії, країн ЄС.

Право на навчання у закладах вищої освіти КНР мають іноземні громадяни, що мають середню освіту, досягли 18 років, володіють китайською та англійською мовами, а також пройшли співбесіду (як правило, у формі тестування та наступного обговорення результатів). Оволодіти китайською мовою можна на спеціалізованих курсах (стандартний строк навчання – 2 роки, скорочений – 1 рік), на які можуть вступати громадяни з будь-яким рівнем підготовки [311].

Дані про кількість іноземних здобувачів вищої освіти у закладів вищої освіти КНР представлено у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

**Кількість іноземних здобувачів вищої освіти у закладів вищої освіти КНР,
тис. осіб**

Показники	
Кількість іноземних здобувачів вищої освіти, усього	73693
У т.ч. за докторськими програмами	866
У т.ч. із країн Азії	44486
У т.ч. за джерелами фінансування:	
- приватне фінансування	53965
- грантове фінансування	154
- фінансування за рахунок коштів урядів іноземних держав	966
- фінансування за рахунок коштів китайського уряду	9717

Складено за даними Департаменту освітньої статистики КНР [311].

Іноземних здобувачів вищої освіти почали приймати до закладів вищої освіти КНР у 1950 р. Нині іноземних здобувачів вищої освіти мають право приймати, як уже зазначалось, близько 450 закладів вищої освіти КНР. Лідерами за кількістю іноземних здобувачів вищої освіти є Пекінський університет мови та культури (біля 9000 осіб), Пекінський університет (біля 4000 осіб), Фуданьський університет у Шанхаї (понад 3000 осіб). Понад 80% іноземних здобувачів вищої освіти – громадяни країн Азії (в першу чергу країн-сусідів).

Іноземні громадяни можуть претендувати на отримання від китайського уряду стипендій для навчання на бакалаврських, магістерських та докторських

програмах. Розмір стипендій – від 130 до 230 доларів США на місяць, що дозволяє покривати необхідні витрати на навчання, харчування, проживання та медичне страхування. В окремих випадках (для талановитих іноземних здобувачів вищої освіти, або для здобувачів вищої освіти, що мають намір працювати у КНР за цільовим набором) допускається фінансування короткострокового навчання та вивчення китайської мови.

Питання про призначення стипендій розглядає спеціальний колегіальний орган – China Scholarship Council (CSC) на підставі поданих заявок. Разом із заявкою претенденти подають пакет необхідних документів (копія атестату або диплому, медичну довідку тощо). Особи, яким призначено стипендію, направляються на навчання у один із 94 закладів вищої освіти, що мають спеціальну ліцензію.

Існують і інші стипендіальні програми (CHINA/UNESCO the Great Wall Fellowship Scheme, the Excellent Student Scholarship, the HSK Winner Scholarship).

Для іноземних здобувачів вищої освіти навчання у КНР на бакалаврських програмах та мовних курсах вартує від 2 до 6,5 тис. дол. США (в залежності від закладу вищої освіти та обраної спеціальності), на магістерських – від 2,2 тис. до 7,5 тис., на докторських – від 2,7 тис. до 8,5 тис. Проживання коштує від 700 до 900 дол. США (на рік у двомісній стандартній кімнаті у гуртожитку), харчування – від 60 до 200 дол. на місяць.

На основі проведеного дослідження виділено основні елементи державної політики розвитку системи вищої освіти Китаю: наявність інструментів державної підтримки розвитку вищої освіти; висока увага до підтримки доступу вищої освіти з одночасною орієнтацією на залучення кращих абітурієнтів; поступове збільшення автономії закладів вищої освіти, в першу чергу у формуванні освітніх програм та змісту навчальних дисциплін; розширення доступу до програм академічної мобільності для успішних здобувачів вищої освіти; орієнтація на посилення ролі науки та наукових досліджень у організації

роботи університетів; підтримка залучення іноземних студентів та викладачів; якість освіти.

Система вищої освіти КНР визнається на міжнародному рівні як одна із найбільш якісних, оскільки випускники китайських закладів вищої освіти працюють у провідних наукових та дослідницьких установах США, країнах ЄС, Японії, Австралії. Китайські випускники працюють також у інноваційних компаніях “Силіконової долини”, у фінансових компаніях Уолл-Стріт, викладають у провідних університетах. Щорічно біля 20 тисяч випускників закладів вищої освіти КНР продовжують навчання у аспірантурі та докторантурі за кордоном [356].

На наш погляд, при формуванні та реалізації державної політики у сфері вищої освіти України слід врахувати позитивні елементи китайського досвіду, що сприятиме підвищенню якості освіти. Доцільним буде також посилення українсько-китайського співробітництва у сфері вищої освіти, в тому числі на основі двосторонніх контактів та обміну досвідом.

Система організаційно-правового регулювання вищої освіти у КНР включає в себе три елементи: законодавство, виконання законодавчих приписів, контроль за виконанням. Законодавчі акти приймаються Всекитайськими зборами народних представників та його Постійним комітетом. У сфері освіти діють Закон Китайської Народної Республіки про освіту, Закон Китайської Народної Республіки про вищу освіту, Закон Китайської Народної Республіки про професійну освіту, Закон Китайської Народної Республіки про викладачів, Положення Китайської Народної Республіки про наукові ступені. Існують нормативно-правові документи, що регламентують особливості навчання інвалідів, питання нагород за успіхи у викладанні та ін.

У вказаних законодавчих актах реалізовано курс на збереження традицій китайської освіти, враховується китайський досвід виховання молоді, а також враховано реалії будівництва соціалістичного суспільства. Законодавчі акти містять низку критеріїв морально-виховної роботи у закладах вищої освіти, визначає систему оцінювання знань та поточного моніторингу якості навчання.

У рамках реалізації державної політики у сфері вищої освіти здійснюється фінансування діяльності державних закладів вищої освіти, а також окремих програм і проєктів (в яких беруть участь як державні, так і недержавні заклади вищої освіти).

У Китайській Народній Республіці частка бюджетних витрат на освіту у ВВП порівняно невисока – 3% (для порівняння: в Україні – 7%, у країнах ЄС – від 4,5 до 7%), а частка фінансування вищої освіти у структурі ВВП – 0,7%. (дані за 2010 р.) [311]. У КНР обсяг фінансових ресурсів, що спрямовується на розвиток вищої освіти, щорічно зростає.

Закон Китайської Народної Республіки про освіту декларує: «Частка фінансової підтримки освіти у структурі валового національного продукту має збільшуватися відповідно до розвитку народного господарства та зростання фінансових надходжень» [247].

Бюджет на вищу освіту складається з двох частин: поточні витрати та капітальне будівництво. Асигнування, передбачені по частині «капітальне будівництво», досягають до 50% від загальної суми витрат і спрямовуються на будівництво та ремонт закладів, закупівлю навчального обладнання та впровадження нових освітніх технологій.

Основним джерелом фінансування діяльності закладів вищої освіти державної форми власності є кошти центрального бюджету (централізовані асигнування), але не заборонено надавати послуги за плату. Бюджет закладу вищої освіти середнього рівня зазвичай складає 150-200 млн. дол. США. Одним із джерел фінансування вищої освіти є кошти, що отримані від податку на освіту. Особливістю китайської системи фінансування діяльності закладів вищої освіти є значний обсяг коштів, що надходять від благодійних організацій та у вигляді пожертв.

Міністерство освіти КНР регулює кількість державних закладів вищої освіти різного рівня та профілю, а також зміст програм за кожним напрямом підготовки у таких закладах. Недержавні заклади вищої освіти мають право самостійно визначати перелік спеціальностей (згідно наявної матеріальної бази

та кадрового забезпечення) та навчальні програми. Нерідко перелік спеціальностей складається з урахуванням реальних потреб економіки регіону, на території якого розташований заклад.

У КНР ухвалено Закон Китайської Народної Республіки про сприяння розвитку недержавної освіти. Недержавні заклади вищої освіти не сприймаються як конкуренти державним, оскільки недержавні заклади, як правило, займають «ринкові ніші», які для державних закладів просто нецікаві.

Поява мережі недержавних закладів вищої освіти дала можливість підвищити ефективність використання матеріальних, людських та фінансових ресурсів. Цікаво, що в недержавних закладах працює значна кількість викладачів-пенсіонерів, від яких позбавляються державні заклади. Причому вказана тенденція китайськими аналітиками сприймається як свідчення зростання людського потенціалу саме в недержавних закладах, оскільки викладачі-пенсіонери, маючи значний досвід науково-практичної роботи, працюють сумлінно та якісно.

Показово, що недержавні заклади досягли порівняно вищого рівня оснащення навчальним обладнанням, вони лідирують за показниками кількості комп'ютерів на одного здобувача вищої освіти, кількості місць в лінгафонних кабінетах на одного здобувача вищої освіти, обсяг площ навчальних лабораторій на одного здобувача вищої освіти тощо. Крім того, навчальне обладнання у недержавних закладах завантажується оптимальніше (використовується у дві зміни, а нерідко – і під час канікул).

Основним свідченням високої якості освіти у недержавних закладах вищої освіти є високий рівень працевлаштування випускників. За підсумками 2020-2021 рр. 85% випускників названих закладів знайшли роботу протягом 3 місяців після отримання диплому, а 6% продовжили навчання за кордоном. Лише 2% випускників протягом року після отримання диплому не змогли знайти роботу за фахом.

Особливістю системи недержавної вищої освіти є те, що більшість недержавних закладів вищої освіти видають дипломи власного зразка, лише 103

недержавні заклади (із 1200) мають право видавати випускникам дипломи державного зразка (у випадку, якщо випускник успішно здасть іспити перед державною комісією). Водночас дипломи недержавних закладів визнаються нарівні з дипломами державного зразка[311].

Продовжується реформування системи управління закладами вищої освіти. Передбачається подальша децентралізація цієї системи, а також посилення автономії університетів. Поставлено завдання про подальшу диверсифікацію джерел фінансування діяльності закладів вищої освіти, а також розширення їхніх прав у залученні та адмініструванні додаткових фінансових ресурсів. Планується також, що держава розподілятиме випускників лише педагогічних та інших “дефіцитних” спеціальностей.

У КНР на державному рівні ухвалено цільову програму, що передбачає модернізацію системи вищої освіти та її приведення до міжнародних стандартів. Визначено 100 університетів-«флагманів», які за задумом китайської влади повинні в найближчі роки увійти до елітного списку найкращих університетів світу ТОП-500 (за версією рейтингу ARWU). Вартість програми затверджена у сумі 20 млрд. дол. США.

Китай вже багато років є світовим лідером за кількістю здобувачів вищої освіти, що здобувають освіту за кордоном. Щорічно зростає кількість іноземних здобувачів вищої освіти, що здобувають освіту в КНР.

Одним із напрямів міжнародної взаємодії китайських закладів вищої освіти є організація та проведення дослідницьких проєктів спільно з іноземними партнерами. Уряд КНР та окремі заклади вищої освіти беруть участь у реалізації програм, що їх здійснюють та фінансують міжнародні організації (у тому числі ООН, ЮНЕСКО, Всесвітній банк та ін.).

Нині китайська влада уклала угоди про взаємне визнання дипломів про вищу освіту з 64 країнами та регіонами світу (від імені країни виступає національний уряд, від імені регіону – міжнародна організація), у тому числі із Україною, Великою Британією, Німеччиною, Італією та ін. Вказане також

свідчить про високу якість системи вищої освіти. Влада КНР активно залучає іноземних викладачів на роботу до провідних закладів вищої освіти.

У КНР створено потужну мережу організацій, що займаються підтримкою міжнародних контактів у сфері вищої освіти. Крім Міністерства освіти та його територіальних органів, які реалізують державну освітню політику та ведуть поточні справи, цими питаннями займаються також Всекитайський комітет ЮНЕСКО та його філії, Китайська асоціація міжнародних обмінів у сфері освіти та її філії, органи регіональної влади. Відповідно, заклад вищої освіти, його викладачі та здобувачі вищої освіти мають багато можливостей (каналів) здійснення практичної міжнародної взаємодії.

Одним із напрямів діяльності Міністерства освіти КНР у сфері підвищення якості вищої освіти визнано реформування системи оцінювання знань абітурієнтів, створення науково обґрунтованої та справедливої системи відбору абітурієнтів у заклади вищої освіти. Іншим напрямом є підвищення технічного рівня та модернізація технологій освіти, всебічна інформатизація навчального процесу. Запропоновано розвивати технології дистанційної освіти шляхом впровадження технологій супутникового телебачення. Вживаються заходи для подальшої інтеграції закладів вищої освіти із наукою та виробництвом, у тому числі шляхом фінансування спільних науково-технічних та інноваційних проектів за рахунок коштів центрального бюджету [311].

У КНР одним із пріоритетів державної політики у сфері вищої освіти проголошено поліпшення якості підготовки науково-педагогічних кадрів. Вирішити вказане завдання планується із використанням наступних інструментів: збільшення середньої заробітної плати науково-педагогічного персоналу, впровадження механізмів дотацій та субсидій для провідних кадрів, випереджаюче збільшення безкоштовних місць у закладах вищої освіти педагогічного профілю, збільшення кількості науково-педагогічних вакансій, подальша підтримка престижності праці викладача, підвищення кваліфікації викладачів в частині організації роботи з патріотичного виховання молоді.

У рамках політики оптимізації вищої освіти здійснюються заходи щодо концентрації ресурсів. Так, протягом останніх 10 років 708 закладів вищої освіти були об'єднані у 302 університети, причому цей процес не оминає навіть конкурентоспроможні заклади. Наприклад, нещодавно відбулося злиття найпрестижнішого закладу (Пекінський університет) та найкращого медичного закладу (Пекінська медична академія).

Злиття закладів вищої освіти сприймається як реалізація курсу модернізації вищої освіти, оскільки дозволяє сконцентрувати інтелектуальні, фінансові та технологічні ресурси. Вказана концентрація призводить до підвищення якості вищої освіти та росту конкурентоспроможності самих закладів.

Китайська влада приділяє багато уваги створенню умов для забезпечення доступу соціально незахищених верств населення, у тому числі інвалідів, до якісної вищої освіти. Інвалідам гарантовано право на отримання вищої освіти незалежно від основного захворювання (за виключенням тяжких психічних розладів). Нині підготовку інвалідів здійснюють 1655 закладів вищої освіти, в яких одночасно може навчатися 365 тис. інвалідів. Крім того, функціонує 1029 центри та 2898 курсів, що здійснюють підготовку інвалідів до вступу у заклади вищої освіти. Центральний уряд здійснює підтримку освіти людей з обмеженими можливостями через додаткове фінансування спеціалізованих закладів [311].

Не дивлячись на помітні успіхи КНР у сфері вищої освіти (у тому числі успіхи світового рівня), на розвиток цієї сфери негативно впливають окремі чинники.

Основним чинником, що негативно впливає на якість вищої освіти, є недоліки у системі базової (середньої) освіти, які сформувалися протягом останніх десятиріч. Значна частина населення залишається неграмотною, серед молоді до 17 років неграмотними або малограмотними є 5% осіб, що не відповідає світовим критеріям людського розвитку. Приблизно четверть молоді у віці до 17 років вміють лише писати, читати та виконувати елементарні

математичні операції, більшість молоді не володіє іноземними мовами. Проблемою є недостатня якість середньої освіти, особливо у сільській місцевості та на територіях компактного проживання національних меншин.

Ще одним негативним чинником є висока відносна витратність здобуття якісної вищої освіти. Навіть якщо студент здобуває освіту за кошти централізованого бюджету, він має нести витрати на харчування, проживання, проїзд тощо. Наприклад, середня вартість харчування у Пекіні (320 доларів США на місяць на людину) приблизно у 4 рази перевищує середню вартість харчування у провінційному місті (60 доларів США) та у 6-8 разів перевищує вартість харчування у сільській місцевості (40-50 доларів США). Таким чином, лише на одне харчування у Пекіні студент має витратити обсяг коштів, співставний із розміром середньої заробітної плати у провінції. Здобувачі вищої освіти не звільнені від оплати власного проживання, яке у Пекіні, Шанхаї та інших крупних містах перевищує аналогічні витрати у провінції у 5-20 разів.

Іншим значним чинником є наявність значної кількості так званих «незаконнонароджених дітей», що є наслідком політики обмеження народжуваності. Звичайно, цей чинник лежить за межами освітньої політики. В той же час такі діти не мають належних документів та фактично позбавлені можливості отримати якісну початкову та середню освіту у обумовлені законодавством строки.

У Китаї існує система обов'язкового трудового відпрацювання, що має назву "робота та навчання" та виконання якої жорстко контролюється Міністерством освіти КНР. Згідно цієї системи, випускники закладів середньої освіти (шкіл та ін.) мають обов'язково відпрацювати на громадських роботах, а частина зароблених коштів спрямовується до бюджету таких закладів. За даними міжнародних організацій, цією системою охоплено майже всіх школярів у віці від 12 до 16 років. Таким чином влада Китаю намагається частково вирішити проблему дефіцитності фінансування середньої освіти, а також виховати серед молоді повагу до праці. На практиці це призводить до використання молоді на важких та навіть шкідливих виробництвах, які

відчувають дефіцит робочої сили. Крім того, молоді люди втрачають час для належної підготовки до екзаменів з метою подальшого вступу у заклади вищої освіти.

Ще одним викликом для системи вищої освіти є результати державної демографічної політики. Обмеження народжуваності призводить до зменшення школярів, і через кілька років це призведе до зниження кількості абітурієнтів. Тобто, внутрішній платоспроможний попит на послуги закладів вищої освіти КНР у довгостроковій перспективі буде знижуватися.

Вища освіта як соціальний феномен у КНР визнана найбільш недоступною освітянською сферою для місцевого населення. Причин кілька: незадовільний рівень знань у значної частини випускників шкіл, відсутність коштів на навчання, небажання здобувати вищу освіту, дефіцит місць у закладах вищої освіти (порівняно з іншими країнами) та ін. Практична доступність вищої освіти значно вища у великих містах, аніж у провінції та сільській місцевості. Причому, навіть поверхове узагальнення наведених причин дає змогу зробити висновок, що у найближчій перспективі їх усунути неможливо.

Нині молоді громадяни розшаровані не лише за рівнем доходу, а й за рівнем освіченості, а у сільській місцевості – навіть за рівнем грамотності. Вказане виступає причиною соціального невдоволення у китайському суспільстві.

Важливою проблемою розвитку сфери вищої освіти є обмеженість фінансування. З одного боку, як ми вже вказували, на сферу освіти із централізованого бюджету виділяються великі кошти. З іншого боку, обсяг цих коштів зовсім недостатній, враховуючи амбіції влади КНР щодо виведення китайських університетів до групи провідних закладів вищої освіти світу. Більшість китайських закладів вищої освіти технічного та технологічного профілю не має сучасного наукового обладнання, яке є занадто дорогим.

Особливістю вищої освіти КНР є порівняно низька частка фінансування, що отримують заклади вищої освіти за рахунок централізованого бюджету. За

підрахунками економістів, за рахунок бюджетних коштів покривається 53% витрат закладів вищої освіти, решта 47% витрат покривається за рахунок реалізації освітніх послуг [311]. З одного боку, це змушує заклади вищої освіти орієнтуватися на реальні потреби ринку та враховувати запити роботодавців. З іншого боку, це змушує заклади вищої освіти піклуватися про максимізацію доходу, а також економити на витратах капітального характеру.

З урахуванням описаних викликів та негативних чинників Міністерство освіти КНР розробляє заходи, спрямовані на підвищення ефективності діяльності сфери вищої освіти. Серед вказаних заходів:

- поступове збільшення обсягу фінансових ресурсів, що виділяються з централізованого та місцевих бюджетів, задля підтримки діяльності закладів вищої освіти державної форми власності;
- посилення державного контролю за функціонуванням усіх закладів вищої освіти, у тому числі у сфері фінансів, а також за якістю навчання;
- забезпечення пріоритетного розвитку сфери вищої освіти у провінціях з переважанням сільського населення та національних меншин;
- підтримка розвитку закладів вищої освіти, що фінансуються переважно за кошти населення;
- подальший розвиток технологій дистанційної освіти;
- посилення інтеграційних процесів у сфері вищої освіти, підтримка інтеграції закладів вищої освіти з науковими установами та корпоративним сектором;
- активізація міжнародного співробітництва закладів вищої освіти, залучення передових навчальних технологій;
- подальша оптимізація переліку спеціальностей та навчальних програм;
- збільшення кількості місць у закладах вищої освіти (що поступово призводитиме до збільшення рівня охоплення населення вищою освітою);
- підвищення ефективності державної політики у сфері вищої освіти;
- подальша підтримка провідних університетів, перетворення їх в університети «світового рівня».

У контексті нашого дослідження доцільно провести порівняльний аналіз систем вищої освіти Китайської Народної Республіки та України. Вказане слугуватиме методичним підґрунтям для вироблення науково-практичних рекомендацій з питань адаптації та впровадження в Україні досвіду КНР у сфері формування та реалізації державної політики розвитку системи вищої освіти. Для цього виконаємо SWOT-аналіз систем вищої освіти Китайської Народної Республіки та України. SWOT-аналіз системи вищої освіти Китайської Народної Республіки виконаємо на основі результату проведеного дослідження, а SWOT-аналіз системи вищої освіти України виконаємо на основі узагальнення наукових праць українських науковців.

Традиційна технологія проведення SWOT – аналізу дає змогу провести виважене вивчення зовнішнього й внутрішнього середовища соціальної системи (країни, галузі, організації, підприємства, проєкту, колективу, програми). Результатом SWOT – аналізу є формування узагальненої аналітичної інформації, на основі якої ухвалюються раціональні управлінські рішення.

З урахуванням результатів проведеного дослідження переходимо до формування аналітичних матриць.

Серед позитивних сторін внутрішнього середовища системи вищої освіти Китайської Народної Республіки виділено наступні:

- переважання безоплатного навчання у державних закладах вищої освіти, що дає змогу допустити до закладів вищої освіти, які фінансуються за кошти бюджету, дійсно підготовлених абітурієнтів;
- високий рівень автономії закладів вищої освіти у виборі освітніх програм та методів навчання, що дозволяє краще врахувати специфіку майбутньої діяльності випускника та рівень потенціалу самого закладу;
- наявність внутрішніх мотиваторів до проведення реальної (а не удаваної) наукової та інноваційної діяльності, орієнтація на реалізацію напрацьованих результатів на відкритому ринку, у тому числі через технопарки та інженерні центри.

Таблиця 2.6

**Матриця результатів SWOT-аналізу системи вищої освіти
Китайської Народної Республіки**

	Сильні сторони	Слабкі сторони
Внутрішнє середовище	переважання безоплатного навчання у державних закладах вищої освіти, що дає змогу допустити до закладів вищої освіти, які фінансуються за кошти бюджету, дійсно підготовлених абітурієнтів; високий рівень автономії закладів вищої освіти у виборі освітніх програм та методів навчання, що дозволяє краще врахувати специфіку майбутньої діяльності випускника та рівень потенціалу самого закладу; наявність внутрішніх мотиваторів до проведення реальної (а не удаваної) наукової та інноваційної діяльності, орієнтація на реалізацію напрацьованих результатів на відкритому ринку, у тому числі через технопарки та інженерні центри.	висока витратність здобуття якісної вищої освіти для індивідууму; недостатній обсяг державного замовлення у зв'язку із недостатньою розвинутістю науково-освітньої бази за окремими напрямками підготовки; недостатній рівень доступу до якісної вищої освіти громадян із соціально незахищених верств населення.
	Можливості	Загрози
Зовнішнє середовище	визнання надзвичайно великої значущості вищої освіти у розвитку науково-виробничого та інтелектуального потенціалу країни; активна державна підтримка розвитку вищої освіти, яка сприймається владою та суспільством як чинник технологічного прориву, що передбачає реалізацію низки інфраструктурних проєктів, спрямованих на підтримку функціонування закладів вищої освіти; ініціювання широкого кола програм і проєктів інформатизації, в першу чергу завдяки розвитку електронної техніки та виробництва електронних приладів; реалізація програми, спрямованої на входження провідних китайських університетів до провідних позицій визнаних світових рейтингів (в рамках програми передбачене пріоритетне фінансування створення матеріально-технічної та наукової бази окремих університетів).	наявність недоліків у системі базової (середньої) освіти (наявність неграмотного та малограмотного населення); наявність системи обов'язкового трудового відпрацювання, яка фактично обмежує доступ громадян до вищої освіти; обмеження частки державного фінансування закладів вищої освіти, що змушує заклади вищої освіти піклуватися про максимізацію доходу, а також економити на витратах капітального характеру.

Джерело: Складено автором

Серед негативних сторін внутрішнього середовища системи вищої освіти Китайської Народної Республіки виділено наступні:

- висока витратність здобуття якісної вищої освіти для індивідууму;

- недостатній обсяг державного замовлення у зв'язку із недостатньою розвинутістю науково-освітньої бази за окремими напрямками підготовки;
- недостатній рівень доступу до якісної вищої освіти громадян із соціально незахищених верств населення.

Серед позитивних сторін зовнішнього середовища системи вищої освіти Китайської Народної Республіки виділено наступні:

- визнання надзвичайно великої значущості вищої освіти у розвитку науково-виробничого та інтелектуального потенціалу країни;
- активна державна підтримка розвитку вищої освіти, яка сприймається владою та суспільством як чинник технологічного прориву, що передбачає реалізацію низки інфраструктурних проєктів, спрямованих на підтримку функціонування закладів вищої освіти;
- ініціювання широкого кола програм і проєктів інформатизації, в першу чергу завдяки розвитку електронної техніки та виробництва електронних приладів;
- реалізація програми, спрямованої на входження провідних китайських університетів до провідних позицій визнаних світових рейтингів (в рамках програми передбачене пріоритетне фінансування створення матеріально-технічної та наукової бази окремих університетів).

Серед негативних сторін зовнішнього середовища системи вищої освіти Китайської Народної Республіки виділено наступні:

- наявність недоліків у системі базової (середньої) освіти (наявність неграмотного та малограмотного населення);
- наявність системи обов'язкового трудового відпрацювання, яка фактично обмежує доступ громадян до вищої освіти;
- обмеження частки державного фінансування закладів вищої освіти, що змушує заклади вищої освіти піклуватися про максимізацію доходу, а також економити на витратах капітального характеру.

За результатами вказаних узагальнень складемо матрицю результатів SWOT-аналізу системи вищої освіти Китайської Народної Республіки.

З урахуванням результатів наукових досліджень, оприлюднених у працях українських науковців, виділимо ключові чинники розвитку системи вищої освіти України.

Серед позитивних сторін внутрішнього середовища системи вищої освіти України можемо виділити наступні:

- високий науково, науково-технічний та інноваційний потенціал, в першу чергу у сфері природничих, технічних та медичних наук;
- орієнтація розвитку закладів вищої освіти на світові стандарти (у тому числі імплементація Болонської декларації);
- значний рівень доступу до вищої освіти (навчанням охоплено 82% випускників середніх шкіл);
- потужна мережа закладів вищої освіти, які на ринку освітніх послуг виступають як конкуренти.

Серед негативних сторін внутрішнього середовища системи вищої освіти України виділено наступні:

- слабка мотивація викладачів до високої результативності наукової та інноваційної діяльності;
- наявність «прогалин» у системі соціального захисту науково-педагогічних працівників та студентів;
- недостатність рівня автономії закладів вищої освіти.

Серед позитивних сторін зовнішнього середовища системи вищої освіти України виділено наступні:

- на рівні держави завдання розвитку системи вищої освіти визнано як один із пріоритетів державної політики;
- висока частка держави у загальному обсязі доходів системи вищої освіти, у першу чергу за рахунок коштів бюджету;
- посилення вимогливості державних органів та роботодавців до якості роботи закладів вищої освіти.

Таблиця 2.7

Матриця результатів SWOT-аналізу системи вищої освіти України

	Сильні сторони	Слабкі сторони
Внутрішнє середовище	високий науково, науково-технічний та інноваційний потенціал, в першу чергу у сфері природничих, технічних та медичних наук; орієнтація розвитку закладів вищої освіти на світові стандарти (у тому числі імплементація Болонської декларації); значний рівень доступу до вищої освіти (навчанням охоплено 82% випускників середніх шкіл); потужна мережа закладів вищої освіти, які на ринку освітніх послуг виступають як конкуренти.	слабка мотивація викладачів до високої результативності наукової та інноваційної діяльності; наявність «прогалин» у системі соціального захисту науково-педагогічних працівників та студентів; недостатність рівня автономії закладів вищої освіти.
	Можливості	Загрози
Зовнішнє середовище	на рівні держави завдання розвитку системи вищої освіти визнано як один із пріоритетів державної політики; висока частка держави у загальному обсязі доходів системи вищої освіти, у першу чергу за рахунок коштів бюджету; посилення вимогливості державних органів та роботодавців до якості роботи закладів вищої освіти.	недостатня підготовленість потенційних здобувачів освіти (зокрема, через зниження якості середньої освіти); дефіцитність ресурсного забезпечення вищих навчальних закладів; неготовність багатьох громадян до зростання цін на ринку послуг вищої освіти.

Джерело: Складено автором

Серед негативних сторін зовнішнього середовища системи вищої освіти України виділено наступні:

- недостатня підготовленість потенційних здобувачів освіти (зокрема, через зниження якості середньої освіти);
- дефіцитність ресурсного забезпечення вищих навчальних закладів;
- неготовність багатьох громадян до зростання цін на ринку послуг вищої освіти.

За результатами вказаних узагальнень складемо матрицю результатів SWOT-аналізу системи вищої освіти України.

Результати проведеного аналізу доцільно використати при формуванні науково обґрунтованих пропозицій з реформування системи вищої освіти України з урахуванням результатів китайського досвіду.

Висновки до розділу 2

Другий розділ дисертаційної роботи присвячено дослідженню передумов та інституціонального підґрунтя розвитку міжнародного ринку освітніх послуг на прикладі України та Китаю, основними результатами якого є такі:

1. XXI століття ЮНЕСКО оголосило століттям освіти, визнавши таким чином освіту як домінанту в розв'язанні глобальних проблем та формуванні духовних підвалин нової цивілізації. Експерти ООН визнали рівень та якість освіти одними з ключових показників розвитку людського потенціалу, що детермінує соціально-економічний прогрес у цілому. Вища освіта у сучасному суспільстві виступає каналом соціальної мобільності, беручи участь у подальшій соціальній диференціації його членів. Вища освіта як соціальний інститут виступає також одним із так званих «соціальних ліфтів», що забезпечує переміщення громадян між соціальними класами.

2. Відбуваються кардинальні трансформації у суспільному сприйнятті вищої освіти як ключового чинника розвитку національної економіки та підтримки її конкурентоспроможності у глобальній системі координат. Саме вища освіта забезпечує виробництво фахівцями, які мають сучасні знання, вміють діяти творчо, креативно, відповідно до нових вимог. А відтак, від якості функціонування системи вищої освіти, що представлена в основному закладами вищої освіти та іншими освітніми установами, залежить якість так званого людського капіталу, який “вливається” на ринок праці.

3. Нині Китайська Народна Республіка є одним із світових лідерів за багатьма показниками економічного розвитку. У 2020 р. в КНР розпочалася 14-та п'ятирічка на період 2021 – 2025рр., протягом якої має бути вирішено низку амбітних завдань, серед яких: розвиток штучного інтелекту на основі інтелектуальної освіти, фінансування інновацій, зростання урядових інвестицій

в освіту, «подвійна циркуляція – це поняття, окреслює два контури економічної діяльності – внутрішній і зовнішній – при цьому вектор спрямований на розвиток саме внутрішнього економічного циклу» та ін. Одним із пріоритетних завдань задекларовано відкритість економіки та ринків, розвиток галузей вищих технологічних укладів, підвищення частки сфери послуг у структурі ВВП. Базуючись на ключових елементах системи вищої освіти Китаю, зокрема, активної державної підтримки розвитку вищої освіти; переважання безоплатного навчання в державних закладах вищої освіти; високого рівня автономії закладів вищої освіти у виборі освітніх програм та методів навчання; наявності різних мотиваційних програм для успішних здобувачів вищої освіти; високого рівня наукової та інноваційної діяльності; стимулювання навчання іноземних здобувачів вищої освіти та високого рівня оплати праці науково-педагогічних працівників.

4. Обґрунтовано теоретичні засади розвитку системи емпіричних доказів переваг переходу від кооперації до транснаціонального партнерства закладів вищої освіти відповідно до досягнутого рівня соціально-економічної ефективності механізму управління. Така система враховує рівні аналізу – макрорівень (регіональний/ національний); мезорівень (інституційний, регіональний, галузевий) та мікрорівень (окремі ЗВО), а також дозволяє виокремити економічне зростання як непряму економічну вигоду від транснаціональної співпраці, яка може бути результатом збільшення та покращення запасів людського капіталу завдяки вищій якості освіти, технологічним інноваціям, кількісному та якісному зростанню фундаментальних та прикладних досліджень.

5. Система вищої освіти в Китаї регулюється державою на основі реалізації стратегічних пріоритетів та завдань соціально-економічної політики, а також з урахуванням прогнозів технологічного розвитку глобальної економіки. Китайська влада виходить з того, що сфери науки і вищої освіти виступають безпосередніми чинниками прискорення науково-технічного прогресу, що веде до добробуту та глобального лідерства. Відтак, тенденції та

закономірності розвитку вищої освіти у КНР доцільно вивчати в контексті проблем формування та реалізації науково-технічної політики. Система організаційно-правового регулювання вищої освіти у КНР включає три елементи: законодавство, виконання законодавчих приписів, контроль за виконанням. Законодавчі акти приймаються Всекитайськими зборами народних представників та його Постійним комітетом. У сфері освіти діють Закон Китайської Народної Республіки про освіту, Закон Китайської Народної Республіки про вищу освіту, Закон Китайської Народної Республіки про професійну освіту, Закон Китайської Народної Республіки про викладачів, Положення Китайської Народної Республіки про наукові ступені. Існують нормативно-правові документи, що регламентують особливості навчання інвалідів, питання нагород за успіхи у викладанні та ін.

6. У Китайській Народній Республіці частка бюджетних витрат на освіту у ВВП порівняно невисока – 3% (для порівняння: в Україні – 7%, у країнах ЄС – від 4,5 до 7%), а частка фінансування вищої освіти у структурі ВВП – 0,7%. В КНР обсяг фінансових ресурсів, що спрямовується на розвиток вищої освіти, щорічно зростає. Нині КНР намагається, згідно висновків аналітиків, стати одним із світових лідерів сфери комерційної освіти (реалізація освітніх послуг установ вищої освіти на експорт). Вживаються заходи для розвитку так званої корпоративної освіти, тобто розвиток закладів вищої освіти, що націлені на підготовку кадрів для конкретних крупних компаній (корпорацій). Прогнозується, що цей сектор вищої освіти матиме найвищі темпи розвитку протягом найближчих років.

7. Виділено наступні ключові елементи системи вищої освіти Китаю:

- активна державна підтримка розвитку вищої освіти, яка сприймається владою та суспільством як чинник технологічного прориву (розширення державного замовлення на підготовку фахівців з технічних та технологічних спеціальностей, стимулювання впровадження освітніх технологій, грантова підтримка молодих вчених та ін.);

- переважання безоплатного навчання у державних закладах вищої освіти, що дає змогу допустити до закладів вищої освіти, які фінансуються за кошти бюджету, дійсно підготовлених абітурієнтів, а решта направляється для навчання у заклади професійної освіти або приватні заклади;

- вступні іспити проводяться за програмами, що затверджені державним органом, через що виключається застосування різних методик відбору абітурієнтів;

- абітурієнти з невисокою кількістю балів не мають права вступати до провідних закладів вищої освіти, що дає змогу підтримати мотивацію до навчання у середній школі, а також забезпечити високу якість відбору;

- високий рівень автономії закладів вищої освіти у виборі освітніх програм та методів навчання, що дозволяє краще врахувати специфіку майбутньої діяльності випускника та рівень потенціалу самого закладу;

- наявність різних мотиваційних програм для успішних здобувачів вищої освіти;

- китайські університети проводять реальну (а не удавану) наукову та інноваційну діяльність, реалізуючи напрацьовані результати на відкритому ринку, у тому числі через технопарки та інженерні центри;

- стимулювання навчання іноземних здобувачів вищої освіти.

8. Не дивлячись на помітні успіхи КНР у сфері вищої освіти (у тому числі успіхи світового рівня), на розвиток цієї сфери негативно впливають окремі чинники:

- окремі недоліки у системі базової (середньої) освіти (наявність неграмотного та малограмотного населення);

- висока витратність здобуття якісної вищої освіти для індивідууму;

- наявність значної кількості так званих «незаконнонароджених дітей», які фактично не мають доступу до якісної освіти;

- наявність системи обов'язкового трудового відпрацювання;

- обмеження частки державного фінансування закладів вищої освіти, що змушує заклади вищої освіти піклуватися про максимізацію доходу, а також заощаджувати на витратах капітального характеру.

9. Основними заходами, які спрямовано на підвищення ефективності діяльності сфери вищої освіти КНР і можуть бути адаптивними в співпраці у сфері освіти України є наступні:

- поступове збільшення обсягу фінансових ресурсів, що виділяються з централізованого та місцевих бюджетів, задля підтримки діяльності закладів вищої освіти державної форми власності;

- посилення державного контролю за функціонуванням усіх закладів вищої освіти, у тому числі у сфері фінансів, а також за якістю навчання,

- забезпечення пріоритетного розвитку сфери вищої освіти у провінціях з переважанням сільського населення та національних меншин;

- підтримка розвитку закладів вищої освіти, що фінансуються переважно за кошти населення;

- подальший розвиток технологій дистанційної освіти;

- посилення інтеграційних процесів у сфері вищої освіти, підтримка інтеграції закладів вищої освіти з науковими установами та корпоративним сектором;

- активізація міжнародного співробітництва закладів вищої освіти, залучення передових навчальних технологій;

- подальша оптимізація переліку спеціальностей та навчальних програм;

- збільшення кількості місць у закладах вищої освіти (що поступово призводитиме до збільшення рівня охопленості населення вищою освітою);

- підвищення ефективності державної політики у сфері вищої освіти;

- подальша підтримка провідних університетів, перетворення їх в університети «світового рівня».

Основні результати розділу 2 було опубліковано автором в [21, 27, 210, 215, 263].

РОЗДІЛ 3

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ КООПЕРАЦІЄЮ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

3.1. Концептуальні основи управління спільними кооперативними закладами вищої освіти

Сучасний заклад вищої освіти пройшов до сьогодні тисячолітній історичний шлях, тісно пов'язаний з усіма кардинальними змінами, що відбувалися в житті суспільства. З огляду на потужний вплив освіти і науки на прогресивний поступ глобальних цивілізаційних процесів, університети були і залишаються предметом комплексних досліджень, що знаходяться на стику різних галузей знань – філософії, культури, економіки, соціології, поглиблюючи і розвиваючи уявлення про розвиток науки та вищої освіти. Варто зазначити, що чимало науковців у своїх дослідженнях традиційно дотримуються концепції періодизації, яка ґрунтується на виокремленні трьох періодів формування моделей університету: докласичного, класичного та пост класичного (Є.В. Бахрушин [15], А.А. Сбруєва [172] та ін.).

Пропонуємо коротко зупинитися на кожній з таких моделей та окреслити їх особливості.

Період докласичного університету охоплює епоху Середньовіччя та Просвітництва. У цей час європейські університети зміцнюють свій правовий статус та вдосконалюють внутрішнє управління, що ґрунтується на їхній корпоративній сутності. Головною статтею доходу були внески студентів, а також плата за дипломи про вчені ступені.

Поява нового університетського типу – класичного університету – припадає на початок ХІХ століття. Сутність зміни моделей полягала в переході університету від корпоративного управління до статусу державної установи, яка мала відповідати не вузькогруповим, а широким суспільним інтересам.

Сучасні науковці розрізняють чотири основні моделі класичного університету: гумбольдівську (німецьку), ньюменівську (англійську), наполеонівську (французьку) та американську.

Формування концепції гумбольдівської (німецької) моделі університету відбувається впродовж XIX століття, основні положення якої були сформульовані Я. Коменським, В. Гумбольдтом, Ф. Шлейєрмахером та іншими німецькими науковцями XVIII-XIX століття [109, 146].

Так, на думку науковця Г. Шнедельбаха, «фундаментальні принципи університету Гумбольдта – це академічна свобода та єдність дослідження і викладання» [109]. Згідно з положеннями гумбольдівської моделі, заклад вищої освіти (університет) має займатися пізнанням, пошуком істини, нагромадженням та передачею актуальних знань. Закладу вищої освіти важливо навчити випускника результативному мисленню, а отже відповідні освітні програми мають бути спрямовані не лише на опанування певної професії (спеціальності), а також на вивчення методології пізнання складних явищ і процесів, що відбуваються в природному та соціальному середовищі. У закладі вищої освіти мають виконуватися наукові дослідження, які є також джерелом нових знань та засобом опанування методології наукового пізнання. Ключовими принципами гумбольдівської моделі є, насамперед, співробітництво викладача та здобувача вищої освіти; академічна свобода; креативність; свобода наукової творчості, а також пріоритет фундаментальних досліджень.

Варто підкреслити, що саме німецька модель, яка стала головною моделлю університетів, що домінувала у світі до другої половини XX ст., зберігає своє значення дотепер [146].

Під впливом англійського дослідника Джона Генрі Ньюмена (також у XIX столітті) сформувалась модель університету, яку традиційно називають ньюменівською, або англійською [172]. Ця концепція передбачає, що функціонування закладу вищої освіти має бути спрямоване на досягнення конкретних практичних завдань, основним серед яких має бути забезпечення

процесу пізнання та опанування законів розвитку природи і суспільства, а також виховання розумної і доброї людини. Наукова діяльність не розглядається як елемент освітньо-виховного процесу, навчання (освітня діяльність) відокремлене від науки (наукова діяльність). Ключовими принципами стають розвиток громадянина та особистості; провідна роль академічної громади; перевага лекцій як базового виду аудиторних занять.

На початку XIX століття (після заснування державним діячем Наполеоном університету) відбувається становлення наполеонівської (французької) моделі вищої школи, що фактично мала статус державної корпорації та об'єднувала всі заклади вищої освіти країни. Така модель передбачала підконтрольність закладів вищої освіти уряду, і що варто особливо підкреслити, – відокремлення науки від освіти.

Відповідно до концепції французької моделі, заклад вищої освіти має забезпечити підготовку належної кількості фахівців для державного сектору. Навчання повинно будуватися на основі реалізації визначених освітніх стандартів, і передбачати вивчення певного обсягу знань (засвоєння інформації). Випускник має володіти певним набором знань, умінь та навичок. В освітньо-виховному процесі використовується компетентнісний підхід. Серед ключових принципів варто зазначити концентрацію на опануванні навчальної інформації (засвоєння знань); публічний характер функціонування закладів вищої освіти; відчутний вплив держави на освітню діяльність, а також керівну роль держави (державного органу) в управлінні закладом вищої освіти. Елементи французької моделі певною мірою дотепер використовуються в Україні та пострадянських країнах.

Важливо наголосити, що незважаючи на суттєві відмінності німецької та французької моделей, спільним є головна функція університетів, що полягає в підтримці національної культури, а також розвиток національного ідеалу [172].

Більш тривалий історичний шлях пройшла американська модель університету, яка формувалася впродовж XVII–XIX століть. В основу цієї моделі були взяті передусім ідеї лібералізму, представлені в роботах Т. Веблена

та А. Флекснера, і концепція прагматизму, яка враховує потреби людини в самовдосконаленні як умови її виживання [172]. Сьогодні в американській моделі співіснують різні типи університетів – класичні дослідницькі (наприклад, університети «Ліги плюща»); гуманітарні коледжі (коледжі вільних мистецтв), що спрямовані на підготовку еліти і здебільшого базуються на англійській моделі, а також університети штатів, які використовують елементи французької моделі [312].

Головною метою закладу вищої освіти, відповідно до американської університетської моделі, є виховання “інтелектуальної еліти”, яка забезпечить випереджаючий розвиток суспільства. У рамках цієї моделі активно підтримуються наукові дослідження викладачів та здобувачів вищої освіти. Вважається, що креативний потенціал мають лише ті особи, які досягли високих результатів у науковій творчості. Заклад вищої освіти має демонструвати можливості поєднання теорії та практики та пропагувати прикладний характер здобутих знань. Ключовими принципами є відкритість світу; академічна мобільність; служіння суспільству; баланс між освітньою діяльністю та ринковими реаліями.

Зазвичай концепції моделей університету містять положення не лише про зовнішні та внутрішні характеристики закладу вищої освіти і принципи його функціонування, але й про механізми, що уможливають їх розповсюдження, а також окреслюють потребу в кооперації з іншими інституціями в освітньому просторі.

У цьому контексті, варто зауважити, що одна з представлених вище концептуальних моделей організації функціонування закладу вищої освіти не є домінуючою чи універсальною. Провідні заклади вищої освіти світу в реальній практиці намагаються врахувати позитивні сторони усіх концепцій, що на думку багатьох дослідників, має забезпечити зміцнення економічного потенціалу закладу і, як наслідок, сприятиме зростанню його конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг.

Із середини ХХ століття починається поступовий перехід до періоду посткласичних моделей університету. Основні цілі та принципи функціонування посткласичних університетів сформульовано у Великій хартії університетів, що була підписана у 1998 році ректорами провідних світових університетів.

Початок ХХІ століття ознаменувався кардинальними і глибинними змінами і викликами в усіх сферах життя, що пов'язано насамперед зі стрімкими процесами глобалізації, цифровізації, інноваційними перетвореннями, переходом до економіки знань тощо, що своєю чергою, не могло не позначитись на розвитку системи освіти у всьому світі, в тому числі й вищої школи.

Сучасний заклад вищої освіти являє собою високодиверсифіковану організацію, що займається виробництвом різнопланових економічних благ (товари і послуги, переважно освітні). Спільний кооперативний заклад вищої освіти (СКЗВО) надає зазвичай традиційні освітні послуги (здійснює навчання, перекваліфікацію, підвищення кваліфікації), послуги з управлінського консультування, наукового обслуговування, готує навчальну, наукову та методичну літературу, друкує її та випускає у світ, організовує та проводить наукові й експертні дослідження, здійснює діяльність із організації проживання, громадського харчування, надання комунальних та комерційних послуг [339]. Водночас СКЗВО може надавати й специфічні послуги, які обумовлені його особливим статусом: міжнародне консультування, міжнародний рекрутинг, проведення наукових досліджень із залученням наукових установ та вчених різних держав, академічні обміни, міжнародний науковий туризм тощо. З огляду на перелік диверсифікованих послуг, які представлено в трансформованих ЗВО, система вищої освіти являє собою сукупність організацій (інституцій), які виробляють (надають) освітні послуги, завдяки чому фізичні особи (споживачі) здобувають вищу освіту. До системи вищої освіти входять заклади вищої освіти, а також інші організації – органи ліцензування, атестації та акредитації; наукові установи, які здійснюють

аналітичні дослідження проблем розвитку вищої освіти; моніторингові організації, які здійснюють нагляд за якістю вищої освіти; засоби масової інформації; громадські організації; донорські організації. Важливо, щоб система вищої освіти була орієнтована на досягнення максимальної результативності та ефективності освітньої діяльності. Останніми роками потужною ланкою систем вищої освіти багатьох провідних країн світу стали кооперативні спільні заклади вищої освіти.

Крім того, поряд із класичними закладами вищої освіти концентруються на освітньому сегменті й нові форми установ вищої освіти – так звані спеціалізовані ЗВО [67; 69]. До них відносять корпоративні університети, підприємницькі університети, відкриті університети, мережеві університети та транскордонні навчальні заклади. Корпоративний університет – це заклад освіти, що створюється крупною корпорацією і надає послуги переважно з післядипломної освіти, а також готує слухачів для роботи в цій корпорації. Такі ЗВО є справжньою альтернативою звичним освітнім інституціям та мають свої характерні особливості. Корпоративні університети, які діють у рамках транснаціональних корпорацій, покликані на міжнародному рівні здійснювати практичну підготовку висококваліфікованих кадрів. Успішна практика так званих підприємницьких університетів, основною метою яких є здійснення підприємницької діяльності та отримання прибутку [121, с. 32], уже давно довела свою ефективність. У таких країнах, як Велика Британія, Франція, Іспанія, Індія тощо доволі розповсюдженими стали відкриті університети. Їх основною перевагою є широка доступність для всіх верств населення та надання нових можливостей для актуальної сьогодні освіти впродовж життя [65, с.235]. Становлення та подальший розвиток зазначених вище видів університетів пов'язують передусім із необхідністю посилення практичного спрямування вищої освіти, саме тому вони набувають значного поширення в різних країнах світу.

Спільні кооперативні заклади вищої освіти також варто розглядати як ефективну форму організації господарської діяльності на багатьох

національних ринках освітніх послуг. Такі заклади використовують свої конкурентні переваги, насамперед, через залучення більш доступних економічних ресурсів учасників.

Спільні кооперативні заклади вищої освіти є економічними організаціями, які створені за участю інституцій різних країн, і відповідно, мають усі атрибути економічної організації, проте з певними особливостями. На рис. 3.1 представлено схему економічної організації як операційної системи.

Концептуальною платформою цього підходу є теорія пристосування організації до вимог споживача. При цьому стверджується, що організація має орієнтуватися на досягнення ключових чинників успіху, які являють собою комплексну характеристику продуктів, що повністю відповідають очікуванням споживача.

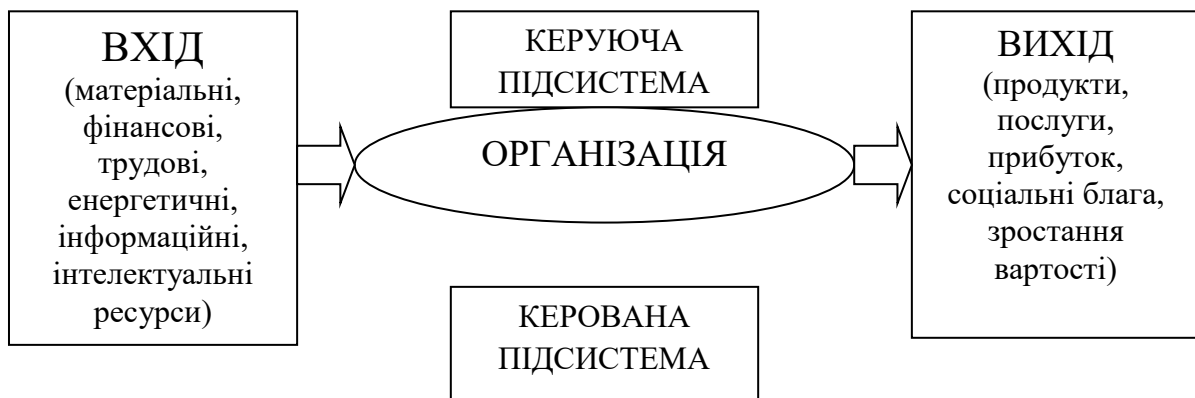

Рис. 3.1. Схема економічної організації як операційної системи

Джерело: сформовано автором за даними [84].

Сучасний університет, як вже було зазначено вище, являє собою високодиферсифіковану корпорацію, що виробляє і надає (продає) освітні й суміжні послуги на міжнародному та національному ринках. Відповідно, така організація (корпорація) здійснює свою поточну діяльність на основі використання сучасних управлінських технологій. Згідно з результатами проведеного опитування, серед керівників закладів вищої освіти найбільшого розповсюдження набув процесний підхід управління.

Варто зазначити, що популярність процесного підходу є цілком очікуваною, оскільки він дозволяє нівелювати різноманітні виклики в процесі інтеграції (незалежно від рівня діяльності). Об'єктом управління виступає певна діяльність, яка сприймається як «процес», тобто низка взаємопов'язаних операцій (процесів) у системі «вхід (ресурс, сировина) – переробка (технологія) – вихід (готовий продукт, результат)». У «процесі» беруть участь всі підрозділи і служби, які мають регулярно надавати чіткий деталізований звіт щодо свого внеску в загальний результат. У цьому контексті, перевагою процесного управління можна вважати високу ефективність діяльності та оптимальний рівень досягнення результату[155].

Крім того, доцільно наголосити на ефективності процесного підходу в системі вищої освіти, оскільки він дозволяє максимально повно врахувати освітні потреби різних споживачів (у тому числі здобувачів освіти) і швидко налагодити управлінську систему на задоволення цих потреб. При цьому не потрібно здійснювати постійні модернізації структури управління або окремих елементів функціональної ієрархії.

При реалізації процесного підходу працівники (викладачі) мають високу самостійність, що є сучасним трендом і загалом відповідає традиціям розвитку вищої освіти. Автономія викладачів підтримується як адміністрацією, так і колегами.

Як наслідок, процесний підхід, що впроваджено в практику закладу вищої освіти, дозволяє оперативно реагувати на зміни міжнародного ринку освітніх послуг, оптимізувати обмін інформацією з партнерами, підтримувати належний контроль за процесами (операціями), орієнтувати колектив на високу якість роботи та швидке досягнення кінцевого результату.

Крім зазначеного вище, процесний підхід передбачає, що в стратегії розвитку організації мають бути передбачені цілі розвитку організації, основні процеси, які будуть задіяні в досягненні цих цілей, особливості впровадження цих процесів, оцінювання процесів, система контролю за якістю процесів та

продукту, показники оцінювання ефективності процесів, заходи щодо удосконалення процесів тощо.

Спільний кооперативний заклад вищої освіти, як суб'єкт ринку освітніх послуг, має низку особливостей, що обумовлені його особливим статусом. По-перше, такий заклад надає освітні послуги споживачам на основі різних програм фінансування (одні навчаються за рахунок коштів бюджетів, інші – за рахунок грантів, треті – власним коштом, четверті – фінансуються юридичними особами тощо). Зважаючи на це, заклад вищої освіти змушений продукувати послуги, які продаються різним споживачам за різну ціну. По-друге, СКЗВО – це установа з усталеними традиціями та певною репутацією, це установа не тільки комерційна, але і духовна, суспільна. По-третє, держава регулює освітню діяльність, оскільки відчуває свою відповідальність перед суспільством за професійну підготовку майбутніх фахівців, а тому заклади вищої освіти мають виступати “провідниками” державної освітньої політики. По-четверте, такі заклади створені суб'єктами різних країн (як мінімум, двох), а тому в процесі операційної діяльності мають враховувати інтереси всіх учасників, виходячи з їх національних особливостей (для одних це може прибуток, для інших – престиж, для третіх – доступ до технологій тощо). По-п'яте, СКЗВО є організаціями, що апріорі функціонують в умовах інтернаціоналізації, а тому процеси інтернаціоналізації вищої освіти для таких організацій мають фундаментальне значення[153].

Як вже зазначалося вище, будь-який заклад вищої освіти – це високодиверсифікована організація, яка здійснює одночасно кілька видів діяльності. Тому для закладів вищої освіти однією з пріоритетних проблем є оптимальний розподіл ресурсів між різними видами діяльності.

Модель управління спільним кооперативним закладом вищої освіти значною мірою залежить від традицій вищої освіти країн, походження кожного з учасників, що сформувалися в конкретних державах під впливом історичних, соціальних, економічних, політичних, наукових, релігійних та інших чинників.

Для будь-якої організації, в тому числі й спільного кооперативного закладу вищої освіти, надзвичайно важливого значення набуває вплив зовнішнього середовища. У загальному розумінні, зовнішнє середовище – це сукупність інституцій та процесів, що функціонують поза межами організації. Для закладу вищої освіти зовнішнє середовище – це державні органи, макроекономічне середовище, кон'юнктура ринку освітніх послуг, конкуренти (інші заклади вищої освіти), споживачі, громадські організації [129, с. 172].

Особливістю ринку освітніх послуг є висока значущість поточної демографічної ситуації, адже зниження народжуваності призводить до зменшення кількості молоді, що негативно позначається на кількості абітурієнтів (потенційних споживачів освітніх послуг) у майбутньому. Заклади вищої освіти відчувають на собі коливання «демографічних хвиль». Варто також додати суттєвий вплив вимушеної внутрішньої міграції, починаючи з 2013 року, що пов'язана з анексією Криму та військовими діями на Сході України, а також доволі масовий виїзд молоді за кордон (з одного боку, як наслідок збільшених можливостей академічної мобільності, в тому числі міжнародної, насамперед завдяки прогресивним змінам у законодавстві про освіту, з іншого, – в пошуках кращої долі, тікаючи від війни, чи як втілення омріяних кар'єрних перспектив).

Ключові елементи зовнішнього середовища спільного кооперативного закладу вищої освіти схематично представлено на рис. 3.2.

Організаційно-економічною платформою стратегічного управління спільним кооперативним закладом вищої освіти в розвинутих країнах є його автономія, межі якої визначаються законодавчо. Причому в міжнародній практиці автономія закладу вищої освіти стосується не лише певних академічних прав і свобод (“академічна автономія”), а й розповсюджується і на інші сфери – організаційно-розпорядчу діяльність, фінансову політику та кадрову роботу (“фінансово-господарська автономія”), що посилює відповідальність керівництва (менеджменту) закладу за результати діяльності.

Рис. 3.2. Елементи зовнішнього середовища спільного кооперативного закладу вищої освіти

Джерело: сформовано автором на основі [153, 155].

Автономія закладів вищої освіти в розвинутих економіках є управлінським інструментом, який в умовах соціального середовища, що забезпечує безперервний процес соціалізації особистості, дозволяє менеджменту зосередитися на суто освітніх та науково-дослідних завданнях.

Одним із інструментів стратегічного розвитку спільних кооперативних закладів вищої освіти є впровадження в практику концепції “освіта впродовж життя”, що передбачає використання в закладі новітніх управлінських технологій.

Важливо також наголосити, що останніми роками кардинально змінилися механізми продукування та передачі знань, обсяг знань та професійно значущої

інформації є також стрімко зростає. Вважається, що нині неможливо за роки навчання в університеті (протягом 4 – 6) підготувати здобувача до висококласної професійної діяльності на все життя. Нині, на думку деяких наукознавців, щороку оновлюється приблизно 5% теоретичних та 20% професійних знань. З метою забезпечення конкурентоспроможності заклади вищої освіти намагаються підтримувати максимальний рівень диверсифікації, одночасно здійснюючи різні види діяльності: освітню (навчальну), наукову, інноваційну, методичну, господарську, видавничу та ін.

На відміну від закладів вищої освіти минулого, сучасні заклади функціонують у конкурентному ринковому середовищі, намагаючись забезпечити собі більший обсяг доходу від виробництва (надання) більшого обсягу освітніх та інших послуг. До основних функцій ЗВО (освіта і наука (дослідництво)) додаються нові функції – консультування, підприємництво тощо [120]. Водночас заклади вищої освіти не можна сприймати лише як установи, що націлені на отримання доходу (прибутку), адже вони невпинно продовжують виконувати свою особливу соціальну місію, оскільки виробляють не лише індивідуальні блага, але й суспільні. Крім того, заклади вищої освіти різних форм власності виступають “провідниками” панівної ідеології та державної освітньої політики.

У контексті методології економічної науки, сучасний спільний кооперативний заклад вищої освіти можна охарактеризувати з різних позицій. По-перше, як вже було зазначено, заклад вищої освіти є економічною організацією, в якій об’єднуються особи задля провадження певного виду економічної діяльності (діяльності у сфері вищої освіти) з метою отримання певного економічного результату (отримання доходу, заробітної плати, реалізація власного інтелектуального потенціалу тощо). По-друге, за змістом заклад вищої освіти являє собою високодиверсифіковану організацію, оскільки така організація надає освітні та супутні послуги (фактично йдеться про провадження кількох видів діяльності). Отже, менеджмент закладів вищої освіти стикається з проблемою оптимального розподілу ресурсів між різними

видами діяльності [116, с. 55]. По-третє, заклад вищої освіти є своєрідною «освітньою корпорацією», в якій перетинаються інтереси різних груп стейкхолдерів (професорсько-викладацького складу, управлінського персоналу, роботодавців, здобувачів вищої освіти, домогосподарств (сімей) – як замовників освітніх послуг тощо), а сама корпорація надає як індивідуальні ринкові блага (персоніфіковані освітні послуги), так і суспільні блага, що мають неринкову природу. По-четверте, заклад вищої освіти є інтелектуальною організацією, оскільки основний обсяг доданої вартості в такій організації створюється через механізм реалізації результатів інтелектуальної праці. По-п'яте, заклад вищої освіти державної та комунальної форм власності має статус бюджетної установи, що накладає певні обмеження в здійсненні економічної діяльності (з урахуванням приписів бюджетного законодавства).

У системах вищої освіти провідних країн світу використовуються так звані “прагматичні підходи організації освіти”, які передбачають запровадження підприємницьких (комерційних) елементів діяльності закладів вищої освіти, насамперед в аспекті врахування ринкового попиту на випускників (як особливий продукт навчання) [116; 120; 121]. Заклади вищої освіти використовують, зокрема, елементи стратегічного управління, які фокусуються на розробленні стратегій (стратегічних орієнтирів) розвитку, цільових програм, низки взаємоузгоджених заходів відповідно до проголошених цілей і завдань [118, с. 56]. Особливо актуальною ця проблема є для спільних кооперативних закладів вищої освіти, оскільки вони мають у своїй управлінській практиці врахувати та «акумулювати» досвід управління освітніми корпораціями різних країн світу.

Ретельне вивчення та критичне опрацювання українською наукою, а також експертним середовищем кращих іноземних практик стане запорукою успішної інтеграції системи вищої освіти України до глобального ринку освітніх послуг.

Сучасні дослідження вказують на те, що будь-яка комерційна організація, в тому числі й спільний кооперативний заклад вищої освіти, має формувати

власну стратегію взаємодії із зовнішнім середовищем на основі підтримки власного конкурентного потенціалу, розвиваючи конкурентні переваги з урахуванням динамічного ринкового середовища. Відтак, актуальною проблемою стратегічного управління закладом вищої освіти в контексті мінімізації негативних викликів зовнішнього середовища стає розвиток конкурентних переваг, тобто привабливих в очах споживачів якостей та характеристик виготовлено (наданого) продукту (освітніх послуг) порівняно з іншими закладами. Це завдання в сучасних умовах вирішується насамперед через підтримку інноваційної діяльності, оскільки справжні конкурентні переваги (тобто такі переваги, які розробляються вперше і мають потенціал комерціалізації) можуть бути вироблені (отримані) внаслідок інновацій (продуктових або процесних).

3.2. Методологічні підходи до моделювання напрямів управління та оцінювання рівня кооперації закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності

Процес створення спільних кооперативних закладів вищої освіти спрямований на взаємодію їх суб'єктів в короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективах. Реалізація цілей учасників СКЗВО спонукає до розуміння необхідності кооперації в умовах жорсткої глобальної конкуренції.

Властивості СКЗВО не можуть бути досліджені окремо від аналізу властивостей їх суб'єктів, а також їх взаємодії із зовнішнім ринковим середовищем, тому для прийняття обґрунтованих управлінських рішень доцільним вважаємо використання системного підходу до дослідження розвитку СКЗВО як економічної системи управління.

Питання ефективності системного підходу досліджувались у працях зарубіжних та вітчизняних науковців. Американський теоретик менеджменту М. Мескон зазначає, що в системному підході до управління керівники мають розглядати організацію як сукупність взаємозалежних елементів, які

орієнтуються на досягнення різних цілей в умовах мінливого зовнішнього середовища [131].

У межах цієї роботи система управління рівня кооперації закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності розглядається як сукупність взаємодіючих елементів, що являють собою цілісне утворення з новими властивостями, які відсутні в структурі її елементів.

Системний підхід до управління рівня кооперації закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності характеризується такими основними ознаками:

- організацію кооперації ЗВО варто розглядати як цілісність із особливими властивостями, що складається з елементів і підсистем зі специфічними властивостями які виникають в процесі коопераційної діяльності. Ці елементи та підсистеми, залишаючись відносно відособленими, вступають у взаємодію між собою. Так, ЗВО складається з технічної, інформаційної, економічної, соціальної та інших підсистем управління, кожна з яких, своєю чергою, є внутрішньо складною;

- корисно визначати «межу» організації та її середовища при кооперації, а у складі останньої виділяти її складові – субсередовища: економіко-виробниче, соціальне, науково-технічне, споживче та ін. Це необхідно для виявлення того, в яких формах організація як відкрита система взаємодіє зі своїм середовищем, як вона обмінюється з ним інформацією, енергією, як впливає на середовище, а також як середовище впливає на внутрішню структуру організації;

- організацію кооперації ЗВО необхідно розглядати як цілеспрямовану й багатоцільову систему, яка має неоднорідні зовнішні й внутрішні цілі, самостійні підцілі окремих підсистем, систему показників виміру цілей, різноманітні стратегії їхнього досягнення тощо;

- організацію кооперації ЗВО для розвитку глобальної конкурентоспроможності варто досліджувати як повні системи з урахуванням їх елементів і структур, що формуються формально і неформально, а взаємодію

елементів – з урахуванням того, що зміна в одному елементі викликає ланцюг змін в інших. Найбільше для такого аналізу підходить метод моделювання;

- доцільно вивчати динаміку організації кооперації ЗВО, що вимагає дослідження внутрішньоорганізаційних процесів саморегулювання, координації, прийняття рішень, підтримки соціального балансу, а також аналізування процесів росту, адаптивної еволюції, нововведень, загального «життєвого циклу» організації та її окремих складових[217].

Крім того, варто зазначити також, що організація кооперації ЗВО є системою, яка адаптується, самоорганізується й саморозвивається й водночас є свідомо керованою. В організації кооперації ЗВО завжди існує більш-менш розвинутий апарат управління. Організація кооперації ЗВО завжди функціонує в умовах неповноти інформації щодо проблеми, пов'язаних з її діяльністю, тому апарат управління змушений виявляти й досліджувати ці проблеми та відповідно визначати шляхи їх своєчасного та ефективного вирішення.

З огляду на складність організації кооперації ЗВО як системи, вважатимемо, що й сукупність знань про неї – це також система. Саме тому до дослідження організаційних явищ доцільно застосовувати міждисциплінарний підхід, а відтак, щоб пізнати їх у комплексі, необхідно залучати економічні, соціальні, правові, природні, інженерні та інші знання. Наука управління та практика створюють основу для синтезу досягнень різних наук і для вироблення конкретних рекомендацій з проектування найкращих структур, процесів, методів роботи спільних ЗВО.

Система управління організації кооперації ЗВО складається з керуючої та керованої підсистем. Об'єктом організаційного управління виступають науково-педагогічні працівники та їх діяльність, що здійснюється для досягнення кінцевих цілей організації кооперації ЗВО, забезпечення найкращого використання її ресурсів і створення оптимальних умов і передумов для цього.

Керуюча система (суб'єкт) являє собою сукупність органів управління й управлінських НПП з певними масштабами своєї діяльності, компетенціями та специфікою виконуваних функцій. Керуюча підсистема – складова організації

кооперації ЗВО, яка реалізує процеси управління на основі використання специфічних трудових, інформаційних, матеріальних та фінансових ресурсів. Якщо розглядати весь комплекс управлінсько-інформаційних ефектів на освітні процеси в широкому сенсі, то загалом такі впливи здійснюються багатьма членами організації: керівниками, НПП, здобувачами. Управлінсько-інформаційні впливи можуть також здійснюватися зовнішніми до організації системами – взаємодіючими організаціями або вищими органами.

Як порівняти з такою повною системою управління, більш чіткі межі має апарат управління організацією кооперації ЗВО, який включає лише тих, хто обіймає адміністративно-управлінські посади, наділений відповідними правами і ресурсами, а також безпосередньо спеціалізується на виконанні функцій управління, забезпеченні їх виконання та/або адміністративному обслуговуванні.

З позицій повної системи, в управлінні кооперації ЗВО беруть участь і ті, хто не відноситься безпосередньо до апарату управління, а в адміністративно - управлінських підрозділах завжди є НПП, які фактично виконують окремі функції, а також наукові дослідження й розробки. Такі працівники не входять до системи управління кооперації ЗВО. Все це необхідно враховувати при аналізуванні чи проектуванні організації кооперації ЗВО[154, 259].

Керуючу систему в організації кооперації ЗВО можна охарактеризувати такими внутрішньо складними змінними, як організаційна структура, процеси управління, стиль керівництва та організаційна поведінка.

Керована система (об'єкт) являє систему соціально-економічних відносин щодо процесу відтворення й використання НПП.

Якщо розглядати проектування як раціональний науково обґрунтований процес, то його об'єкт – це функції та структура апарату управління.

Статику функціонального підходу до проектування організаційних структур доповнює і розвиває динаміка, закладена в основу процесного підходу. Організаційно-функціональна модель кооперації ЗВО охоплює процес функціонування на рівні розподілу завдань і відповідальності за їх виконання

між конкретними виконавцями (підрозділами, працівниками) без з'ясування того, в якій послідовності і в який спосіб ці завдання виконуються. Бізнес-процеси описують порядок реалізації функцій з урахуванням причинно-наслідкових зв'язків і фактора часу, тобто, за визначенням М. Хаммера та Д. Чампі, моделі бізнес-процесів являють собою організаційні моделі в динамічному процесі функціонування[217].

Згідно з позицією українського науковця І. Грищенка, для ефективної комерційної діяльності вагоме значення має комплексна система управління рівня кооперації закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності з реалізації розробленої бізнес-стратегії ЗВО [58].

У контексті цього дослідження, під бізнес-процесом кооперації ЗВО варто розуміти сукупність технологічних та організаційно-ділових процесів, що виконуються цілеспрямовано в рамках заздалегідь заданої організаційної структури.

Діяльність будь-якого ЗВО супроводжують технологічні, організаційно-ділові та допоміжні процеси, тобто ідентифікувати бізнес-процеси можна для будь-якого ЗВО і конкретного проєкту, що ним виконується в рамках кооперації партнерів-учасників.

Варто підкреслити, що аналізування та реструктуризація бізнес-процесів ЗВО є перспективним способом підвищення ефективності коопераційної роботи, оскільки:

- це дає уявлення про рівень кооперації ЗВО в контексті виконання сукупності бізнес-процесів, що дозволяє керівникові по-новому проаналізувати процес функціонування підлеглої йому структури, а НПП – усвідомити своє місце й обов'язки у ЗВО;

- введена система понять дозволяє здійснювати остаточну декомпозицію за умов створення функціональної моделі, що відображує структуру і взаємозв'язки бізнес-процесів кооперації ЗВО та їх складових;

- функціональна модель бізнес-процесів кооперації ЗВО є джерелом інформації про функції та зв'язки між ними;

– використання кількісних показників для характеристики бізнес-процесів кооперації ЗВО дозволяє оцінити оптимальність організації бізнес-процесів та їх складових, визначити джерела витрат, проконтролювати внесені до системи зміни, що сприятимуть організації оптимальної роботи закладу і взаємодії персоналу під час вирішення різних завдань у рамках процесу функціонування ЗВО, скоротити обсяг і запобігти появі незавершених видах діяльності.

Реструктуризація системи управління бізнес-процесами кооперації ЗВО партнерів-учасників, разом зі зміною організаційної структури, зазвичай спрямована на вдосконалення процесів, що забезпечують реалізацію функцій. У ході реструктуризації бізнес-процесів управління можуть змінюватися склад робіт, послідовність їх виконання і тривалість закріплення робіт за виконавцями. Моделювання бізнес-процесів включає три важливих етапи моделювання: організаційне, моделювання власне бізнес-процесів та кількісне моделювання[217, 259].

На першому етапі формується функціональна та організаційна моделі ЗВО. Функціональна описує ієрархію функцій кооперації ЗВО, а організаційна – відображає ієрархію та взаємозв'язок виконавців цих функцій. У результаті поєднання цих двох моделей утворюється організаційно-функціональна модель кооперації ЗВО.

На другому етапі на базі функціональної моделі розробляється функціональна модель бізнес-процесів кооперації ЗВО, в якій розглядаються не тільки функції, але й їх вхідні та вихідні параметри, що, своєю чергою, дозволяє окремі функції подати у вигляді ланцюжків взаємозалежних бізнес-процесів, які демонструють причинно-наслідковий зв'язок цих функцій. Організаційна модель управління рівня кооперації закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності дозволяє визначити виконавця кожної функції розглянутого бізнес-процесу[259].

На третьому етапі процесу моделювання управління кооперації закладів вищої освіти описуються кількісними показниками, наприклад, вартістю використовуваних ними ресурсів, трудомісткістю тощо.

Сучасні інформаційні технології уможливають перехід від якісного аналізу роботи із застосуванням структурних схем до кількісного – із застосуванням програмних продуктів для моделювання бізнес-процесів і автоматизації їх проектування, як, наприклад, BPwin, ARIS, CAD/CAM-системи (Computer Aided Designer/Computer Aided Manufacture): AutoCad, Solid Work, T-FLEX, [217, 259, 270, 329].

З метою моделювання бізнес-процесів управління кооперації ЗВО пропонується їх розмежування на основні бізнес-процеси, допоміжні. Функціональна модель бізнес-процесів управління кооперації ЗВО для розвитку глобальної конкурентоспроможності розробляється для кращого візуального представлення структури бізнес-процесів, виявлення їх взаємозв'язків, можливості оцінити оптимальність організації взаємодії як між різними бізнес-процесами, так і всередині окремого бізнес-процесу.

У класичних підприємницьких корпораціях останнім часом спостерігається тенденція до децентралізації менеджменту, коли окремі види діяльності передаються в оперативне управління материнським структурам або відособленим філіям. Відповідно, такі структури та філії несуть відповідальність за результати діяльності [312]. Зазначене вище має враховуватись при складанні бізнес-стратегій розвитку корпорації ЗВО.

У сфері вищої освіти тенденції децентралізації досі не набули чіткого вираження. В окремих закладах вищої освіти України існує практика створення інститутів на базі колишніх факультетів, але таке явище є доволі фрагментарним, ніж системним, і що не менш важливо – не забезпечує менеджменту нових структур високого рівня самостійності та автономності. Створення окремими закладами вищої освіти філій та відокремлених підрозділів відбувається радше як відповідь на існування незадоволеного

попиту на освітні послуги, а не як прагнення децентралізації менеджменту та переходу на проектне управління.

Крім того, додатковим аргументом на користь складання кооперативними закладами вищої освіти саме бізнес-стратегій є подальше загострення конкурентної боротьби на ринку освітніх послуг, на якому представлені як класичні університети, так і новостворені ЗВО різних форм власності, що орієнтуються на активні методи навчання та практичну націленість наданих освітніх послуг [249, с. 48]. У країнах з розвинутою економікою, як вже згадувалось вище, набувають розвитку так звані “корпоративні університети” – заклади вищої освіти, що створені окремою корпорацією або групою корпорацій (через профільні професійні громадські об’єднання) з метою підготовки персоналу саме з урахуванням наявних особливостей техніки і технологій. Випускників “корпоративних університетів”, як правило, повністю готові до практичної діяльності [121].

Бізнес-стратегія кооперативного закладу вищої освіти має надати чіткі відповіді на такі запитання:

- як саме розвиватиметься ринок освітніх послуг у сегменті функціонування закладу вищої освіти?

- на яких ринках або в яких видах діяльності заклад вищої освіти має найбільші можливості для зміцнення конкурентної позиції?

- які характеристики освітньої послуги, що надає заклад вищої освіти, є найбільш привабливими для споживача?

- які ресурси і в якому обсязі мають бути використані на реалізацію бізнес-стратегії?

- за якими результатами оцінювати успішність та ступінь реалізації обраної (сформованої) бізнес-стратегії?

З урахуванням зроблених узагальнень складемо загальну схему формування бізнес-стратегії кооперативного закладу вищої освіти (рис. 3.3).

Вважаємо за доцільне наголосити, що при розробці бізнес-стратегії у кооперативному закладі вищої освіти доволі важко врахувати всі особливості різних сегментів ринку, а також оптимально збалансувати розподіл ресурсів на

виконання різних видів діяльності в довгостроковій перспективі [248, с. 237]. Цю проблему рекомендується вирішувати шляхом делегування окремих повноважень стратегічного планування, які безпосередньо братимуть участь у подальшій реалізації стратегічних рішень. Доцільно також складати стратегічні плани розвитку крупних структурних підрозділів, які мають певні ознаки операційної самостійності. Зрозуміло, що стратегічні плани структурних підрозділів мають бути гармонізованими між собою, а також відповідати загальним цілям управління кооперації закладів вищої освіти.

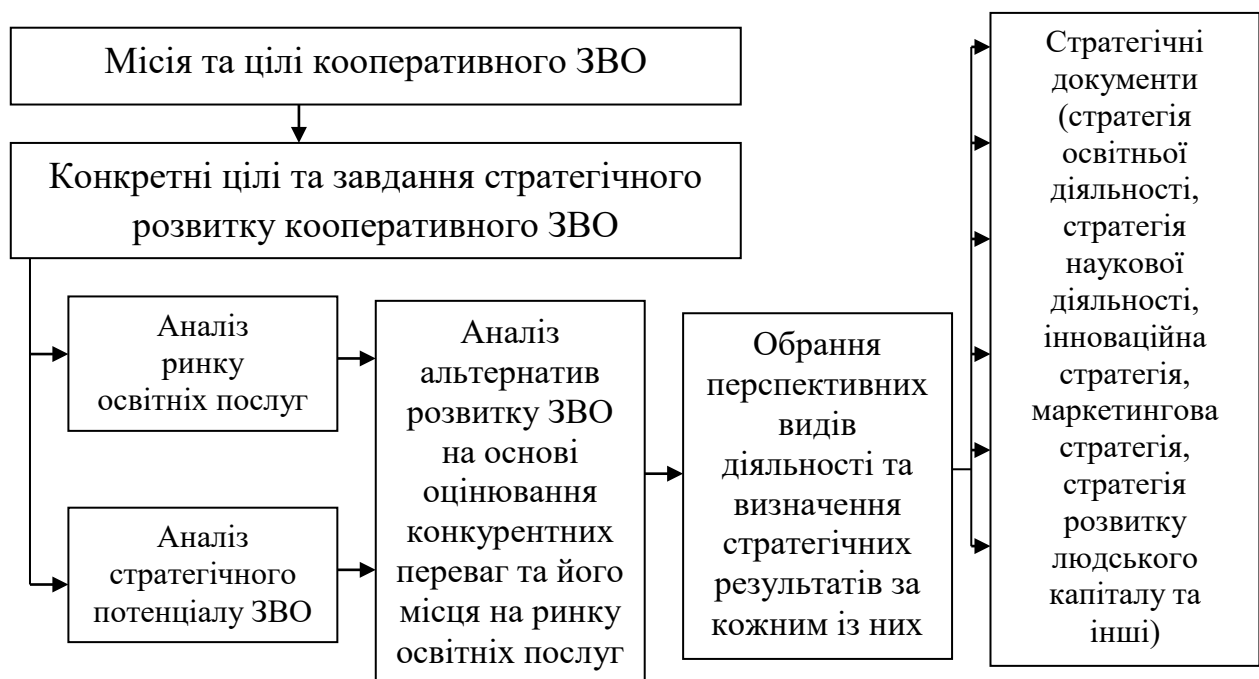

Рис 3.3. Схема формування бізнес-стратегії кооперативного закладу вищої освіти

Джерело: сформовано автором на основі узагальнення [36; 113; 228].

У високодиверсифікованій організації за проєктування стратегічних рішень має відповідати сектор стратегічного розвитку або уповноважена посадова особа. При цьому можливе застосування двох моделей організації роботи: або структурний підрозділ зі стратегічного розвитку самостійно здійснює планування діяльності усієї організації та її елементів, або такий підрозділ надає методичну підтримку проєктування стратегічних рішень, а потім узагальнює та гармонізує подані проєкти і розробляє стратегію на рівні організації [217, с. 133]. У коопераційному ЗВО, на наш погляд, більш

ефективним є застосування другої моделі, оскільки різні підрозділи ЗВО здійснюють діяльність у різних сегментах ринку, а показники результативності діяльності не є гармонізованими.

Фахівці в галузі управління зазначають, що формування бізнес-стратегії у високодиверсифікованій коопераційній структурі ЗВО може бути здійснене із застосуванням різних моделей (підходів): “згори – донизу”, “знизу – догори”, “цілі донизу – план вгору” [110, с. 78]. Крім того, необхідно обрати методичний підхід формування “узагальнюючої стратегії” як окремого документа (це може бути або загальна стратегія, або бізнес-стратегія). Серед можливих підходів варто запропонувати централізований, децентралізований або комбінований [41; 68; 110; 294]. Коротко окреслимо специфіку кожного з таких підходів.

Централізований підхід передбачає здійснення централізованого планування і застосовується переважно вузькоспеціалізованими організаціями. У сфері вищої освіти такими організаціями є невеликі заклади вищої освіти (із кількістю здобувачів вищої освіти до 2 тис. осіб), що здійснюють підготовку фахівців у певному вузькому сегменті (післядипломна освіта, підвищення кваліфікації тощо) [294].

Децентралізований підхід передбачає здійснення стратегічного планування на основі врахування думок і пропозицій ключових функціональних керівників. Цей підхід застосовується переважно у високодиверсифікованих організаціях, а також в організаціях, які мають велику мережу дочірніх структур та філій. У сфері вищої освіти такими організаціями є класичні університети, а також інші заклади вищої освіти, в яких навчається велика кількість здобувачів.

Комбінований підхід передбачає застосування елементів представлених вище підходів. Певні роботи проєктуються на основі централізованого підходу, інші – на основі децентралізованого підходу. Комбінований підхід застосовується організаціями, що працюють у конкурентному середовищі, а також в умовах високої невизначеності. У сфері вищої освіти такий підхід доцільно застосовувати закладам приватної форми власності, які готують спеціалістів кон’юнктурних спеціальностей [110].

В умовах високої невизначеності коопераційні заклади вищої освіти, в процесі стратегічного планування можуть використовувати експертні методи, що базуються на використанні знань висококваліфікованих фахівців. Розроблена та затверджена стратегія розвитку має бути реалізована, тобто впроваджена в коопераційному ЗВО.

Ключова роль в організації кооперації ЗВО належної імплементації стратегічних рішень належить вищому операційному керівництву організації. У закладі вищої освіти вищими посадовими особами є ректор та проректори, які відповідають за вчасне досягнення конкретних результатів у визначених напрямках діяльності. Водночас у разі неможливості виконання певних стратегічних орієнтирів топ-менеджмент організації має ставити питання про внесення змін до затвердженої стратегії. Реалізація стратегії, як правило, передбачає внесення певних змін до організаційної структури організації та/або технологічного процесу[108]:

Заклади вищої освіти, які є складними організаціями, також впроваджують різні зміни, спрямовані на виконання стратегії. Однак варто зауважити, що заклади вищої освіти є структурами досить консервативними, із сталими традиціями, а їхня діяльність доволі ретельно регламентується законодавчими та іншими нормативно-правовими актами. Тому проведення кардинальної перебудови або радикальних перетворень в управлінні коопераційнимикладами вищої освіти спостерігається вкрай рідко.

Реалізація стратегічних рішень відбувається під впливом різних чинників, які умовно можна поділити на “позитивні” та “негативні” [41; 68; 110; 217; 252; 317]. “Позитивні” чинники сприяють проведенню ефективних організаційних змін, спрямованих на досягнення стратегічних цілей і завдань, визначених у стратегії. Серед ключових чинників варто виокремити такі, як усвідомлення менеджментом ЗВО доцільності проведення стратегічних змін, технології управління, зростання рівня насиченості ринку освітніх послуг; зниження продуктивності праці внаслідок; зміна вищого менеджменту; атаки конкурентів та ін.

Негативні чинники суттєво перешкоджають впровадженню стратегічних змін. Серед таких чинників доволі впливовими є засилля бюрократії; нездорова атмосфера а колективі; некваліфікованість науково-педагогічного персоналу; побоювання та/або неготовність до змін та ін. Реалізація стратегії є надзвичайно важливою стадією управління коопераційного ЗВО, на якій має бути здійснено практичне виконання ухвалених рішень на основі гармонізації діяльності усіх підрозділів з метою досягнення стратегічних цілей і завдань [98; 145; 247].

Програма реалізації стратегічних рішень уточнює стратегічні цілі та завдання розвитку коопераційних ЗВО в умовах глобального середовища, тобто конкретизує зміст та характер контрактної роботи, яка має бути виконана у визначені строки визначеними виконавцями [152].

У сфері вищої освіти напрацьовано чималий досвід складання планових документів, які слугують основою для перспективної та поточної діяльності. Цей досвід необхідно критично переосмислити та пристосувати до сучасних реалій [247].

План реалізації стратегічних рішень має бути своєчасно доведений до конкретних виконавців (якщо в ньому не міститься комерційної таємниці або іншої інформації з обмеженим доступом). Зазначене вище сприяє підвищенню рівня усвідомлення виконавцями своєї персональної відповідальності за спільний результат.

Одночасно з ухваленням стратегічного плану мають бути затверджені рішення щодо перерозподілу різних видів ресурсів (матеріальних, трудових, фінансових, інтелектуальних) між різними підрозділами залежно від обсягу та змісту виконуваних ними операцій (дій) [257].

Особливістю складання стратегічних планів як основних документів, що регламентують практичну діяльність із реалізації стратегії кооперації ЗВО є їх орієнтація на досягнення конкретних результатів, які мають бути обов'язково вимірними. Рекомендується розробляти стратегічні плани з розбивкою їх на певні періоди виконання, що дозволить оцінити результати роботи за кожним етапом і за необхідності оперативно вносити зміни та доповнення до планів [1].

Розроблення стратегічних планів – процес доволі складний, особливо якщо йдеться про високодиверсифіковану структуру коопераційних ЗВО. Вказана робота має бути організована в такий спосіб, аби врахувати різноспрямовані чинники, і при цьому забезпечити виконання об’єктивно можливих заходів, спрямованих на реалізацію стратегічних рішень [252].

Проектування реалізації і оцінювання рівня кооперації закладів вищої освіти базується на основі методології кількісного аналізу та складних систем управління. Виконання певного заходу, передбаченої планом, має підтверджуватися певним критерієм (індикатором), що повинен мати об’єктивну природу.

Систему планів, спрямованих на реалізацію стратегії управління та оцінки рівня кооперації закладів вищої освіти, можна класифікувати за різними ознаками, найбільш важливими з таких ознак є класифікації за горизонтом планування та за рівнем управління. За горизонтом планування виділяють такі види планів [41; 160; 252]:

- довгострокові – від 5 до 15 років, а іноді й більше (визначають перелік так званих “укрупнених”, або синтетичних, заходів з реалізації загальної стратегії);

- середньострокові – від 1 до 5 років (визначають перелік складних заходів, спрямованих на реалізацію функціональних бізнес-стратегій);

- короткострокові – до 1 року (встановлюють перелік переважно тактичних заходів).

З позиції управління та оцінки рівня кооперації закладів вищої освіти, найбільші складнощі виникають при розробленні планів першого та другого видів, оскільки вони визначають заходи на основі прогнозування, яке завжди носить ймовірнісний характер, а також мають враховувати потенційні ризики негативного впливу зовнішнього та внутрішнього середовища, включаючи дії держави та конкурентів.

За рівнем управління оцінки рівня кооперації закладів вищої освіти плани реалізації стратегій поділяють на такі види [41; 147; 265]:

- стратегічні плани кооперації закладів вищої освіти;
- стратегічні плани крупних структурних підрозділів;
- стратегічні плани низових структурних підрозділів

Успіх роботи з реалізації стратегії управління та оцінки рівня кооперації закладів вищої освіти значною мірою залежить від таких чинників впливу, як сприйняття менеджментом об'єктивних викликів зовнішнього середовища та спроможність менеджменту впроваджувати зміни корпоративної культури. [126]. Доволі часто керівники вітчизняних закладів вищої освіти не делегують своїх окремих повноважень до підлеглих, а тому підлегли не виявляють ініціативи у вирішенні багатьох задач стратегічного розвитку.

Крім того, ефективна реалізація стратегії управління та оцінки рівня кооперації закладів вищої освіти ускладнюється наявністю супротиву персоналу, якому ініційовані менеджментом зміни нерідко сприймаються як не вигідні. Персонал зацікавлений у стабільності, і зазвичай прагне спокійно виконувати знайомі операції за наперед визначену заробітну плату.

Варто зазначити, що супротив персоналу є явищем цілком об'єктивним, [224]. Існують різні підходи та методики діагностики супротиву змінам, за якими можна визначити його характеристики [121; 119; 224]. Серед найбільш ефективних інструментів називають насамперед тимблдінг командоутворення, індивідуальні співбесіди, підтримку кар'єрного та професійного зростання здібних працівників, створення тимчасових творчих груп під реалізацію конкретних проєктів, рейтингове оцінювання якості роботи з наступним преміюванням тощо. Необхідно також проводити роз'яснювальну роботу.

Важливо також усвідомлювати, що остаточно ліквідувати супротив процесу реалізації стратегічних рішень майже неможливо. Лінійній персонал завжди оцінює критично будь-які дії керівництва, тим більше ті, які ведуть до кардинальних перетворень в процесі кооперації ЗВО.

Розрізняють такі типи стилів реалізації стратегії управління та оцінки рівня кооперації закладів вищої освіти: авторитарний, компромісний, співпраці, демократичний, пристосування [259]. У закладі вищої освіти доцільно

застосовувати демократичний стиль, або стиль співпраці, оскільки передбачається, що “ключові співробітники” добре поінформовані щодо необхідності та характеру змін, і мають відповідні компетентності до реалізації цих змін у реальну практику.

Під час реалізації стратегічних рішень рекомендується формалізувати нові правила шляхом ухвалення відповідних документів. Варто також підкреслити, що процес реалізації стратегічних рішень кооперації ЗВО є доволі тривалим у часі, оскільки передбачає поетапне виконання робіт, спрямованих на досягнення певних якісних модернізаційних змін, що мають забезпечити досягнення мети і завдань стратегії. Крім того, ефективність цього процесу вимагає наявності в достатньому обсязі відповідних ресурсів – фінансових, матеріальних, кадрових, інтелектуальних та ін.

Зважаючи на наведене вище, реалізація стратегії управління та оцінки рівня кооперації закладів вищої освіти може бути успішною за дотримання таких умов [184; 200; 228]:

- створення відчуття необхідності змін, визнання та обговорення причин поточного стану;
- формування потужної коаліції, яка б володіла здатністю управляти змінами, та мотивувати її;
- формулювання місії організації та розроблення стратегії для її забезпечення.

3.3. Моделювання механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти

На етапі, коли сформовано місію організації та розроблено цілі її розвитку, здійснено ідентифікацію зовнішніх викликів та наявне чітке бачення стратегічних конкурентних переваг, доцільно переходити до моделювання механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти,

тобто моделювання і планування розвитку в умовах дії зовнішніх та внутрішніх викликів.

Моделювання можна представити як процес побудови моделей розвитку системи в умовах невизначеності, коли внутрішні й зовнішні чинники такого розвитку постійно змінюються.

Моделювання механізмів управління у вузькому розумінні – це процес розроблення моделей, що визначають параметри управлінського механізму в умовах очікуваних змін зовнішнього та внутрішнього середовища[270].

Пропонуємо скористатись методологією структурного аналізу та проектування (structured analysis and design technique, SADT) для представлення етапів побудови моделі механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти за J. Henseler. [270] та H. Wold [353], J. Rogowski [329].

Умовно весь процес моделювання управління спільними кооперативними закладами вищої освіти можна розподілити на два етапи: підготовчий (блоки 1.1-1.4) та безпосередньо побудова моделі механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти (рис. 3.4). Для визначеності моделювання управління спільними кооперативними закладами вищої освіти обмежується одним суб'єктом та однією метою, оскільки в іншому разі системний аналіз значно ускладнюється.

Суб'єктом моделювання управління спільними кооперативними закладами вищої освіти є сама система механізмів, однак система не існує ізольовано, вона завжди пов'язана з оточенням. З огляду на це, в методології SADT спочатку важливо точно встановити межі системи (блок 1.1).

Метою побудови моделі механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти є отримання відповіді на певну сукупність запитань, пов'язаних із функціонуванням системи. Ці питання мають постійно бути у фокусі впродовж усього процесу аналізу, оскільки відповіді на них спрямовують хід побудови моделі.

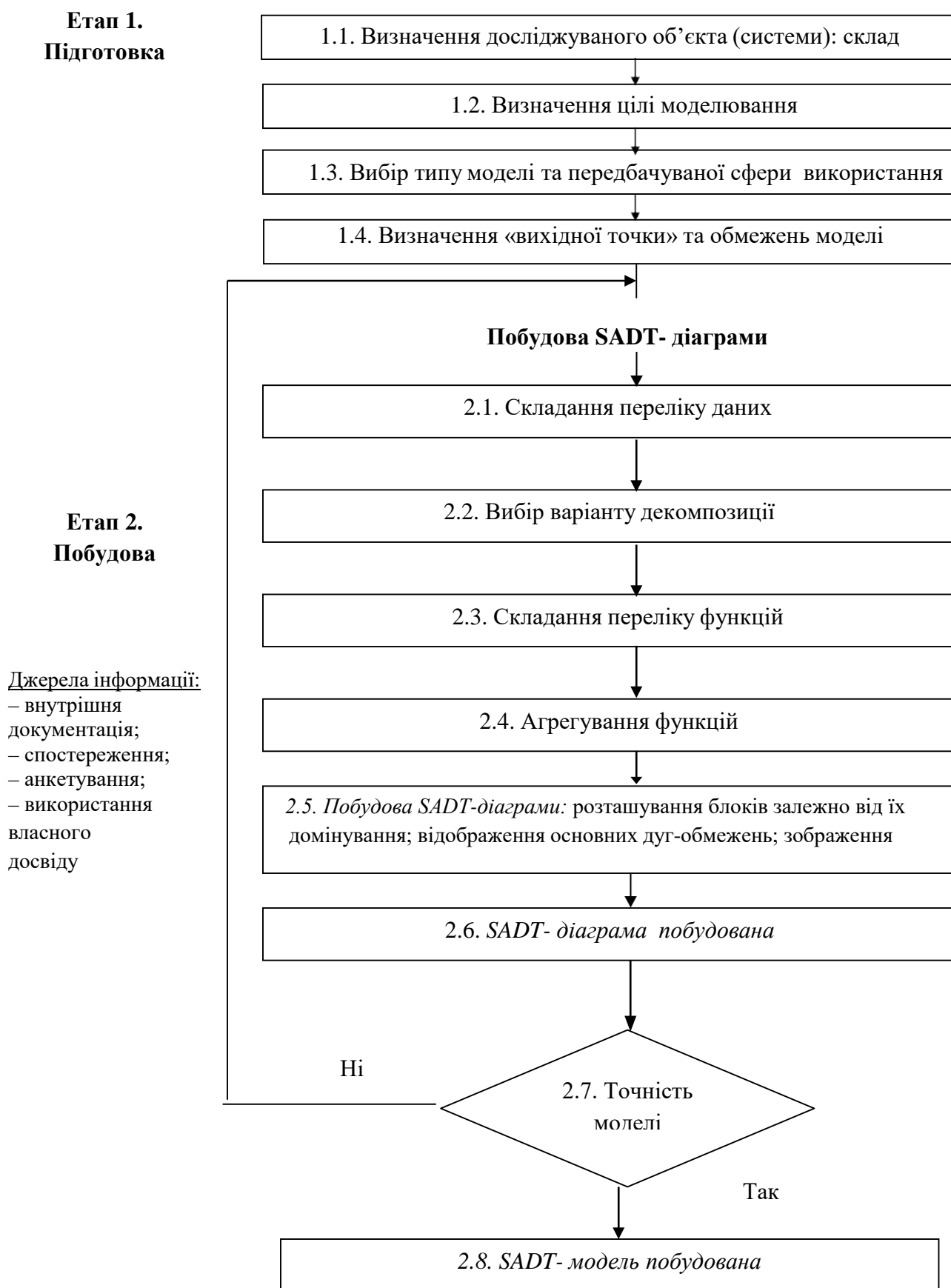

Рис. 3.4. Укрупнений алгоритм побудови SADT-моделі механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти
 Джерело: узагальнено автором за [255, 270, 329,353].

Ціль та контекст моделювання управління спільними кооперативними закладами вищої освіти визначають вибір типу моделі та проєктованої сфери її використання (блок 1.3). З позиції SADT, модель може бути зосереджена або на функціях системи, або на її об'єктах.

SADT-моделі механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти, які орієнтовані на функції, прийнято називати функціональними моделями, а моделі з фокусуванням на об'єкти – моделями даних.

Функціональна модель механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти відображає з відповідним ступенем деталізації систему функцій, які взаємодіють між собою через об'єкти системи.

Моделі даних являють собою детальний опис об'єктів системи, пов'язаних між собою системними функціями[270, 351, 353].

SADT-методологія дозволяє уточнювати діаграму за допомогою приміток, що описують її динаміку. З визначенням моделі безпосередньо пов'язана її «вихідна точка», тобто позиція, з якої спостерігається система та створюється модель (блок 1.4). Методологія SADT вимагає, щоб модель управління спільними кооперативними закладами вищої освіти розглядалася весь час з однієї позиції, яка називається «вихідною точкою» цієї моделі. «Вихідну точку» можна представляти як позицію об'єкта, з якого спостерігається система. Тільки виходячи з фіксованої позиції можна скласти узгоджений опис системи, що досліджується.

Після визначення суб'єкта, цілі та позиції моделі управління спільними кооперативними закладами вищої освіти починається перша ітерація процесу моделювання згідно з принципами SADT. Моделювання механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти доцільно розпочинати зі збору інформації про систему (блоки 2.1-2.3), на цьому етапі експертним або аналітичним шляхом виявляються основні потоки даних (ресурси, інформація тощо). Для коректного та точного опису системи (зокрема, визначення її

функцій) важливим є правильний та послідовний вибір стратегії декомпозиції (блок 2.2).

Розглянемо деякі з них:

- функціональну стратегію декомпозиції механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти;
- стратегію декомпозиції ЗР-механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти;
- декомпозицію на основі вже відомих стабільних підсистем механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти;
- стратегію декомпозиції, заснована на аналізі життєвого циклу системи механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти;
- декомпозицію за фізичним процесом механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти [351, 353].

Функціональна стратегія базується на функціональних взаємовідносинах в системі механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти. Такий підхід є ефективним засобом аналізу, оскільки визначає, що здійснює система, незалежно від того, як вона це здійснює.

Коли функції багаточисельні та складні, на попередньому етапі аналізування доцільно використовувати декомпозицію ЗР-механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти», яка отримала назву відповідно до аббревіатури зі слів «people», «paper», «procedures» (з англ. – «люди», «документ», «процедури»). Це допомагає зібрати вихідну інформацію про систему, на основі якої здійснюється більш ґрунтовна функціональна декомпозиція[217, 270, 351, 353].

Правильний вибір принципу декомпозиції значно полегшує визначення складу функцій та їх подальше агрегування (блоки 2.3-2.4 на рис. 3.4).

SADT-діаграми – це не блок-схеми або діаграми потоків даних. Це діаграми, які являють собою вхідні – вихідні перетворення та вказують правила цих перетворень[217, 351, 352, 353].

Методології моделювання IDEF (Integrated Definition) створювалися в межах програми інтегрованої комп'ютеризації виробництва (ICAM) Міністерства оборони США, в процесі реалізації якої виявилася потреба в розробленні методів аналізу процесів взаємодії у виробничих системах. Після опублікування стандарту його було успішно застосовано в різних сферах бізнесу як ефективний засіб аналізу, конструювання та відображення бізнес-процесів. Із широким застосуванням IDEF пов'язано виникнення основних ідей популярного сьогодні методу BPR (Business process re-engineering – реінжиніринг бізнес-процесів) [353].

Функціональна модель IDEF механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти будується шляхом декомпозиції великих складних функцій і зв'язків на більш дрібні [353].

У цьому контексті, функція розглядається як будь-яка дія, що позначається дієсловом або дієслівним зворотом. Зв'язки – це інформація, матеріали, комплектуючі, устаткування, люди, тобто суб'єкти й об'єкти, що беруть участь у роботі системи. Обмеження і напрям декомпозиції визначаються метою створення моделі управління спільними кооперативними закладами вищої освіти й позицією, з якої розглядається система (вихідною точкою моделі). Мета і вихідна точка показують, що маємо отримати в результаті побудови моделі і в який спосіб доцільно здійснювати декомпозицію функції; Мета і вихідна точка моделі обираються з огляду на потреби і особливості конкретної організації.

Для кількісного оцінювання функціональної моделі управління спільними кооперативними закладами вищої освіти, тобто проведення загального аналізу собівартості бізнес-процесів ЗВО, пропонується використовувати методику функціонально-вартісного аналізу ABC, що дозволяє аналізувати бізнес-процеси та їх складові [351-353].

Відповідно до цієї методики, кожна функція має певну вартість, кожен вид ресурсу, який потрібен для реалізації функції, а також механізми, що виконують функцію, додають цій функції вартості, при цьому враховуються

елементи витрат, що зазвичай ігнорувались за традиційного уявлення щодо міжнародних ЗВО як сукупності організаційних структур. Кожній функції моделі IDEF0 можна поставити у відповідність значення витрат на виконання цієї функції.

Здійснюючи аналіз наявної організаційної структури ЗВО за допомогою IDEF0, можна характеризувати функції та документувати механізми, якими вони реалізуються. Результатом застосування IDEF0 є модель, яка складається з діаграм, тексту й словника термінів, що мають перехресні посилання. Основним компонентом моделі виступають діаграми. Усі функції і взаємодії відображаються на діаграмах у вигляді прямокутників (функції) і стрілок (взаємодії) [351-353].

Положення стрілки відносно прямокутника показує конкретну роль взаємодії. Направлення стрілки, що входить у прямокутник згори, відображає керівний вплив. Стрілка, що входить у прямокутник зліва, означає ресурси (дані або предмети, щодо яких виконується дія в ході операції). Для позначення продуктів операції використовується направлення стрілки праворуч від прямокутника. Механізми (засоби виконання функції) представлено стрілкою входить у прямокутник знизу. Виклик (різновид механізму, що дозволяє використовувати ту саму частину діаграми в декількох моделях або в декількох частинах однієї моделі) зображено виходом стрілки з нижньої частини прямокутника (рис. 3.5). Стрілки показують відносини між декількома підфункціями, що утворюють більш загальну функцію [353].

У межах моделі управління спільними кооперативними закладами вищої освіти, термін «зв'язок» означає, що функція використовує вхідні дані або предмети і в такий спосіб виявляється «пов'язаною» взаємодією. Спосіб дії функції залежить від конкретних параметрів (значення, кількості тощо) стрілки-взаємодії.

Одна з найбільш важливих особливостей IDEF0 полягає в поступовій деталізації, отже на кожній діаграмі кількість нової інформації цілком доступне для сприйняття і засвоєння.

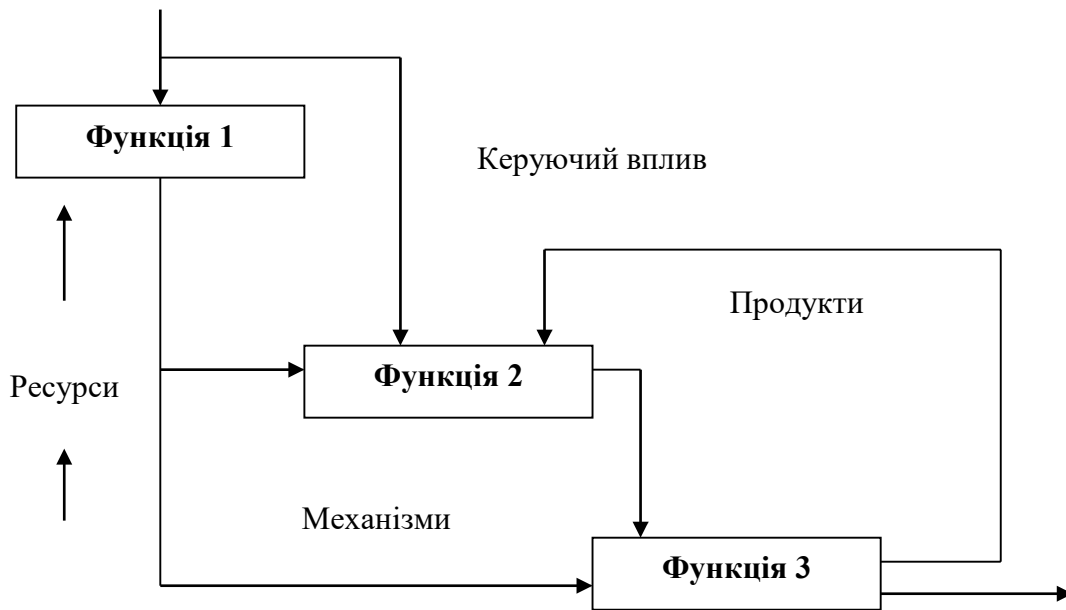

Рис. 3.5. Діаграма IDEF0-моделі механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти

Джерело узагальнено за [217, 270, 329, 351, 353]

Модель IDEF0 механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти починається з подання системи як єдиного цілого – прямокутника із взаємодіями, що виходять за межі системи. Оскільки цей прямокутник позначає систему або предметну область загалом, його описове ім'я має загальний характер. Те саме стосується й стрілок-взаємодій, оскільки вони також позначають повний набір взаємодій системи із зовнішнім середовищем. Прямокутник, що позначає систему як єдине ціле, потім піддається деталізації на іншій діаграмі; новостворені прямокутники, з'єднуються стрілками-взаємодіями. Ці прямокутники позначають головні підфункції однієї функції-предка. Таке розчленування описує повний набір підфункцій, межі якого визначено стрілками-взаємодіями. Кожну з цих підфункцій може бути розкладено аналогічним чином, що визначає черговий рівень деталізації.

У IDEF0 механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти прийнято наступну термінологію: функції «розкладаються»

(піддаються декомпозиції), а прямокутники, що позначають функції, «деталізуються» [353].

Деталізація прямокутника здійснюється шляхом побудови діаграми-нащадка, що складається не менш ніж з трьох, але не більш ніж із шести прямокутників. Верхня межа (шість) змушує використовувати ієрархії за опису складних функцій. Нижня межа (три) гарантує, що на діаграмі достатньо деталей, щоб виправдати здійснення декомпозиції (деталізації).

На кожній діаграмі моделі механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти демонструється її зв'язок з іншими діаграми шляхом нанесення об'єднуючих стрілок. За розкладання функції на підфункції, взаємодії між підфункціями зображуються також об'єднуючими стрілками. Назва кожної підфункції та її поименованої взаємодії становлять обмежений контекст цієї підфункції.

Зміст будь-якої підфункції обмежено лише елементами, що знаходяться в межах її функції-предка. Підфункції дискретні й не перекриваються одна одною. Крім того, набір підфункцій має містити в собі всі елементи функції-предка. Отже, прямокутник-предок і його взаємодії визначають контекст діаграми-нащадка [353].

Для кількісного оцінювання функціональної моделі механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти, створеної за методикою IDEF0, використовується інструментарій функціонально-вартісного аналізу ABC. Методика ABC визначає вартість продукції і ресурсів, задіяних в освітньому процесі, в галузях наукових досліджень, маркетингу, технічної підтримки, надання послуг, обслуговування, забезпечення якості і т. ін. Методика ABC розроблена як «операційно орієнтована», що є альтернативою до традиційних фінансових підходів. Функціонально-вартісний аналіз дозволяє здійснити такі завдання[352]:

- визначити й здійснити загальний аналіз собівартості бізнес-процесів механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти;

- провести функціональний аналіз, пов'язаний зі встановленням й обґрунтуванням функцій з метою забезпечення високої якості послуг;
- визначити й здійснити аналіз основних, додаткових і зайвих функціональних витрат;
- здійснити порівняльний аналіз альтернативних варіантів зниження витрат в управлінні завдяки впорядкуванню функцій структурних підрозділів;
- здійснити інтегрований аналіз результатів діяльності.

Крім того, методика ABC дозволяє знайти можливі шляхи поліпшення вартісних показників. Метою створення ABC-моделі механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти для вдосконалення діяльності є поліпшення показників вартості, трудомісткості й продуктивності.

Відтак, основними напрямками використання цієї моделі для реорганізації бізнес-процесів можна вважати підвищення продуктивності, зниження вартості, трудомісткості, тривалості операцій і підвищення якості[217].

Підвищення продуктивності охоплює три етапи. На першому етапі здійснюється аналіз функцій для визначення можливостей підвищення ефективності їх виконання. На другому – виявляються причини непродуктивних витрат і шляхи їх усунення. І нарешті, на третьому етапі здійснюється моніторинг затребуваних НПП за допомогою виміру основних параметрів продуктивності[353].

Серед переваг зазначеного вище методу аналізу варто підкреслити такі: за допомогою аналізу бізнес-процесів механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти за методикою ABC стає можливим скорочення часу, необхідного для виконання функцій; ліквідація непотрібних (зайвих) функцій; ранжування переліку функцій за вартістю, трудомісткістю або часом виконання; організація спільного використання всіх можливих функцій; перерозподіл ресурсів, які звільнилися в результаті вдосконалення структури. Підвищення якості бізнес-процесів здійснюється шляхом проведення порівняльного оцінювання й вибору раціональних (за вартісним або часовим критерієм) технологій виконання операцій або процедур.

Варто підкреслити можливість спільного використання методик ABC та IDEF для реструктуризації бізнес-процесів механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти, адже обидві моделі розглядають ЗВО як множину послідовних функцій, причому дуги входів, виходів, управління та механізмів IDEF-моделі відповідають вартісним об'єктам і ресурсам ABC-моделі. Так, ресурси (витрати) ABC-моделі – це входні дуги, дуги управління і механізмів в IDEF- моделі, послуги (вартісні об'єкти) ABC-моделі – це вихідні дуги IDEF-моделі, а дії ABC-моделі – це функції IDEF-моделі[351-353].

На рівні функціонального блоку зв'язок IDEF- і ABC-моделей базується на трьох принципах. Функція характеризується числом, що становить вартість або час її виконання. Вартість або час виконання функції, що не має декомпозиції, визначається розробником системи. Вартість або час виконання функції, що має декомпозицію, визначається як сума вартостей (термінів виконання) усіх підфункцій на цьому рівні декомпозиції[329].

Узагальнюючи методику моделювання механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти, варто визначити її основні етапи, що охоплюють:

- ідентифікацію бізнес-процесів і створення їх функціональної моделі на основі організаційно-функціональної моделі спільних ЗВО;
- проведення аналізу й реструктуризації бізнес-процесів спільних ЗВО.

Моделювання та реструктуризація бізнес-процесів із застосуванням методик ABC і IDEF дозволяє графічно зобразити технологію роботи кожного структурних підрозділів спільних ЗВО; визначити документообіг та інформаційні потоки; виділити основні, допоміжні й керівні функції підрозділів; розподілити функції між підрозділами і НПП; знизити витрати часу і вартісні витрати, пов'язані з виконанням бізнес-процесів, а також удосконалити оперативне управління спільними кооперативними закладами вищої освіти.

Висновки до розділу 3

1. У класичних підприємницьких корпораціях останнім часом спостерігається тенденція до децентралізації менеджменту, коли окремі види діяльності передаються в оперативне управління материнським структурам або відособленим філіям.

2. У сфері вищої освіти тенденції децентралізації досі не набули чіткого вираження. В окремих закладах вищої освіти України існує практика створення інститутів на базі колишніх факультетів, але таке явище є доволі фрагментарним, ніж системним, і що не менш важливо – не забезпечує менеджменту нових структур високого рівня самостійності та автономності.

3. Сформовано концептуальні основи управління спільними кооперативними закладами вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності, що ґрунтуються на максимізації ресурсної взаємодоповнюваності й мінімізації інституційної несумісності, головна мета яких полягає в забезпеченні розвитку кооперації міжнародних закладів вищої освіти як чинника підвищення ефективності діяльності ЗВО. Це дозволяє розглядати управління кооперацією закладів вищої освіти в умовах глобальної конкуренції як стійке економічне явище.

4. Спільні кооперативні заклади вищої освіти представлено як ефективну форму організації господарської діяльності на багатьох національних ринках освітніх послуг. Такі заклади вищої освіти використовують свої конкурентні переваги, насамперед, через залучення більш доступних економічних ресурсів учасників і є економічними організаціями, які створені за участю інституцій різних країн, відповідно, маючи всі атрибути економічної організації з певними особливостями.

5. У межах сформованих концептуальних засад управління спільними кооперативними закладами вищої освіти визначено та обґрунтовано, що об'єднання матеріальних, управлінських та інформаційних ресурсів учасників коопераційних утворень закладів вищої освіти базується на партнерській довірі,

агентських відносинах та трансакційних витратах задля досягнення цілей стратегічного розвитку.

6. Розроблено комплексний науково-методичний підхід управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти, які базуються на виокремлених ключових сферах та стратегічних можливостях кооперації міжнародних закладів вищої освіти, що сприятиме приросту наукових знань щодо управління кооперацією закладів вищої освіти, поглиблюючи його сутність та впроваджуючи ефективний механізм управління в умовах глобалізації та конкуренції.

7. У процесі моделювання механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти визначено основні етапи, що охоплюють: ідентифікацію бізнес-процесів і створення функціональної моделі на основі організаційно-функціональної моделі коопераційних закладів вищої освіти; проведення аналізу й реструктуризації бізнес-процесів закладів вищої освіти.

8. Вибудовано науково-методичні положення моделювання механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти, які базуються на використанні програмного забезпечення Smart PLS, а також враховують дію латентних змінних, дозволяють визначити та обґрунтувати систему відповідних заходів щодо підвищення рівня ефективності кооперації в довгостроковій перспективі, вдосконалити систему забезпечення якості освіти, мережеву роботу та НДДКР.

Основні результати розділу 3 було опубліковано автором в [24, 29, 30, 212, 337].

РОЗДІЛ 4

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ КООПЕРАЦІЄЮ МІЖНАРОДНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

4.1. Організаційні підходи до управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти

Незважаючи на досить широке висвітлення в економічній літературі загальнометодичних аспектів підготовки та реалізації механізмів управління коопераційними процесами ЗВО, основний фокус досліджень спрямовується переважно на розгляд механізмів державного рівня. Значно меншою мірою представлені організаційні підходи до управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти. Тому існують певні труднощі при аналізуванні підходів такого роду, особливо в частині обґрунтування цілей і основних задач, програмних заходів й етапності їх виконання, ресурсного забезпечення в зазначених структурах тощо. З огляду на зазначене, основне завдання вбачається в уточненні методологічних положень і розробленні методичних матеріалів, необхідних для підготовки управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти.

Проектування організаційної структури в сучасних дослідженнях визначається як довгостроковий процес, що складається з формування і постійного реформування структури з покроковим прийняттям рішень. Так, І.М. Грищенко визначає завдання побудови організаційної структури як «слабко структуровану проблему», тобто таку, що лише частково може бути формалізована й вимагає для свого вирішення використання як формальних методів, так і емпіричних досліджень. Саме проблема організаційного проектування коопераційними процесами ЗВО із застосуванням сучасних методик структурного та процесного аналізу виходить зараз на перший план у системі менеджменту і стає суттю організаційних інновацій[61]. Це збігається з

класифікацією М. Єрмошенко, який виділяє важливість процесних інновацій, що включають нові організаційні форми коопераційної діяльності[86].

Зазначимо, що теорія та практика проектування організаційної структури управління коопераційними процесами розвивається на основі функціонального і процесного синтезу організаційних елементів і їх зв'язків.

Перший напрям зумовлено тим, що основною структурою управління коопераційними процесами, за якою визначаються всі інші організаційні структури, є функціональна, тобто форма розподілу функцій управління між підрозділами, що беруть участь в управлінні. За побудови організаційної структури її намагаються зробити найбільш відповідною до цілей і завдань міжнародних ЗВО.

Прагнення сформулювати єдиний критерій якості організаційної структури управління коопераційними процесами міжнародних ЗВО не давало дослідникам адекватного практиці результату, оскільки досить часто в управлінні коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти визначають не одну, а декілька стратегічних цілей, які важко піддаються формальному або кількісному опису і можуть мати суперечливий характер[217]. Саме тому, на наш погляд, доцільніше застосовувати різні методи проектування із досягненням результату раціональності структури для реалізації конкретної мети, програми або проекту, поєднуючи принципи функціонального та процесного підходів.

Функціонально-структурний підхід управління коопераційними процесами передбачає визначення динамічного взаємозв'язку функцій, проведення аналізу відповідності цілей керованого об'єкта до змісту робіт і функцій, розподілу функцій за рівнями управління і підрозділами, розподілу прав і обов'язків усередині апарату управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти, а також взаємозв'язку функцій.

Загалом формалізація задачі побудови функціональної структури управління коопераційними процесами міжнародних ЗВО може бути сформульована в такий спосіб. Існує набір n функцій системи управління, і для

їх виконання створюється n структурних підрозділів, при цьому визначено ефект a_{ij} виконання i -тої функції j -тим підрозділом. Важливо так розподілити функції між підрозділами, щоб досягався максимальний сумарний ефект від виконання функцій (4.1):

$$\sum_i \sum_j a_{ij} X_{ij} \longrightarrow \max \quad (4.1)$$

де $X_{ij} = \{0,1\}$, причому $X_{ij} = 0$, якщо i -та функція не виконується j -тим підрозділом, $X_{ij} = 1$, якщо i -та функція виконується j -тим підрозділом.

Матриця $X = \|X_{ij} (i, j \text{ змінюється в інтервалі } [1, n])\|$, що відповідає зазначеним умовам, є розв'язанням задачі [351-353].

Побудова організаційно-функціональної моделі управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти здійснюється в декілька етапів:

а) складання функціональної моделі управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти, яка описує всі функції управління, що виконуються конкретними підрозділами;

б) побудова структурної моделі управління коопераційними процесами, що фіксує перелік організаційних ланок і їх ієрархію;

в) співставлення й визначення зв'язків між функціональною та структурною моделями управління коопераційними процесами міжнародних ЗВО.

Побудова функціональної моделі управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти починається з виділення функцій, виконуваних для досягнення запланованих цілей. У сучасній теорії управління прийнято виділяти такі основні функції: адміністрування, організація, фінансування, наукові і технічні дослідження, управління персоналом, комерційна діяльність, контроль, підтримання безпеки НПП. Кількість функцій і їх визначення істотно відрізняється в міжнародних ЗВО, однак для того щоб ЗВО міг продовжувати своє існування, необхідне здійснення певної

обов'язкової кількості функцій, тоді як інші функції є лише корисними для успішної діяльності міжнародних ЗВО[255].

Основні функції визначаються економічною роллю управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти.

Існує декілька підходів до виділення й опису функцій, виконуваних ЗВО для досягнення поставлених цілей. Так, М Єрмошенко, пропонує виділити об'єктні функції на основі створення повного складу завдань управління, згрупованого за об'єктами управління і планово-звітними періодами [86].

Склад підсумкових завдань, вирішення яких спрямоване на управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти, становить об'єктну функцію управління. Структура кожної об'єктної функції включає: завдання планування, обліку, контролю, регулювання, організації, аналізу та стимулювання. Система елементарних об'єктних функцій утворює структуру функцій, що базуються на повній множині об'єктів управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти. Для виявлення об'єктивно необхідних завдань складається матриця інцидентності, що описує взаємодію завдань управління з об'єктами, на які покладено обов'язки з виконання задач.

За даною методикою пропонується використовувати метод виділення функцій ЗВО, заснований на переліку послуг, що надає міжнародний ЗВО в описі функцій, необхідних для виконання стратегії. Отже, завдання полягає в декомпозиції множини функцій управління, бізнес-стратегій ЗВО й організаційно-структурних підрозділів [255].

Задоволення вимог споживача освітніх послуг входить до числа головних функцій управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти. Для виконання цієї функції, потрібна реалізація низки загальних бізнес-функцій і функцій управління. Для визначення зв'язків між набором послуг і функціями пропонується сформувати матрицю проєкцій «послуги – функції». Стовпчики цієї матриці відповідають функціям (забезпечення і управління), рядки – послугам, клітинки відбивають відповідність між продуктами, послугами і функціями (рис. 4.1).

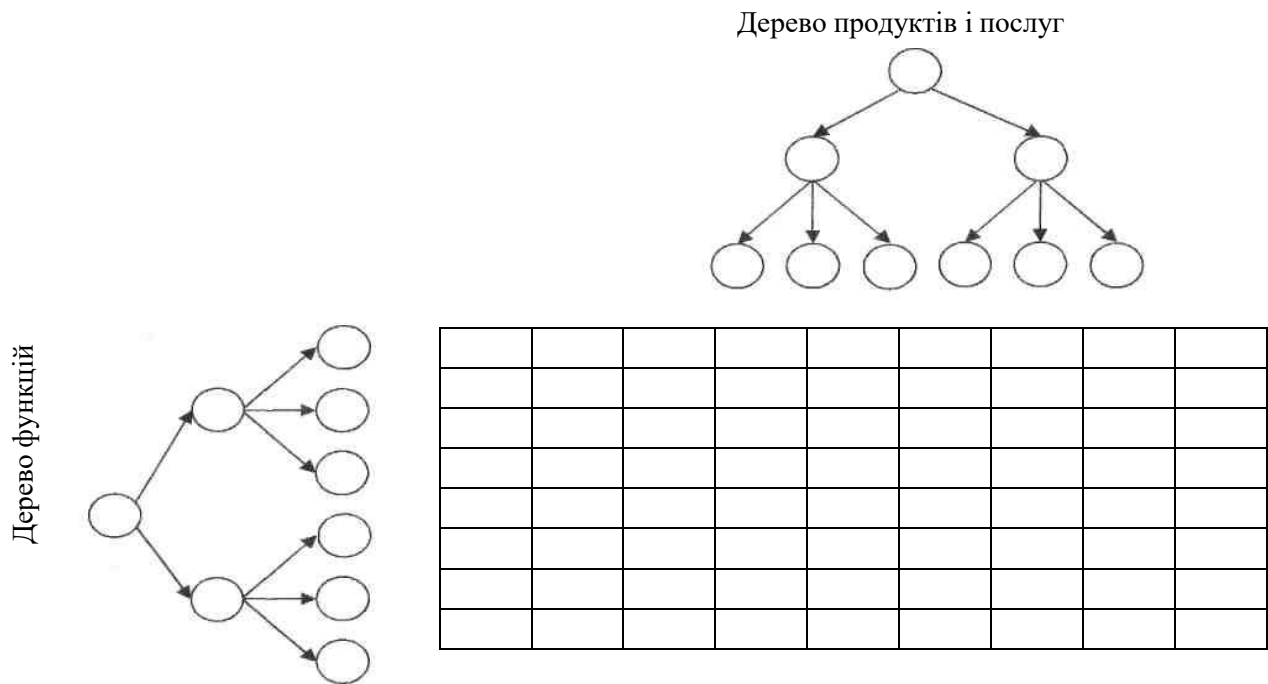

Рис. 4.1. Матриця проєкцій «послуги – функції» управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти
Джерело: сформовано автором на основі [217, 255, 259]

Матриця «послуги – функції» відображає ієрархію функцій управління коопераційними процесами. Вихідними даними для застосування цього методу є результати анкетних опитувань, аналіз документообігу, спостереження за ходом управління. Матриці проєкцій «послуги – функції» особливо корисні в тих випадках, коли відбуваються зміни в переліку послуг, оскільки вони дозволяють визначити, які саме зміни необхідно здійснити в межах всіх виконуваних ЗВО функцій.

Функціонально-структурну модель управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти, що відбиває взаємозв'язок функцій управління з конкретними партнерами-учасниками, можна подати у вигляді функціональної діаграми, що показує, як пов'язані між собою підрозділи і виконувані ними функції.

Така модель показує, як функції управління, що реалізуються в міжнародному ЗВО, закріплюються за організаційними ланками, і містять в собі: 1) модель виконавчої структури управління коопераційними процесами,

що показує ієрархію виконавчих ланок; 2) функціональну модель управління, що показує ієрархію функцій; 3) матрицю організаційних проєкцій, що встановлює розподіл функцій управління за виконавчими ланками.

Графічно організаційно-функціональна модель управління коопераційними процесами представлена матрицею організаційних проєкцій. За рядками такої матриці вказуються виконавчі ланки (підрозділи або працівники апарату управління), за стовпчиками – функції, реалізовані виконавчими ланками управління.

З позиції системного підходу, матрицю можна розглядати як засіб узгодження входів і виходів системи управління коопераційними процесами. У найменуваннях рядків розташовуються входи – функціональні підрозділи, служби, посади учасників процесу управління. У найменуваннях стовпчиків зазначаються функції (види управлінських робіт, що складають процес управління). У полі матриці умовними позначками зображено функції перетворення, що зв'язують сукупності входів і виходів.

Функції перетворення можна віднести відповідно трьох аспектів діяльності:

- відповідальність за рішення конкретної управлінської задачі;
- функції виконавця з реалізації задачі;
- функції виконавця з підготовки до реалізації задачі.

Перша група має таку міру відповідальності: одноособове рішення і персональна відповідальність; персональна відповідальність за рішення задачі за колегіальної форми ухвалення рішення; участь у колегіальному рішенні такої задачі.

До другої групи відносяться такі функції: планування; організація; контроль; координація; мотивація; облік.

Третя група включає: узгодження; виконання; підготовку пропозицій.

У кожний осередок матриці записується вид виконуваної функції управління коопераційними процесами та її ваговий коефіцієнт.

Знайдені за допомогою методу експертного опитування вагові коефіцієнти операцій та коефіцієнти трудомісткості вирішення завдань дозволяють розрахувати завантаженість структурного підрозділу або посадової особи (4.2):

$$C_i = \sum_{i=1}^m K_i^m \cdot k_i^t \quad (4.2)$$

де k_i^t – коефіцієнт трудомісткості рішення i -тої задачі;

K_i – сума вагових коефіцієнтів операцій структурного підрозділу або посадової особи за i -тою задачею[351].

Визначаючи трудомісткість рішення управлінських задач, можна делегувати задачі за ступенем трудомісткості їх виконання. Для оцінювання завантаженості посадових осіб і структурних підрозділів управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти можна виділити найбільш завантажені відділи та провести оптимізацію функціональної структури з урахуванням фонду заробітної плати структурних підрозділів (F). З цією метою розраховуємо норму завантаженості структурного підрозділу або посадової особи за формулою (4.3):

$$NJ = CJ/FJ. \quad (4.3)$$

Далі необхідно порівняти за цим показником усі структурні підрозділи та посадові особи. Якщо виконані розрахунки свідчать про наявність великих розбіжностей у значеннях показника NJ по підрозділах, то доцільно зрівняти норми завантаженості шляхом зміни фонду заробітної плати або передачею деяких операцій з найбільш завантажених відділів до менш завантажених[351-353].

Специфіка проблеми проектування організаційної структури управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти полягає в тому, що вона не може бути адекватно представлена у вигляді задачі формального вибору найкращого варіанту організаційної структури за чітко сформульованим, однозначним, математично вираженим критерієм

оптимальності. Це – кількісно-якісна, багатокритеріальна проблема, яка може бути вирішена на основі поєднання наукових, у тому числі формалізованих, методів аналізу, оцінювання та моделювання організаційних систем із методами управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти, які застосовують у своїй діяльності відповідні керівники, фахівці й експерти щодо вибору й оцінювання найкращих варіантів організаційних рішень[351-353].

Процес організаційного проектування управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти полягає в послідовному наближенні до моделі раціональної структури управління, в якому методи проектування відіграють допоміжну роль при розгляді, оцінюванні й прийнятті до практичної реалізації найбільш ефективних варіантів організаційних рішень. Зокрема, проектування організаційних структур управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти здійснюється на основі таких основних взаємодоповнюючих методів:

- методу аналогій,
- експертно-аналітичного методу,
- методу структуризації цілей,
- методу організаційного моделювання.

Метод аналогій полягає в застосуванні організаційних форм і механізмів управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти, які виправдали себе в ЗВО із подібними організаційними характеристиками щодо організації, що проектується.

Використання методу аналогій засновано на двох взаємодоповнюючих підходах. Перший з них полягає у виявленні для кожного типу ЗВО тенденцій змін головних організаційних характеристик і відповідних організаційних форм і механізмів управління. Інший підхід передбачає типізацію найбільш загальних принципових рішень щодо характеру взаємовідносин між ланками апарату управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти, а

також розроблення окремих нормативних документів для апарату управління ЗВО[217].

У цьому контексті, типізація рішень є засобом підвищення загального рівня організації управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти. Типові організаційні рішення мають бути, по-перше, варіантними, а не однозначними, по-друге, такими, що можуть переглядатися та корегуватися з регулярною періодичністю[83].

Експертно-аналітичний метод полягає в обстеженні й аналітичному вивченні організації управління коопераційними процесами силами кваліфікованих фахівців із залученням керівників для того, щоб виявити специфічні особливості, проблеми в роботі апарату управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти, а також сформулювати раціональні рекомендації з його формування або перебудови, зважаючи на кількісні оцінки ефективності організаційної структури, раціональні принципи управління, висновки експертів, а також узагальнення й аналіз найбільш передових тенденцій у галузі організації управління коопераційними процесами.

Цей метод є найбільш гнучким та всеохоплюючим порівняно з іншими методами організаційного проектування управління коопераційними процесами та може бути реалізований за такими напрямками:

- діагностичне аналізування «вузьких місць» у системі управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти;
- проведення експертних опитувань керівників партнерів-учасників ЗВО для виявлення необхідних характеристик апарату управління з обробкою отриманих експертних оцінок статистично-математичними методами (рангової кореляції, факторного аналізу тощо.);
- наукові експертні принципи формування організаційних структур управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти.

Метод структурізації цілей має на меті вироблення системи цілей організації управління коопераційними процесами, охоплюючи їх кількісне та якісне формулювання, а також послідовний аналіз організаційних структур

управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти з позиції їх відповідності системі цілей.

Використання методу структуризації цілей передбачає реалізацію таких етапів:

1. Розроблення дерева цілей, що являє собою структурну основу для ув'язування всіх видів організаційної діяльності, з огляду на кінцеві результати.

2. Експертний аналіз запропонованих варіантів організаційної структури управління коопераційними процесами міжнародних ЗВО, з позиції організаційної забезпеченості досягнення кожної із цілей, дотримання принципу однорідності цілей, визначення взаємовідносин управління, підпорядкування, кооперації, зважаючи на взаємозв'язки їх цілей і ін.

3. Складання карт прав і відповідальності за досягнення цілей для окремих підрозділів де регламентується сфера відповідальності[217].

Метод організаційного моделювання управління коопераційними процесами міжнародних ЗВО являє собою розроблення формалізованих математичних, графічних та інших відображень розподілу повноважень і відповідальності. Варто виділити такі основні типи організаційних моделей управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти:

- математичні моделі ієрархічних управлінських структур ;
- графоаналітичні моделі організаційних систем;
- натурні моделі організаційних структур і процесів;
- математико-статистичні моделі управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти залежностей між вихідними факторами організаційних систем і характеристиками організаційних структур, що побудовані на основі збирання, аналізування й оброблення емпіричних даних про організації, що функціонують в аналогічних умовах[255].

Варто наголосити, що для досягнення ефективності управління коопераційними процесами міжнародних ЗВО методи організаційного проектування мають використовуватися в комплексі. Прямий вплив за допомогою основних методів доповнюють опосередкованими. Однак в

кожному конкретному випадку, як правило, одна з груп методів набуває вирішального значення.

Аналізування ситуації управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти допомагає уточнити ієрархію цілей, які очікується досягти, і виробити загальну програму дій, які б забезпечували їх досягнення з найбільшим ефектом. Результати аналізу дозволяють обрати головний напрям дії та визначити провідну групу методів.

Процес проектування організаційної структури управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти має бути заснований на спільному використанні охарактеризованих вище методів. На стадіях композиції та структуризації найбільшого значення набувають метод структуризації цілей, експертно-аналітичний метод, а також виявлення та аналіз організаційних прототипів. Більш формалізовані методи варто використовувати для поглибленого розроблення організаційних форм та механізмів управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти на стадії кооперування. У ході проектування організаційних структур управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти підвищується роль формально-аналітичних методів та моделей, для вдосконалення наявних – діагностичні обстеження та експертне вивчення організаційної системи[255].

Після вибору конкретних методів, що використовуються для досягнення певних цілей, виникає необхідність у визначенні умов, які б забезпечували їх максимальну ефективність. До таких умов можна віднести: перевірку цілеспрямованості, несуперечливості, конкретності, а також організаційне забезпечення. Перша складова цієї задачі попередньо вирішується ще в процесі вибору методів, а на заключному етапі обрані методи повинні відповідати вимогам, які не суперечать один одному та можуть бути використані на певному рівні управління.

Для проектування організації управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти на основі бізнес-процесів, про що зазначалося у попередньому розділі роботи використовуються методологія

структурного аналізу та проектування (Structured Analysis and Design Technique, SADT), або у відповідний спосіб розроблена на цій основі сукупність методологій IDEF, що є державним стандартом у США[217, 259].

Методологія структурного аналізу та проектування (SADT) базується на PLEX-теоріях Дугласа Т. Росса, які відносяться до методології та мови зображення систем та використовують розвинутий графічний інтерфейс[351-353].

SADT використовується для зображення організаційних систем управління, розроблення оргструктур, систем довготермінового та стратегічного планування, управління матеріальними та фінансовими потоками та вирішення багатьох інших задач, що вимагають системного підходу.

Елементарною одиницею зображення в ній інформації є SA-блок (рис. 4.2).

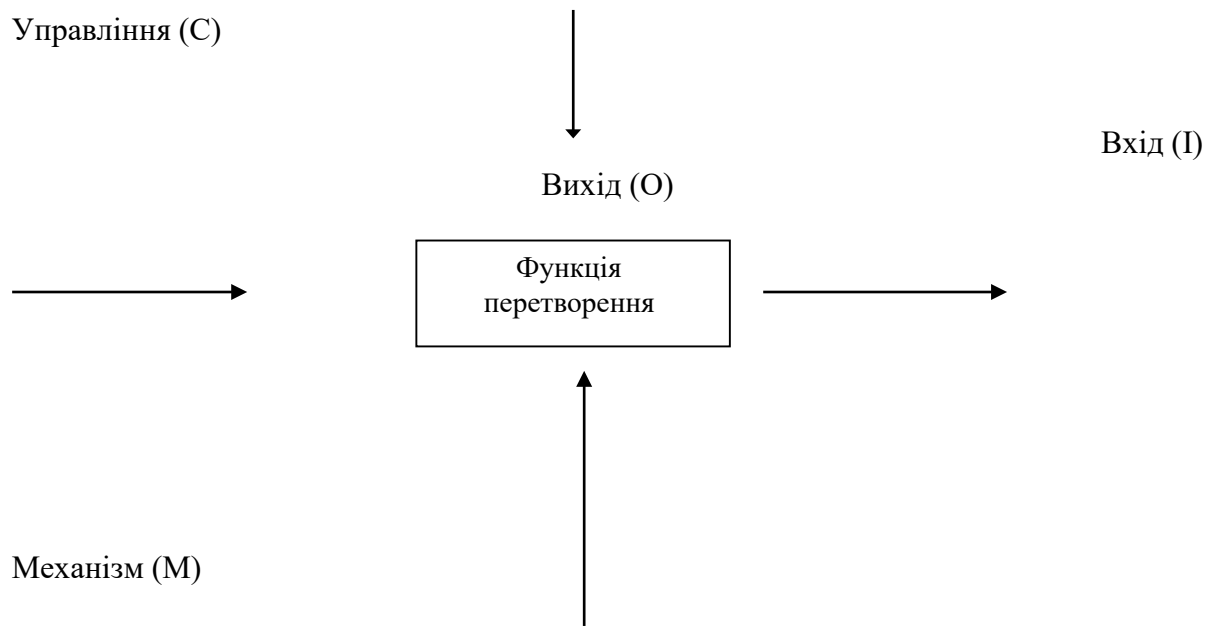

Рис. 4.2. Елементарна одиниця зображення інформації в SADT-методології управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти

Джерело: сформовано автором на основі [351-353]

«Вхід» за наявності «управління» перетворюється на «вихід» за допомогою «механізму».

SADT – модель дає повне, точне та адекватне зображення системи управління коопераційними процесами, що має конкретне призначення.

Процес SADT – моделювання управління коопераційними процесами міжнародних ЗВО можна подати в такому вигляді:

Суб'єкт визначає склад моделі; вихідна точка моделі диктує вибір потрібної інформації про суб'єкта та форму її представлення; мета стає критерієм завершення моделювання.

Кінцевим результатом цього процесу є набір ретельно взаємопов'язаних зображень (SADT-діаграм), починаючи із зображення найвищого рівня всієї системи та закінчуючи докладним зображенням деталей або операційної системи, що дають відповідь на поставлені запитання із заданою точністю.

SADT-модель об'єднує та організовує діаграми в ієрархічні структури, тобто модель SADT можна подати у вигляді деревоподібної структури діаграм[353].

Підсумовуючи, можна відзначити, що функціонально-структурна SADT-модель управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти є дуже ефективним інструментом для вирішення таких практичних задач управління коопераційними процесами міжнародних ЗВО:

- розроблення організаційної структури управління коопераційними процесами міжнародних ЗВО з чітким розподілом функцій між структурними одиницями, що виключають дублювання одних і тих самих функцій різними виконавцями та “зависання” інших функцій, що не мають конкретного виконавця;

- побудова дерева функцій організації управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти для проведення функціонально-вартісного аналізу з метою оптимізації витрат ЗВО;

- проєктування системи зовнішнього та внутрішнього документообігу міжнародного ЗВО;

- розроблення взаємопов'язаної та несуперечливої внутрішньофірмової нормативної бази.

4.2. Інформаційне забезпечення процесів управління кооперацією міжнародних закладів вищої освіти

Враховуючи той факт, що сьогодні вища освіта, як і багато інших сфер суспільства, не обмежується географічно-просторовою приналежністю і навіть часовим форматом, що здебільшого зумовлено стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, інформаційне забезпечення процесів управління кооперацією міжнародних закладів вищої освіти набуває нового значення та формату. Інформаційно-комунікаційні технології в сучасних умовах забезпечують нові можливості для змін і прогнозування, надаючи можливість університетам, науково-дослідним організаціям, закладам освіти, професорам і викладачам бути в курсі останніх наукових знахідок, освітніх інновацій та результатів міжнародних досліджень у різних галузях.

Протягом останніх десятиліть впровадження аналітичних систем було пріоритетом для компаній при інвестуванні в інформаційні технології та комунікації, надаючи необхідні інструменти управління для формування стратегічних цілей та стимулювання процесу прийняття рішень на основі аналізу даних [97]. Найбільшого поширення сьогодні набули інформаційні системи бізнес-аналітики, які використовуються для збирання відповідних даних, інтеграції та аналізування таких даних з метою пошуку відповідної інформації, яка допомагає покращити показники ефективності діяльності організації.

У сфері вищої освіти інформаційне забезпечення процесів управління передусім стосується таких аспектів, як зарахування вступників, формування звітів та управління фінансовими ресурсами. Водночас, інформаційне забезпечення процесів управління меншою мірою стосується даних, які можна отримати з процесу викладання-навчання або з процесу виконання наукових досліджень. Як наслідок такого підходу, найважливіші складові діяльності закладів вищої освіти (викладання та дослідження), залишаються поза увагою, що призводить до формування неефективної системи інформаційного

забезпечення, яка не здатна вирішувати основні проблеми закладу вищої освіти. Крім того, кооперація закладів вищої освіти ще більше ускладнює інформаційне забезпечення процесів управління, оскільки, в цьому разі йдеться, по-перше, про збільшення обсягів даних, по-друге, про ускладнення системи міжуніверситетських зав'язків. Головними причинами виникнення такого дисбалансу, на нашу думку, є такі чинники:

1) складність створення інтегрованого інформаційного забезпечення процесів управління кооперацією міжнародних закладів вищої освіти. Створення таких систем може бути дуже важким, трудомістким, та ресурсномістким;

2) відсутність як академічних, так і дослідницьких даних, зібраних за останні десятиліття закладами вищої освіти;

3) недостатня зрілість у відновленні даних та управлінні в академічній сфері, наприклад, відсутність стандартів, програмних засобів, технічних та інфраструктурних можливостей.

Однак в останнє десятиліття впровадження віртуальних освітніх середовищ для більшості закладів вищої освіти, відкрило нові можливості для формування величезної кількості академічних даних з метою їх ефективного аналізування.

З огляду на те, що заклади вищої освіти є переважно неприбутковими організаціями, що надають послуги та головною метою яких є служіння прогресу суспільства, сформулюємо основні цілі, які можуть переслідувати заклади вищої освіти при створенні інтегрованого інформаційного забезпечення процесів управління кооперацією (рис. 4.3).

Наявні системи інформаційного забезпечення ЗВО здебільшого спрямовані на покращення організаційних процесів, таких як управління персоналом або розподіл ресурсів, підвищення ефективності управління ЗВО. Ці системи також зосереджені на вимірюванні та моніторингу показників, визначених сторонніми оцінювачами (урядовими або зовнішніми агентствами якості), і внутрішніх індикаторах, які пов'язані зі стратегічними цілями ЗВО

[99]. Однак питання інтегрованих систем інформаційного забезпечення процесів управління кооперацією ЗВО, які передбачають роботу з освітніми та дослідницькими даними, все ще залишаються недостатньо розробленими.

Рис. 4.3. Цілі інтегрованого інформаційного забезпечення процесів управління кооперацією ЗВО

Джерело: запропоновано автором

Як приклад, можна навести такі напрями інформаційного забезпечення, що стосуються освітньої та наукової діяльності ЗВО:

- відстеження студентів: аналізуються данні, пов'язані з моделями поведінки студентів [100];

- опитування щодо задоволеності студентів: стратегічне планування університету змінюється на основі визначення показників задоволеності студентів [105];

- прогноз зарахування: звіти, які прогнозують майбутні вступи відповідно до інтересів студентів;

- управління студентами групи ризику: аналізування поведінки студентів, які ризикують кинути навчання. Система надає підтримку на інституційному рівні та визначає набір індикаторів для моніторингу освітньої діяльності студентів;

- управління дослідженнями: визначає набір показників, які забезпечують підтримку моніторингу дослідницької діяльності, наприклад, кількість наукових публікацій, згрупованих за авторами та відділами [113];

- управління навчанням: використовуються дані для надання звітів про процеси викладання та навчання.

Варто зазначити, що в контексті розуміння інформаційного забезпечення процесів управління використовують такі поняття, як навчальна та академічна аналітика. Академічна аналітика тлумачиться як застосування системи інформаційного забезпечення в освіті на інституційному, регіональному та міжнародному рівнях [116]. Аналітика дій – це нове покоління інструментів, рішень і способів поведінки, які надають більш потужні та ефективні можливості для вимірювати ефективності та її покращення. Академічна аналітика та аналітика дії розглядаються як системи розуміння інформаційного забезпечення процесів управління в університетах і зосереджені насамперед на інституційному рівні.

Аналітика навчання охоплює вимірювання, збирання, аналізування даних та формування звітів з даними щодо студентів у контексті покращення освітнього середовища. Аналітика навчання зосереджується на процесі навчання, включаючи відносини між студентами, навчальними ресурсами, змістом предметів, викладачами та університетом.

З огляду на зазначене вище, актуальності набуває створення такої системи інформаційного забезпечення процесів управління кооперацією міжнародних закладів вищої освіти, яка б використовувалась всіма учасниками кооперації та була інтегрована в університетські інформаційні системи. На нашу думку, таку систему варто назвати інтегрованою системою інформаційного забезпечення процесів управління кооперацією ЗВО (ІСІЗУК).

Отже, в нашому розумінні, ІСІЗУК – це набір процесів та інструментів, які збирають та аналізують внутрішні та зовнішні дані закладів вищої освіти, перетворюючи їх на змістовну та корисну інформацію, яка може бути використана для ефективнішого та своєчасного прийняття стратегічних рішень щодо діяльності, пов'язаної з процесом кооперації ЗВО.

Варто наголосити, що ІСІЗУК охоплює весь спектр діяльності в закладах вищої освіти, включаючи управління, навчання та дослідження. Основні завдання ІСІЗУК представлено на рис. 4.4.

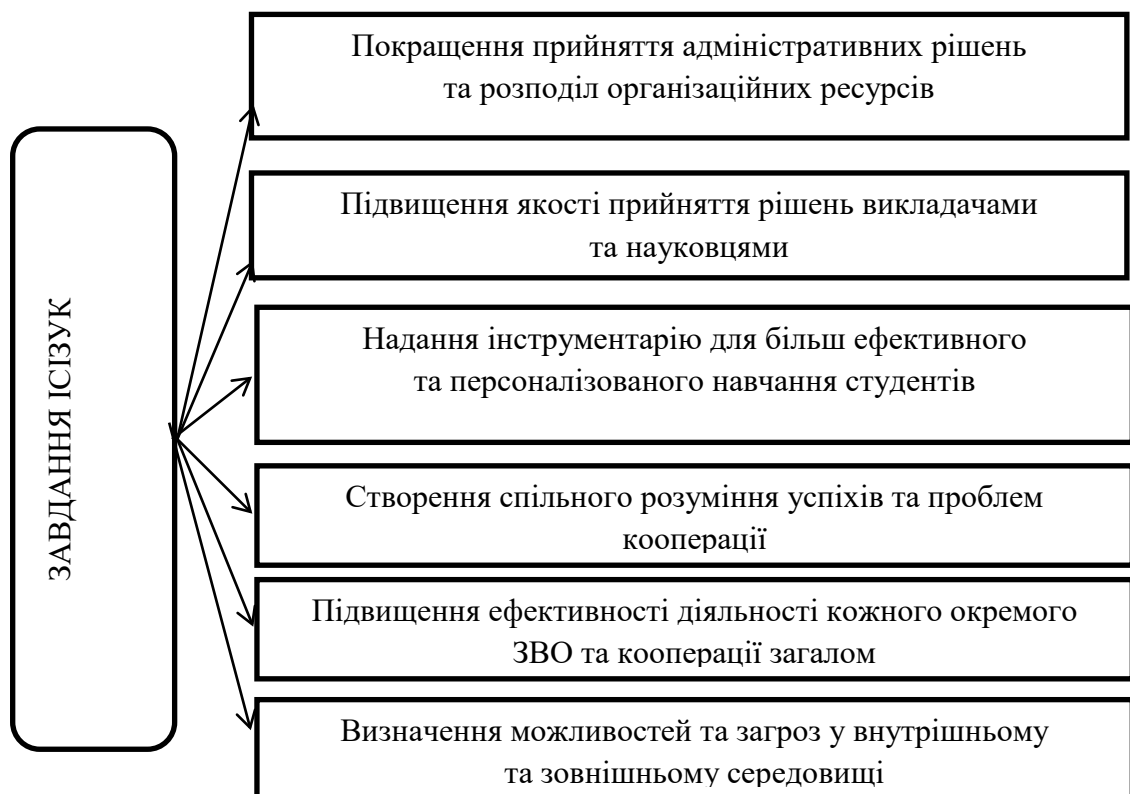

Рис. 4.4. Основні завдання ІСІЗУК

Джерело: запропоновано автором

Зважаючи на зміст основних завдань ІСІЗУК, пропонуємо таку структуру її складових елементів (компонентів) (рис. 4.5).

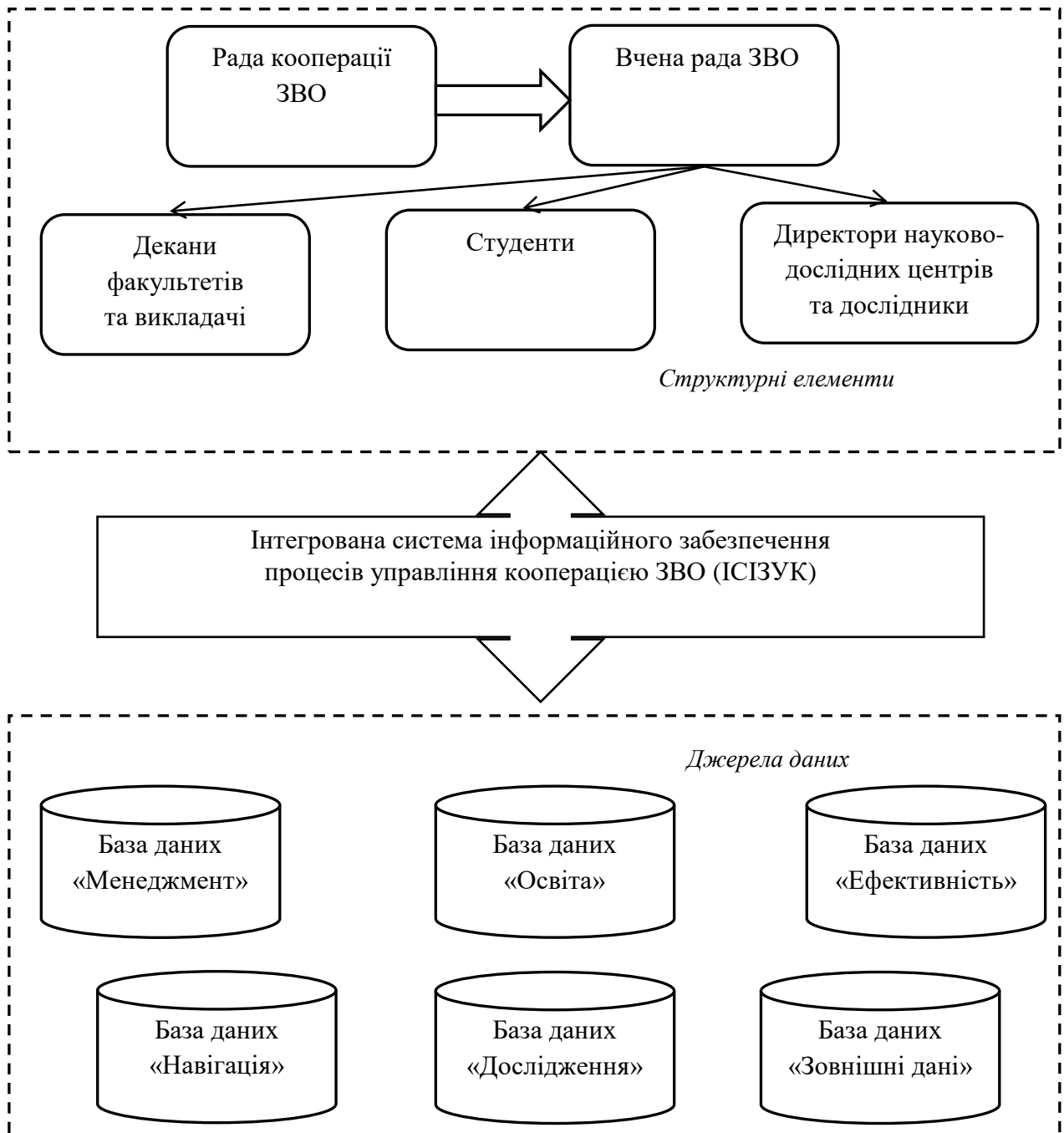

Рис. 4.5. Компоненти ІСІЗУК

Джерело: запропоновано автором

Дані, які зберігаються в інформаційній системі, необхідні для прийняття ефективних рішень керівниками, викладачами та дослідниками. Вихідні дані, які будуть використовуватися в ІСІЗУК, надходять з різних корпоративних

інформаційних систем, інформаційних систем деканатів, кафедр, баз даних студентів, цифрової бібліотеки та зовнішніх джерел даних, таких як Інтернет. Відповідно до потреб кожного університету, можуть знадобитися й інші додаткові аналітичні бази даних, які допоможуть у вирішенні конкретних проблем, а також сховище операційних даних, щоб зменшити тимчасовий розрив між аналізованими та реальними даними.

Розглянемо більш детально набір джерел даних, представлених на рис. 4.10, які будуть використовуватися для виконання управління кооперацією ЗВО. Варто зазначити, що вкрай важливо мати різноманітні джерела даних, які значно полегшать здійснення аналітики щодо важливих питань для ЗВО на глобальному рівні. Мінімальними даними, що є необхідними для системи інформаційного забезпечення процесів управління кооперацією міжнародних закладів вищої освіти, мають бути:

- 1) управлінські дані (включають інформацію про звітність, фінанси, людські ресурси, зарахування та випускників);
- 2) освітні дані (включають інформацію про студентів, викладачів, освітні програми, навчальні дисципліни);
- 3) дані про результати діяльності (включають інформацію про зарахування, оцінювання студентів, результативність ЗВО, відображену у міжнародних рейтингах);
- 4) навігаційні дані (включають інформацію про внесок і доступ студентів до комунікаційних форумів, споживання навчальних ресурсів і доступ до освітньо-наукового середовища);
- 5) дані досліджень (включають інформацію про дослідницькі проекти, гранти, співпрацю);
- 6) зовнішні дані (інші аналітичні бази даних, що витягують і перетворюють дані з різних джерел з подальшою інтеграцією в ІСІЗУК).

Далі розглянемо аналітичні методи, які включають OLAP (технологію оброблення даних, що полягає в підготовці сумарної (агрегованої) інформації на основі великих масивів даних, структурованих за багатовимірним

принципом), інтелектуальний аналіз даних (та їх варіанти, такі як аналізування думок, аналізування тексту або аналізування освітніх даних)), а також методи моделювання. Мета застосування цих методів – визначення зав'язків між різними даними. Інструментарій візуалізації являє собою звіти, сповіщення, інформаційні панелі, рекомендаційні системи та аналітику візуалізації в режимі реального часу. Найбільш популярними серед інструментів візуалізації є звіти та інформаційні панелі. Так, наприклад, інформаційна панель може відображати графічні та інтерактивні елементи для полегшення розуміння запитуваної інформації та надання такої інформації на різних рівнях деталізації.

Запропоновану нами систему інтегрованого інформаційного забезпечення процесів управління кооперацією ЗВО можна розглядати як концептуальну основу, яка включає поточні аналітичні інформаційні системи (аналітику дій, академічну аналітику та аналітику навчання), додає нові функціональні можливості, недоступні в таких системах, і використовує досвід, отриманий в галузі кооперації ЗВО, з метою підвищити ефективність від кооперації та оцінити корисність аналітичного інструментарію.

Серед нових функціональних можливостей, які надає ІСІЗУК, варто зазначити насамперед такі:

- наявність усіх даних, якими оперує ЗВО, сприяння створенню сервісів, що надають повну інформацію про будь-який аспект з різних позицій та рівнів;
- використання зовнішніх даних і можливість порівняння таких даних з будь-яким аспектом діяльності ЗВО (яку позицію має ЗВО відповідно до середовища: компетенції, ринок праці, потенційна співпраця, сильні сторони, напрями досліджень тощо).

Наявні системи інформаційного забезпечення зазвичай враховують освітні та дослідницькі дані, пов'язані з їх результатами (успішність студентів, кількість опублікованих статей на одного дослідника тощо), але не охоплюють аналітику процесів. Запропонована нами система інтегрованого інформаційного забезпечення процесів управління кооперацією ЗВО потенційно дозволить отримати більше знань і значущості завдяки аналітиці саме процесів освітньої

та дослідницької діяльності. Прикладом такого процесу може бути проведення аналізу соціальних взаємодій студентів, викладачів та науковців в соціальних мережах Інтернет. Цей аналіз міг би надати інформацію про популярність кожної особи та її вплив, аспекти, які можна використати для покращення викладання, створення мереж для дослідницьких проєктів і т. ін.

Далі в таблиці 4.1. представимо основні критерії, яким має відповідати система інтегрованого інформаційного забезпечення процесів управління кооперацією ЗВО.

Таблиця 4.1

Основні критерії, яким має відповідати система інтегрованого інформаційного забезпечення процесів управління кооперацією ЗВО

Назва критерію	Сутнісний зміст критерію
1	2
Фундаментальність	ІСІЗУК виводить інформаційне забезпечення ЗВО на новий рівень, дозволяючи створити системи підтримки прийняття рішень, корисні для викладачів, керівників студентів та дослідників. Оновлення дисциплін або академічних програм здійснюється відповідно до потреб ринку праці; студенти відчують більш персоналізований досвід навчання, де ресурси, діяльність та зворотний зв'язок залежатимуть від їх ефективності та очікувань; дослідники матимуть більше інформації про дослідження в галузях, які відносяться до їх наукових інтересів.
Інноваційність	ІСІЗУК передбачає зміну способу викладання та навчання. Збирання та інтеграція різноманітних даних у контексті діяльності університетів, управління дуже великими обсягами даних, неоднорідність, визначення методології для ефективнішого вирішення завдань, визначення показників та моделей оцінювання з метою адаптації до глобального зовнішнього середовища.
Глобалізація	Міжнародний масштаб. Дослідники та викладачі ЗВО – члени кооперації беруть участь у формуванні бази даних для проведення аналітики та подальшого інформаційного забезпечення.
Історичність	ІСІЗУК передбачає постійне накопичення інформації, що надає можливість проводити аналітику результатів і процесів у часі, формуючи в такий спосіб історію розвитку відносин кооперації між ЗВО.
Розширення можливостей	Нові обмеження: менше державних коштів, більше конкуренції та більш вимогливі студенти з більшими очікуваннями та вищими економічними обмеженнями. У таких нових реаліях ЗВО потрібно ефективно керувати та завойовувати конкурентоспроможність, щоб гарантувати свою стійкість. У цьому контексті ІСІЗУК надає можливість співробітникам університету краще зрозуміти потреби зацікавлених сторін, а також покращити свою основну діяльність (викладання та дослідження).

Продовження таблиці 4.1

1	2
Кооперація	ІСІЗУК передбачає формування груп науковців, які можуть зосередитися на визначенні основного каркасу інтегрованої системи управління для ЗВО, наприклад – на визначенні відповідних показників, які слід враховувати в ЗВО для моніторингу ефективності діяльності, або на технологіях управління даними, необхідних для роботи з великими масивами. Різні групи можуть виконувати різні дослідницькі заходи одночасно, і їхні результати можуть бути адаптовані іншими групами для спільного створення інтегрованої аналітичної системи кооперації ЗВО.
Індивідуальність	Культурні аспекти різних університетів і високий рівень автономії викладачів роблять кожен університет особливим сценарієм зі своїми акторами, процесами та політикою. Включення аналітики не може обмежити автономію викладачів і дослідників, але сприяє їх творчості та продуктивності. Інакше академічна сфера була б стандартизована. Ця неоднорідність, яку пропагують університети, означає, що більшість проблем, пов'язаних із програмою досліджень, мають різні рішення з різними діапазонами застосування та різними рівнями ефективності для кожного університету.
Ефективність	Проголошення необхідності створення ІСІЗУК для ЗВО має на меті спричинити зрушення у ставленнях та діяльності відповідних наукових, студентських, академічних та професійних спільнот. Академічні працівники мають знати про кількість даних, які генеруються під час викладання, і про кількість даних, які можна отримати з їх навчальних ресурсів. Відповідно, вони мають почати брати участь у визначенні ключових показників, які можуть допомогти в їх роботі, і ретельно документувати навчальні ресурси, які використовуються для полегшення вилучення даних. Успіх аналітики значною мірою залежить від кількості зібраних даних, тому кожен процес, реалізований у ІСІЗУК, має збирати та зберігати дані, пов'язані з процесом та залученими учасниками кооперації. Важливо, щоб дослідники освітніх даних і аналітики дій враховували досвід, отриманий в результаті кооперації, отримували ефект від знань, технологій та інструментів для створення простіших, потужніших, більш узагальнених і більш широких аналітичних систем. Студенти мають знати, що всі їх дані (особисті, реєстраційні, результативні, навігаційні тощо) можна використовувати для створення послуг, які покращують викладання, навчання та стабільність ЗВО.

Джерело: запропоновано автором.

І, нарешті, впровадження системи інтегрованого інформаційного забезпечення процесів управління кооперацією ЗВО зумовлює виникнення певних ризиків. Основні ризики виникають через неможливість зібрати відповідну інформацію з деяких навчальних ресурсів. Текстові навчальні ресурси (наприклад, файли PDF, книги ePub тощо) можна аналізувати з метою отримання інформації. Однак аналіз деяких видів ресурсів не може генерувати

відповідну інформацію, таку як відео- або аудіофайли. У цьому разі інформацію можна отримати завдяки аналізуванню показників використання таких ресурсів. Ця невідповідність між різними навчальними ресурсами може створювати певні складнощі для створення деяких аналітичних сервісів, пов'язаних із змістом курсів. Цей ризик можна нівелювати, якщо ЗВО стандартизують формати використання для кожного навчального ресурсу. Іншим потенційним ризиком може стати неусвідомлення керівництвом необхідності створення інтегрованого інформаційного забезпечення для викладачів, науковців та студентів. Існує ризик впровадження систем, які розглядають лише технічну перспективу, а не як проєкт управління, який використовує правильну методологію для вирішення цієї проблеми, що може призвести до провалу проєкту та отриманню неповних результатів, які не досягають очікуваних цілей і не підлягають узагальненню. Розроблення такої системи є дорогавартісною. Якщо вони розглядаються як системи, що є корисними для науковців при виконанні передбачених завдань, з використанням системи або без неї, може виникнути спокуса не інвестувати в такі інтегровані системи. Щоб уникнути такого ризику, варто створити моделі перевірки для оцінювання корисності системи інтегрованого інформаційного забезпечення процесів управління кооперацією ЗВО. Проблема конфіденційності залишається актуальною, проте не входить до сфери цього дослідження. Проте деякі заходи можна вжити, щоб уникнути збору та використання особистої інформації студентів, насамперед, через застосування анонімізації, що дозволить під час аналізування даних не ідентифікувати окремих студентів.

Отже, запропонована нами система інтегрованого інформаційного забезпечення процесів управління кооперацією ЗВО являє собою набір процесів та інструментів, які збирають та аналізують внутрішні та зовнішні дані закладів вищої освіти, перетворюючи їх на змістовну та корисну інформацію, яка може бути використана для ефективнішого та своєчасного прийняття стратегічних рішень щодо діяльності, пов'язаної з процесом кооперації ЗВО. Підхід, заснований на використанні інтегрованих джерел даних за окремими

структурними елементами та їх сукупності, надає можливість створити інтегровану базу даних для інформаційного забезпечення всіх членів кооперації необхідними аналітичними ресурсами, що, своєю чергою, сприятиме розвитку коопераційних відносин та підвищенню їх ефективності.

4.3. Аналізування переваг в управлінні кооперацією міжнародних закладів вищої освіти

Сучасні виклики, пов'язані зі зростанням глобалізації та невизначеності, яка зумовлена геополітичними змінами в світі та трансформацією підходів у системі вищої освіти, спричиненою пандемією COVID-19, повномасштабною війною рф, скорочення державного фінансування, а також низка інших чинників впливу призводять до ще більшого посилення потреби закладів вищої освіти адаптуватися до цього нестабільного та швидко мінливого середовища. З огляду на ці перетворення, одним із найважливіших стратегічних завдань, що постають перед ЗВО, є адаптація поточних моделей навчання, викладання, досліджень та трансферу технологій з метою створення більшої гнучкості, а також забезпечення збереження стійких конкурентних переваг у цьому секторі.

Управління кооперацією міжнародних закладів вищої освіти є одним із стратегічних варіантів, доступних для країн, які мають на меті підвищення результативності та ефективності системи вищої освіти [346, 347]. Іншим стратегічним варіантом є сприяння конкуренції між ЗВО, особливо з огляду на те, що обмеження фінансування та впровадження ринкових механізмів підвищать ефективність вищої освіти [339]. Отже, аналізування переваг в управлінні кооперацією міжнародних закладів вищої освіти, на нашу думку, необхідно проводити у співставленні двох ключових дефініцій – конкуренції та кооперації – при цьому брати до уваги як національний, так і міжнародний рівні.

На рисунку 4.6 представлено матрицю сценаріїв кооперації та конкуренції для закладів вищої освіти, що поєднує ці виміри, а також окреслює чотири типи

політики управління, які доступні для ЗВО в напрямі підвищення їх ефективності й конкурентоспроможності в глобалізованій економіці.

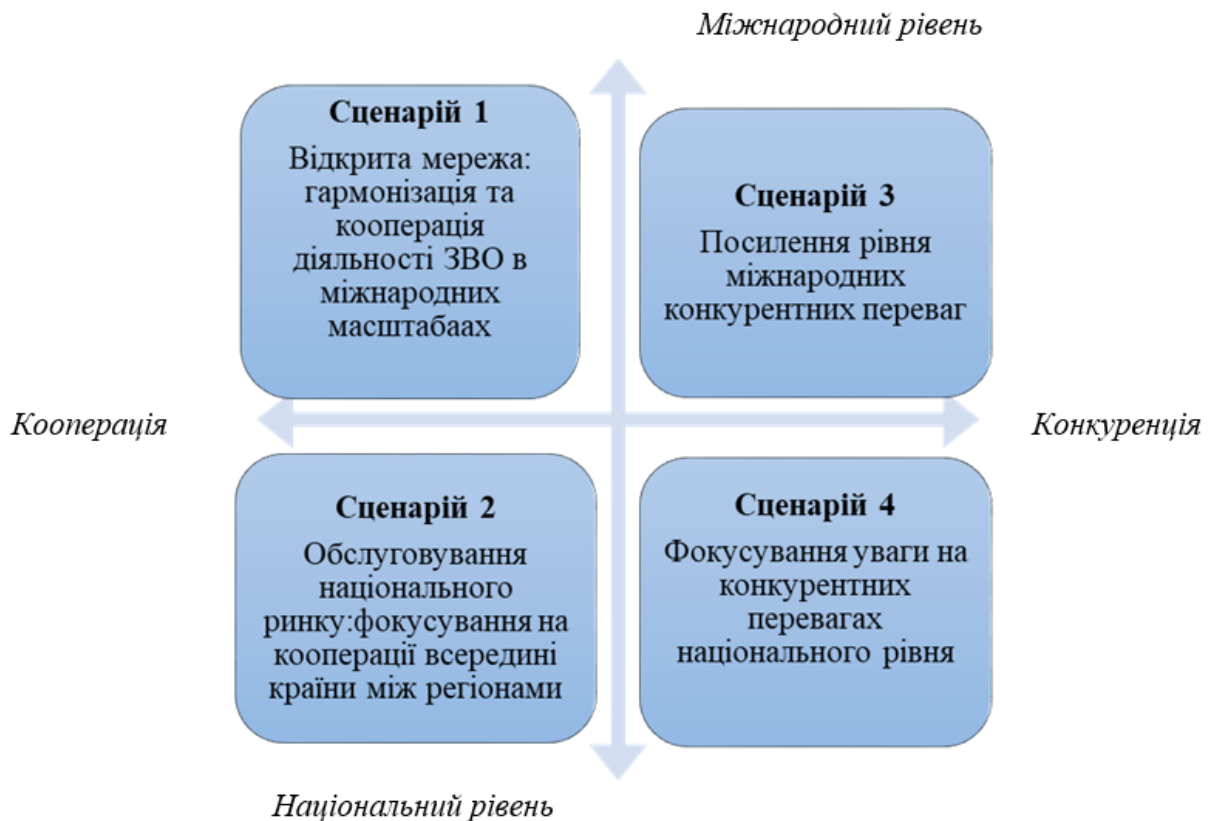

Рис. 4.6. Матриця сценаріїв кооперації та конкуренції для закладів вищої освіти

Джерело: запропоновано автором.

Варто зазначити, що в сучасних реаліях кооперація та налагодження зав'язків (сценарій 1) для національних ЗВО вбачається найбільш прийнятним, оскільки виграти конкурентну боротьбу на національному, а тим більше на міжнародному рівнях (сценарії 3, 4) стає дедалі складніше. Щодо фокусування на кооперації всередині країни між регіонами (сценарій 2), така перспектива може влаштувати лише для тих ЗВО, які у своєму стратегічному розвитку не планують виходити на міжнародні освітні ринки. У цьому контексті, цікавим є досвід застосування сценарію 1 країнами Європейського Союзу. За даними європейського спільного дослідницького центру (JRC), яким було проведено опитування закладів вищої освіти, що входять до будь-яких кооперацій, можна

виокремити такі особливості, які характеризують процес кооперації ЗВО в Європейському Союзі [281]:

1) міжнародна кооперація (транснаціональне співробітництво) між ЗВО – започаткована відносно нещодавно, переважна більшість таких партнерств створені після 2012 року;

2) усі країни-члени ЄС беруть участь у міжнародній кооперації;

3) великі країни (наприклад, Франція, Німеччина) беруть участь у більшій кількості кооперацій в абсолютному вимірі, проте якщо кількість кооперацій нормалізувати з урахуванням кількості ЗВО або студентів у кожній країні, невеликі країни лідирують;

4) кількість партнерів у кожній кооперації ЗВО має великий рівень варіативності (від 2 до 30 і більше), але більшість мереж налічує до 9 учасників, приблизно третина – від 4 до 6 учасників;

5) кооперація включає різноманітні типи установ (комплексні університети, технічні університети, державні науково-дослідні організації, приватні підприємства);

6) більшість кооперацій не охоплює діяльність всього ЗВО, майже половина кооперацій відбувається на рівні кафедр або факультетів;

7) більшість кооперацій мають кілька цілей: підтримка співпраці в наданні освіти, спільних досліджень та інноваційної діяльності (трансферу технологій).

Сьогодні підвищення ефективності та глобальної конкурентоспроможності національних ЗВО є пріоритетом для України, тому аналізування переваг та відповідних витрат, пов'язаних з реалізацією сценарію «відкритих мереж» (сценарій 1) до політики вищої освіти стає нагальною потребою.

Для кращого розуміння, якою мірою та якою ціною підхід «відкритих мереж» до політики вищої освіти досягає своїх цілей, у цьому дисертаційному дослідженні запропоновано методологічний інструментарій аналізування переваг в управлінні кооперацією міжнародних закладів вищої освіти. Такий

інструментарій представлено як послідовність відповідних етапів, наведених нижче.

Етап 1. Аналіз зовнішнього середовища. Використовуючи змішану методологію опублікованих джерел та прями дискусії з науковцями та адміністрацією ЗВО, було проведено PEST аналіз як маркетинговий інструмент, призначений для виявлення політичних (Political), економічних (Economic), соціальних (Social) і технологічних (Technological) аспектів зовнішнього середовища, що впливають на діяльність організації (в нашому випадку – діяльність ЗВО). Для вивчення зовнішнього макросередовища ЗВО, увагу було акцентовано на ключових чинниках структурних змін. Відповідно, цей аналіз визначив можливі загрози в навколишньому середовищі, а також можливості для потенційного зростання [280]. У таблиці 4.2 наведено результати PEST аналізу зовнішнього середовища для національних закладів вищої освіти.

Етап 2. Аналіз економічних та неекономічних переваг від кооперації у сфері вищої освіти (таблиця 4.3). Прямі економічні вигоди від співпраці можуть включати підвищення ефективності закладів вищої освіти у підготовці кваліфікованих фахівців та продукуванні інноваційних наукових досліджень. Якщо міжнародна кооперація у сфері вищої освіти спонукає студентів та науковців переїжджати з метою навчання та роботи до закладів освіти країн, які кооперуються, то плата за навчання та плата та податкові надходження від мобільних науковців є прямими економічними вигодами від співпраці [295]. Заклади вищої освіти, які кооперуються на міжнародному рівні, можуть отримувати збільшення комерційних доходів не лише від студентів, які сплачують за навчання, але й від збільшення кількості та якості патентів [314]. Особи, які беруть участь у міжнародному співробітництві (наприклад, студенти за обміном або запрошені дослідники), можуть отримати економічні вигоди у вигляді більш високої ймовірності працевлаштування [241].

Економічне зростання можна концептуалізувати як непряму економічну вигоду від кооперації міжнародних закладів вищої освіти, що може бути результатом збагачення та розширення людського капіталу як наслідок

здобуття високоякісної вищої освіти та мобільності висококваліфікованих трудових ресурсів [218].

Таблиця 4.2

PEST аналіз зовнішнього середовища для національних закладів вищої освіти

	Зовнішні фактори	Можливості (О)	Загрози (Т)
Р (Політичні)	Зменшення фінансування	Стимули до пошуку нових ринків для альтернативних джерел доходу для ЗВО	Вплив на стійкість ресурсів і можливостей ЗВО
	Війна з Російською Федерацією	Посилення лояльності та допомоги країн-партнерів	Загроза знищення інфраструктури
	Урядові ініціативи	Нові сфери для розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності у ЗВО	Посилення конкуренції між ЗВО
Е (Економічні)	Зміни внаслідок пандемії COVID-19	Зростання потреби в перепідготовці через слабкий ринок праці	Рівень платоспроможності населення (скорочення витрат на освіту)
S (Соціальні)	Концептуалізація вищої освіти в напрямі сталого розвитку суспільства	Підвищення інтересу до STEM-дисциплін	Відповідність рівня розвитку НТП потребам нової концептуалізації
Т (Технологічні)	Перехід до цифрової економіки	Розвиток нового сегменту ринку (on-line освіти)	Невідповідність інфраструктури та ресурсної бази потребам цифрового переходу

Джерело: складено на основі [47, 156, 161, 338].

Таблиця 4.3

Переваги (вигоди) в управлінні кооперацією міжнародних закладів вищої освіти на трьох економічних рівнях

		РІВНІ АНАЛІЗУ		
		МАКРОРІВЕНЬ (для держави)	МЕЗОРІВЕНЬ (для ЗВО)	МІКРОРІВЕНЬ (для громадян)
ТИПИ ПЕРЕВАГ	ЕКОНОМІЧНІ	<p>Підвищення ефективності та результативності системи вищої освіти</p> <p>Сприяння економічному розвитку суспільства</p> <p>Зменшення дефіциту робочої сили у стратегічних секторах</p> <p>Підвищення якості людського капіталу</p> <p>Підвищення рівня технологічних інновацій</p> <p>Економічне зростання</p> <p>Приріст інтелектуального потенціалу</p>	<p>Збільшення доходу: зростання кількості патентів високої якості, оплата від іноземних студентів і вчених, фінансування грантів на дослідження, доступ до обміну фінансовими ресурсами</p> <p>Підвищення ефективності використання часу та ресурсів</p> <p>Підвищення конкурентоспроможності на міжнародному/національному ринку освіти</p>	<p>Міжнародні стипендії та гранти</p> <p>Позитивні зміни на ринку праці (вищий рівень зайнятості, нижчий рівень безробіття, вищі зарплати)</p>
	НЕЕКОНОМІЧНІ	<p>Удосконалення та урізноманітнення знань за кордоном</p> <p>Підвищення репутації системи вищої освіти</p> <p>Покращення стандартів вищої освіти</p> <p>Сприяння впливу держави на міжнародній арені</p> <p>Покращення іміджу держави</p> <p>Покращення дипломатичних відносин, зовнішньої політики, національної безпеки, миру та демократії</p> <p>Збільшення мовної різноманітності</p> <p>Розширення доступу до освіти</p>	<p>Забезпечення додаткового використання освітнього контенту</p> <p>Розробка та/або інтернаціоналізація навчальних планів</p> <p>Розширення різноманітності програм/розширення освітніх пропозицій</p> <p>Забезпечення студентів, викладачів та співробітників можливостями мобільності</p> <p>Збагачення бібліотечних фондів та платформ електронного навчання</p> <p>Урізноманітнення діяльності викладачів, співробітників та студентів</p> <p>Підвищення результативності та якості досліджень</p> <p>Набір іноземних студентів</p> <p>Поліпшення позиції в глобальних рейтингах</p> <p>Знання про діяльність в іноземних юрисдикціях</p> <p>Зміцнення партнерських відносин, співробітництва та альянсів у наукових дослідженнях</p> <p>Підвищення іміджу та репутації</p>	<p>Доступ до широкого спектру онлайн- та офлайн академічних ресурсів</p> <p>Можливість для викладачів покращити свої навички викладання та дослідження</p> <p>Ознайомлення з обладнанням, науково-педагогічними працівниками світового класу</p> <p>Підвищення продуктивності досліджень</p> <p>Розвиток міжнародного співробітництва та навичок співпраці</p> <p>Поліпшення міжкультурного досвіду, усвідомлення та розуміння</p> <p>Удосконалення знання іноземної мови</p>

Джерело: запропоновано автором.

Кооперація міжнародних закладів вищої освіти також може позитивно впливати на економічне зростання, насамперед, завдяки технологічним інноваціям, які сприяють більшій кількості та кращим фундаментальним та прикладним дослідженням [313].

Етап 3. Аналізування економічних та неекономічних витрат від кооперації у сфері вищої освіти.

Прямі економічні витрати кооперації міжнародних закладів вищої освіти включають державні та інституційні субсидії, які надаються установам та окремим особам для заохочення їх до участі в спільних проєктах [302]. Приватні витрати на участь у співпраці (наприклад, програми навчання за кордоном, міжнародні дослідницькі візити) також становлять прямі економічні витрати. Податкові надходження, упущені внаслідок відтоку інтелектуального капіталу, є також прямими економічними витратами транснаціонального співробітництва у сфері вищої освіти [295]. Витрати в управлінні кооперацією міжнародних закладів вищої освіти на трьох економічних рівнях представлено в таблиці 4.4.

Крім того, вважаємо за доцільне приділити окрему увагу обґрунтуванню неекономічних переваг (вигід) та витрат від кооперації міжнародних закладів вищої освіти, які охоплюють академічні, соціально-культурні та політичні сфери. Академічні переваги від кооперації міжнародних закладів вищої освіти передбачають діяльність, пов'язану з трьома загальними місіями ЗВО: навчання (освіта), дослідження та трансфер технологій. Кооперація міжнародних закладів вищої освіти може підвищити загальну якість викладання, якість досліджень та якість навчання, або змінити національний попит на освіту [206]. При цьому важливо, що такі позитивні зміни можуть позначитись на покращенні якості викладання, навчання та науково-дослідницької діяльності не лише у вищих закладах вищої освіти, які беруть участь у кооперації, але й у закладах вищої освіти, які не беруть участь у процесі передачі знань [251, 252].

Таблиця 4.4

Витрати в управлінні кооперацією міжнародних закладів вищої освіти на трьох економічних рівнях

		РІВНІ АНАЛІЗУ		
		МАКРОРІВЕНЬ (для держави)	МЕЗОРІВЕНЬ (для ЗВО)	МІКРОРІВЕНЬ (для громадян)
ТИПИ ВИТРАТ	ЕКОНОМІЧНІ	<p>Субсидії вітчизняним та іноземним студентам, викладачам, співробітникам та гранти на спільні освітні програми</p> <p>Прямі та альтернативні витрати конкуренції</p> <p>Відтік інтелектуального капіталу</p> <p>Витрати на реєстрацію, ліцензування та визнання іноземних дипломів</p>	<p>Операційні та адміністративні витрати на підтримку партнерства</p> <p>Витрати на надання послуг вітчизняним та іноземним студентам, викладачам та співробітникам; додаткові витрати на послуги (понад те, що було б витрачено за сценарію без співпраці) для місцевих, студентів, викладачів та персоналу</p> <p>Витрати на навчання персоналу для менеджменту міжнародних програм співпраці</p>	<p>Навчання та оплата</p> <p>Витрати на проживання</p> <p>Втрачений заробіток</p>
	НЕЕКОНОМІЧНІ	<p>Витіснення місцевих студентів і викладачів</p> <p>Втрата культурної/національної ідентичності</p> <p>Втрата мовного плюралізму</p> <p>Втрата/відведення традиційної місії вищої освіти (комерціалізація вищої освіти)</p>	<p>Втрата автономії через дисбаланс сил партнерства (наприклад, встановлення програм досліджень)</p> <p>Час і зусилля, витрачені на забезпечення підтримки партнерства від зацікавлених сторін</p> <p>Час і зусилля, витрачені на узгодження відмінностей між інституційними культурними, нормативними та практичними аспектами</p>	<p>Гірші результати в навчанні через навчання іноземною мовою</p> <p>Визнання та перерахування кредитів, зароблених за кордоном</p> <p>Емоційні витрати/стрес</p>

Джерело: запропоновано автором.

Водночас кооперація у сфері вищої освіти може відбуватися як шляхом внутрішнього національного партнерства, так і через академічну колонізацію внаслідок експлуататорського партнерства та нав'язування певних норм і стандартів [287, 300]. Варто наголосити, що ефекти від академічної кооперації є не завжди однозначними – з одного боку, міжуніверситетська кооперація може покращити міжкультурний досвід, обізнаність та розуміння студентів, викладачів та співробітників, з іншого, – зміцнити їх стереотипи та упередження [350]. Крім того, участь кооперації може призвести до значних психологічних витрат, пов'язаних із забезпеченням підтримки партнерських відносин із зацікавленими сторонами, а також із узгодженням відмінностей між культурами, політикою та практикою [339]. Варто також підкреслити, що неекономічні вигоди та витрати можуть накопичуватися впродовж усього періоду співпраці, зокрема, в контексті обслуговування місцевих громад, зовнішньої політики, безпеки, а також отримання технічної допомоги.

Отже, за результатами аналізування переваг в управлінні кооперацією міжнародних закладів вищої освіти, вважаємо за необхідне виокремити шість напрямів отримання потенційного ефекту консолідації та диверсифікації ресурсів при управлінні кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності:

1) сталий розвиток якості вищої освіти на засадах дотримання людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства закону та поваги до прав людини, у тому числі прав осіб, що належать до меншин;

2) розвиток людського потенціалу, забезпечення гендерної рівності, інклюзивності та справедливості надання послуг вищої освіти в умовах кооперації;

3) кооперація досліджень та інновацій у міжнародних закладів вищої освіти, особливо пов'язаних із переходом суспільства до «зеленої» та цифрової економіки;

4) формування транснаціональних ексклюзивних компетентностей майбутніх фахівців завдяки отриманню наскрізних навичок, що сприяють підприємництву, інноваціям та творчості;

5) міжнародна освітня та науково-дослідна мобільність студентів і викладачів;

б) залучення всіх рівнів стейкхолдерів до підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності.

З огляду на те, що кожна отримана перевага від кооперації міжнародних закладів вищої освіти неминуче призводить до виникнення певних витрат, нами розроблено матрицю SWOT-аналізу щодо напрямів отримання переваг в управлінні кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності. Варто зауважити, що до можливостей (Opportunities) було віднесено переваги (вигоди) на макро- та мезоекономічних рівнях; сильні сторони (Strengths) представлені перевагами (вигодами) на мікрорівні; до загроз (Threats) – віднесено витрати на макро- та мезоекономічних рівнях; до слабких сторін (Weaknesses) – витрати на мікрорівні.

Отже, нижче пропонуємо деталізацію матриці SWOT-аналізу щодо напрямів отримання переваг в управлінні кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності.

O1: збільшення кількості науково-педагогічного персоналу;

O2: збільшення кількості відкритих міжнародних start-up-проектів випускників;

O3: збільшення обсягу міжнародної освітньої та науково-дослідної мобільності студентів та викладачів;

S1: збільшення кількості міжнародних науково-дослідних проектів;

S2: збільшення кількості публікацій науково-педагогічного персоналу в журналах наукометричних баз даних Scopus та Web of Science

S3: підвищення рейтингових позицій в міжнародному рейтингу університетів «QS World University Rankings»;

T1: витрати на оплату праці науково-педагогічного персоналу;

T2: витрати на відкриття міжнародних start-up-проектів випускників;

T3: витрати на організацію міжнародної освітньої та науково-дослідної мобільності студентів та викладачів;

W1: витрати на оплату публікацій науково-педагогічного персоналу в журналах наукометричних баз даних Scopus та Web of Science;

W2: витрати на підготовку та реалізацію міжнародних науково-дослідних проєктів;

W3: витрати на кооперацію зі стейкхолдерами.

Таблиця 4.5

**Матриця SWOT-аналізу для напрямів отримання переваг в управлінні
кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної
конкурентоспроможності**

S Strengths				W Weaknesses			
	Вплив	Імовірність	Загальна оцінка		Вплив	Імовірність	Загальна оцінка
S1: збільшення кількості міжнародних науково-дослідних проєктів	0,2	3	0,6*	W1: витрати на оплату публікацій науково-педагогічного персоналу в журналах наукометричних баз даних Scopus та Web of Science	0,2	2	0,4
S2: збільшення кількості публікацій науково-педагогічного персоналу у журналах наукометричних баз даних Scopus та Web of Science	0,1	2	0,2	W2: витрати на підготовку та реалізацію міжнародних науково-дослідних проєктів	0,1	3	0,3
S3: підвищення рейтингових позицій в міжнародному рейтингу університетів «QS World University Rankings»	0,1	2	0,2	W3: витрати на кооперацію зі стейкхолдерами	0,1	3	0,3
O Opportunities				T Threats			
Вплив	Імовірність	Загальна оцінка		Вплив	Імовірність	Загальна оцінка	
O1: збільшення кількості науково-педагогічного персоналу	0,2	3	0,6*	T1: витрати на оплату праці науково-педагогічного персоналу	0,2	2	0,4*
O2: збільшення кількості відкритих міжнародних start-up-проєктів випускників	0,1	2	0,2	T2: витрати на відкриття міжнародних start-up-проєктів випускників	0,1	3	0,3
O3: збільшення обсягу міжнародної освітньої та науково-дослідної мобільності студентів та викладачів	0,1	2	0,2*	T3: витрати на організацію міжнародної освітньої та науково-дослідної мобільності студентів та викладачів	0,1	3	0,3

Джерело: запропоновано автором.

Результати SWOT-аналізу, представленого в таблиці 4.4, є зваженим аналізом, який визначає критичні сфери уваги для кожного напрямку отримання переваг в управлінні кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності.

Наступним етапом процесу аналізування переваг в управлінні кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності є розрахунок інтегрального показника та оцінювання рівня прояву виокремлених нами переваг на підставі співставлення отриманих вигід та здійснених витрат. Проте варто зазначити, специфіка обраних для оцінювання показників, а також необхідність урахування саме відсотку збільшення цих показників виключно за рахунок кооперації, ускладнює можливість здійснення точної оцінки рівня прояву виокремлених нами переваг в управлінні кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності. З огляду на це, нами було застосовано методіку оцінювання рівня прояву переваг в управлінні кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності на підставі обчислення інтегрального показника методом багатовимірної класифікації на основі багатовимірних середніх.

Отже, за неможливості розрахунку середньої величини абсолютних значень різних оціночних параметрів рівня прояву переваг в управлінні кооперацією закладів вищої освіти, які виражені в різних вимірюваних одиницях, інтегральний показник рівня прояву переваг в управлінні кооперацією закладів вищої освіти обчислюється з відносних величин на підставі багатовимірної середньої [346]:

$$\Pi_i = \frac{(\sum_{j=1}^n \Pi_{ij} + \sum_{j=1}^n \Pi'_{ij})}{n} \quad (4.1)$$

де Π_i – інтегральний показник прояву переваг в управлінні кооперацією закладів вищої освіти, набутий в результаті кооперації з i -м закладом вищої освіти;

Π_{ij} , Π'_{ij} – величини одиничних показників прояву переваг в управлінні кооперацією закладів вищої освіти за j -м параметром, збільшення значення

яких означає підвищення або зниження рівня прояву переваг в управлінні кооперацією закладів вищої освіти відповідно:

$$\Pi_{ij} = \left(\frac{n_{ij}}{n_i^{cp}} \right) \div \Pi'_{ij} = \left(\frac{n_j^{cp}}{n_{ij}} \right) \quad (4.2)$$

де Π_{ij} – індивідуальне значення j -го параметру прояву певного виду переваги в управлінні кооперацією закладів вищої освіти в результаті кооперації з i -м закладом вищої освіти;

Π_j^{cp} – середнє значення j -го параметра загалом з урахуванням внеску всіх партнерів по кооперації;

i – номер ЗВО-партнера, включеного в досліджувану сукупність;

j – номер параметру;

n – кількість оціночних параметрів.

У такий спосіб на основі розрахунку показника оцінюється рівень прояву переваг в управлінні кооперацією закладів вищої освіти за рахунок кооперації:

– якщо Π_i більше за 1,0, то спостерігається зростання рівня глобальної конкурентоспроможності закладу вищої освіти за рахунок кооперації;

– якщо Π_i дорівнює 1,0, то рівень глобальної конкурентоспроможності закладу вищої освіти не змінився в ході кооперації;

– якщо Π_i менше 1,0, можемо констатувати зниження рівня глобальної конкурентоспроможності закладу вищої освіти.

Заключним етапом аналізування переваг в управлінні кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності є класифікація закладів вищої освіти за рівнем прояву переваг в управлінні кооперацією з використанням кластерного аналізу.

Вихідні дані для здійснення кластерного аналізу закладів вищої освіти представлено у Додатку К.

Результати проведеного кластерного аналізу за частковими показниками, представлено на рис. 4.7. та в таблиці 4.6.

Кластерний аналіз було проведено за допомогою методу k -середніх. Перевагою цього методу є те, що такий аналіз дозволяє проводити

розмежування об'єктів не за одним окремим параметром, а за набором показників, в ході чого виконується певне завдання: на основі даних, які входять до складу множини X , розбити множину об'єктів G на m кластерів (підмножин) Q_1, Q_2, \dots, Q_m так, щоб кожний об'єкт G_j мав приналежність тільки одній підмножині, а об'єкти, які відносяться до одного кластера, були схожими, в той час, як об'єкти, які віднесені до різних кластерів, мають бути різнорідними. Отже, за методом k -середніх 33 заклади вищої освіти були розподілені на певні групи – кластери за такими показниками: збільшення кількості науково-педагогічного персоналу; збільшення кількості відкритих міжнародних start-up-проектів випускників; збільшення обсягу міжнародної освітньої та науково-дослідної мобільності студентів та викладачів; збільшення кількості міжнародних науково-дослідних проектів; збільшення кількості публікацій науково-педагогічного персоналу в журналах наукометричних баз даних Scopus та Web of Science; підвищення рейтингових позицій в міжнародному рейтингу університетів «QS World University Rankings»; витрати на оплату праці науково-педагогічного персоналу; витрати на відкриття міжнародних start-up-проектів випускників; витрати на організацію міжнародної освітньої та науково-дослідної мобільності студентів та викладачів; витрати на оплату публікацій науково-педагогічного персоналу в журналах наукометричних баз даних Scopus та Web of Science; витрати на підготовку та реалізацію міжнародних науково-дослідних проектів; витрати на кооперацію зі стейкхолдерами (формула 3.5):

$$\min \left[\sum_{i=1}^k \sum_{j \in S_i} \|x^{(j)} - \mu_i\|^2 \right], \quad (4.3)$$

де $x^{(j)} \in R^n$; $\mu_i \in R^n$;

μ_i – центроїд для кластера S_i .

Центри кластерів було обрано за принципом максимізації відстаней між кластерами. Спостереження було віднесено до того кластера, в якому середнє значення (центроїд) було найближчим. Центроїд кожного m -го кластера було розраховано за формулою:

$$\mu_i = \frac{1}{S_i} \sum_{x^{(j)} \in S_i} x^i \quad (4.5)$$

Отже, алгоритм k -середніх полягає в перерахунку на кожному етапі центроїда для кластера, який було отримано на попередньому етапі. Алгоритм закінчується, коли значення μ_i не змінюються: $\mu_i^{\text{step } t} = \mu_i^{\text{step } t+1}$.

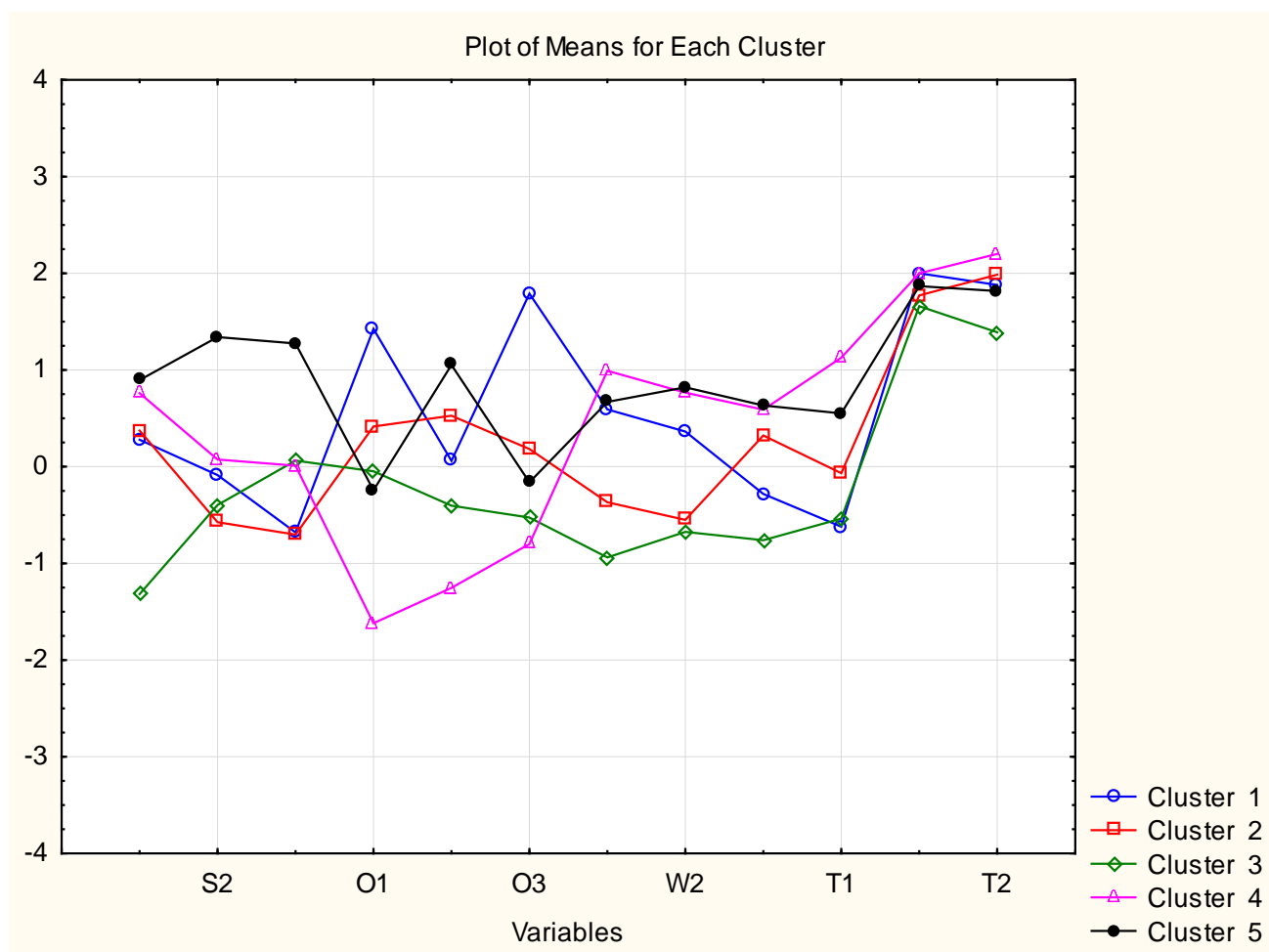

Рис. 4.7. Результати кластерного аналізу розподілу закладів вищої освіти за рівнем прояву переваг в управлінні кооперацією

Джерело: побудовано автором: листинг програми STATISTICA

Проведення дисперсійного аналізу (Analysis of Variance) (табл. 4.5) дозволяє перевірити надійність отриманих результатів кластерного аналізу та можливість їх застосування для класифікації закладів вищої освіти за рівнем прояву переваг в управлінні кооперацією.

За даними табл. 4.5, варто відзначити, що значення міжгрупової дисперсії перевищують значення дисперсій всередині кластерів за показниками S1, O1, O2, O3, W1 та T3. За цими показниками розрахункові значення F-критерію перевищують його табличні значення при відповідному рівні значущості та відповідних ступенях свободи. Значення рівня довіри (p - level) дозволяє дійти висновку про те, що знайдений у кластерах зв'язок між факторами визначається випадковою особливістю даної вибірки з вірогідністю 1%.

Таблиця 4.6

Аналіз надійності отриманих результатів кластеризації

Variable	Analysis of Variance					
	Between SS	df	Within SS	df	F	signif. p
S1	26,4325	4,0000	5,5675	28,0000	33,2335	0,0000
S2	14,7316	4,0000	17,2684	28,0000	5,9717	0,0013
S3	15,5458	4,0000	16,4542	28,0000	6,6135	0,0007
O1	24,8549	4,0000	7,1452	28,0000	24,3499	0,0000
O2	18,0908	4,0000	13,9092	28,0000	9,1045	0,0001
O3	22,3550	4,0000	9,6450	28,0000	16,2244	0,0000
W1	19,1227	4,0000	12,8773	28,0000	10,3949	0,0000
W2	14,2975	4,0000	17,7025	28,0000	5,6536	0,0018
W3	11,0510	4,0000	20,9490	28,0000	3,6926	0,0155
T1	13,0276	4,0000	18,9724	28,0000	4,8066	0,0044
T2	0,6090	4,0000	3,5716	28,0000	1,1936	0,3354
T3	2,7534	4,0000	2,6539	28,0000	7,2623	0,0004

Джерело: розраховано автором

Проаналізуємо більш детально результати кластеризації закладів вищої освіти за рівнем прояву переваг в управлінні кооперацією. Перший кластер представлено 5 закладами вищої освіти (рис. 4.8). Цей кластер характеризується максимальним домінуванням переваг (SO>WT). Це університети з найбільшим проявом переваг в управлінні кооперацією закладів вищої освіти (Π_1).

	Members of Cluster Number and Distances from Respec Cluster contains 5 cases	
	Distance	
Технологічний університет Цілу, Китайська Народна Республіка	0,740129	
Пекінський університет технологій і бізнесу	0,776887	
Університет Вітовта Магнуса, Литовська республіка	1,030902	
Саутгемптонський університет, Велика Британія	0,644068	
Плімутський університет Маджон, Велика Британія	0,575067	

Рис. 4.8. Заклади вищої освіти за рівнем прояву переваг в управлінні кооперацією – члени кластера 1

Джерело: побудовано автором за даними лістинг-програми STATISTICA

До другого кластера потрапили 7 закладів вищої освіти (рис. 4.9), де також спостерігається домінуванням переваг ($SO > WT$), проте таке домінування є частковим (показники $O1$ та $O3$ демонструють найбільш виражений ступінь домінування).

	Members of Cluster Number and Distances from Respe Cluster contains 7 cases	
	Distance	
Балтійська міжнародна академія, Латвійська Республіка	0,698410	
Кельцький технологічний Університет «Політехніка Свентокшиська», Польща	0,493964	
Держаний університет "Люблінська політехніка", Польща	0,394839	
Краківська гірничо-металургійна академія, Польща	0,538644	
Вища Школа Бізнесу, м. Домброва Гурніча, Польща	0,411562	
Університет Шеффілд Халлам, Велика Британія	0,424729	
Школа сучасного бізнесу у м. Белград, Сербія	0,628973	

Рис. 4.9. Заклади вищої освіти за рівнем прояву переваг в управлінні кооперацією – члени кластера 2

Джерело: побудовано автором за даними лістинг-програми STATISTICA

Третій кластер охоплює 10 закладів вищої освіти (рис. 4.10) та характеризується найбільшою збалансованістю переваг та витрат ($SO \approx WT$), проте така збалансованість є умовною.

		Members of Cluster Number and Distances from Respec Cluster contains 10 cases
		Distance
Технічний університет Молдови		0,591529
Державний педагогічний Університет ім. Іона Крянге, Молдова		0,519202
Технологічний університет Таджикистану		0,669448
Таджицький державний університет комерції		0,613768
Університет Насі Ваурам Велі, Туреччина		0,483572
Ушакський університет, Туреччина		0,648914
Міжнародний Університет туризму «Шовковий шлях», Узбекистан		0,560160
Ташкентський інститут текстильної та легкої промисловості, Узбекистан		0,447858
Технологічний університет, Чехія		0,320959
Технічний університет м. Ліберець, Чехія		0,675297

Рис. 4.10. Заклади вищої освіти за рівнем прояву переваг в управлінні кооперацією – члени кластера 3

Джерело: побудовано автором за даними лістинг-програми STATISTICA

Четвертий кластер представляють 6 закладів вищої освіти (рис. 4.11). Переважання ($WT > SO$) відбувається за рахунок одиничних показників W_2 , T_1 .

		Members of Cluster Number and Distances from Respec Cluster contains 6 cases
		Distance
Київський національний університет технологій та дизайну		0,851806
Державний університет Акакія Церетелі, м. Кутаїсі		0,618465
Дортмундський університет прикладних наук та мистецтв, Німеччина		0,836437
Інститут шкіряної індустрії, Польща		0,557528
Вища школа інформатики та мистецтва, Польща		0,556964
Академія мистецтв у Банській Бистриці, Словачія		0,501339

Рис. 4.11. Заклади вищої освіти за рівнем прояву переваг в управлінні кооперацією – члени кластера 4

Джерело: побудовано автором за даними лістинг-програми STATISTICA

Як свідчать дані рис. 4.12, до п'ятого кластера потрапили 5 закладів вищої освіти. Цей кластер характеризується максимальним домінуванням витрат над перевагами ($WT > SO$). Це університети з найменшим проявом переваг в управлінні кооперацією закладів вищої освіти (Π_i).

		Members of Cluster Number 4 and Distances from Respective Cluster contains 5 cases	
		Distance	
Азербайджанський державний університет культури і мистецтв		0,703541	
Тбіліський гуманітарний навчальний університет		0,412516	
Естонський університет прикладних наук		0,559803	
POLIARTE – Політехнічний університет прикладного мистецтва, м. Анкона, Естонія		0,547282	
RISEBA Університет прикладних наук, Латвійська Республіка		0,461221	

Рис. 4.12. Заклади вищої освіти за рівнем прояву переваг в управлінні кооперацією – члени кластера 5

Джерело: побудовано автором за даними лістинг-програми STATISTICA

Отже, за результатами проведеного аналізу, вважаємо за доцільне виділяти такі кластери за рівнем прояву переваг в управлінні кооперацією (таблиця 4.7).

Таблиця 4.7

Кластери за рівнем прояву переваг в управлінні кооперацією

Тип кластера	Опис кластера	Критерії віднесення закладу вищої освіти до певного кластера
I	Заклади вищої освіти з максимальним рівнем прояву переваг в управлінні кооперацією	Загальний показник прояву переваг в управлінні кооперацією $\Pi_i > 1$ і при цьому значення всіх одиничних показників більше 1
II	Заклади вищої освіти з розвиненим рівнем прояву переваг в управлінні кооперацією	Загальний показник прояву переваг в управлінні кооперацією $\Pi_i > 1$, значення деяких одиничних показників можуть бути наближені до 1
III	Заклади вищої освіти з відносно розвиненим рівнем прояву переваг в управлінні кооперацією	Загальний показник прояву переваг в управлінні кооперацією $\Pi_i \geq 1$, значення деяких одиничних показників менше 1
IV	Заклади вищої освіти з нерозвиненим рівнем прояву переваг в управлінні кооперацією	Загальний показник прояву переваг в управлінні кооперацією $\Pi_i < 1$, значення деяких одиничних показників можуть бути наближені до 1
V	Заклади вищої освіти з абсолютно нерозвиненими рівнем прояву переваг в управлінні кооперацією	Загальний прояву переваг в управлінні кооперацією $\Pi_i < 1$, значення одиничних показників менше 1

Джерело: запропоновано автором.

За результатами аналізування переваг в управлінні кооперацією міжнародних закладів вищої освіти робляться відповідні висновки щодо рівня прояву таких переваг, а також щодо продуктивності управління кооперацією закладами вищої освіти. Це дає змогу сформулювати пропозиції щодо розроблення та впровадження комплексу заходів із забезпечення управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти.

Отже, за результатами проведеного аналізу вдосконалено алгоритмічну послідовність визначення рівня прояву переваг в управлінні кооперацією міжнародних закладів вищої освіти, що, на відміну від наявних, передбачає аналіз зовнішнього середовища, виокремлення напрямів отримання потенційного ефекту від переваг на макро-, мезо- та мікроекономічних рівнях, а також визначення інтегрального показника прояву переваг в управлінні кооперацією закладами вищої освіти. Такий підхід дозволяє повною мірою використовувати потенціал переваг від кооперації в розвитку глобальної конкурентоспроможності закладів вищої освіти.

Висновки до розділу 4

Четвертий розділ дисертаційної роботи присвячено обґрунтуванню організаційно-методичних підходів управління кооперацією міжнародних закладів вищої освіти.

1. Встановлено, що специфіка структури управління процесами кооперації міжнародних закладів вищої освіти характеризується складністю внутрішніх зв'язків. Центр уваги управління кооперації міжнародних ЗВО зорієнтований на спільне створення цінності на основі досвіду взаємодії. По суті, коопераційна структура – це оптимальний набір зв'язків та управління ними. Виділення конкретних видів виробничо-економічних та загальноекономічних зв'язків у межах управління процесами кооперації міжнародних ЗВО здійснювалося на основі глибокого аналізу категорій спеціалізації, кооперування та комбінування з урахуванням особливостей розширеного відтворення. Перелік необхідних видів зв'язків сформовано з позиції деталізації освітніх зв'язків і доповнення їх видами, що описують

функціональні взаємодії. Такий висновок зроблено на основі аналізу процесів функціонування учасників кооперації міжнародних ЗВО, різних підкомпонент, а також узагальнення спостережуваних способів їх взаємодії між собою.

2. Досліджено інформаційне забезпечення процесів управління кооперацією міжнародних закладів вищої освіти. На основі детального аналізу організаційно-методичних підходів управління ЗВО з використанням систем інформаційного забезпечення запропоновано інтегровану систему інформаційного забезпечення процесів управління кооперацією ЗВО (ІСІЗУК). У нашому розумінні, ІСІЗУК – це набір процесів та інструментів, які збирають та аналізують внутрішні та зовнішні дані закладів вищої освіти, перетворюючи їх на змістовну та корисну інформацію, яка може бути використана для ефективнішого та своєчасного прийняття стратегічних рішень щодо діяльності, пов'язаної з процесом кооперації ЗВО. ІСІЗУК охоплює весь спектр діяльності в закладах вищої освіти, включаючи управління, навчання та дослідження.

3. Запропоновано та обґрунтовано основні критерії, яким має відповідати система інтегрованого інформаційного забезпечення процесів управління кооперацією ЗВО: фундаментальність, інноваційність, глобалізація, історичність, розширення можливостей, кооперація, індивідуальність, ефективність. Відповідність зазначеним критеріям дозволила створити інтегровану базу даних для інформаційного забезпечення всіх членів кооперації необхідними аналітичними ресурсами, що, своєю чергою, сприятиме розвитку коопераційних відносин та підвищенню їх ефективності.

4. Проведено аналізування переваг в управлінні кооперацією міжнародних закладів вищої освіти на основі співставлення двох ключових дефініцій – конкуренції та кооперації, враховуючи національний та міжнародний рівні, на основі чого розроблено матрицю сценаріїв кооперації та конкуренції для закладів вищої освіти, що поєднує ці виміри та окреслює чотири типи політики управління, які доступні для ЗВО в напрямі підвищення їх ефективності та конкурентоспроможності в глобалізованій економіці.

5. Запропоновано методологічний інструментарій аналізування переваг в управлінні кооперацією міжнародних закладів вищої як послідовність таких

етапів: аналіз зовнішнього середовища, аналіз економічних та неекономічних переваг від кооперації у сфері вищої освіти, аналіз економічних та неекономічних витрат від кооперації у сфері вищої освіти. На цій основі виокремлено напрями отримання потенційного ефекту консолідації та диверсифікації ресурсів при управлінні кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності.

6. На основі кластерного аналізу розподілено заклади вищої освіти за рівнем прояву переваг в управлінні кооперацією, на основі чого зроблено висновки щодо рівня прояву переваг та щодо продуктивності управління кооперацією закладами вищої освіти, а також сформовано пропозиції щодо розроблення та впровадження комплексу заходів із забезпечення управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти.

Основні результати розділу 4 було опубліковано автором в [19, 21, 24, 214, 216].

РОЗДІЛ 5

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ КООПЕРАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

5.1. Забезпечення управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти

Як було зазначено в розділі 1 цього дисертаційного дослідження, кооперація міжнародних закладів вищої освіти за напрямками освіта, дослідження та інновації є вирішальним чинником для сталого соціального, культурного та економічного розвитку суспільства. Структурні зміни, що відбуваються останніми роками на глобальному рівні, продемонстрували фундаментальну роль закладів вищої освіти в забезпеченні конкурентоспроможності країни та соціального добробуту нації. У цьому контексті, університети є ключовими гравцями у створенні сильної економіки та суспільства через знання та досвід. Високий рівень кваліфікації працездатного населення, інвестиції в дослідження та інновації є основними вимогами до економічного зростання та соціально-культурного прогресу суспільства. Оскільки сучасні заклади вищої освіти стають глобальними драйверами поширення знань та результатів досліджень за межі кордонів через міжнародні академічні мережі та мобільність студентів і викладачів у всіх сферах і на всіх рівнях, управління розвитком кооперації закладів вищої освіти дедалі частіше стає найактуальнішим інструментом забезпечення їх конкурентоспроможності в довгостроковій стратегічній перспективі. Крім того, значущість співробітництва та розвитку міжнародної співпраці між закладами вищої освіти підтверджується ініціативою Європейської дослідницької Ради щодо створення європейського простору освіти до 2025 року та нового європейського простору досліджень. У резолюції Ради щодо нового європейського дослідницького простору, яка була затверджена 1 грудня 2020 року, наголошується, що «має розвиватися сильніша синергія та взаємозв'язки між Європейським простором досліджень (ERA) та елементами

Європейського простору освіти (ЕЕА)» [203]. У своїй Резолюції від 26 лютого 2021 року про «стратегічні рамки для європейського співробітництва в галузі освіти та підготовки до Європейського освітнього простору та за його межами (2021-2030), Рада визначила трансформацію та кооперацію закладів вищої освіти як конкретну дію в пріоритетному напрямі розвитку вищої освіти.

На наше переконання, процес управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти варто розглядати крізь призму трьох основних сфер діяльності ЗВО: навчання (освіту), дослідження і передачу (трансфер) знань і технологій. Крім того, синергетичне поєднання цих сфер у процесі кооперації створюють стратегічні можливості для учасників-партнерів таких об'єднань (рис. 5.1). Розглянемо кожну сферу кооперації більш детально.

1. Освіта. Заклади вищої освіти готують майбутніх політичних та економічних лідерів суспільства. Більше того, ЗВО – це осередки, які забезпечують свободу думки та вираження поглядів (переконань), просуваючи ідеї інтелектуального лідерства та потребу в розвитку управлінських компетентностей. Варто наголосити, що заклади вищої освіти мають особливу відповідальність перед суспільством, оскільки навчають людей цінностям і громадській обізнаності, які є вкрай необхідними для побудови активного та відповідального суспільства, що й надалі сприятиме подальшому розвитку демократії в країні.

2. Дослідження. Заклади вищої освіти генерують та адаптують знання до завдань розвитку економіки країни. Завдяки прикладним дослідженням ЗВО розробляють нові підходи та інновації, одночасно вирішуючи актуальні та довгострокові проблеми розвитку національної економіки. Дослідницькі університетські мережі охоплюють значну кількість університетів і зосереджені на більш широкому спектрі заходів, що організуються навколо певної проблеми або цілі [227]. Крім того, спостерігається значна інтернаціоналізація ринку праці дослідників. Заклади вищої освіти почали переосмислювати свої стратегії, щоб отримати або зберегти конкурентні переваги [296]. З огляду на це наукові дослідження вважаються фундаментальним чинником створення нових знань і в такий спосіб збереження конкурентних переваг [318].

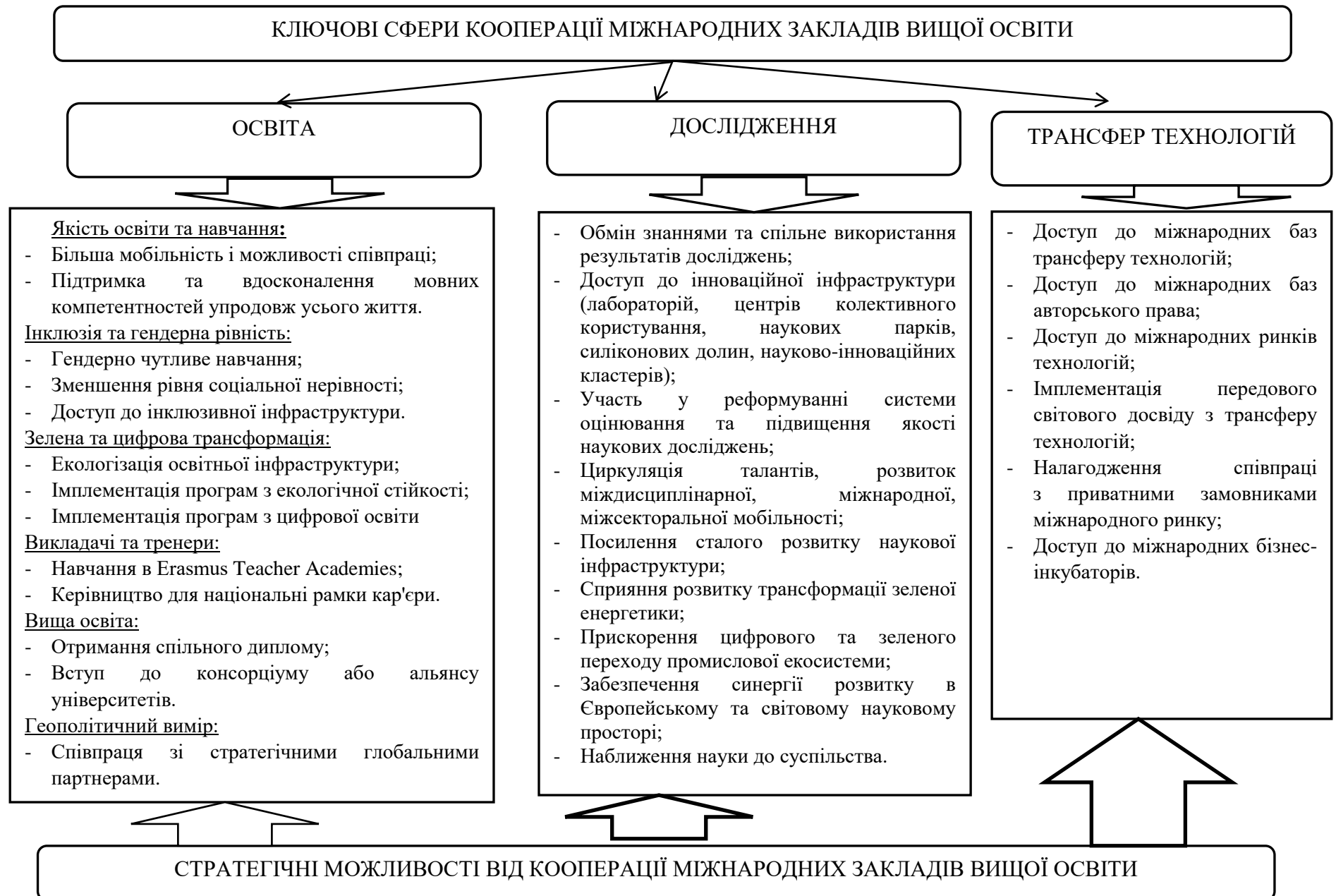

Рис. 5.1. Ключові сфери та стратегічні можливості від кооперації міжнародних ЗВО

Джерело: запропоновано автором.

3. Передача знань (трансфер технологій). ЗВО мають потенціал для зміцнення впливу на громадськість та розвитку приватного сектору, насамперед, через передачу знань. Дослідники використовують свої знання, щоб консультувати місцеві та національні уряди про найефективніші способи вирішення проблем розвитку. Зокрема, через передачу знань науковці встановлюють зв'язки між ЗВО та приватним сектором для сприяння довгостроковому створенню добробуту за допомогою інновацій.

Отже, враховуючи виокремлені нами ключові сфери та стратегічні можливості від кооперації міжнародних ЗВО, а також обґрунтовані в першому розділі теоретичні засади та сутнісний зміст базисних понять і визначень, під розвитком кооперації ЗВО будемо розуміти діяльність, відмінну від будь-якої іншої діяльності ЗВО, спрямовану на загальну інтернаціоналізацію ЗВО або міжнародне співробітництво, а також налагодження ідентичності між партнерами (міжнародними ЗВО) на основі спільних цінностей, які їх характеризують.

Важливо підкреслити, що розвиток кооперації міжнародних ЗВО суттєво посилює як потенціали окремих залучених учасників (інтелектуальний потенціал), так і потенціали ЗВО загалом (ресурсно-інфраструктурний потенціал).

Стійкий тренд до такої інтернаціоналізації ЗВО на основі кооперації можна розглядати як їх ефективну відповідь на виклики глобалізації та процеси регіональної інтеграції. Варто зазначити, що існує ціла низка різноманітних форм кооперації ЗВО. Так, кооперація ЗВО може бути представлена у формі консорціумів у сфері вищої освіти [217], альянсів, віртуальних та афілійованих кампусів [286, 323]. Кооперація міжнародних ЗВО представлена як горизонтальна інтеграція між ЗВО-партнерами, що заснована на принципах рівності, в межах якої співпраця відбувається через координацію. Водночас, така співпраця не призводять до злиття.

Забезпечення управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти передбачає формування дієвого механізму для управління таким

розвитком. З нашого погляду, головною функціональною метою зазначеного механізму є підвищення ефективності діяльності ЗВО за трьома сферами (освіта, дослідження, трансфер технологій) для розвитку глобальної конкурентоспроможності.

Перш, ніж перейти до формування механізму управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти, окреслимо його основні складові. Насамперед, визначимо особливості міжнародної кооперації, які можуть вплинути на ефективність міжнародної діяльності ЗВО. По-друге, розглянемо типи механізмів, які можуть бути впроваджені в кооперації міжнародних закладів вищої освіти з метою підвищення їх ефективності. І, нарешті, по-третє, окреслимо потенційну результативність функціонування такого механізму як інструментарій розвитку глобальної конкурентоспроможності ЗВО.

Особливості міжнародної кооперації ЗВО пропонуємо розглядати з позиції дуальності ресурсного та інституціонального підходів. Відповідно до ресурсного підходу, кооперація розширює ресурсний потенціал учасників, які об'єднуються (у межах цього дослідження йдеться про ЗВО) [238]. Взаємні сильні сторони та додаткові ресурси, або «сумісність» між партнерами визначається як передумова для успішної кооперації. Ключовий висновок ресурсного підходу полягає в тому, що організації будуть шукати партнерів, взаємодія з ресурсами яких буде синергійною та спрямованою на отримання корисних результатів. Цей погляд також можна застосувати до співпраці між ЗВО. Стратегічні ресурси для міжнародної кооперації можуть бути найрізноманітнішими, починаючи від інфраструктурних та матеріальних ресурсів, таких як науково-дослідні лабораторії чи бібліотечні колекції, до освітніх ресурсів, зокрема, конкретних програм чи методів навчання, або людських ресурсів, або навіть нематеріальних ресурсів, як-то репутація та імідж [274].

Міжорганізаційні відмінності, які можуть перешкоджати продуктивності співпраці, часто пов'язані з історичною належністю ЗВО до свого

національного інституційного середовища та до організаційних структур і процедур, які стають інституціоналізованими в цьому національному контексті.

Іншими словами, члени кооперації (ЗВО) можуть використовувати механізм управління розвитком кооперації у двох напрямках: стратегічному та інституційному на основі підвищення сумісності та взаємодоповнюваності в ситуаціях, коли вони не є оптимальними. Дії механізму в стратегічному векторі будуть спрямовані на подолання недостатньої взаємодоповнюваності через більш ефективне використання ресурсів між членами кооперації, що може відбуватися, зокрема, шляхом надання ресурсів у спільне користування, стимулювання окремих учасників кооперації до ефективнішого використання додаткових ресурсів або шляхом придбання ресурсів, які можуть експлуатуватися учасниками кооперації [302].

Дії механізму в інституційному напрямі, з іншого боку, використовуються, щоб зменшити вплив контекстних відмінностей ЗВО-партнерів, з метою підвищення сумісності між учасниками.

Отже, використовуючи дуальний підхід (ресурсний та інституціональний) можна розглядати кооперацію ЗВО як процес, в якому приймається спільне рішення щодо цілей кооперації та відповідних напрямів співпраці, а згодом здійснюється діяльність, спрямована на оптимальне використання ресурсів та нівелювання інституційної несумісності з метою отримання максимального позитивного ефекту. Отримання позитивного ефекту, як кінцевий результат кооперації, стимулюватиме до більшої взаємодоповнюваності, яка своєю чергою, буде вирішена за допомогою застосування «стратегічного механізму». Крім того, існування організаційної несумісності створить вимогу до більшої інституційної сумісності, для чого будуть задіяні відповідні «інституційні механізми». Використання таких механізмів подолання несумісності в подальшому сприятиме покращенню кінцевого результату кооперації.

Наведена вище структура дозволила нам сформулювати чотири основні гіпотези щодо управління розвитком кооперації міжнародних ЗВО:

(1) Чим вищий рівень взаємодоповнюваності між партнерами кооперації, тим вищий рівень ефективності їх спільної діяльності.

(2) Чим вищий рівень сумісності між партнерами кооперації, тим вищий рівень ефективності їх спільної діяльності.

(3) У разі недостатньої взаємодоповнюваності, з метою підвищення ефективності партнери по кооперації використовуватимуть відповідні «стратегічні механізми» браку взаємодоповнюваності.

(4) У разі недостатньої сумісності, з метою підвищення ефективності партнери по кооперації використовуватимуть відповідні «інституційні механізми» подолання несумісності.

Отже, на наш погляд, основна ідея кооперації міжнародних ЗВО полягає в тому, що поза участю в такій кооперації партнери не спроможні досягти максимальних результатів діяльності. Ефект від кооперації, ініціація якого обумовлена його максимізацією, математично може бути визначений в такий спосіб:

$$f_e(\text{ЗВО}_1, \dots, \text{ЗВО}_n) = f_{\text{взаємодоп}}(\text{ЗВО}_1, \dots, \text{ЗВО}_n) + f_{\text{сумісність}}(\text{ЗВО}_1, \dots, \text{ЗВО}_n), \quad (5.1)$$

де f_e – інтегральна функція, яка відображає загальну результативність кооперації;

$\text{ЗВО}_1, \dots, \text{ЗВО}_n$ – заклади вищої освіти, які беруть участь у кооперації;

$f_{\text{взаємодоп}}$ – інтегральна функція, яка відображає результативність від взаємодоповнюваності;

$f_{\text{сумісність}}$ – інтегральна функція, яка відображає результативність від сумісності.

У цьому контексті, мета кооперації міжнародних ЗВО визначається як знаходження $f_e(\text{ЗВО}_1, \dots, \text{ЗВО}_n) \rightarrow \max$ за допомогою вибору оптимального набору ресурсів $\text{ЗВО}_1, \dots, \text{ЗВО}_n$ і побудови між ними таких взаємозв'язків, які базуються на $f_{\text{сумісність}}(\text{ЗВО}_1, \dots, \text{ЗВО}_n) \rightarrow \max$.

Загальна результативність (ефективність) від кооперації $f_e(\text{ЗВО}_1, \dots, \text{ЗВО}_n)$ виникає саме в результаті спільної діяльності окремих закладів вищої освіти $\text{ЗВО}_1, \dots, \text{ЗВО}_n$, при цьому частина цього ефекту належить безпосередньо окремим ЗВО, а решта – самій кооперації. Можна припустити, що ефект

розподіляється між ЗВО і надає можливість їм отримати показники, які були б недосяжні за відсутності кооперації. Отже, ефект від кооперації є більш привабливим, ніж самостійна діяльність ЗВО, оскільки існує консолідація ресурсної бази.

Далі постає питання щодо шляхів адаптації до несумісності та відсутності (браку) взаємодоповнюваності з метою визначення конкретних типів дій та рішень щодо застосування інституційних та стратегічних механізмів подолання. З цією метою, нами було здійснено аналіз сумісності та взаємодоповнюваності на прикладі кооперації Київського національного університету технологій та дизайну. Було зроблено вибірку 32 університетів-партнерів, які мають досить високий рівень транспарентності. Інформацію було зібрано шляхом експертного опитування працівників міжнародних відділів різних посад та рангів. Крім того, для аналізування розвитку кооперації міжнародних ЗВО використовувалися такі документи, як меморандуми про взаєморозуміння, стратегічні плани, плани політики, протоколи зустрічей та семінарів тощо.

Варто також зазначити, що ресурси, які визначають рівень взаємодоповнюваності, а також чинники, що контролюють рівень сумісності, потрібно було виокремлювати з вторинних джерел і логічних міркувань. У разі взаємодоповнюваності, наявний перелік окремих стратегічних ресурсів [277, 308] було адаптовано до сфери цього дослідження (ЗВО). Відповідно до цього переліку стратегічних ресурсів респондентів просили вказати, чи мали вони важливий мотив для співпраці та чи присутні вони в ЗВО-партнерах. Для визначення сумісності були використані типології та категоризації установ з виокремленням їх відмінностей від інших ЗВО. Респондентів просили вказати, негативно чи позитивно вплинули відмінності у цих пунктах опитування на співпрацю та чи можна вважати кооперацію однорідною, або, навпаки, гетерогенною. Для визначення ефективності було використано комбінований вимір важливості та досягнення цілей кооперації. Крім того, респондентів запитували, чи були вжиті заходи щодо переліку можливих перешкод у

співпраці, і якщо так, то які заходи та ким були вжиті. На відміну від попередніх запитань, які оцінювались за п'ятибальною шкалою Лайкерта, питання щодо вжитих заходів були відкритими. Опитування було структуровано та зосереджено на питаннях щодо причин виникнення кооперації, загального розвитку кооперації та змінах, які відбулися в стратегії та політиці кожного окремого партнера кооперації щодо окремих пунктів, пов'язаних із взаємодоповнюваністю та сумісністю.

Зведені дані результатів проведеного аналізу представлено в таблицях 5.1 та 5.2. Значення зважених залежних і незалежних змінних наведено в таблиці 5.1. Зв'язок між ефектом від кооперації f_e (ЗВО₁, ..., ЗВО_n) – залежна змінна; та незалежними змінними «взаємодоповнюваність» $f_{\text{взаємодоп}}$ (ЗВО₁, ..., ЗВО_n) і «сумісність» $f_{\text{сумісність}}$ (ЗВО₁, ..., ЗВО_n), виражені в коефіцієнтах R² і Beta, які є результатом множинної регресії, представлено в таблиці 5.2.

Таблиця 5.1

Показники	ALMA	AUN	Coimbra	ECIU
Загальний ефект від кооперації f_e (ЗВО ₁ , ..., ЗВО _n) залежна змінна	- 0,47	0,40	0,39	- 0,40
Взаємодоповнюваність $f_{\text{взаємодоп}}$ (ЗВО ₁ , ..., ЗВО _n) незалежна змінна	- 0,21	0,40	- 0,01	- 0,16
Сумісність $f_{\text{сумісність}}$ (ЗВО ₁ , ..., ЗВО _n) незалежна змінна	- 0,38	0,29	0,16	- 0,07

Джерело: розраховано автором.

Аналіз кількісних даних анкети виявив, що кооперація неповною мірою спричиняє певний ефект від співпраці та неповною мірою пояснюється самим процесом співпраці.

Таблиця 5.2

Показники	ALMA	AUN	Coimbra	ECIU
R ²	0,398	0,144	0,301	0,118
Beta (Взаємодоповнюваність)	0,279	0,331*	0,322**	0,327 ⁺
Beta (Сумісність)	0,567**	0,063	0,089	0,072

⁺ Значний на рівні 0,1.

* Значний на рівні 0,05.

** Значний на рівні 0,01.

Джерело: розраховано автором.

Позитивний зв'язок між взаємодоповнюваністю та загальним ефектом від кооперації f_e (ЗВО₁, ..., ЗВО_n) спостерігається принаймні для двох випадків (у трьох – якщо рівень значущості встановлено на $p < 0,1$). Позитивний зв'язок між сумісністю та загальним ефектом від кооперації f_e (ЗВО₁, ..., ЗВО_n) був помітним лише в одному випадку. Значною мірою це можна пояснити на основі якісних даних, отриманих з анкет та документів.

Отже, в наших основних гіпотезах щодо управління розвитком кооперації міжнародних ЗВО стверджувалося, що існує позитивний зв'язок між взаємодоповнюваністю та ефективністю, а також між сумісністю та ефективністю. Дослідження показали, що такий позитивний зв'язок відбувається лише за певних умов.

На ефективність діяльності ЗВО за трьома сферами (освіта, дослідження, трансфер технологій) для розвитку глобальної конкурентоспроможності позитивно впливає наявність взаємодоповнюваності за умови, що додаткові ресурси фактично визнаються, використовуються та експлуатуються, що може бути досягнуто через використання відповідних стратегічних механізмів. Своєю чергою, механізми стратегічного подолання можна ефективніше застосовувати, якщо є відповідні комунікації, організація та відданість. Отже, позитивне співвідношення між взаємодоповнюваністю та ефективністю може підтримуватися за умови, що використовуються відповідні механізми подолання для того, щоб розпізнавати та використовувати стратегічні переваги взаємодоповнюваності в ресурсах.

Сумісність також пов'язана з ефективністю, проте вона має не таку лінійну залежність, як передбачалось. У цьому разі було б доцільніше стверджувати, що рівень несумісності негативно впливає на ефективність. Для досягнення цілей кооперації необхідним є мінімальний рівень сумісності. Отже, така залежність може бути виражена через формулу 5.2.

$$F_{\text{несумісність}}(\text{ЗВО}_1, \dots, \text{ЗВО}_n) \rightarrow \min \quad (5.2)$$

Якщо рівень інституційної сумісності недостатній, це негативно впливає на результативність. Якщо мінімальні вимоги дотримані, цей вплив зменшується. Однак невідомо, чи це стосується більш складних форм інтеграції діяльності. Імовірно, що потреба у високому рівні сумісності стає все більш необхідною, якщо ЗВО-партнери націлені на складні форми співпраці. У наших випадках діяльність у рамках кооперації взагалі не вимагає високого рівня інтеграції. Ймовірно, що якщо необхідності набуває посилена інтеграція, то сумісність інституційних контекстів впливає на успіх співпраці. Відповідно до складності співпраці, ЗВО-партнери можуть використовувати інституційні механізми подолання, щоб зробити відмінності прозорими, донести їх до залучених осіб. Більш складні інституційні механізми подолання можуть бути використані, коли необхідно зменшити або повністю нівелювати відмінності. Такі складні механізми охоплюють взаємне коригування або виключення відмінностей. Безперечно, складні механізми вимагають високого рівня комунікації, організації та відданості між ЗВО-партнерами.

Втім, використання механізмів подолання не завжди матиме позитивний вплив, проте вони мають відповідати рівню та характеру взаємодоповнюваності чи несумісності, які присутні у ЗВО-партнерів під час співпраці.

Отже, на ефективність діяльності ЗВО за трьома сферами (освіта, дослідження, трансфер технологій) для розвитку глобальної конкурентоспроможності впливає поєднання наявної взаємодоповнюваності та сумісності з відповідними стратегічними та інституційними механізмами подолання в разі їх відсутності або недостатності. Крім того, ефективність управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти залежить від управління відносинами у формі широкого спілкування, чіткої організації та достатньої відданості.

Це підводить нас до найбільш важливого аспекту управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти – якості управління відносинами як проміжної змінної. У цьому контексті, управління відносинами розглядається нами як система заходів, що здійснюють ЗВО-партнери для

покращення комунікації, створення стабільної та чіткої організаційної структури кооперації. Належна комунікаційна стратегія та чітка й прозора організація підтримують процеси соціалізації в підрозділах ЗВО-партнерів, що потім відобразатиметься на ефективності кооперації загалом.

Отже, переглядаючи концепцію побудови механізму, варто зазначити, що управління розвитком кооперації закладів вищої освіти – це комбінація використання стратегічного механізму підвищення взаємодоповнюваності та інституційного механізму мінімізації несумісності з «управлінням відносинами», тобто сприяння підвищення прихильності через комунікацію та організацію. Якщо це управління відносинами здійснюється на належному рівні, можна використовувати більш складні механізми подолання. Своєю чергою, взаємодоповнюваність і сумісність між ЗВО-партнерами можна краще використовувати, що знову збільшує шанси на успіх для кооперації загалом.

З огляду на вказане вище, сумісність має значення лише до певного рівня, а механізми подолання мають відповідати рівню складності цілей. Новою змінною в моделі є якість управління відносинами, або іншими словами, задоволеність спілкуванням, організацією та відданістю в процесі кооперації. Крім того, важливість цієї додаткової змінної зростає зі збільшенням складності цілей.

З позицій теоретичного базису ресурсного та інституційного підходів до кооперації закладів вищої освіти, а також запропонованого нами аналітичного огляду сумісності та взаємодоповнюваності на прикладі кооперації Київського національного університету технологій та дизайну з 32 університетами-партнерами, нами було розроблено Механізм управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти, який представлено на рис. 5.2.

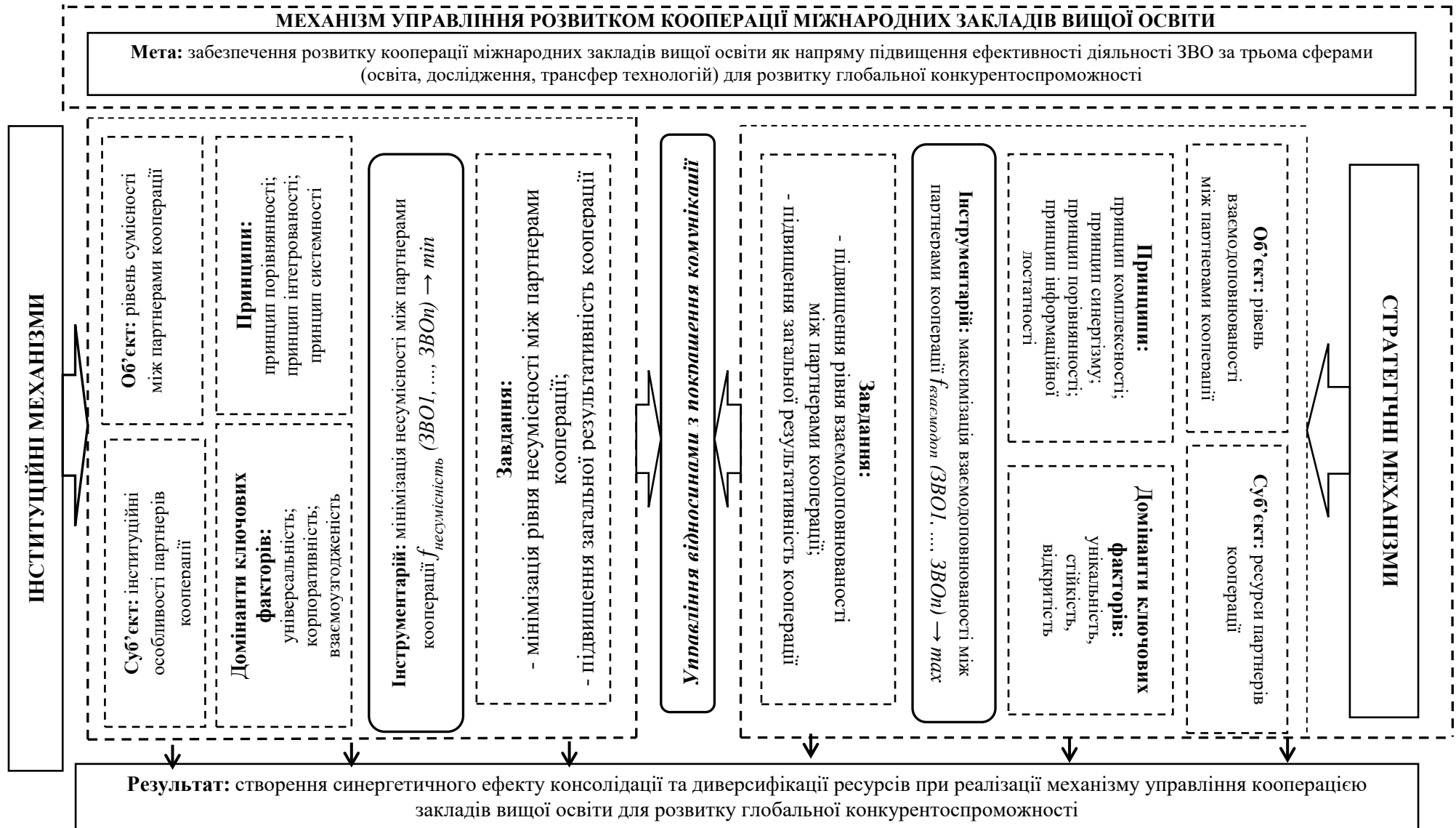

Рис. 5.2. Механізм управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти

Джерело: запропоновано автором.:

У запропонованому механізмі ми врахували:

- 1) особливості міжнародної кооперації, які можуть вплинути на ефективність міжнародної діяльності ЗВО;
- 2) типи механізмів, які можуть бути впроваджені в кооперації міжнародних закладів вищої освіти з метою підвищення їх ефективності;
- 3) якість управління відносинами як проміжної змінної, здатної впливати на загальну результативність від кооперації;
- 4) потенційну результативність функціонування такого механізму, як інструментарій розвитку глобальної конкурентоспроможності ЗВО.

Окремо варто приділити увагу принципам, які покладено в дію запропонованих нами механізмів стратегічного та інституційного подолання.

Механізм стратегічного подолання керується принципами комплексності, синергізму, забезпеченості, порівнянності та інформаційної достатності. Принцип комплексності реалізується через єдність всіх сфер діяльності ЗВО-партнерів (освіта, дослідження, трансфер технологій) та проявляється у всебічному інноваційному розвитку всіх елементів кооперації міжнародних закладів вищої освіти з навколишнім середовищем задля розвитку глобальної конкурентоспроможності. Результати цього дослідження свідчать, що співпраця, заснована на комплексному підході, має більші шанси на успіх.

Принцип синергізму передбачає перевищення сукупних результатів від кооперації над результатами окремої діяльності ЗВО-партнерів. Цей принцип реалізується через пошук ресурсів і можливостей, які б доповнювали і зміцнювали зусилля кооперації з метою отримання кращих результатів, ніж під час розроблення та реалізації автономних заходів. Синергізм сприяє прискоренню впровадження інновацій в освіті і науці, а також створює нові можливості для розвитку трансферу технологій у ЗВО-партнерах.

Принцип порівнянності є однаково важливим як для механізму стратегічного подолання, так і для механізму інституційного подолання. Цей базовий принцип передбачає, що для успіху кооперації міжнародних закладів вищої освіти співставлення ресурсів та інституційного організації є

обов'язковим, оскільки кооперація передбачає спільні дії та спільні рішення, які базуються, насамперед, на пошуку спільних інтересів, взаємовигідних умов та спільної ефективності.

Принцип інформаційної достатності напряму пов'язаний з управлінням відносинами з покращення комунікації. Оцінювання взаємодоповнюваності як ключового чиннику впливу на ефективність діяльності ЗВО-партнерів має ґрунтуватися на точній та достовірній інформації, формулювання основних стратегічних напрямів розвитку має бути зрозумілим для всіх зацікавлених сторін.

Принцип інтегрованості проявляється через встановлення зав'язків між окремими елементами інституціональної структури ЗВО-партнерів для їхнього вивчення в поєднанні, що стає основою формування цілісного бачення процесу кооперації. Тобто йдеться про інтеграцію окремих спільних інституціональних елементів для всіх учасників кооперації.

Принцип системності визначає кооперацію між ЗВО-партнерами як єдину систему, функціонування якої залежить від її цілісності її елементів, в тому числі і інституційних.

Запропонований нами механізм управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти здебільшого ґрунтується на отриманні ефективності від взаємодоповнюваності ресурсів. Обмін ресурсами є безперечно найважливішим мотивом до кооперації міжнародних закладів вищої освіти. Водночас, варто зазначити, що сприйняття кооперації закладів вищої освіти лише як засіб отримання стратегічних ресурсів є не зовсім коректним. Інші підходи до кооперації також існують. Наприклад, кооперація закладів вищої освіти може також сприйматися як засіб зниження трансакційних витрат. Завдяки інтеграції конкретних видів діяльності, такі трансакції, як мобільність студентів та обмін персоналом, можуть відбуватися в адміністративній структурі, за допомогою якої такі операції можуть виконуватися більш ефективно. Інше обґрунтування кооперації також може бути очевидним та ефективним у деяких випадках [303, 274]. Це, наприклад, колективне

представництво закладів вищої освіти в міжнародних структурах, такими як Європейський освітній простір та Європейський простір досліджень. Багато освітніх та науково-дослідницьких програм ЄС забезпечують фінансування спільних досліджень та освіти за умови, що заявки надходять від кількох університетів із кількох країн.

Незважаючи на представлені вище альтернативні підходи, підхід до управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти на основі ресурсного підходу є, на нашу думку, більш значущим. Притаманний стратегічному менеджменту підхід, що ґрунтується на ресурсах, є директивним за своєю природою, і тому саме такий підхід демонструє можливості, які виникають через кооперацію в міжнародному контексті. Втім, міжнародні можливості в багатьох випадках залишаються невикористаними. Чимало закладів вищої освіти ще не готові або не здатні до інтенсивної та тісної співпраці з іноземними партнерами.

Відсутність бажання або спроможності бути залученими до тісної та інтенсивної співпраці пов'язано з інституційними контекстами, в яких працюють та розвиваються заклади вищої освіти. З цієї позиції, для реалізації ефективної співпраці наявність схожості для ЗВО-партнерів кооперації є також важливим чинником.

Різні інституційні форми по-різному впливають на співпрацю. Вплив централізованих інституційних форм, таких як національні закони та організаційні правила, може негативно впливати на співпрацю. Щодо таких децентралізованих інституційних норм, як культура, норми та переконання, вони, навпаки, можуть розглядатися як один із перспективних драйверів співпраці. Отже, академічне та культурне розмаїття може – за умови правильного сприйняття – стати основним джерелом взаємодоповнюваності, а не несумісності. Варто наголосити, що загалом, не існує сильного зв'язку між ефективністю кооперації та сумісністю. Лише в разі, коли інституційна сумісність між університетами сприймається як низька, це заважає співробітництву. Цілком імовірно, що за умов збільшення інтенсивності

співпраці, розбіжності в інституційних контекстах стають більш очевидними та заважають співпраці. З огляду на це, застосування інституційного механізму подолання несумісності стає актуальним у випадках, коли передбачається тісна інтеграція.

Відповідно, головна мета запропонованого нами механізму управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти, який базується на максимізації ресурсної взаємодоповнюваності і мінімізації інституційної несумісності, полягає в забезпеченні розвитку кооперації міжнародних закладів вищої освіти як наряду підвищення ефективності діяльності ЗВО за трьома сферами (освіта, дослідження, трансфер технологій) для розвитку глобальної конкурентоспроможності.

5.2. Концептуальні орієнтири створення синергетичного ефекту консолідації та диверсифікації ресурсів при реалізації механізму управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності

У сучасних високодинамічних реаліях, за постійних нових викликів і загроз, заклади вищої освіти багатьох країн усвідомлюють потребу та необхідність виходу за межі власних кампусів та кордонів, щоб охопити весь світ та виконати своє завдання щодо розвитку ефективних навичок у майбутніх спеціалістів. Університети ЄС мають довгу успішну історію співпраці в галузі вищої освіти між його державами-членами, міжнародна академічна мережа все більше залучає країни-партнери за межами Європи для просування цього міжнародного виміру через підтримку співпраці та широкого політичного діалогу. Це вигідно всім закладам вищої освіти різних країн. Тобто, співпраця між університетами допомагає залучати кращі таланти в галузі вищої освіти в заклади вищої освіти країн, які відстають у своєму розвитку, сприяти взаємному навчанню та міжнародному порівнянню, що позитивно впливатиме на подальше вдосконалення наукових досліджень, викладання, якості вищої

освіти загалом. Крім того, міжнародне співробітництво у цій галузі підтримує інновації та створення робочих місць в інтегрованих закладах вищої освіти, забезпечуючи мобільність навичок між країнами. Загально визнано, що періоди навчання чи викладання за кордоном суттєво збільшують можливості працевлаштування, як у своїй країні, так і за кордоном. І в глобальному масштабі ця мобільність спонукає майбутні покоління мислити поза національними кордонами з позицій міжнародного погляду. Більше того, міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти є ефективним інструментом посилення ініціатив публічної дипломатії університетів у всьому світі, сприяючи підтримці політики розширення та добросусідства, міжнародного розвитку, міграції та міжкультурного діалогу, розвитку та просуванню міцних міжособистісних контактів між вченими та випускниками, які намагаються впоратися із загальними проблемами.

Пропонуємо детальніше розглянути визначені нами в третьому розділі цього дослідження концептуальні орієнтири управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності, серед яких зокрема такі: 1) сталий розвиток якості вищої освіти на засадах дотримання людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства закону та поваги до прав людини, в тому числі прав осіб, що належать до меншин; 2) розвиток людського потенціалу забезпечення гендерної рівності, інклюзивності та справедливості надання послуг вищої освіти в умовах кооперації; 3) кооперація досліджень та інновацій у міжнародних закладах вищої освіти, особливо пов'язаних із переходом суспільства до «зеленої» та цифрової економіки; 4) формування транснаціональних ексклюзивних компетентностей майбутніх фахівців завдяки отриманню наскрізних навичок, що сприяють підприємництву, інноваціям та творчості; 5) міжнародна освітня та науково-дослідна мобільність студентів та викладачів; 6) залучення всіх рівнів стейкхолдерів до підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності.

Відповідно до першого орієнтиру для країн-партнерів у всьому світі підтримка співробітництва в галузі вищої освіти має важливе значення для

посилення набуття та розвитку навичок відповідно до цілей ООН у галузі сталого розвитку, зокрема, якості надання послуг вищої освіти. Багато проєктів співробітництва в галузі вищої освіти розвивають необхідний потенціал для ефективного просування до інших цілей, таких як, наприклад, підвищення ефективності використання енергії, захист морського середовища та забезпечення продовольчої безпеки та інших основних напрямів сталого розвитку країн. Дотримання першого концептуального орієнтиру дозволило суттєво підвищити якість та конкурентоспроможність вищої освіти у рамках учасників програми Європейських університетських альянсів. Ця програма ініціювала транснаціональну співпрацю, призначену для кооперації між мовами, кордонами, освітніми програмами та дисциплінами для вирішення соціальних проблем та нестачі навичок у певному регіоні. 42 альянси перебувають на експериментальній стадії, впродовж першої хвили було створено 17 альянсів за участі 114 закладів вищої освіти з 24 країн-членів. Підтвердження цьому було озвучено на саміті у Гетеборзі у 2017 році, де у висновках Європейської ради запропоновано низку ініціатив, у тому числі: «... зміцнювати стратегічне партнерство між вищими навчальними закладами по всьому ЄС та сприяти прийняттю до 2024 року конституції приблизно двадцяти європейських університетів», які будуть мережами університетів по всьому ЄС, створені знизу, що дозволить студентам здобути вищу освіту. Поєднання періодів навчання у кількох країнах ЄС і сприятиме міжнародній конкурентоспроможності європейських університетів».

Створення єдиного освітнього простору дозволяє залучити до кооперації та співпраці міжнародні заклади вищої освіти як транснаціональні альянси, де мають просуватися людські цінності та ідентичність, якість та конкурентоспроможність вищої освіти. Очікується, що такі альянси:

- включатимуть партнерів з усіх типів закладів вищої освіти та охоплюватимуть широкі географічні регіони;

- будуть засновані на спільно спланованій довгостроковій стратегії сталого розвитку, орієнтованій на стійкість, перевагу та загальні людські цінності;

- пропонуватимуть освітні програми, орієнтовані саме на студентів, які реалізуються спільно в міжуніверситетських кампусах, де різні студентські спільноти можуть розробляти свої власні програми та відчувати мобільність на всіх рівнях навчання;

- пропагуватимуть підхід, заснований на викликах, коли студенти, академічні кола та зовнішні партнери можуть співпрацювати в міждисциплінарних командах для вирішення найважливіших проблем сталого розвитку.

Цінності пошани людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства закону та поваги до прав людини, в тому числі прав осіб, що належать до меншин, є основою для забезпечення концептуального орієнтиру – забезпечення сталого розвитку якості вищої освіти. Високоякісна та інклюзивна освіта та навчання на всіх рівнях необхідні для створення та підтримки згуртованого освітнього суспільства на міжнародному рівні. Знання загальної культурної спадщини та різноманітності країн спрямовані на заохочення почуття належності, яке передає спільні цінності, сприяння інклюзивній освіті та заохочення вивчення своєї країни та держав-членів освітньої кооперації, щоб це почуття належності до своєї власної школи, місцевості, країни стало внутрішньою потребою і трендом, що надалі розвиватиметься і ширитиметься. Дотримання цього концептуального орієнтиру управління кооперацією закладів вищої освіти спрямовано на зміцнення соціальної згуртованості та боротьбу з ксенофобією, радикалізацією, що викликає розбіжності, націоналізмом та поширенням фейкових новин. Досягнення цих цілей досягається через:

- просування спільних цінностей на всіх рівнях освіти;
- просування більш інклюзивної освіти;
- просування міжнародного виміру освіти за одночасного посилення повноважень національних адміністрацій у цій галузі;

- широкий спектр допомоги викладачам та закладам вищої освіти.

Дотримання концептуального орієнтиру управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності дозволяє розширити зону кооперації досліджень та інновацій у міжнародних закладів вищої освіти. Ці дії відповідають поточній діяльності на різноманітних інституцій та інструментів фінансування науково-дослідної діяльності, наприклад, програми Erasmus+, Європейські структурні та інвестиційні фонди. Використання цього інструментарію дозволяє формувати та розвивати навички, особливо в галузі STEM (наука, технологія, інженерія та математика) та ІКТ (інформаційно-комунікаційних технологій). Крім того, у зв'язку із «зеленим» та цифровим переходом суспільства виникають потреби в нових навичках. Міжнародні заклади вищої освіти мають діяти, щоб забезпечити постійний розвиток потенціалу та залишатися економічно конкурентоспроможними в глобальному масштабі. З огляду на зростаючу потребу у робочій силі та робітничих кваліфікаціях та професіях, варто всіляко заохочувати більшу кількість громадян до вивчення саме таких навичок, яких бракує на ринку праці. Однак, усі без винятку здобувачі освіти мають отримувати просунуті міжпредметні навички, такі як критичне мислення та вміння вирішувати проблеми, а також ключові компетентності та навички у сфері обчислювальних та цифрових технологій, щоб після закінчення навчання вони могли гарантовано досягти успіху.

Міжнародна кооперація закладів вищої освіти сприяє розробленню відповідних програм вищої освіти STEM, інших інформаційних та комунікаційних технологій, що базуються на підході до освіти STEAM (з англ. Science, Technology, Engineering, the Arts, and Mathematics – наука, технологія, інженерія, мистецтво та математика). STEAM – це міждисциплінарний набір підходів до освіти, які руйнують традиційні бар'єри між предметами та дисциплінами, щоб пов'язати освіту STEM та ІКТ із мистецтвом, гуманітарними та соціальними науками. Цей підхід полегшує змішування (дифузю) знань між галузями навчання STEM та іншими сферами навчання та

включає навчання на основі досвіду. Підхід STEAM сприяє кращій контекстуалізації питань STEM у політичному, екологічному, соціально-економічному та культурному вимірах. Підхід STEAM допомагає вирішити як нестачу основних навичок, так і розвинути наскрізні навички, що сприяють передусім підприємництву, інноваціям та творчості.

Міжнародна кооперація закладів вищої освіти здатна забезпечити підвищення якості та актуальності своєї вищої та професійної освіти та навчання за допомогою регулярного відстеження випускників. Мета полягає в тому, щоб оцінити, чи є знання, навички та компетентності випускників досить якісними та актуальними, щоб вони могли бути успішними на сучасному та майбутньому ринках праці. Ці зусилля щодо покращення сумісності даних про успішність випускників на міжнародному рівні сприятимуть створенню до 2025 року справжнього міжнародного освітнього простору. Ініціатива надасть політикам ключову інформацію, яка дозволить їм вирішувати різні транснаціональні проблеми в галузі освіти та навичок, використовуючи підхід, що базується на фактичних даних.

Крім того, супровід випускників дозволить:

- покращити студентський досвід та визначити можливості для підвищення ефективності викладання та навчання;
- виявляти нерівності в освіті та знаходити шляхи їх усунення;
- розширити можливості працевлаштування недавніх випускників за рахунок покращення планування навичок та їх відповідності до потреб роботодавців, розроблення освітніх програм та профорієнтації;
- надати інформацію щодо моделей транскордонної мобільності, в тому числі про надлишок і дефіцит нових регіональних навичок – так званий «відплив та приплив мізків»;
- ефективно вкладати цільові інвестиції в якісну освіту, адаптовану до потреб суспільства;
- визначити методи, які найкраще готують випускників до активної громадянської позиції.

Моніторинг випускників закладів вищої освіти дає змогу здійснити відстеження випускників у державах-членах кооперації. Так, наприклад, у 2020 році було проведено пілотне опитування випускників у восьми країнах (Австрія, Хорватія, Чехія, Німеччина, Греція, Литва, Мальта та Норвегія) для оцінювання даних на національному рівні та порівняння між державами-членами. Ці дані забезпечать корисну емпіричну базу для розробників політики та практикуючих фахівців у галузі вищої освіти, які розробляють освітні програми. На підставі аналізу отриманої інформації можна обґрунтувати спеціальні заходи щодо нарощування потенціалу в кожній країні-члені кооперації, щоб національні адміністрації та слідчі групи в країнах-членах були готові до скоординованого правозастосовного механізму. Ці заходи спрямовані, зокрема, на те, щоб допомогти зацікавленим сторонам взяти на себе відповідальність за проєкт відстеження випускників та зміцнення потенціалу в галузі інформаційних технологій та статистики. Результат такої політики сприятиме:

- забезпеченню безперервного обміну між країнами та подальшої гармонізації зусиль щодо відстеження випускників шляхом створення мережі національних експертів з кожної країни-члена для керівництва національними програмами з відстеження випускників та полегшення зв'язку зі своїми колегами;

- дослідженню способів вдосконалення підходу до збирання даних про випускників шляхом отримання інформації з наявних національних адміністративних баз даних у співпраці з мережею національних експертів;

- організації нових досліджень та заходів щодо взаємного навчання для покращення доказової бази методів відстеження випускників та більш ефективного використання даних.

У 2014 році всім країнам було надано доступ до програми Erasmus+, яка тепер є невід'ємною частиною регіонального співробітництва ЄС у всьому світі з метою сприяння скороченню бідності та сприянню сталому зростанню включно. Erasmus+ підтримує модернізацію навчальних програм, допомагає

підвищити якість викладання та освіти, а також підтримує більш прозоре управління освітою та співробітництво в державному та приватному секторах у цій галузі. Більше інформації про роль Erasmus+ у міжнародному співробітництві в глобальному масштабі представлено в регіональних інформаційних бюлетенях флагманської програми ЄС у галузі освіти.

Сьогодні, в міжнародних закладах вищої освіти відбуваються динамічні зміни. Безліч амбітних ініціатив відкривають період трансформації для установ по всьому світу, а разом із ним і більш взаємопов'язану, відкритую, інклюзивну та цифрову дослідницьку екосистему. Альянси міжнародних закладів вищої освіти є піонерами кардинальних трансформацій, які змінять вищу освіту майбутнього. На дослідному фронті мережі та альянси дають простір для експериментів з академічною співпрацею для колективного вирішення великих завдань. Зрештою, співпраця та мобільність студентів та дослідників між ЗВО матимуть ключове значення для стимулювання інновацій, різноманітності та конкурентоспроможності, позиціонуючи академічні організації як ключові зацікавлені сторони в підтримці цієї стратегії сталого зростання.

Дослідники П.Ю. Буряк, В.М. Бойко, Л.Є. Сухомлин, Г.М. Швороб, І.Г. Яненко вважають, що синергетичний ефект ефективності інтеграційних процесів між підприємствами та організаціями може розраховуватися як співвідношення отриманих окремих ефектів (доходів) від споріднених (аналогічних) видів діяльності з витратами, які було здійснено для отримання цих результатів [11; 12; 201].

Зважаючи на зазначене вище, синергетичний ефект консолідації та диверсифікації ресурсів при реалізації механізму управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності загалом можна визначити за формулою:

$$E_{\text{синер}} = \sum_{i=1}^n C_i(1+r), \quad (5.3)$$

де r – дисконтна ставка; C_i – ефект, отриманий за i -ою конкурентною перевагою j -м ЗВО-учасником кооперації.

$$C_{RA} = \Delta RA_j - I_{RA_j} \quad (5.4)$$

$$C_{HC} = \Delta HC_j - I_{HC_j} \quad (5.5)$$

$$C_{RP} = \Delta RP_j - I_{RP_j} \quad (5.6)$$

$$C_{SU} = \Delta SU_j - I_{SU_j} \quad (5.7)$$

$$C_{IM} = \Delta IM_j - I_{IM_j} \quad (5.8)$$

$$C_{QS} = \Delta QS_j - I_{QS_j} \quad (5.9)$$

де ΔRA – підвищення рейтингу в системі «Академічний рейтинг університетів світу» j -м ЗВО-учасником кооперації; ΔHC – збільшення кількості науково-педагогічного персоналу j -го ЗВО-учасника кооперації, що мають високий рейтинг та індекс цитування; ΔRP – збільшення кількості міжнародних науково-дослідних проєктів j -м ЗВО-учасником кооперації; ΔSU – збільшення кількості відкритих міжнародних start-up-проєктів випускників j -го ЗВО-учасника кооперації; ΔIM – збільшення обсягу міжнародної освітньої та науково-дослідної мобільності студентів та викладачів j -го ЗВО-учасника кооперації; ΔQS – підвищення рейтингових позицій в міжнародному рейтингу університетів «QS World University Rankings» j -м ЗВО-учасником кооперації; I_{RA} – витрати j -го ЗВО-учасника кооперації на оплату праці науково-педагогічного персоналу; I_{HC} – витрати j -го ЗВО-учасника кооперації на оплату публікацій науково-педагогічного персоналу у журналах науково-метричних баз даних Scopus та Web of Science; I_{RP} – витрати j -го ЗВО-учасника кооперації на підготовку та реалізацію міжнародних науково-дослідних проєктів; I_{SU} – витрати на відкриття міжнародних start-up-проєктів випускників j -го ЗВО-учасника кооперації; I_{IM} – витрати j -го ЗВО-учасника на організацію міжнародної освітньої та науково-дослідної мобільності студентів та викладачів; I_{QS} – витрати j -го ЗВО-учасника на кооперацію зі стейкхолдерами.

Подальші розрахунки оцінки синергетичного ефекту консолідації та диверсифікації ресурсів при реалізації механізму управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності будуть базуватися на методичному підході, що запропонований дослідниками P. Corning, S. Knoll [236; 289]. З позиції цих дослідників, оцінювання синергетичного ефекту можливо виконувати з використанням двох підходів: статистичного та експертного:

$$E_{\text{синер}}^{\Sigma} = [\sum_{i=1}^n C_i \pm \Delta C_i] \times K_i^j \quad (5.10)$$

де ΔC_i – додатковий економічний ефект від диверсифікації дії окремих конкурентних переваг; n – кількість конкурентних переваг ЗВО-учасника кооперації; K_i^j – коефіцієнт додаткових витрат (консолідації) та диверсифікації (або послаблення) ресурсів ЗВО-учасників.

Всі показники-індикатори: RA, HC, RP, SU, IM, QS, I_{RA}, I_{HC}, I_{RP}, I_{SU}, I_{IM}, I_{QS} були попередньо приведено до стандартизованого безрозмірного вигляду за формулою:

$$z_{ij} = \frac{\Delta C_i(I_i) - \overline{\Delta C_j(I_j)}}{s_j} \quad (5.11)$$

Попередньо стандартизовані показники для розрахунку потенційного синергетичного ефекту взаємодії ЗВО-учасників кооперації Київського національного університету технологій та дизайну (КНУТД) наведено в табл. 5.3.

Для аналізування впливу використання окремих конкурентних переваг закладів вищої освіти – учасників кооперації КНУТД на синергетичний ефект консолідації та диверсифікації ресурсів було застосовано множинний регресійний аналіз. Результати множинно»" та Таблиця 5.5 «Дисперсійний аналіз (ANOVA)».

Таблиця 5.3

Оцінка ефектів від консолідації та диверсифікації ресурсів закладів вищої освіти – учасників кооперації КНУТД

ЗВО	Показники											
	RA	HC	RP	SU	IM	QS	IRA	IHC	IRP	ISU	IIM	IQS
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Київський національний університет технологій та дизайну	7,6	5,0	4,0	1,4	7,7	3,8	2,7	2,8	2,1	2,8	2,1	1,8
Азербайджанський державний університет культури і мистецтв	6,5	3,8	3,5	0,6	2,7	2,2	2,8	2,7	2,4	1,4	2,3	2,3
Тбіліський гуманітарний навчальний університет	7,1	4,4	3,3	1,1	3,7	2,8	2,7	2,8	2,3	2,2	2,5	1,8
Державний університет Акакія Церетелі, м. Кутаїсі	6,1	5,3	5,6	2,4	6,6	2,6	2,6	2,4	2,6	1,6	1,4	1,3
Естонський університет прикладних наук	8,2	5,1	4,9	1,4	1,1	2,8	2,7	2,1	2,1	2,4	1,9	2,6
POLIARTE – Політехнічний університет прикладного мистецтва, м. Анкона, Естонія	7,1	4,7	4,4	1,2	2,7	3,1	2,4	2,4	2,7	2,9	1,2	2,3
Технологічний університет Цілу, Китайська Народна Республіка	7,5	5,1	4,1	7,3	4,5	7,4	2,5	1,5	2,1	1,7	2,1	2,7
Пекінський університет технологій і бізнесу	6,3	4,3	3,4	6,4	4,3	6,6	1,0	2,1	1,4	1,0	2,3	1,7
Балтійська міжнародна академія, Латвійська Республіка	7,5	4,5	3,3	4,1	7,7	4,5	2,1	2,3	2,5	1,6	1,5	1,7
RISEBA Університет прикладних наук, Латвійська Республіка	7,9	4,7	4,1	1,2	2,7	4,3	2,2	2,5	1,9	2,4	2,1	2,0
Університет Вітовта Магнуса, Литовська республіка	6,2	3,4	2,3	4,9	4,3	5,1	2,7	3,7	1,4	1,0	2,4	2,1
Технічний університет Молдови	3,2	4,2	3,7	2,8	2,7	3,6	1,4	1,2	2,2	1,3	1,1	1,3
Державний педагогічний Університет ім. Іона Крянге, Молдова	4,6	4,8	3,4	2,1	4,7	3,1	1,4	1,9	1,4	1,5	1,4	1,7
Дортмундський університет прикладних наук та мистецтв, Німеччина	7,7	6,2	6,8	4,0	5,4	5,1	1,6	2,8	2,8	1,9	1,9	2,3
Кельцький технологічний Університет «Політехніка Свентокшиська», Польща	6,8	3,9	3,7	5,4	5,8	3,1	1,7	1,9	2,2	1,2	2,1	2,3
Держаний університет "Люблінська політехніка", Польща	6,5	3,9	3,4	4,1	3,9	4,4	2,1	1,4	2,1	1,5	1,4	2,1

Закінчення табл. 5.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Краківська гірничо-металургійна академія, Польща	6,3	4,7	3,9	4,1	4,0	3,8	1,4	1,7	2,2	2,2	1,7	1,9
Інститут шкіряної індустрії, Польща	8,2	5,5	5,4	4,7	4,4	3,8	2,7	2,6	1,8	1,8	2,1	1,9
Вища школа інформатики та мистецтва, Польща	7,7	5,3	4,1	4,5	5,7	3,8	2,7	2,8	2,2	1,5	2,2	1,7
Вища Школа Бізнесу, м. Домброва Гурніча, Польща	6,9	3,7	3,1	4,1	4,8	4,1	1,5	1,3	2,6	1,6	1,8	2,1
Саутгемптонський університет, Велика Британія	7,0	4,8	3,9	6,0	4,1	5,7	2,7	2,5	2,7	1,5	1,7	1,3
Плімутський університет Маджон, Велика Британія	6,4	4,5	3,2	5,8	5,2	5,5	2,7	1,5	1,8	1,9	1,5	1,6
Університет Шеффілд Халлам, Велика Британія	7,0	4,5	3,2	4,3	4,5	4,2	1,7	1,8	1,7	1,4	2,2	2,0
Школа сучасного бізнесу у м. Белград, Сербія	6,7	3,2	2,9	4,9	5,4	5,2	1,7	1,6	1,8	2,3	1,7	1,8
Академія мистецтв у Банській Бистриці, Словачія	8,0	5,6	5,6	3,1	5,7	3,6	1,9	1,8	2,3	2,3	1,5	1,9
Технологічний університет Таджикистану	4,1	5,2	5,3	4,9	4,7	3,1	1,1	1,7	1,3	1,5	1,6	1,3
Таджицький державний університет комерції	4,5	5,2	4,6	4,4	2,7	3,1	1,1	1,7	1,2	1,2	1,7	1,4
Університет Насі Ваугам Velі, Туреччина	4,1	3,8	3,6	4,1	4,5	4,1	1,5	1,3	2,0	1,8	1,8	1,7
Ушакський університет, Туреччина	5,7	3,4	2,9	3,5	2,7	3,1	1,2	1,7	1,3	1,3	1,4	1,3
Міжнародний Університет туризму «Шовковий шлях», Узбекистан	5,3	4,3	4,6	3,5	5,3	3,1	1,8	2,0	1,2	1,5	1,9	1,1
Ташкентський інститут текстильної та легкої промисловості, Узбекистан	4,1	4,1	3,6	3,8	3,8	3,2	1,4	1,1	2,1	1,7	1,9	1,3
Технологічний університет, Чехія	4,2	3,7	4,4	3,5	3,6	3,1	1,3	1,5	1,8	1,3	2,2	1,5
Технічний університет м. Ліберець, Чехія	4,5	3,2	4,8	4,1	3,4	4,1	1,8	2,3	2,1	1,5	1,6	1,3

Джерело: розраховано автором.

Таблиця 5.4

Зведена модель результатів регресійного аналізу оцінки ефектів від консолідації та диверсифікації ресурсів закладів вищої освіти – учасників кооперації КНУТД

Model	R	R Square	Adjusted R Squared	Std. Error of the Estimation
1	0.795	0.631	0.409	7.205

Джерело: розраховано автором.

Таблиця 5.5

**Дисперсійний аналіз (ANOVA) оцінки ефектів від консолідації
та диверсифікації ресурсів закладів вищої освіти – учасників кооперації
КНУТД**

Multiple Regression Results		
Dependent: Ef	Multiple R = ,79451049	F = 2,853070
	R ² = ,63124691	df = 12,20
No. of cases: 33	adjusted R ² = ,40999506	p = ,018538
	Standard error of estimate: 7,205661132	
Intercept: -28,29283427	Std.Error: 13,73892	t(20) = -2,059 p = ,0527
RA b* = ,112	HC b* = -,16	RP b* = ,045
SU b* = ,017	IM b* = ,022	QS b* = ,539
IRA b* = ,011	IHC b* = ,045	IRP b* = ,353
ISU b* = ,140	IIM b* = ,197	IQS b* = ,017

Джерело: розраховано автором.

Рівняння регресії (з 12 незалежними змінними) статистично значимо пов'язано із синергетичним ефектом ЗВО ($p = 0,0527 < 0,1$) (див. таблицю 5.4 «Зведена модель» та таблицю 5.5 «Дисперсійний аналіз (ANOVA)»). Коефіцієнт множинної кореляції у вибірці дорівнює 0,795, що вказує на те, що приблизно 80% дисперсії синергетичного ефекту кооперації ЗВО можна віднести до лінійної комбінації запропонованих показників синергетичного ефекту (рівняння 5.4 – 5.9). Важливо відзначити, що залежність синергетичного ефекту від консолідації (економії) та диверсифікації (витрат) ресурсів доцільно визначити за допомогою факторного аналізу [254, 261]. Результати факторного аналізу наведено на рис. 5.3.

За даними рис. 5.3, залежність синергетичного ефекту від консолідації ресурсів закладів вищої освіти – учасників кооперації з КНУТД відображається двома факторами. У першого фактора величина дисперсії становить 49,284% і він має такий вигляд (рівняння 5.12):

$$C_i = 1/3,514 \times (0,861 \cdot RA + 0,965 \cdot HC + 0,754 \cdot RP + 0,745 \cdot SU + 0,0,939 \cdot IM + 0,8 \cdot QS) \quad (5.12)$$

Variable	Factor Loadings (Unrotated) (Data) Extraction: Principal components (Marked loadings are >.700000)	
	Factor 1	Factor 2
RA	0,860889	0,287739
HC	0,964811	-0,211635
RP	0,754171	-0,448259
SU	0,744721	-0,116348
IM	0,939498	0,273980
QS	0,800026	-0,258955
I _{RA}	0,273980	-0,762160
I _{HC}	-0,629877	-0,813631
I _{RP}	-0,596352	-0,665405
I _{SU}	-0,626993	-0,840345
I _{IM}	-0,282600	-0,512525
I _{QS}	-0,621529	-0,833564
Expl.Var	3,514052	2,152860
Prp.Totl	0,492838	0,379405

Рис. 5.3. Факторний аналіз оцінки ефектів від консолідації та диверсифікації ресурсів закладів вищої освіти – учасників кооперації з КНУТД (лістинг програми STATISTICA 13)

Джерело: розраховано автором.

Залежність синергетичного ефекту від диверсифікації (додаткових витрат) ресурсів закладів вищої освіти – учасників кооперації з КНУТД відображається другим фактором, де величина дисперсії становить 37,941% і має такий вигляд (рівняння 5.13):

$$\Delta C_i = 1/2,153 \times (-0,762 \cdot I_{RA_i} - 0,814 \cdot I_{HC_i} - 0,665 \cdot I_{RP_i} - 0,84 \cdot I_{SU_i} - 0,513 \cdot I_{IM_i} - 0,834 \cdot I_{QS_i}) \quad (5.13)$$

Щоб краще зрозуміти взаємозв'язок між аналізованими змінними, вплив окремих видів конкурентних переваг на отримання синергетичного ефекту від консолідації ресурсів та диверсифікації витрат, корисно побудувати діаграми розсіювання. Діаграма розсіювання показує, позитивно чи негативно корелюють аналізовані змінні. При позитивній кореляції лінія йде вгору. При негативній кореляції прямує донизу. Діаграма розсіювання також показує силу кореляції двох змінних. Коли кореляція слабка, точки розкидані всюди рандомно. Коли кореляція сильна, можна побачити накопичення точок навколо прямої лінії (рис. 5.4; 5.5).

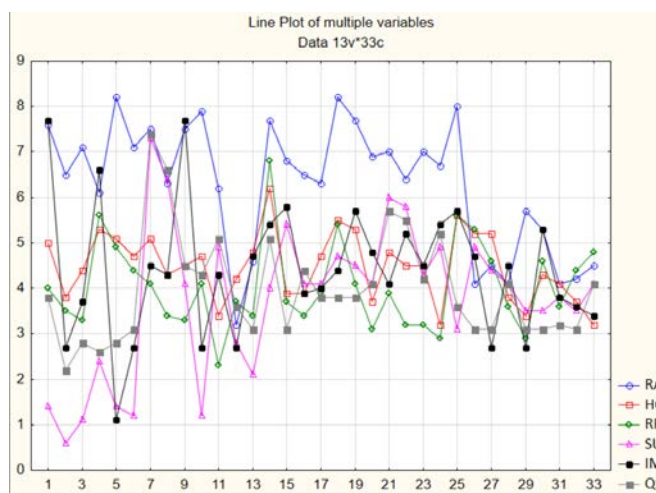

Рис. 5.4. Діаграма розсіювання в Matlab консолідації ресурсів закладів вищої освіти – учасників кооперації з КНУТД

Джерело: розраховано автором.

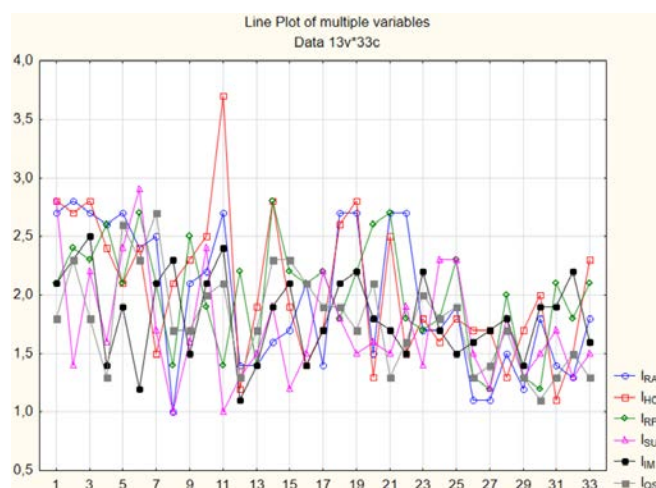

Рис. 5.5. Діаграма розсіювання в Matlab диверсифікації ресурсів закладів вищої освіти – учасників кооперації з КНУТД

Джерело: розраховано автором.

Рис. 5.5 демонструє, що між змінними консолідації ресурсів закладів вищої освіти – учасників кооперації простежується позитивна кореляція. Між змінними диверсифікації ресурсів закладів вищої освіти – учасників кооперації простежується негативна кореляція. Так, ефект, отриманий завдяки високому рейтингу в системі «Академічний рейтинг університетів світу», позитивно корелює з високим показником кількості науково-педагогічного персоналу, що

мають високий рейтинг та індекс цитування. Аналогічно, ефект, отриманий завдяки збільшенню показника "Кількість міжнародних науково-дослідних проєктів" позитивно корелює з високим рівнем міжнародної освітньої та науково-дослідної мобільності студентів та викладачів. Ефект, отриманий завдяки збільшенню показника змінної "Кількість відкритих міжнародних start-up-проєктів випускників" позитивно корелює з високими рейтинговими позиціями в міжнародному рейтингу університетів «QS World University Rankings».

Ми припустили, що ЗВО, які мають високі показники конкурентних переваг, з більшою ймовірністю матимуть високі показники дотичних конкурентних переваг. Для перевірки цієї гіпотези, ми зібрали результати для трьох пар змінних із регресійної моделі, які відображають позитивний внесок у формування синергетичного ефекту. Було обрано такі парні змінні:

1) «Рейтинг в системі «Академічний рейтинг університетів світу» → «Кількість науково-педагогічного персоналу, що мають високий рейтинг та індекс цитування»;

2) «Кількість міжнародних науково-дослідних проєктів» → «Міжнародна освітня та науково-дослідна мобільність студентів та викладачів»;

3) «Кількість відкритих міжнародних start-up-проєктів випускників» → «Рейтингові позиції в міжнародному рейтингу університетів «QS World University Rankings».

Аналогічно, відповідно до рис. 5.5, кореляція диверсифікації ресурсів має від'ємний характер. Тобто підтверджується гіпотеза, що витраті на отримання певних ефектів зменшують його величину. Аналогічно, було отримано ще три пари змінних:

4) витрати j -го ЗВО-учасника кооперації на оплату праці науково-педагогічного персоналу – витрати j -го ЗВО-учасника кооперації на оплату публікацій науково-педагогічного персоналу у журналах науково-метричних баз даних Scopus та Web of Science;

5) витрати j -го ЗВО-учасника кооперації на підготовку та реалізацію міжнародних науково-дослідних проєктів – витрати j -го ЗВО-учасника на

організацію міжнародної освітньої та науково-дослідної мобільності студентів та викладачів;

б) витрати на відкриття міжнародних start-up-проектів випускників j -го ЗВО-учасника кооперації – витрати j -го ЗВО-учасника на кооперацію зі стейкхолдерами.

У цьому дослідженні нас особливо цікавлять часткові кореляції між цими парами конкурентних переваг в оцінюваних областях. Іншими словами, ми розрахували часткові кореляції, щоб оцінити, чому показники якості викладання у вищій освіті та змінні якості науки та досліджень в університетах та інших закладах вищої освіти взаємно пов'язані.

Одним з можливих пояснень є «гіпотеза загальної причини» [301]. Згідно з «гіпотезою загальної причини», змінні якості системи вищої освіти в областях оцінки позитивно взаємопов'язані, тому що у них є загальна причина – загальні державні витрати на вищу освіту. Якщо ця гіпотеза правильна, то двовимірна кореляція між цими змінними має бути відмінна від нуля ($r \neq 0$), а кореляція між аналізованими змінними, крім впливу сукупних державних витрат на третину, повинна бути приблизно нульовою ($r = 0$).

Вимоги двовимірного та часткового кореляційного дослідження стосуються величини кореляції між кожною з перших трьох пар змінних, а потім величини кореляції між останніми трьома парами змінними. Це дослідження надає відповіді на запитання, наскільки велика дія сили загальних державних витрат на вищу освіту на отримання синергетичного ефекту від кооперації з ЗВО інших країн.

(1) Кореляції між двома змінними (двовимірна кореляція): Чи мають ЗВО країн з високими показниками в одній галузі оцінки системи якості вищої освіти загалом мати також високі показники в інших галузях оцінки якості вищої освіти?

(2) Часткова кореляція між змінними, що виключає вплив контрольної змінної: Якщо якість системи вищої освіти в країнах аналізованих ЗВО значною мірою залежить від загальних державних витрат на вищу освіту, чи мають

аналізовані ЗВО значний синергетичний ефект використання та диверсифікації ресурсів?

Щоб повністю відповісти на ці вимоги дослідження, необхідно розрахувати як двовимірні, так і часткові кореляції (рис. 5.6 – 5.11).

Regression Summary for Dependent Variable: Ef (Data)						
R= ,53544521 R ² = ,28670158 Adjusted R ² = ,23914835						
F(2,30)=6,0291 p<,00630 Std.Error of estimate: 8,1827						
N=33	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(30)	p-value
Intercept			4,08490	9,381996	0,43540	0,666390
RA	0,583116	0,168866	3,88029	1,123704	3,45312	0,001672
HC	-0,181255	0,168866	-2,28352	2,127441	-1,07336	0,291666

Рис. 5.6. Парна кореляція змінних «Рейтинг в системі «Академічний рейтинг університетів світу» + «Кількість науково-педагогічного персоналу, що мають високий рейтинг та індекс цитування»

Джерело: розраховано автором.

Regression Summary for Dependent Variable: Ef (Data)						
R= ,21829548 R ² = ,04765292 Adjusted R ² = -----						
F(2,30)=,75056 p<,48076 Std.Error of estimate: 9,4549						
N=33	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(30)	p-value
Intercept			15,17239	8,575443	1,769284	0,087013
RP	-0,073974	0,178566	-0,72485	1,749706	-0,414268	0,681625
IM	0,210354	0,178566	1,36356	1,157499	1,178020	0,248049

Рис. 5.7. Парна кореляція змінних «Кількість міжнародних науково-дослідних проєктів» + «Міжнародна освітня та науково-дослідна мобільність студентів та викладачів»

Джерело: розраховано автором.

Regression Summary for Dependent Variable: Ef (Data)						
R= ,64363600 R ² = ,41426731 Adjusted R ² = ,37521846						
F(2,30)=10,609 p<,00033 Std.Error of estimate: 7,4150						
N=33	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(30)	p-value
Intercept			-1,32547	4,657907	-0,28456	0,777934
SU	-0,355377	0,202090	-2,03806	1,158970	-1,75851	0,088860
QS	0,851629	0,202090	6,84857	1,625154	4,21411	0,000211

Рис. 5.8. Парна кореляція змінних «Кількість відкритих міжнародних start-up-проєктів випускників» + «Рейтингові позиції в міжнародному рейтингу університетів «QS World University Rankings»

Джерело: розраховано автором.

Regression Summary for Dependent Variable: Ef (Data)						
R= ,35890743 R ² = ,12881454 Adjusted R ² = ,07073551						
F(2,30)=2,2179 p<,12637 Std.Error of estimate: 9,0431						
N=33	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(30)	p-value
Intercept			7,000726	6,163715	1,135797	0,265034
I _{RA}	0,347129	0,215476	5,418776	3,363641	1,610985	0,117656
I _{HC}	0,018745	0,215476	0,294353	3,383574	0,086995	0,931254

Рис. 5.9. Парна кореляція змінних «Витрати j -го ЗВО-учасника кооперації на оплату праці науково-педагогічного персоналу – витрати j -го ЗВО-учасника кооперації на оплату публікацій науково-педагогічного персоналу в журналах науково-метричних баз даних Scopus та Web of Science»

Regression Summary for Dependent Variable: Ef (Data)						
R= ,53992133 R ² = ,29151504 Adjusted R ² = ,24428271						
F(2,30)=6,1719 p<,00569 Std.Error of estimate: 8,1550						
N=33	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(30)	p-value
Intercept			-16,8873	10,42246	-1,62028	0,115637
I _{RP}	0,469967	0,155017	9,6012	3,16692	3,03171	0,004976
I _{IM}	0,334560	0,155017	8,6831	4,02329	2,15821	0,039039

Джерело: розраховано автором

Рис. 5.10. Парна кореляція змінних «Витрати j -го ЗВО-учасника кооперації на підготовку та реалізацію міжнародних науково-дослідних проєктів – витрати j -го ЗВО-учасника на організацію міжнародної освітньої та науково-дослідної мобільності студентів та викладачів»

Regression Summary for Dependent Variable: Ef (Data)						
R= ,43143690 R ² = ,18613780 Adjusted R ² = ,13188032						
F(2,30)=3,4306 p<,04553 Std.Error of estimate: 8,7405						
N=33	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(30)	p-value
Intercept			-0,932450	7,754859	-0,120241	0,905094
I _{SU}	0,094905	0,174074	1,852748	3,398285	0,545201	0,589646
I _{QS}	0,391277	0,174074	8,929273	3,972520	2,247760	0,032098

Рис. 5.11. Парна кореляція змінних «Витрати на відкриття міжнародних start-up-проєктів випускників j -го ЗВО-учасника кооперації – витрати j -го ЗВО-учасника на кооперацію зі стейкхолдерами»

Джерело: розраховано автором

Для перегляду порога статистичної значущості використовувався підхід Бонферроні, за яким для коригування порога статистичної значущості застосовується розподіл 0,05 (рівень значущості) на кількість розрахованих (двовимірних) кореляцій ($0,05/6 = 0,008$). Відповідно до цього підходу, кореляція є статистично значущою, якщо значення r двовимірної кореляції менше переглянутого значення порога статистичної значущості. Як видно за наведених кореляційних лістингів, 3 з 6 двовимірних кореляцій є статистично значущими і більшими або рівними 0,535 (позитивні кореляції). Двовимірні кореляції між парами незалежних змінних, які є нижчими і не є статистично значущими, включають: (1) «Рейтинг в системі «Академічний рейтинг університетів світу»; (2) «Рейтингові позиції в міжнародному рейтингу університетів «QS World University Rankings»; (3) «Витрати j -го ЗВО-учасника кооперації на підготовку та реалізацію міжнародних науково-дослідних проєктів»; (4) «Витрати j -го ЗВО-учасника на організацію міжнародної освітньої та науково-дослідної мобільності студентів та викладачів».

Загалом, результати двовимірної кореляції демонструють, що якщо країни мають високий бал в одній галузі оцінки якості системи вищої освіти, вони зазвичай мають високі бали та в інших галузях оцінки якості системи вищої освіти.

Потім були розраховані коефіцієнти часткової кореляції між виявленими змінними «Рейтинг в системі «Академічний рейтинг університетів світу»; «Рейтингові позиції в міжнародному рейтингу університетів «QS World University Rankings»; «Витрати j -го ЗВО-учасника кооперації на підготовку та реалізацію міжнародних науково-дослідних проєктів»; «Витрати j -го ЗВО-учасника на організацію міжнародної освітньої та науково-дослідної мобільності студентів та викладачів». Відповідно до підходу Бонферроні, значення r має бути менше 0,05, поділене на 6 (кількість розрахованих кореляцій), або 0,008, щоб (часткова) кореляція була визнана статистично значущою. Три із шести часткових кореляцій є статистично значущими. Одна з двох статистично значущих часткових кореляцій – це часткова кореляція між

двома показниками «Рейтинг в системі «Академічний рейтинг університетів світу» + «Кількість науково-педагогічного персоналу, що мають високий рейтинг та індекс цитування», $r = 0.5354$, $p = 0,000 < 0,0063$). Ці дані свідчать, що на синергетичний ефект кооперації міжнародних ЗВО від підвищення якості надання послуг вищої освіти з цих двох парних змінних має вплив лише «Рейтинг в системі «Академічний рейтинг університетів світу», тобто в цьому разі залежність синергетичного ефекту має вигляд (5.14):

$$E_{\text{синер}}^{RA} = 4.085 + 3.88 \cdot RA \quad (5.14)$$

Відповідно, за даними рівняння (5.14), в цій парній кореляції на синергетичний ефект має вплив тільки досягнутий рейтинг ЗВО в системі «Академічний рейтинг університетів світу», причому суттєвий та позитивний.

Часткова кореляція між двома показниками: «Кількість відкритих міжнародних start-up-проектів випускників» + «Рейтингові позиції в міжнародному рейтингу університетів «QS World University Rankings», що спрямовані на формування транснаціональних ексклюзивних компетенцій майбутніх фахівців за рахунок отримання наскрізних навичок, що сприяють підприємництву, інноваціям та творчості, є суттєвою. Тобто, часткова кореляція між цими змінними дорівнює $r = 0,644$, $p = 0,000 < 0,00$.

Якби загальні державні витрати на вищу освіту були єдиним вирішальним фактором при оцінці кількості відкритих міжнародних start-up-проектів випускників та рейтингу ЗВО у QS, всі паритетні кореляції дорівнювали б нулю. Залежність синергетичного ефекту в цьому разі має вигляд (5.15):

$$E_{\text{синер}}^{QS} = -1.325 + 6.848 \cdot QS \quad (5.15)$$

Тобто, як свідчать дані рівняння (5.15), в цій парній кореляції на синергетичний ефект має вплив тільки досягнутий рейтинг ЗВО у міжнародному рейтингу університетів QS, причому суттєвий та позитивний.

Часткова кореляція між двома показниками: «Витрати j -го ЗВО-учасника кооперації на підготовку та реалізацію міжнародних науково-дослідних

проектів» та «Витрати j -го ЗВО-учасника на організацію міжнародної освітньої та науково-дослідної мобільності студентів та викладачів», яка відображає можливості кооперації досліджень та інновацій у міжнародних закладах вищої освіти, особливо пов'язаних із переходом суспільства до «зеленої» та цифрової економіки, є суттєвою: часткова кореляція між змінними $r = 0,54$, $p = 0,000 < 0,006$. Якби загальні державні витрати на вищу освіту були єдиним вирішальним фактором при оцінці витрат на підготовку та реалізацію міжнародних науково-дослідних проектів, організацію міжнародної освітньої та науково-дослідної мобільності студентів та викладачів, всі паритетні кореляції дорівнювали б нулю. Залежність синергетичного ефекту в цьому разі має вигляд (5.16):

$$E_{\text{синер}}^{I_{RP}, I_{IM}} = -16.887 + 9.601 \cdot I_{RP} + 8.683 \cdot I_{IM} \quad (5.16)$$

Як свідчать дані рівняння (5.16), в цій парній кореляції на синергетичний ефект мають вплив обидва показники, причому позитивний. Тобто, зі всіх витрат, пов'язаних з кооперацією міжнародних закладів вищої освіти, тільки витрати на підготовку та реалізацію міжнародних науково-дослідних проектів, організацію міжнародної освітньої та науково-дослідної мобільності студентів та викладачів, дозволяють диверсифікувати витратний процес і створити синергетичний ефект.

Результати аналізу часткових кореляцій не підтверджують гіпотезу H1, яка свідчить, що сталий розвиток якості вищої освіти на засадах дотримання людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства закону та поваги до прав людини, у тому числі прав осіб, що належать до меншин залежить від якості системи вищої освіти в областях, що оцінюються, і значною мірою від рівня загальних державних витрат на освіту третього рівня. Дослідження двовимірної та часткової кореляції між шістьма обраними незалежними парними змінними, до яких увійшли 33 ЗВО різних країн, показує, що існує "значний простір" для участі державної політики в певних галузях, таких як запровадження нових інформаційно-комунікаційних технологій, цифрові

навички населення або деякі інші. А саме нові інформаційно-комунікаційні технології створюють передумови для залучення всіх організацій до процесу отримання нових знань, розвитку творчості, забезпечення більшої активності в процесі освіти та бізнесі. Тому інформатика та інформаційні технології розглядаються як значна частина змісту освітнього процесу на всіх його рівнях [325, 340].

З огляду на зазначене вище, можна дійти висновку, що інформатика та інформаційні технології самі по собі позитивно впливають на якість усієї системи освіти і, отже, на здатність суспільства генерувати економічний добробут, що, власне, і є відправною точкою конкурентоспроможності нації.

Для вивчення взаємозалежності між вищою освітою, конкурентоспроможністю та стійким розвитком був використаний множинний регресійний аналіз. Гіпотеза полягає в тому, що вища освіта виступає однією з чинників, що визначає рівень конкурентоспроможності економіки, підтвердилася. Рівень конкурентоспроможності економіки, з іншого боку, значною мірою впливає на подальший стійкий рівень, досягнутий економікою, та процвітання.

Отримані результати дослідження показують, що система вищої освіти, яка, згідно з доповіддю Всесвітнього економічного форуму у 2019 році, представлена індексами "Кваліфікація випускників", "Критичне мислення у викладанні", "Наукові публікації" тощо, має статистично значущий вплив на підпоказник "Орієнтація уряду на майбутнє". Реформу освітньої політики в аналізованих країнах має бути спрямовано на збільшення кількості високоосвічених представників населення і підвищення якості освітнього процесу, що сприйматиметься як максимізація прямого впливу системи вищої освіти на сталий розвиток.

Використовуючи дані з 33 ЗВО різних країн, була підтверджена гіпотеза H2, що свідчить про зв'язок між показниками якості системи вищої освіти для розвитку людського потенціалу забезпечення гендерної рівності, інклюзивності та справедливості надання послуг вищої освіти в умовах кооперації. Зрештою,

можна поміркувати про причини "недостатності" результатів дослідження. Як найбільш прийнятною можна прийняти технічну специфікацію регресійних моделей, зумовлену тематичною постановкою дослідження, що передбачає короткий період спостереження щодо великої кількості незалежних змінних (дванадцять).

Подальший науковий внесок у цій галузі може бути досягнутий шляхом аналізу ефективності взаємодії ЗВО в системі управління кооперацією закладів вищої освіти. Аналогічно, ґрунтуючись на геометричному темпі зростання, подальші дослідження мають виміряти прогрес кожної категорії (показників, підпоказників тощо) щодо вищої освіти та сталого розвитку. Для отримання точнішого уявлення про взаємозв'язок між вищою освітою, конкурентоспроможністю ЗВО та стійким розвитком дослідникам доцільно використовувати інші методи (бенчмаркінг, порівняльні методи в динаміці часу тощо).

На основі наведених вище результатів дослідження можна сформулювати певні рекомендації, які стануть значним внеском у підвищення конкурентоспроможності ЗВО та досягнення сталого розвитку в країнах, що аналізуються. У цьому контексті, пропонується, щоб заходи та діяльність міжнародних ЗВО в майбутньому були спрямовані: (1) на розвиток здібностей, знань та навичок, що підвищать конкурентоспроможність випускників на ринку праці, та (2) на стимулювання діяльності ЗВО в галузях, що мають ключове значення для збереження планети з метою забезпечення життя прийдешніх поколінь.

Аналіз впливу показників у сфері вищої освіти на Індекс глобальної конкурентоспроможності показав, що підвищення якості навичок випускників може сприяти підвищенню конкурентоспроможності ЗВО та, відповідно, досягненню сталого розвитку. У цьому сенсі ми вважаємо, що коригуюча діяльність компетентних органів аналізованих країн має бути спрямована на освіту, навчання та розвиток навичок студентів через організацію нових програм студентських стажувань, формування університетських бізнес-інкубаторів, надання великих фінансових стимулів для входження якомога

більшої кількості компаній та університетів у систему дуальної освіти, стимулювання тісніших зв'язків між наукою та економікою шляхом запровадження податкових та інших стимулів, вирощування талантів та підтримка талановитих людей та установ, що беруть участь в їх підготовці, мотивація освічених людей до повернення на батьківщину тощо. Дуже важливо, щоб при розробленні зазначених рекомендацій компетентні органи країн, що аналізуються, враховували особливості своїх економік та специфіку власних систем (вищої) освіти. Варто підкреслити, що проведений аналіз виявив, що система вищої освіти суттєво сприяє формуванню сталого розвитку національних економік.

З огляду на зазначене вище, вважаємо, що для досягнення цілей сталого розвитку Порядку денного на 2030 рік необхідно, щоб заклади вищої освіти узгоджували бачення, цілі та дії із "зеленим" дискурсом сталого розвитку, що включає пріоритет природи та соціального благополуччя [330].

5.3. Визначення ефективності взаємодії ЗВО в системі управління кооперацією закладів вищої освіти

Останніми десятиліттями дослідження низки науковців (В. Hillebrand, W. Viemans, A. Parkhe) довели, що співпраця між університетами є запорукою їхнього успіху [271; 320]. Управління кооперацією закладів вищої освіти стає найважливішим компонентом інноваційного процесу. Для регіональних політиків він є життєво важливим компонентом регіональної інноваційної політики, оскільки успішне використання результатів НДДКР локальних ЗВО має важливе значення для конкурентоспроможності не лише регіону, а й країни загалом [315].

Очевидним є помітний зсув у бік регіоналізації в інноваційній політиці та технологіях вищої школи. Одним із його наслідків є очікування від університетів створення мереж та встановлення регіональних зв'язків [291]. Також важливе значення має створення широких спільних кластерних мереж,

хоча більшість кластерів зосереджено на слабо виражених мережах місцевого рівня. Незважаючи на це, члени мережі відповідають за більшу кількість патентних заявок, ніж інші. Більше того, схоже, що якість патентів не знижується у співпраці з університетами одного регіонального кластера [316].

Особливий вплив на ефективність взаємодії ЗВО в системі управління їх кооперацією має спільне патентування, спільні публікації та науково-технологічна спеціалізація. Аналіз даних про спільне патентування покращує розуміння транснаціональних потоків знань, особливо коли це використовується в поєднанні з інтерпретацією статистики спільних публікацій. Частка спільно опублікованих досліджень збільшилась з 2000-х років, особливо з ЗВО європейських країн. Варто зазначити, що ЗВО невеликих країн, як правило, співпрацюють частіше, а ЗВО нових країн-членів Європейського союзу (ЄС) становлять більшу частку в спільних публікаціях. Для спільної видавничої діяльності ЗВО відстань між знаннями відіграє значно більшу роль, ніж науково-технологічна відстань. Зв'язки між ЗВО віддалених регіонів у Європі менш ймовірні, ніж у Сполучених Штатах Америки (США). Однак сусідство має більше значення у США, ніж в Європі. Це врівноважує географічний ефект для регіонів, розташованих далеко один від одного. Вивчення патентів ЗВО таких країн, як США, Японія, Канада та Західна Європа (G4) доводить, що їх переважну більшість створюють міжнародні команди (майже 80%), іншу частину – комбінація команд ЗВО решти світу. Однак ці дві групи мають різні тенденції, при чому колаборація ЗВО інших країн світу майже наздоганяють колаборації ЗВО всередині G4 [297].

Взаємодія ЗВО в системі управління кооперацією закладів вищої освіти ґрунтується здебільшого на передачі знань та технологій. Так, наприклад, С. Філбін [321] зазначає, що існує багато доказів сильної кореляції між передачею технологій та практичних знань, з одного боку, та успішною співпрацею – з іншого. Інтенсивний трансфер може підвищити новизну технології [265], стимулювати інноваційну діяльність [310] та/або прискорити розроблення нового продукту [253]. Тим не менш, багато бар'єрів впливають на

передачу знань та технологій, і це є темою багатьох досліджень [268; 239]. У своєму дослідженні 2009 року М. Флорес та ін. стверджують, що на передачу технологій та знань впливають стратегія та мотивація [255], а використання адекватної політики та стимулів може активізувати діяльність із передачі знань до бізнесу. Передача знань може по-різному впливати на університети та компанії. Якщо перші ініціюють передачу знань через дослідження, то другі згодом займають вищі управлінські позиції [259].

Існує чимало мотивів для кооперації закладів вищої освіти, які часто наштовхуються на безліч бар'єрів. Зокрема, варто визначити такі перешкоди в кооперації ЗВО: невідповідність стимулів між дослідниками та фірмами (конфлікти з компаніями); відсутність академічних процедур чи посередників для полегшення взаємодії з бізнесом (проблеми академічних мереж); невідповідність між академічними цілями та діяльністю з передачі технологій (конфлікти з академічними цілями), а також відстань між академічними дослідженнями та потребами (характер досліджень). Фінансові перешкоди пов'язані зі схильністю наукомістких бізнес-послуг до співпраці з університетами та дослідницькими інститутами. Перешкоди, пов'язані зі знаннями, помірковано асоціюються зі схильністю високотехнологічних виробничих малих та середніх підприємств (МСП) до співпраці з ЗВО. І хоча колаборації ЗВО і бізнесу відіграють й інші важливі ролі в техніко-економічній системі, їх ймовірний внесок у пом'якшення внутрішніх інноваційних бар'єрів для технологічних МСП може бути менш значним, ніж очікують особи, які приймають політичні рішення в країнах з економікою, що розвивається.

Для вивчення чинників, що впливають на кооперацію міжнародних ЗВО, було використано дані, надані Глобальним індексом інновацій (GII).

Інноваційний індекс (GII) складається з субіндексів. Субіндекс інноваційного входу та субіндекс інноваційного виходу – кожен з яких побудований на основі стовпів – це два субіндекси, на які спирається GII. У субіндексі інноваційного входу елементи національної економіки, які забезпечують інноваційну діяльність, відображені у п'яти основних

компонентах. Цими п'ятьма компонентами є розвиненість бізнесу, розвиненість ринку, інфраструктура, людський капітал та дослідження, а також інституції. Підіндекс результатів інноваційної діяльності охоплює результати інноваційної діяльності, що є наслідком інноваційної діяльності економіки. Основними компонентами результатів є творчі результати, а також результати в галузі знань та технологій. Середнє значення субіндексів "Вхід" та "Вихід" визначає загальний показник GII [235]. На основі цих елементів було створено групи чинників, що впливають на ефективність взаємодії ЗВО в системі управління кооперацією закладів вищої освіти (чинники впливу). З іншого боку, рівень ефективності взаємодії ЗВО в конкретній країні вимірюється набором вихідних чинників. Відмінності в підходах до підтримки взаємодії ЗВО також призводять до того, що ЗВО досягають різних результатів. Це спонукало досліджувати основні чинники, що впливають на ефективність взаємодії ЗВО різних країн.

Отже, це дослідження покликане відповісти на таке запитання: "Які основні чинники, що впливають на ефективність взаємодії ЗВО в системі управління кооперацією закладів вищої освіти"?

Впорядкування чинників, що визначають ефективність взаємодії ЗВО, які було визначено як "вхідні чинники", було поділено на 4 категорії. По-перше, є інституційні чинники, які включають ділове середовище, правові обмеження та державну підтримку. По-друге, є людські чинники, що відносяться до людського капіталу та досліджень. По-третє, є чинники зв'язку та комунікації, які впливають на зв'язки між університетами. По-четверте, існують рамкові чинники, що належать до інфраструктури вищої школи. Також визначені "вихідні чинники", які представляють рівень розвитку системи вищої освіти в конкретній країні.

Перша категорія інституційних чинників визначає уряд як впливову силу, здатну або сприяти або перешкоджати співпраці. З одного боку, урядова мережа, державне фінансування або податкові пільги можуть сприяти кооперації ЗВО. З іншого боку, відсутність регіональних структур підтримки [335] та/або нормативні та правові обмеження [208] можуть негативно

вплинути на співпрацю. Як правило, партнерства між університетами значною мірою залежать від державної підтримки [233]. Додаткові чинники успіху кооперації між окремими ЗВО відповідають ринковому потенціалу результатів досліджень [207] або ринкової невизначеності. По-четверте, існують рамкові чинники, що належать до інфраструктури діяльності ЗВО.

Людські ресурси відіграють життєво важливу роль в успішній реалізації проектів між університетом [205]. Як правило, існує сильна залежність корисності та якості співробітництва від наявних у партнера ресурсів. Потреба у специфічних ресурсах ще більше обмежує коло потенційних партнерів. Для успішної співпраці першочергове значення мають висококваліфіковані людські ресурси. Також важливий необмежений доступ до бібліотек, лабораторних приміщень та подібної інфраструктури [220]; та/або технічного обладнання [208]. Традиційно, ЗВО з більш освіченими та/або знаючими менеджерами/керівниками впроваджують більше інновацій [306]. Великі університети завдяки більш високому рівню людського капіталу можуть використовувати знання, отримані в результаті кооперації з іншими ЗВО, більш ефективно, ніж малі. Останні менш здатні засвоїти ці знання, оскільки зазвичай їм не вистачає кваліфікованих кадрів, які є безцінними для інноваційних починань.

У цьому дослідженні під чинниками зв'язку розуміються валові внутрішні витрати на НДДКР (ВВВНДДКР), що формуються ЗВО; ВВВНДДКР, що фінансуються підприємствами, які здійснюють науково-дослідницьку співпрацю між університетом та промисловістю; розвиток кластерних коопераційних зв'язків; ВВВНДДКР, що фінансуються з-за кордону, а також угоди щодо створення спільних ЗВО. Спільна робота та застосування досвіду та зворотного зв'язку в прагненні до вдосконалення довели свою користь як для університетів, так і для компаній [306]. Найважливішим аспектом стратегії ЗВО у формуванні інноваційної діяльності є створення стратегічних партнерств, зокрема, партнерств з університетами. Для встановлення загального розуміння першорядне значення має частота спілкування [272]. Тісні особисті стосунки

також дозволяють встановити найважливіші зв'язки між університетами. Контакти та дії мають бути на оперативному рівні (регулярна взаємодія, взаємний обмін інформацією з постійним зворотним зв'язком, інформування партнерів про нові заходи чи події) та охоплювати рівень керівництва [331]. Відсутність каналів комунікації основним бар'єром у відносинах між партнерами. Також для формування позитивних очікувань щодо майбутньої поведінки партнера (особливо коли партнерство ще тільки почалося) корисне взаємне спілкування (точне, адекватне, своєчасне та регулярне), культура як взаємне розуміння того, як співробітники мають розглядати, відчувати та думати про питання та проблеми.

У цьому дослідженні рамкові чинники охоплюють доступ до інтелектуального капіталу, формування екологічних показників та верховенство закону. Правові аспекти та права інтелектуальної власності є значущими для кооперації міжнародних ЗВО. Політика урядів та університетів у галузі інтелектуального права надає позитивний та значний вплив на показники проєктів кооперації ЗВО, контролюючи характеристики фірми та проєкту та враховуючи потенційне зміщення відбору для участі в кооперації. Сприятливе бізнес-середовище за замовчуванням не впливає позитивно на діяльність університету з передачі технологій. Саме реалізована стратегія кожного університету має набагато більше значення, ніж фактори зовнішнього середовища. Тим не менш, за умов загального зміцнення потенціалу НДДКР, співпраці в галузі НДДКР та технологій, комерціалізація також буде покращена.

Результати показують, що підвищена увага урядів та ЗВО до НДДКР у галузі технологій та захисту патентів суттєво позитивно впливає на розвиток сектору використання інтелектуального капіталу. Більше того, ЗВО стали головним провідником технологічних інновацій. Деякі міжнародні ЗВО розробили динамічні програми зі збагачення інтелектуального капіталу та прийняли інноваційну модель партнерства, яка у вигляді комплексу на території кампусу спрямована на подолання розриву між наукою та бізнесом. У таких проєктах пропонується продуктивне внутрішнє середовище співпраці для

технічних та бізнес-факультетів, які спільно реалізують проєкти розвитку співпраці з партнерами. Крім того, це сприяє приведенню навичок та знань співробітників та студентів університету у відповідність до сучасних реальних потреб бізнес-середовища та оновленню бази знань університету з урахуванням останніх досягнень промисловості.

У літературі існує багато показників ефективності кооперації ЗВО. Зокрема, серед таких показників пропонується використовувати кількість патентів [354], наукових та технічних статей [333], високотехнологічні виробництва та експорт [204], надходження від інтелектуальної власності [345], експорт послуг інтелектуального капіталу, експорт культурних та творчих послуг, експорт творчих товарів [209]. Загалом, вихідні показники можна поділити на дві групи: матеріальні та нематеріальні.

Щоб знайти відповідного партнера, перед початком співробітництва рекомендується провести правильний процес вибору партнера. У цьому сенсі впевненість у цілях, завданнях і потребах також є необхідною умовою. Тільки після цього можна починати пошук відповідного партнера з інтересами та цілями, що збігаються. Адекватні стратегії пошуку можуть полегшити пошук відповідного партнера кооперації ЗВО. З цією метою доцільно використовувати метод оцінювання партнера за допомогою певних критеріїв. Для цього спочатку було відібрано 36 часткових показників, що були згруповані в шість конструктів, чотири з яких зосереджені на вхідних чинниках, а решта – на вихідних чинниках (табл. 5.6).

Сумісність цілей між партнерами є однією з найбільшою запорукою ефективності кооперації ЗВО. Нездатність досягти бажаного результату часто є результатом несумісності. Наприклад, компанії прагнуть приховати від конкурентів революційні відкриття, отримані в університетах, тоді як університети хочуть їх опублікувати. Отже, першорядне значення має пошук безпрограшної ситуації зі збалансованими вигодами для партнерів-учасників ЗВО. Цього можна досягти лише в тому разі, якщо обидва партнери розуміють інтереси один одного. Також важливо, щоб партнери домовилися про досяжні

цілі завдяки загальному розумінню завдань та виробили точну стратегію протягом усього співробітництва. Варто також додати, що партнери найчастіше мають нереалістичні очікування щодо результатів співпраці, та/або мають різне почуття терміновості.

На підставі врахування даних конструктивів було запропоновано модель взаємодії ЗВО в системі управління кооперацією закладів вищої освіти (рис. 5.12).

Таблиця 5.6

**Факторні показники та джерело даних для створення кооперації
закладів вищої освіти**

Латентні змінні	Опис показника	Код
1	2	3
Інституційні фактори		ІФ
	Політична та операційна стабільність	ІФ1
	Ефективність уряду	ІФ2
	Якість нормативно-правового регулювання	ІФ3
	Легкість відкриття бізнесу	ІФ4
	Валові витрати на НДДКР (ВРНДДКР)	ІФ5
	Витрати на освіту	ІФ6
Людські фактори		ІНФ
	Шкали PISA з читання, математики та природничих наук	ІНФ1
	Випускники в галузі науки та інженерії	ІНФ2
	В'їзна мобільність на рівні вищої освіти	ІНФ3
	Дослідники, еквівалент повної зайнятості/млн осіб	ІНФ4
	Зайнятість у наукомістких послугах	ІНФ5
	Дослідницькі таланти в комерційних підприємствах	ІНФ6
Чинники взаємозв'язку		ІЛФ
	ВРНДДКР, виконані комерційними підприємствами на базі ЗВО	ІЛФ1
	ВРНДДКР, що фінансуються комерційними підприємствами на базі ЗВО	ІЛФ2
	Науково-дослідницька співпраця між університетами та промисловістю	ІЛФ3
	Стан розвитку кластерів	ІЛФ4
	Угоди зі створення спільних підприємств/стратегічних альянсів	ІЛФ5
Рамкові фактори		ІФФ
	Доступ до інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ)	ІФФ1
	Використання ІКТ	ІФФ2
	Виробництво електроенергії, кВт/млн осіб	ІФФ3
	Показники логістики	ІФФ4
	Валове накопичення капіталу	ІФФ5
	Екологічні показники	ІФФ6
	Верховенство закону	ІФФ7

Закінчення табл. 5.6

1	2	3
Нематеріальні показники на виході		ОП
	Патентні заявки	ОП1
	Міжнародні заявки на укладення договорів про патентну кооперацію (ДПК)	ОП2
	Наукові та технічні публікації	ОП3
	Кількість класів заявок на товарні знаки за походженням	ОП4
	Промислові зразки за походженням	ОП5
	ІКТ та створення бізнес-моделей	ОП6
Відсутні показники результатів		ОТІ
	Експорт культурних та творчих послуг	ОТІ1
	Експорт творчих товарів	ОТІ2
	Темпи зростання ВВП на одного зайнятого	ОТІ3
	Випуск високотехнологічної та середньо- та високотехнологічної продукції на базі спільних із ЗВО кластерах	ОТІ4
	Щільність нових підприємств, створених спільно із ЗВО	ОТІ5

Джерело: World Intellectual Property Organization (WIPO), 2019–2021.

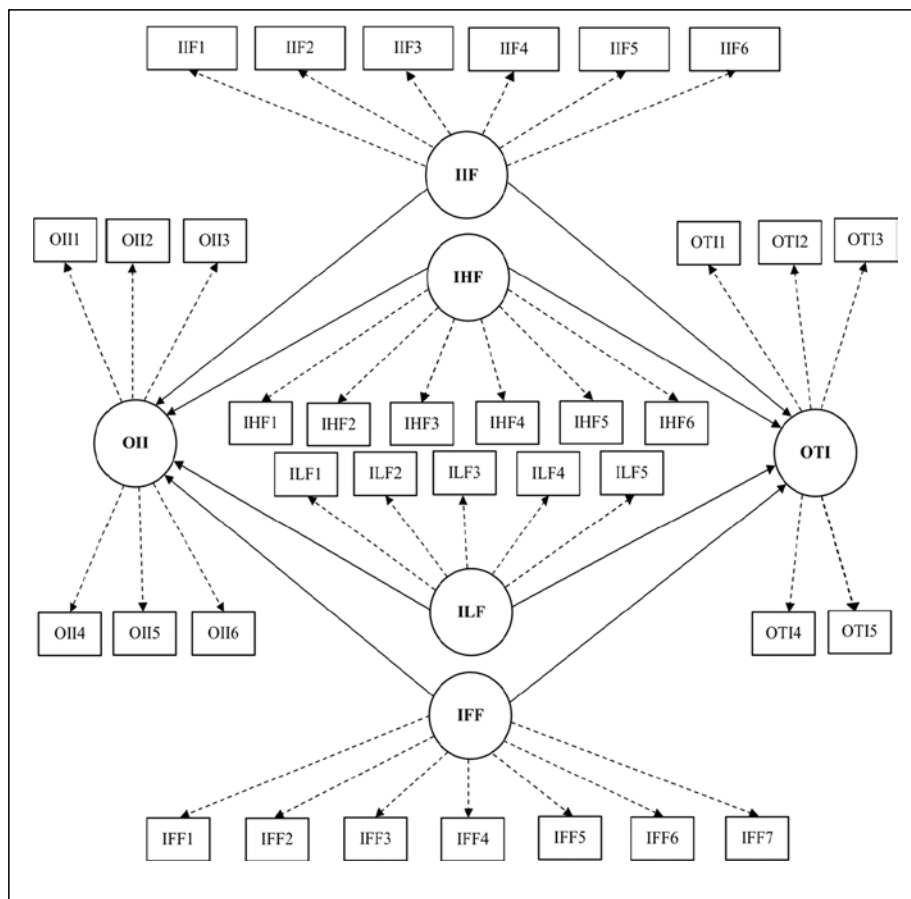

Рис. 5.12. Схематична діаграма внутрішніх та зовнішніх зв'язків моделі для створення кооперації закладів вищої освіти

Джерело: розроблено автором.

На рис. 5.12 зображено схему моделі, де під час її побудови розглядалися як внутрішні, і зовнішні взаємозв'язки. Оцінювання проводилося за допомогою програмного забезпечення SmartPLS.

У цьому дослідженні використовується метод моделювання структурних рівнянь (SEM). SEM охоплює широкий спектр статистичних методик, які дозволяють апроксимувати мережу причинно-наслідкових зв'язків. Теоретична модель визначає таку мережу, яка пов'язує принаймні два латентні складні поняття. Декілька спостережуваних показників вимірюють кожне з цих понять. По суті, можна вивчати складність усередині системи, розглядаючи мережу причинно-наслідкових зв'язків між латентними поняттями – "латентними змінними". Для вимірювання кожної з цих латентних змінних використовуються різні показники, що спостерігаються, та визначаються як "явні змінні". Відповідно до цього, моделі структурних рівнянь є точкою дотику між аналізом шляхів і підтверджуючим факторним аналізом [250]. Серед методів оцінювання моделей SEM найбільшою популярністю довгий час користувався метод, заснований на коваріації (CB)². Його визнання було настільки загальним, що в соціальних науках стали оперувати поняттями SEM (structural equation modeling) – структурне моделювання та CB-SEM (covariance-based structural equation modeling) – коваріаційне структурне моделювання, які впродовж багатьох років були синонімами [229]. Тим часом, Х. Вольд розробив альтернативний підхід – метод найменших часткових квадратів (Partial Least Squares regression (PLS)). Його опис та застосування для оцінювання моделей із латентними змінними було представлено Х. Вольдом, зокрема, в таких працях: [351–353]. Оскільки метод PLS був альтернативою "жорсткому" моделюванню К. Йереського, тобто заснованому на сильних припущеннях щодо нормальності розподілів і такому, що вимагає великих вибірок, Х. Вольд називав свій підхід PLS "м'яким" моделюванням [352; 353]. За деякий час до широкого вжитку увійшов термін "PLS-моделювання шляхів", а потім, щоб підкреслити, що PLS є альтернативою CB, його стали називати "PLS-моделювання структурних рівнянь" (PLS-SEM). PLS-SEM та CB-SEM були розроблені як різні, хоч і

взаємодоповнюючі методи з конкретними цілями та вимогами на початку 1980-х років [282]. Наразі також відзначаються різні властивості PLS-SEM і CB-SEM, при цьому акцент робиться на взаємодоповнюваності цих двох методів, а не конкуренції між ними.

Модель SEM складається з двох субмоделей: структурної та вимірювальної. У термінології PLS-SEM також використовуються поняття "внутрішня модель" та "зовнішня модель", відповідно. Структурна модель описує зв'язки між латентними змінними, тоді як модель вимірювання – зв'язки між латентними змінними та показниками, за допомогою яких вони ідентифікуються, також відомими як виражені змінні [351].

При побудові структурної моделі необхідно звернути особливу увагу на два аспекти: природу аналізованих латентних змінних та асоціації, що виникають між ними. Важливо проводити різницю між екзогенними та ендогенними змінними. Крім того, всі сформульовані елементи концептуальної схеми мають бути виведені з теорії та логіки. Якщо теоретична база відсутня або теорія суперечлива, варто покладатися на власні судження, досвід та інтуїцію [217].

Специфікація моделі виміру – щонайменше важливий етап процесу моделювання. Перевірка гіпотез, відображених у рівняннях структурної моделі, може бути надійною і тоді, коли латентні змінні правильно визначені з допомогою індикаторів. І вибір індикаторів так само важливий, як і вибір способу їх визначення [217]. Визначення латентних змінних за допомогою індикаторів може здійснюватися дедуктивно, або індуктивно [329]. При першому підході індикатори відображають латентну змінну, що визначається, і називаються індикаторами, що відображають, а модель вимірювання – моделлю вимірювання, що відображає. У разі індуктивного визначення передбачається, що індикатори складають латентні змінні, звідси поняття формативних індикаторів та формативної моделі вимірювання. Тип визначення (індуктивний або дедуктивний) має впливати з передбачуваного теоретичного опису [329]. Крім того, вибору індикаторів, що спостерігаються, має передувати глибокий і

ретельний огляд літератури, включаючи теорію та емпіричні дослідження в галузі вимірювання латентних змінних, присутніх в моделі. Поряд із дослідженням кореляцій латентних змінних, моделювання PLS-SEM дозволяє апроксимувати значення цих змінних (зважені суми показників). Для цього для кожної з латентних змінних моделі розраховується синтетичний вимір, за допомогою якого можна отримати лінійне впорядкування об'єктів, що вивчаються.

Оцінювання моделі PLS-SEM здійснюється методом PLS. Алгоритм одночасно оцінює внутрішні параметри моделі – коефіцієнти шляху – і зовнішні параметри моделі – зовнішні ваги та зовнішні навантаження. Процедура також дає оцінки значень всіх змінних латентних, включених в модель. Метою оцінювання є максимізація поясненої дисперсії залежних латентних змінних. На першому етапі відбувається ітеративна оцінка терезів моделі вимірювань та значень латентних змінних. На другому етапі оцінюються навантаження та коефіцієнти шляху структурної моделі. Детальний опис алгоритму PLS можна знайти, наприклад, у працях J. Henseler et al. [270] та H. Wold [353], а його узагальнення – у J. Rogowski [329]. Верифікація моделі PLS-SEM є двоетапним процесом. По-перше, оцінюється структурна модель, по-друге, якщо валідність структурної моделі підтверджено, проводиться тестування структурної моделі. У табл. 5.7 наведено властивості моделі, які мають оцінюватися.

Раніше проведення SEM з використанням процедури PLS було ускладнено через відсутність програмного забезпечення. Наразі ситуація значно покращилася завдяки широкому спектру зручних для користувача програм. Програми, що дозволяють оцінювати та статистично перевіряти PLS-SEM моделі, – це, наприклад, WarpPLS [290], ADANCO [269], SmartPLS [270]. У цьому дослідженні використовуватиметься програмне забезпечення SmartPLS.

Таблиця 5.7

**Оцінка властивості моделі PLS-SEM оцінки ефективності взаємодії ЗВО
в системі управління кооперацією закладів вищої освіти**

Оцінка вимірності моделі					
Рефлексивність вимірності моделі			Формативність вимірності моделі		
Внутрішня узгодженість	Альфа Кронбаха	0,60-0,95	Конвергентна валідність	Аналіз надмірності	≥ 0,7 кореляції
	Композитна надійність	0,60-0,95			
Конвергентна валідність	Завантаження	≥ 0.7	Колінеарність між показниками	Дисперсія Інфляція Фактор (VIF)	≥ 0.5
	Середня отримана дисперсія (AVE)	≥ 0.5			
Дискримінантна валідність	Перехресні навантаження	< 0.9	Значення зовнішніх ваг	р-значення	< 0.05
	Критерій Форнелла-Ларкера				
	Коефіцієнт гетеро-характеристики (HTMT)				
Оцінка структурності моделі					
Колінеарність		VIF		≥ 0.5	
Прогностична сила		Коефіцієнти детермінації (R ²)		значення 0,75, 0,50 і 0,25 вважаються значними, помірними і слабкими	
Прогностична релевантність		Значення Q2 Стоуна-Гейссера		≥ 0	
Значимість коефіцієнтів шляху		р-значення		< 0.05	

Джерело: побудовано автором на основі [267; 270].

Модель, що використовується для реалізації мети цього дослідження – оцінка ефективності взаємодії ЗВО в системі управління кооперацією закладів вищої освіти (UIC) описується двома рівняннями (5.17; 5.18):

$$OT_t = \alpha_1 PF_t + \alpha_1 INF_t + \alpha_1 ILF_t + \alpha_1 IFF_t + \alpha_0 + v_t, \quad (5.17)$$

$$OT_t = \beta_1 PF_t + \beta_1 INF_t + \beta_1 ILF_t + \beta_1 IFF_t + \beta_0 + v_t, \quad (5.18)$$

OT_t – вхідні показники UIC за період t ,

OP_t – вихідні показники UIC за період t ,

PF_t – інституційні фактори в період t ,

INF_t – людський фактор у період t ,

ILF_t – коефіцієнти зв'язку в період t ,

IFF_t – рамкові коефіцієнти в період t ,
 $\alpha_0, \alpha_1, \beta_1, \beta_0$ – структурні параметри моделі,
 v_t – випадкова складова,
 t – період дослідження (2019–2021 рр.).

У таблиці 5.8 представлені показники, що пройшли змістовну та статистичну перевірку. Показники вхідних латентних змінних вказують на найчастіші та найзначніші предиктори UIC, тобто показники OTI та OPI відображають результати UIC.

Для визначення латентних змінних моделі було використано дедуктивний підхід, тобто кожна латентна змінна як теоретичне поняття є відправною точкою для пошуку емпіричних даних. Показники були відібрані на основі змістовних та статистичних критеріїв. З погляду статистики, враховувалися: різноманітність значень індикаторів, що вимірюється коефіцієнтом варіації (критичне значення коефіцієнта розраховувалося лише на рівні 10%), а також якість оцінюваної моделі (заходи оцінювання моделі – аналіз ex-post).

Таблиця 5.8

**Показники латентних змінних, що підходять для моделі
оцінки ефективності взаємодії ЗВО**

Латентні змінні	Опис показника	Код	Завантаження
1	2	3	4
Інституційні фактори		ИФ	
	Політична та операційна стабільність	ИФ1	0.843
	Ефективність уряду	ИФ2	0.975*
	Якість нормативно-правового регулювання	ИФ3	0.945*
	Легкість відкриття бізнесу	ИФ4	0.479
	Валові витрати на НДДКР (ВРНДДКР)	ИФ5	0.889
	Витрати на освіту	ИФ6	0.580
Людські фактори		ИНФ	
	Шкали PISA з читання, математики та природничих наук	ИНФ1	0.881
	Випускники в галузі науки та інженерії	ИНФ2	0.107
	В'їзна мобільність на рівні вищої освіти	ИНФ3	0.536
	Дослідники, еквівалент повної зайнятості/млн осіб	ИНФ4	0.930
	Зайнятість у наукомістких послугах	ИНФ5	0.862
	Дослідницькі таланти у комерційних підприємствах	ИНФ6	0.816

Закінчення табл. 5.8

1	2	3	4
Чинники взаємозв'язку		ILF	
	ВРНДКР, виконані комерційними підприємствами на базі ЗВО	ILF1	0.917
	ВРНДКР, що фінансуються комерційними підприємствами на базі ЗВО	ILF2	0.910
	Науково-дослідницька співпраця між університетами та промисловістю	ILF3	0.920*
	Стан розвитку кластерів	ILF4	0.918*
	Угоди зі створення спільних підприємств/стратегічних альянсів	ILF5	0.506
Рамкові фактори		IFF	
	Доступ до інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ)	IFF1	0.906
	Використання ІКТ	IFF2	0.951*
	Виробництво електроенергії, кВт/млн осіб	IFF3	0.525
	Показники логістики	IFF4	0.916
	Валове накопичення капіталу	IFF5	0.055
	Екологічні показники	IFF6	0.897
	Верховенство закону	IFF7	0.953*
Нематеріальні показники на виході		ОП	
	Патентні заявки	ОП1	0.923
	Міжнародні заявки на укладення договорів про патентну кооперацію (ДПК)	ОП2	0.941
	Наукові та технічні публікації	ОП3	0.478
	Кількість класів заявок на товарні знаки за походженням	ОП4	0.357
	Промислові зразки за походженням	ОП5	0.533
	ІКТ та створення бізнес-моделей	ОП6	0.898
Відчутні показники результатів		ОТІ	
	Експорт культурних та творчих послуг	ОТІ1	0.668
	Експорт творчих товарів	ОТІ2	0.446
	Темпи зростання ВВП на одного зайнятого	ОТІ3	0.517
	Випуск високотехнологічної та середньо- та високотехнологічної продукції на базі спільних із ЗВО кластерах	ОТІ4	0.468
	Щільність нових підприємств, створених спільно із ЗВО	ОТІ5	0.484

* Показники, що не задовольняють критеріям колінеарності.

Джерело: сформовано автором.

На рис. 5.13 показано результати оцінки PLS-SEM, отримані за допомогою програми SmartPLS.

У таблиці 5.9 наведено результати оцінювання зовнішньої підмоделі оцінки ефективності взаємодії ЗВО в системі управління кооперацією закладів вищої освіти.

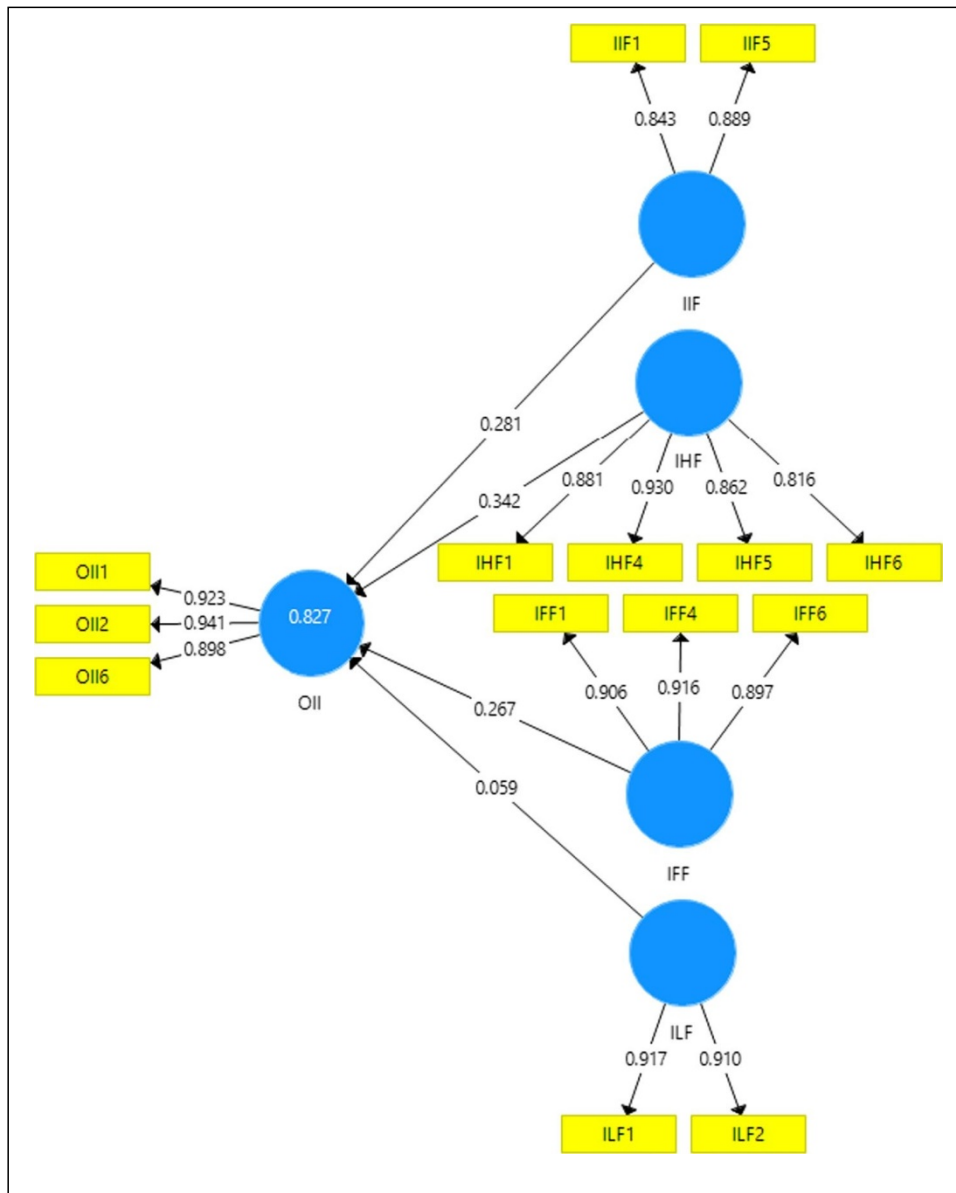

Рис. 5.13. Результати оцінювання моделі PLS-SEM 2019-2021

Джерело: сформовано автором

Таблиця 5.9

Оцінка результатів зовнішніх моделей ефективності взаємодії ЗВО в системі управління кооперацією закладів вищої освіти

Латентні змінні	Показники	rho_A	Середня дисперсія (AVE)	Композитна надійність	Альфа Кронбаха
1	2	3	4	5	6
IIF	IIF1	0.681	0.750	0.857	0.669
	IIF5				
IHF	IHF1	0.902	0.763	0.928	0.896
	IHF4				
	IHF5				
	IHF6				

Закінчення табл. 5.9

1	2	3	4	5	6
ILF	ILF1	0.803	0.834	0.910	0.802
	ILF2				
IFF	IFF1	0.895	0.821		
	IFF4				
	IFF6				
ОП	ОП1	0.916	0.848	0.944	0.911
	ОП2				
	ОП6				

* Середня дисперсія (AVE).

Джерело: сформовано автором.

За результатами табл. 5.19, значення надійності окремих показників значно перевищують найнижчий допустимий рівень 0,4 [275]. Показники альфа Кронбаха та композитної надійності перевищують 0,6, що означає, що серед латентних змінних існує високий рівень внутрішньої узгодженої надійності. Для підтвердження конвергентної валідності для кожної латентної змінної оцінюється середня витягнута дисперсія (AVE). Таблиця 5.9 також показує, що значення AVE перевищують прийнятний поріг 0,5, що підтверджує конвергентну валідність. Як пропонують С. Форнелл і Д. Ларкер [256], якщо це значення перевищує значення кореляції інших латентних змінних, для встановлення дискримінантної валідності можна використовувати квадратний корінь з AVE в кожній латентній змінній. AVE латентної змінної ОП становить 0,944 (з таблиці 5.9), отже, її квадратний корінь дорівнює 0,920 (таблиця 5.10). Результат свідчить, що дискримінантна валідність добре встановлена.

Таблиця 5.10

Критеріальний аналіз Форнелла-Ларкера для перевірки дискримінантної валідності

	IFF	INF	IPF	ILF	ОП
IFF	0.915				
INF	0.920	0.863			
IPF	0.940	0.942	0.900		
ILF	0.863	0.929	0.879	0.879	
ОП	0.886	0.893	0.904	0.905	0.919

Джерело: розраховано автором.

Таблиця 5.11

Оцінка результатів внутрішніх моделей

	Коефіцієнти шляху	Стандартне відхилення (STDEV)	T-статистика (O/STDEV)	p-значення	R ²
IFF → ОП	0.191	0.256	0.749	0.454	0.827
IHF → ОП	-0.156	0.238	0.657	0.512	
IF → ОП	0.407	0.224	1.818	0.070	
ILF → ОП	0.488	0.163	2.992	0.003	

Джерело: розраховано автором.

Використовуючи двофакторний t-тест із рівнем значущості 5%, коефіцієнт шляху буде значущим, якщо T-статистика більша за 1,96. Як представлено в таблиці 5.11, всі коефіцієнти шляху у внутрішній моделі є статистично значущими.

Значення статистики тесту Стоуна-Гайссера, який перевіряє модель з погляду її прогностичної корисності (см. табл. 5.12), є позитивними, що доводить високу прогностичну якість моделі.

Таблиця 5.12

Значення Q² тесту Стоуна-Гейссера

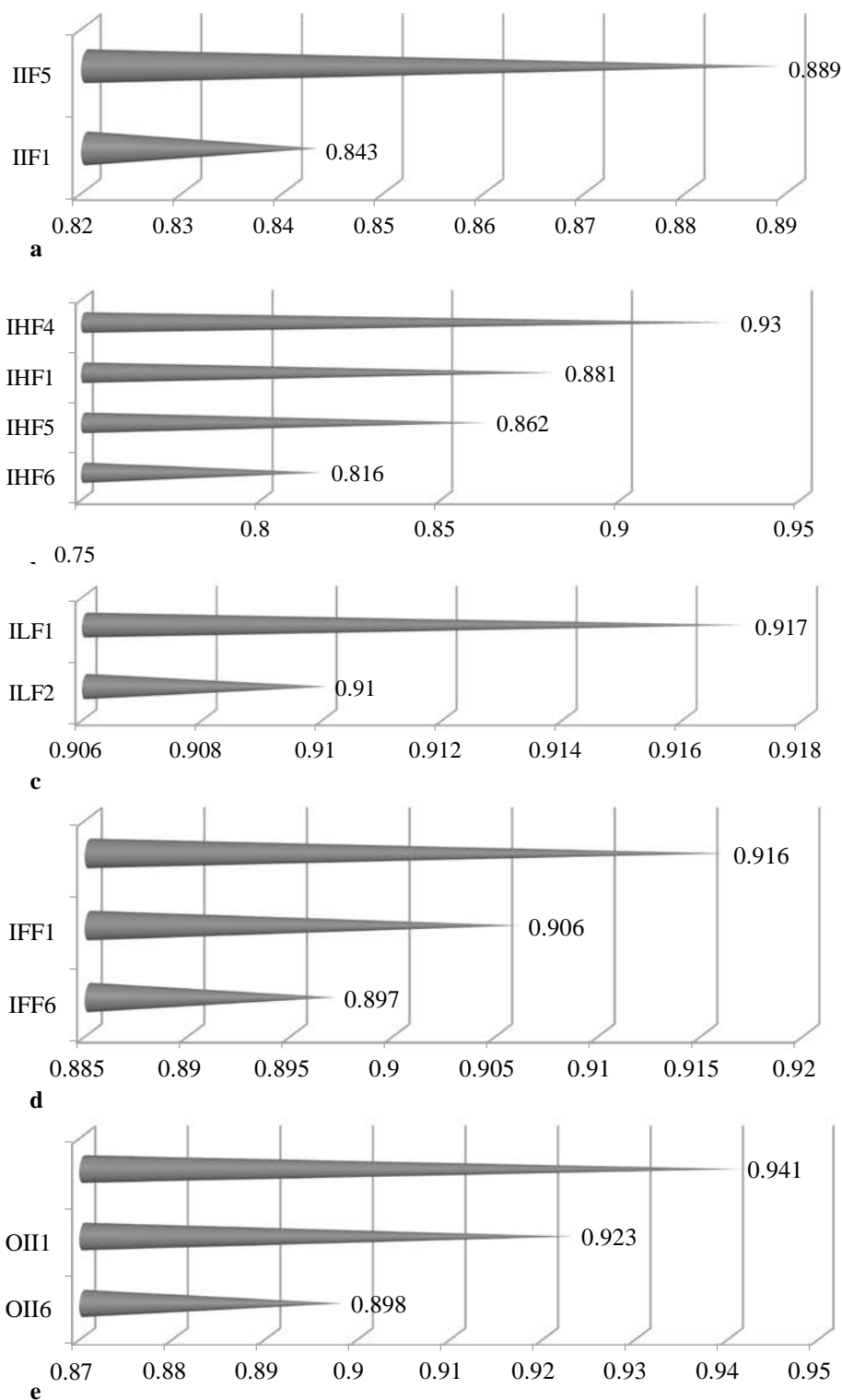
Indicator	2019–2021
ОП1	0.516
ОП2	0.482
ОП6	0.798
General	0.827

Джерело: авторська розробка.

На рис. 5.14 представлено впорядкування показників кожної з змінних латентних за значеннями зовнішніх навантажень, тобто за силою зв'язку між значеннями латентної змінної та значеннями показників. Як моделі виміру, так і структурні моделі, отримали позитивну оцінку, тому на наступному етапі моделювання можна інтерпретувати отримані результати.

Передбачається така інтерпретація зовнішнього навантаження π_{ij} :

- $|\pi_{ij}| < 0,2$ – відсутня кореляція,
- $0,2 \leq |\pi_{ij}| < 0,4$ – слабка кореляція,
- $0,4 \leq |\pi_{ij}| < 0,7$ – помірна кореляція,
- $0,7 \leq |\pi_{ij}| < 0,9$ – сильна кореляція,
- $|\pi_{ij}| \geq 0,9$ – дуже сильна кореляція.

а Оцінки факторних навантажень латентної змінної ІФ.

б Оцінка факторних навантажень латентної змінної ІНФ.

с Оцінка факторних навантажень латентної змінної ІЛФ.

д Оцінка факторних навантажень латентної змінної ІФФ.

е Оцінки факторних навантажень латентної змінної ОІ

Рис. 5.14. Впорядкування показників кожної з змінних латентних за значеннями зовнішніх навантажень ефективності взаємодії ЗВО у 2019-2021 рр.

Джерело: розраховано автором.

Латентна змінна ІІФ дуже сильно відображається двома показниками: "Валові витрати на НДДКР" (ІІФ5) та "Політична та операційна стабільність" (ІІФ1).

Латентна змінна ІНФ дуже сильно відображається одним показником – "Дослідники у сфері НДДКР" (ІНФ4) – і сильно відображається трьома показниками: "Зайнятість у наукомістких послугах" (ІНФ5); "Шкали PISA з читання, математики та природничих наук" (ІНФ1); "Дослідницькі таланти в комерційних підприємствах" (ІНФ6).

Два показники дуже сильно відображають латентну змінну ІІЛФ: "ВРНИОКР, виконані комерційними підприємствами" (ІІЛФ1) і "ВРНИОКР, фінансовані комерційними підприємствами" (ІІЛФ2).

Латентна змінна ІІІФ дуже сильно відображається двома показниками: "Логістичні показники" (ІІІФ4) та "Доступ до ІКТ" (ІІІФ1). Крім того, латентна змінна ІІЛФ сильно відображається одним показником – "Екологічні показники" (ІІІФ6).

Латентна змінна ОІІ дуже сильно відображається двома показниками: "Міжнародні заявки ДПК з походження" (ОІІ2) та "Патентні заявки з походження" (ОІІ1). Крім того, латентна змінна ОІІ сильно відображається одним показником – "ІКТ та створення бізнес-моделей" (ОІІ6).

Оцінка параметрів внутрішньої моделі вказує на значну позитивну кореляцію між предикторами ОПК та рівнем показників ОПК у досліджуваній групі з 33 ЗВО, які мають кооперацію з КНУТД, у період 2019-2021 рр. Це означає, що ті ЗВО, які повідомили про більш високий рівень розвитку вхідних факторів, також мали вищі показники МСЗ у досліджуваному періоді:

$$ОІІ_t = 0.488 * ІІЛФ_{2019-2021} + 3.7695$$

Крім дослідження кореляцій латентних змінних, цей спосіб моделювання також допомагає оцінити значення цих змінних (зважені суми показників). З огляду на це, для кожної з латентних змінних моделі розраховується синтетичний вимір, за допомогою якого можна отримати лінійне впорядкування об'єктів, що вивчаються.

На основі розрахункових значень вхідних та вихідних змінних було складено рейтинги досліджуваних ЗВО: ранжування вхідних та вихідних змінних. Результати представлено в таблиці 5.13.

Таблиця 5.13

**Рейтинг вхідних та вихідних показників кооперації ЗВО з КНУТД
за період 2019-2021 рр.**

ЗВО	IFF	INF	PIF	PIF	ОП
Київський національний університет технологій та дизайну	32	33	32	33	32
Азербайджанський державний університет культури і мистецтв	8	7	5	3	8
Тбіліський гуманітарний навчальний університет	11	5	9	4	12
Державний університет Акакія Церетелі, м. Кутаїсі	33	32	33	32	33
Естонський університет прикладних наук	27	25	28	23	26
POLIARTE – Політехнічний університет прикладного мистецтва, м. Анкона, Естонія	26	24	25	26	28
Технологічний університет Цілу, Китайська Народна Республіка	19	27	21	25	25
Пекінський університет технологій і бізнесу	15	15	13	16	19
Балтійська міжнародна академія, Латвійська Республіка	2	1	2	6	5
RISEBA Університет прикладних наук, Латвійська Республіка	14	13	12	17	15
Університет Вітовта Магнуса, Литовська республіка	7	2	1	2	1
Технічний університет Молдови	6	8	14	9	7
Державний педагогічний Університет ім. Іона Крянге, Молдова	5	4	3	1	2
Дортмундський університет прикладних наук та мистецтв, Німеччина	24	26	29	31	31
Кельцький технологічний Університет «Політехніка Свентокшиська», Польща	25	16	23	18	22
Державний університет "Люблінська політехніка", Польща	10	9	7	8	14
Краківська гірничо-металургійна академія, Польща	17	20	24	11	16
Інститут шкіряної індустрії, Польща	22	22	22	30	24
Вища школа інформатики та мистецтва, Польща	18	19	15	24	21
Вища Школа Бізнесу, м. Домброва Гурніча, Польща	1	6	6	12	3
Саутгемптонський університет, Велика Британія	12	17	16	15	10
Плімутський університет Маджон, Велика Британія	31	29	31	28	29
Університет Шеффілд Халлам, Велика Британія	4	3	4	5	4
Школа сучасного бізнесу у м. Белград, Сербія	30	30	27	22	20
Академія мистецтв у Банській Бистриці, Словаччина	23	18	19	21	18
Технологічний університет Таджикистану	21	23	20	20	17
Таджицький державний університет комерції	28	31	30	27	30
Університет Насі Ваурам Вели, Туреччина	29	28	26	29	27
Ушакський університет, Туреччина	20	21	18	19	23
Міжнародний Університет туризму «Шовковий шлях», Узбекистан	16	12	17	14	13
Ташкентський інститут текстильної та легкої промисловості, Узбекистан	9	14	11	13	11
Технологічний університет, Чехія	13	11	10	10	6
Технічний університет м. Ліберець, Чехія	3	10	8	7	9

Джерело: розраховано автором.

ЗВО також поділені на типологічні групи відповідно до схожих обсягів вхідних та вихідних показників ефективності кооперації. Межі між групами були встановлені на основі арифметичних середніх та стандартних відхилень синтетичного заходу z_i (рівних 0 та 1, відповідно, для кожної з латентних змінних). Групи виглядають так:

- група I (дуже високий рівень латентної змінної): $z_i \geq 1$,
- група II (високий рівень латентної змінної): $0 < z_i \leq 1$,
- група III (середній та низький рівень латентної змінної): $-1 < z_i \leq 0$,
- група IV (дуже низький рівень латентної змінної): $z_i \leq -1$.

Дуже високий рівень розвитку інституційних чинників спостерігався для чотирьох ЗВО у наступних двох країнах: Німеччини, Великої Британії. До групи країн із високим рівнем розвитку інституційних чинників увійшли п'ятнадцять ЗВО семи країн: Естонії, Чехії, Литви, Латвії, Польщі, Сербії та Словаччини. До групи країн із середнім рівнем розвитку інституційних чинників потрапили чотири ЗВО двох країн: Туреччини та Китаю. Чотири ЗВО трьох країн характеризувалися низьким рівнем розвитку інституційних чинників: України, Азербайджану та Грузії. Зрештою, шість ЗВО трьох країн: Молдови, Узбекистану та Таджикистану перебувають на останньому місці як заклади вищої освіти країн з найнижчим рівнем розвитку інституційних чинників.

Якщо розглядати людські чинники, то класифікація виглядає дещо інакше. Тут перші місця займають ЗВО країн із високорозвиненим людським капіталом, сфокусованим на функціональній грамотності, знаннях та секторі НДДКР (Німеччина, Великобританія). До групи з високим рівнем розвитку людського капіталу потрапили також ЗВО України та Китаю. До групи країн із середнім рівнем розвитку людського капіталу потрапили ЗВО країн: Грузії, Туреччини та Азербайджану. ЗВО країн зі слабкими показниками функціональної грамотності, а також невеликою часткою витрат на науково-дослідні сектори (Молдова, Узбекистан, Таджикистан) знаходяться в нижній частині рейтингу.

Дуже високий рівень розвинених чинників зв'язків спостерігався у ЗВО таких чотирьох країн: Німеччині, Великій Британії, Естонії, Чеській Республіці. До групи з високим рівнем розвинених чинників зв'язку увійшли ЗВО Словаччини, Польщі, Латвії, Литви, Сербії та Словаччини. ЗВО країн, що увійшли до групи економік із середнім рівнем розвитку чинників зв'язку: України, Китаю, Грузії, Туреччини, Азербайджану. ЗВО Молдови характеризувалися низьким рівнем розвинених факторів зв'язку. ЗВО Узбекистану, Таджикистану були охарактеризовані як члени кооперації з дуже низьким рівнем розвинених чинників зв'язків.

Ранжування рівня розвитку рамкових чинників спостерігалось аналогічно до ситуацією рівня розвитку інституційних чинників. Відповідно до рамкових чинників, рейтинг ефективності взаємодії ЗВО в системі управління кооперацією закладів вищої освіти демонструє домінування ЗВО-членів кооперації з країн Північної та Західної Європи та "наздоганяючих" економік Центральної Європи. ЗВО-члени кооперації з країн Південно-Східної Європи за рівнем розвитку рамкових чинників займають нижчі позиції. Як видно з аналізу показників нематеріального виробництва, перші місця посідають ЗВО-члени кооперації країн із високорозвиненим людським капіталом, сфокусованим на функціональній грамотності, інноваціях, використанні ІКТ та секторі НДДКР (Німеччина, Великобританія). До групи з високим рівнем показників нематеріального виробництва увійшли ЗВО-члени кооперації Естонії, Чехії, Литви, Латвії, Польщі, Сербії та Словаччини. До групи країн із середнім та низьким рівнем показників нематеріального виробництва увійшли ЗВО-члени кооперації таких країн, як Україна, Туреччина та Китай. ЗВО-члени кооперації країн зі слабкими показниками патентних заявок на винаходи та корисні моделі міжнародних заявок ДПК, а також ІКТ та створення бізнес-моделей (Азербайджан, Грузія) опинилися на найнижчих позиціях рейтингу. ЗВО-члени кооперації більшості країн розглядають спеціальну інформаційну систему патентування як найважливіше джерело підвищення ефективності діяльності.

Тим не менш, у ЗВО деяких країн все ще відсутня співпраця між університетами та компаніями.

У цьому дослідженні представлені результати емпіричних досліджень взаємозв'язку між чинниками ефективності взаємодії та показниками в окремих ЗВО-членів кооперації. Дослідження включало розроблення моделі PLS-SEM, вимірювання латентних змінних на основі наборів змінних, оцінювання і перевірку моделі PLS-SME. Результати моделювання свідчать про значний сприятливий вплив чинників впливу на показники ефективності кооперації окремих ЗВО. Було виділено чотири основні групи чинників, що впливають на ефективність кооперації окремих ЗВО. По-перше, це інституційні чинники, що відносяться до бізнес-середовища та витрат на НДДКР; по-друге, людські чинники, що відносяться до функціональної грамотності та досліджень; по-третє, чинник зв'язку, що асоціюється з відносинами між університетами та фірмами; і, по-четверте, рамкові чинники, що належать до інфраструктури бізнесу. Нарешті, було визначено "вихідні чинники", які представляють рівень розвитку кооперації ЗВО в конкретній країні.

У середньому предиктори успішної кооперації окремих ЗВО очолюють європейські розвинені країни. Дуже високий рівень вхідного показника спостерігався у ЗВО-членів кооперації таких країн, як Німеччина та Велика Британія. До групи з високим рівнем розвинених чинників зв'язку увійшли ЗВО-члени кооперації Естонії, Чехії, Литви, Латвії, Польщі, Сербії, Словаччини. До групи країн із середнім рівнем розвинених чинників виробництва увійшли ЗВО-члени кооперації Туреччини, України, Азербайджану, Грузії, Китаю. ЗВО-члени кооперації країн посідають нижні позиції, і це країни з низьким рівнем розвитку інституційних чинників: Молдова, Узбекистан, Таджикистан.

Щоб покращити економічну ситуацію в регіоні, ЗВО-члени кооперації з низьким рівнем розвитку індикаторів ефективності кооперації мають у довгостроковій перспективі переглянути свої системи освіти та інвестувати більше коштів у знання, мережеву роботу та НДДКР у цілому. Ці інвестиції,

засновані як у державних, і приватних ініціативах, матимуть довгостроковий позитивний вплив на розвиток ЗВО. Крім того, їм варто наслідувати успішний приклад країн з високими показниками і запустити спеціалізовані програми з підтримки інновацій у короткостроковій перспективі. Більше того, ЗВО мають бути більш орієнтовані на реальні потреби ринку праці у майбутньому, якщо вони хочуть виправдати свою роль у суспільстві.

Це дослідження пропонує нове бачення того, як різні чинники прискорюють розвиток кооперації закладів вищої освіти між різними країнами світу. Це перше дослідження, в якому за допомогою методу PLS-SEM вивчаються зв'язки між інституційними чинниками, людським капіталом, чинниками зв'язків та рамковими чинниками, з одного боку, та вихідними чинниками кооперації закладів вищої освіти – з іншого. На основі описаних показників, було вдосконалено модель оцінювання ефективності взаємодії ЗВО в системі управління кооперацією закладів вищої освіти, обумовленої інвестиціями в чинники коопераційного зв'язку.

5.4. Соціально-економічна ефективність механізму управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності

Міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти – явище не нове. Як зазначають Найт і де Віт [288], у середньовіччя і до кінця XVII ст. існували аргументи на користь "використання загальної мови, єдиної програми навчання та системи іспитів" [288, с.6-7] для полегшення мобільності студентів і вчених та обміну ідеями. З того часу ЗВО так чи інакше співпрацювали за межами державних кордонів з різних причин – економічних, політичних, а також інтелектуальних [288]. Сьогодні ЗВО встановлюють зв'язки один з одним з різних міркувань, проте найчастіше і що є важливим, вони створюють альянси, щоб мати змогу конкурувати. Масовізація та маркетинг вищої освіти в останні

десятиліття призвели до жорсткої конкуренції за ресурси, а також за студентів та викладачів.

Глобалізація ринку також сприяла створенню дедалі більшої кількості стратегічних альянсів між численими партнерами за межами національних кордонів. Основні моделі та підходи до міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти базуються на принципах глобалізації, інтернаціоналізації, масовізації та маркетизації вищої освіти.

Принцип "глобалізації" в міжнародному співробітництві ЗВО являє собою врахування впливу глобальних змін, від яких нелегко захиститися національним урядам, та "зростання гібридних світових культур, створених змішанням культури глобального бренду та традицій корінних народів" [334, с.122]. У цьому сенсі, глобалізація знищує національні кордони, зменшує національну владу, руйнує національні структури та стирає різницю між суспільствами [344]. У вищій освіті глобалізація призвела до "процесу конвергенції, особливо в систематизації світових знань, ідей, людей та ресурсів" [240]. У поєднанні з розвитком інформаційних технологій сили глобалізації змінили поняття часу та простору, і ЗВО тепер працюють поза просторово-часовими кордонами.

Принцип інтернаціоналізації певною мірою є відповіддю на вплив глобалізації. Інтернаціоналізація визнає національні кордони та унікальність окремих суспільств і культур і перед силами глобалізації закликає до міжнародного взаєморозуміння та співпраці. У вищій освіті інтерпретації цього принципу міжнародної кооперації ЗВО змінювалися залежно від «різних обґрунтувань і стимулів інтернаціоналізації, різних видів діяльності, охоплюваних нею, і політичних та економічних обставин, в яких перебуває цей процес» [223, с.16]. Нещодавнє визначення було представлено доктором Джейн Найт, яка віддає перевагу "процесному погляду на інтернаціоналізацію" і визначає її як "процес інтеграції міжнародного виміру у викладацьку, дослідницьку та сервісну діяльність вищого навчального закладу" [285, с. 15]. Далі Дж. Найт пояснила міжнародний вимір як "перспективу, діяльність або

програму, яка впроваджує або інтегрує міжнародну/міжкультурну/глобальну перспективу в основні функції університету чи коледжу" [285, с.15].

Незалежно від визначення та зважаючи на глобалізацією вищої освіти, міжнародне співробітництво стало невід'ємною частиною інтернаціоналізації. Отже, інтернаціоналізацію можна розглядати як прагнення ЗВО "вийти за межі країни, щоб збільшити вплив, видимість та/або частку ринку на міжнародній арені" [240, с.5].

Масовізація вищої освіти, що розпочалася у 1960-х роках, прискорила темпи та в деяких випадках змінила характер міжнародного співробітництва ЗВО. Використання принципу масовізації вищої освіти змінило відносини між вищою освітою, з одного боку, і суспільством та економікою – з іншого. Як зазначив П. Скотт: "Правильно чи неправильно політики вважають, що інвестиції у [вищу освіту] можуть бути перетворені на порівняльні економічні переваги, і ця віра заохочується теоріями постіндустріального суспільства, які припускають, що "знання" стали основним ресурсом у розвинених економіках [334, с.110]. У міру розширення вищої освіти та збільшення її сукупного бюджету, вона перестає бути пов'язаною з привілейованими верствами населення, а навпаки, стає частиною загальної національної економічної політики. Сьогодні у світі налічується не менше 8022 університетів та 7182 інших вищих навчальних закладів [240], і більшість з них приймають "майже" всіх бажаючих [334]. Число студентів зросло з 51 млн осіб у 1980 році до 82 млн у 1995 році – зростання на 61% за 15 років [332]. У високорозвинених індустріальних країнах близько 50% відповідної вікової групи від 18 до 23 років сьогодні навчаються в різних видах закладів вищої освіти. У 2019 році було понад 6 мільйонів іноземних студентів проти 2 мільйонів у 2000 році. США (з 976 853 іноземних студентів), Австралія (509 160 студентів) і Великобританія (489 019 студентів) були найпопулярнішими напрямками, які обрали 33% студентів [248]. Відповідно, студентський контингент став набагато різноманітнішим з погляду віку, академічних стандартів та соціально-

економічного становища, а метою університетської освіти для більшості цих студентів є лише пошук добре оплачуваної роботи після закінчення ЗВО.

З принципом масовізації корелює принцип маркетинга вищої освіти. Це пояснюється тим, що традиційні університети не є винятковими або навіть домінуючими постачальниками освітніх послуг. З'явилися нові типи закладів освіти, покликані задовольнити цінності та потреби "нових" студентів. Цих студентів потрібно вчити більш ефективно і на курсах, пов'язаних з роботою, особливо після того, як уряд України запровадив ринкову ідеологію і скоротив фінансування вищої освіти, починаючи з 1990-х років. D. Bridges, C. Husbands вважають, що освіта перетворилася з "громадської служби, керованої професіоналами, на службу, керовану ринком, яка стимулюється покупцями та клієнтами", і ЗВО виявилися все більш залежними від ринкових реалій, від плати за навчання, щоб вижити [222]. З позиції N.Foskett: "Ідеологія ринку та споживчого вибору в гонитві за трьома "Е" – економією, ефективністю та результативністю" була впроваджена в освіту та наділена законодавчою владою [257, с. 33].

Маркетинг вищої освіти привніс низку проблем управління ЗВО. Насамперед, підвищену увагу приділяють студенту як покупцю, де M. Coleman ввів поняття "розвиток відносин "клієнт/постачальник"" [232]. Задоволення потреб клієнтів стає головним, а то й єдиним чинником, і ЗВО прагнуть пропонувати товари (освітні продукти) та послуги, які потрібні "клієнтам". Ці відносини не обмежуються програмами, оплачуваними студентами, але поширюються і курси, що фінансуються державою.

Студенти як споживачі не мають грошової купівельної спроможності, яка є характерною рисою ринків товарів. Реальність ситуації така, що заклад вищої освіти виступає в ролі сурогатного покупця для студентів. Саме студенти обирають, який курс вони вивчатимуть і в якому ЗВО.

Сьогодні ЗВО є "ринково орієнтованими" організаціями і мають розвивати добрі відносини не тільки зі студентами, але й з роботодавцями та батьками, оскільки їхні інтереси та потреби розглядаються як основна причина

існування організації [260]. В результаті ефективний маркетинг та зовнішні зв'язки стають стратегічно важливими для успіху ЗВО, міжнародне співробітництво ЗВО є важливою частиною стратегій маркетингу та зовнішніх зв'язків. Адже, як вже було зазначено вище, ЗВО виходять на міжнародне співтовариство не лише з академічних причин, а й для того, щоб посилити свій вплив, підвищити впізнаваність та збільшити частку ринку [240].

Сучасні ЗВО мають різні мотиви та потреби для співробітництва, але здебільшого вони укладають альянси, щоб мати можливість конкурувати на глобальному та масовому ринку вищої освіти. ЗВО мають знайти свій власний спосіб виділитись серед інших. Це особливо актуально для нових ЗВО, які не мають усталеної репутації та великої ресурсної бази. Для таких закладів об'єднання в групи буде одним із найефективніших шляхів завоювання популярності та частки ринку. Однак і старіші ЗВО все частіше об'єднуються, щоб максимально використати свої вигідні позиції. Хорошим прикладом є альянс між університетом Мельбурна і Університетом Монаш [307]. Замість конкурувати один з одним, ці два університети, найбільші в Австралії, співпрацюють, щоб ще більше підвищити свою конкурентоспроможність та вплив. Як стверджує D. Bridges, "коледжі та університети мають більше важелів впливу, коли вони спільно вирішують спільні питання та проблеми" [221].

Важливість коопераційної співпраці полягає не лише у вільному переміщенні співробітників та студентів, а й у створенні та розвитку широкого спектру стратегічних альянсів, які, крім іншого, полегшують використання мізерних капітальних ресурсів між партнерськими установами; забезпечують нові перспективи розвитку міжнародної мобільності, привнесення нових конкурентних переваг партнерів" [299].

Як наслідок глобалізації спостерігається збільшення кількості стратегічних альянсів, що виходять за межі національних кордонів. Отже, кількість міжнародних університетських організацій значно збільшилася з 1980-х років (рис. 5.15). Міжнародна співпраця ЗВО – це вже не вибір, а ключ до розвитку на сьогоднішньому глобальному ринку. Випускники, швидше за

все, працюватимуть за межами державних кордонів та матимуть справу з людьми з різним культурним досвідом. Відтак, академічні спілки, які дозволяють студентам здобути міжнародну популярність та авторитет, нададуть своїм членам перевагу при наборі студентів. Нещодавній альянс КНУТД та Технологічного університету Цілу, Китайської Народної Республіки з метою обміну ресурсами та надання студентам певних затверджених курсів можливості завершити навчання в одному з вузів-партнерів є ще одним успішним прикладом.

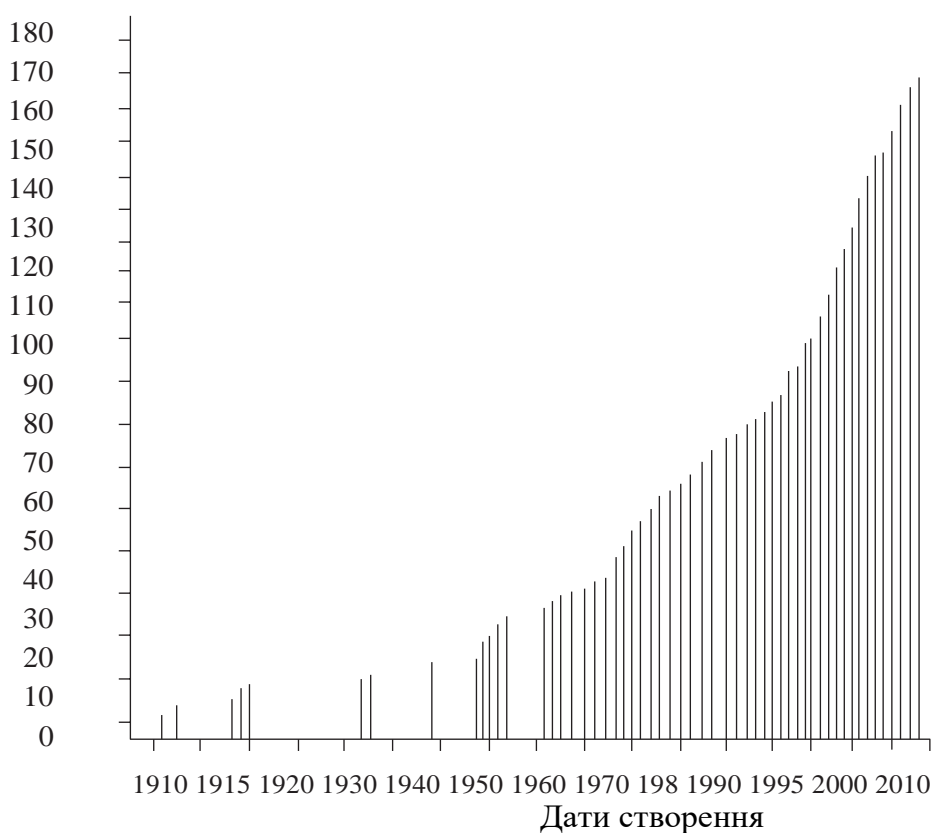

Рис. 5.15. Сукупний перелік міжнародних об'єднань ЗВО

Джерело: [205; 235; 248].

Однак сфера міжнародного співробітництва ЗВО, що найбільш швидко зростає, – це спільна пропозиція курсів через Інтернет або офшорні програми. Наразі існує безліч академічних консорціумів, що пропонують онлайн-освіту, а найвідомішим підприємством у цьому контексті є Universitas 21, глобальна мережа з 16 університетів. У липні 2003 року вона запустила свій перший онлайн-курс МВА, орієнтований на ринки Південно-Східної Азії та

Китаю. У Universitas 21 входять Мельбурнський університет, Університет Нового Південного Уельсу та Університет Квінсленду в Австралії; Університет Бірмінгема, Університет Единбурга, Університет Глазго та Університет Ноттингема у Великій Британії; Університет Макгілла та Університет Британської Колумбії в Канаді; Університет Фудань та Університет Гонконгу у Китаї; Університет Окленда у Новій Зеландії; Національний університет Сінгапуру; Університет Фрайбурга у Німеччині; Університет Лунда у Швеції; та Університет Вірджинії у США.

Так, вивчаючи наслідки впровадження ринкових концепцій в освіту, британський дослідник С. Husbands виявив, що місцеві заклади освіти в Англії співпрацюють у широкому спектрі інституційних видів діяльності: від "вільної моделі закупівельних консорціумів" до "партнерських моделей співробітництва" [276]. Існують також консорціуми, які служать суто "оболонкою, в рамках якої установи, що беруть участь, розвивають загальну ідентичність" і "в рамках якої беруть участь співробітники мають можливість сформулювати спільні цінності", за які виступають консорціуми. Це дозволяє, з іншого боку, класифікувати міжвузівську співпрацю на "академічні асоціації", "академічні консорціуми" та "інституційні мережі":

Академічна асоціація – це організація викладачів або адміністраторів та/або їх організаційних одиниць (факультетів, центрів, шкіл, інститутів), які об'єднуються для досягнення спільної мети, пов'язаної з їх професійним розвитком. Академічний консорціум – це група академічних одиниць (факультетів, центрів, шкіл, інститутів), об'єднаних з метою виконання договору, заснованого на об'єднанні кількох різних галузей спеціалізованих знань. Інституційна мережа – це група академічних одиниць (факультетів, центрів, шкіл та інститутів), об'єднаних для, як правило, багатоцільового використання, академічного та/або адміністративного. Вони зазвичай мають невизначений характер і управляються керівництвом. У межах таких об'єднань відбуваються ефективна мобільність студентів та співробітників, академічні обміни, розроблення освітніх програм, спільне проведення курсів, співпраця в

галузі досліджень, спільна участь у тендерах на дослідні проекти та порівняльний аналіз – все це є найбільш поширеними видами діяльності, які забезпечують інституційне співробітництво.

Отже, проведене дослідження дозволило виявити чинники забезпечення соціально-економічної ефективності механізму управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності, серед яких варто виокремити такі:

1. Місія та цілі. Було висловлено припущення, що загальна ідентичність, наприклад, щодо географії та історії, забезпечить кращу основу для успішного партнерства. Цілі мають бути здійсненні та відповідати рівню розвитку партнерських установ, тому важливо сформулювати чіткі завдання на короткострокову та довгострокову перспективи. Також має бути чітке відчуття партнерства, відданість одним і тим самим цілям та вигідна віддача для всіх учасників.

2. Партнери. Партнерів варто вибирати відповідно до місії та цілей мережі. Важливо визнавати культурні та інші різниці між партнерами. Взаємодоповнюваність також важлива, як і спільність, оскільки співпраця має сенс лише тоді, коли, крім подібності, використовуються і відмінності в досвіді. І останнє, але не менш важливе: кількість партнерів має залишатися на керованому рівні. Мережі іноді бувають занадто великими, щоб представляти інтереси всіх учасників.

3. Людський капітал. Чимало мереж зазнають невдачі через відсутність прихильності та безперервної підтримки. Тому важливо визначити "чемпіонів проекту", які мають відповідний досвід і підтримують проєкт. Вибір переможців також важливий, оскільки багато проєктів створюються шляхом мозкового штурму та приймаються на зборах керівництва до того, як вони будуть добре продумані.

4. Проєкти. Оскільки нереально, щоб мережа охоплювала всю установу, мережі, які намагаються задовольнити занадто багато клієнтів, можуть закінчитися невдачею та розчаруванням. Керівники мають визнати потенційні

розбіжності між потребами партнерства та потребами на децентралізованому рівні та прийняти той факт, що департаменти, центри та школи матимуть свої власні мережі. Проте інституційна мережа також зазнає невдачі, якщо вона не буде достатньо зацікавленою на децентралізованому рівні.

5. Час та ресурси. Задля реалізації проєкту необхідні інвестиції як часу, так і грошей. Наприклад, час та енергія необхідні для того, щоб цілі та завдання мережі стали відомі, прийняті та опрацьовані всередині та між установами-партнерами. З іншого боку, багато мереж створюються для того, щоб скористатися короткостроковими можливостями і вичерпують себе, як тільки зникають ресурси. Також важливо контролювати витрати на організацію мережі, які не повинні стати основним стимулом для підтримки мережі.

6. Комунікація. Мережам рекомендується залучати ключових гравців та створювати обліковий сервер, щоб якомога більше учасників підтримували часті контакти. Враховуючи, що більшість інституційних мереж засновані на лідерстві, цей фактор є вирішальним для успіху чи невдачі мережі. Існують деякі проблеми в керуванні освітніми мережами. По-перше, організаційна культура освіти має тенденцію бути більш індивідуально орієнтованою. По-друге, партнерство часто ініціюється заради надання/отримання коштів, і співпраця руйнується, як тільки кошти вичерпуються. По-третє, цілі, які ставляться на момент створення мережі, можуть не відповідати нинішнім потребам організації та її членів. По-четверте, небагато мереж складаються з головних ініціаторів, і нинішні учасники можуть не мати чіткого уявлення про початкові цілі та домовленості. По-п'яте, часто виникають проблеми з роллю представників, делегатів та повноважних представників, які раніше не були пов'язані з початковим формуванням мережі та знають про неї дуже мало. Усі ці питання створюють великі проблеми, оскільки разом працюють окремі люди та організації. Якими б високими не були цілі об'єднання, дуже швидко групам доведеться зіткнутися з великою кількістю взаємодії нижнього рівня – між окремими людьми.

Більшість дослідників досить песимістично оцінює успіх інституційних мереж, насамперед тому, що вони функціонують через окремих людей і тому більш уразливі до особистої нестабільності та невдач, ніж їхні материнські інститути [221; 222; 299; 307]. Мережі можуть призвести до великого обсягу роботи, не давши нічого видатного або суттєвого, і основними міркуваннями для успішних консорціумів є: не чекати занадто багато чого, йти до простих, але майже нескінченно обговорюваних цілей, дозволити їм виступати як засіб задоволення особистих потреб тією мірою, як це сумісно із цілями фінансової організації.

7. Організаційні стратегії. Зважаючи на раніше зазначені проблеми, окремим ЗВО рекомендується використовувати низку організаційних стратегій для підтримки своїх інституційних мереж. Тобто "координуюча здатність" ЗВО "пов'язувати зовнішню мережу з внутрішньою матрицею, навколишнє середовище із внутрішнім середовищем" є визначальним фактором успіху університетських відносин.

8. Управління. Зобов'язання з боку вищого керівництва у вигляді заяви про місію з обґрунтуванням, цілями та завданнями, а також щодо стратегічного плану для належного планування, оцінювання та забезпечення якості.

9. Організаційні структури. Необхідним є призначення особи з конкретною відповідальністю за міжнародну діяльність для розроблення політики та визначення пріоритетів для всіх видів міжнародної діяльності, включаючи співпрацю в галузі досліджень, інституційні зв'язки та обміни, розроблення освітніх програм, набір студентів, офшорну діяльність та міжнародні проєкти, Створення Міжнародного офісу, який включатиме горизонтальний зріз традиційно вертикальної організаційної структури ЗВО на досить високому рівні, щоб задіяти академічні та адміністративні ресурси ЗВО.

10. Кадрові ресурси. Призначення академічних консультантів, які мають широкі знання про вимоги до курсів на всіх факультетах та повноваження приймати рішення щодо студентського обміну та набору іноземних студентів. Визнання міжнародних ініціатив та внеску в процедурах просування по службі

та призначення на посаду. Програми професійного розвитку, що включають крос-культурну підготовку, відвідування міжнародних конференцій, міжнародні відрядження та призначення.

11. Фінансові ресурси. Забезпечення відповідних фінансових стимулів для підтримки на рівні факультетів та кафедр. Фінансові моделі, що дозволяють точно розрахувати вартість міжнародної діяльності та забезпечити відповідний розподіл коштів із доходів від зборів. Наприклад, має існувати чітка політика розподілу доходів від плати за навчання іноземних студентів між центром, допоміжними підрозділами та академічними факультетами.

12. Допоміжні послуги. Міжнародний офіс для інтеграції міжнародної діяльності та забезпечення інфраструктури для всіх відповідних служб (табл. 5.14). Комунікаційні канали (формальні та неформальні) для ефективного спілкування між академічними та адміністративними підрозділами з міжнародних питань.

Таблиця 5.14

Функції міжнародного офісу кооперації ЗВО

Функції координації або інтеграції
- залучення іноземних студентів
- перша точка контакту для приватних осіб та сторонніх організацій, зацікавлених у міжнародній освіті.
- ретельний моніторинг обробки заяв (якщо заяви обробляються поза міжнародним офісом, управління та моніторинг мінімального часу обробки)
- переговори та моніторинг загальноуніверситетських інституційних зв'язків
- база інформації про міжнародну діяльність ЗВО
- просування та адміністративна підтримка програм студентського обміну (як для вступників, так і для студентів, що виїжджають)
- соціальне забезпечення та підтримка іноземних студентів, включаючи служби в ЗВО з кількома кампусами (якщо ці служби не пов'язані тісно з міжнародним офісом, студенти можуть відчувати труднощі з доступом до послуг, а міжнародний офіс втрачає механізм критичного зворотного зв'язку, отриманий внаслідок тісної взаємодії з студентами).
- ефективне скеровування до інших студентських служб, які не є специфічними для іноземних студентів (навчальні навички, консультування, охорона здоров'я тощо)
- управління міжнародними проектами та офшорними програмами (очікується, що для студентів, які навчаються дистанційно, служби підтримки студентів будуть створені на місці)
- джерело інформації про міжнародні можливості
- підтримка міжнародних випускників (спільно із загальним офісом випускників)
- зв'язок із провайдерами довузівської підготовки (базові та проміжні академічні курси)

Джерело: [221; 222; 299; 307].

Аналіз цих чинників дозволяє з'ясувати, які інституційні зміни консорціум надає потенційним інноваторам, які програми будуть стійкими, якщо вони покладаються тільки на підтримку консорціуму, тобто без участі співробітників відповідних установ. Рис. 5.16 пояснює, в який спосіб "цикл інтернаціоналізації" корелює з "формуванням успішного стратегічного альянсу" та підсумовує процес і необхідну організаційну підтримку для успішного міжнародного співробітництва.

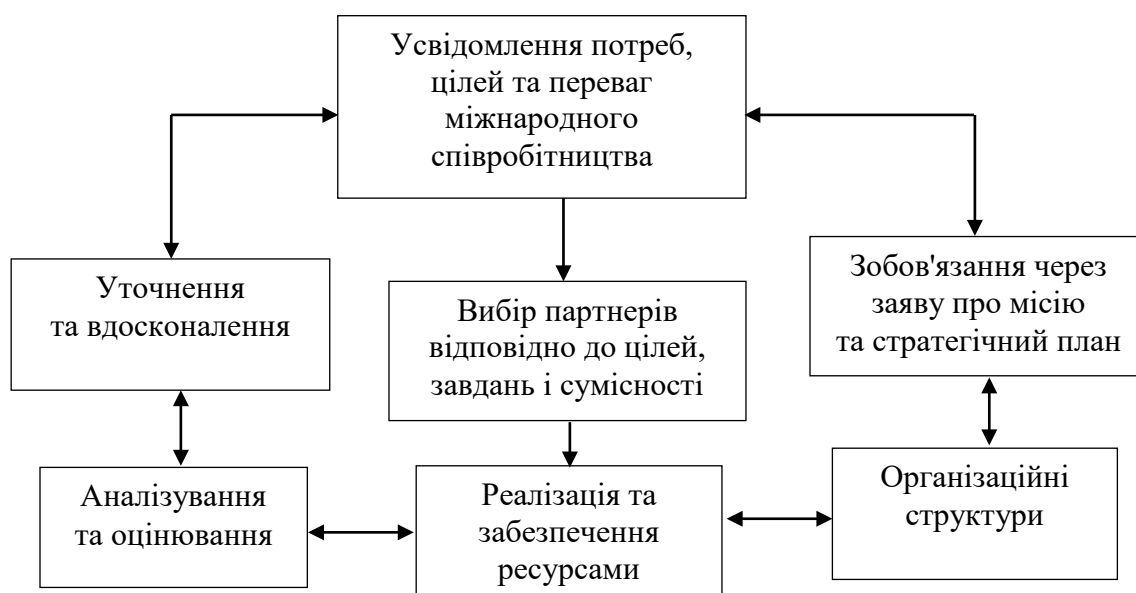

Рис. 5.16. Процес міжнародного співробітництва в галузі вищої освіти

Джерело: запропоновано автором.

За даними рис. 5.16, ефективність міжнародної кооперації ЗВО пов'язана з урахуванням місій та цілей ЗВО, співвідношенням ціни та якості наданих освітніх послуг для підкреслення необхідності врахування підзвітності ЗВО перед основними зацікавленими сторонами.

Операційна ефективність обумовлена необхідністю раціоналізації бізнес-процесів та оптимізації використання ресурсів. Вона об'єднує широкий спектр видів діяльності, що підтримують повсякденну роботу ЗВО, включаючи управління об'єктами та приміщеннями, закупівлю, фінанси, управління персоналом та служби підтримки студентів. Заходи підвищення операційної

ефективності можуть призвести до внутрішньої реструктуризації або спільного використання ресурсів.

У табл. 5.15 наведено кілька прикладів заходів із підвищення соціально-економічної ефективності, вжитих на різних рівнях і в різних сферах університетської діяльності. Хоча деякі з цих дій можуть передбачати кілька рівнів або сфер, вони були віднесені до однієї групи для чіткості та узгодженості.

Таблиця 5.15

Заходи з підвищення соціально-економічної ефективності, які здійснюються на різних рівнях і в різних сферах діяльності ЗВО

Рівень / площина	Загальна сфера діяльності	Сфера академічної діяльності	Сфера стратегічного управління
Системний рівень	Землекористування Положення про ЗВО щодо власності на нерухомість	Сертифікація спільних освітніх програм	Законодавство про автономію ЗВО Способи фінансування
Секторний рівень	Спільні закупівлі Спільні послуги	Спільні дослідницькі активи Спільний персонал	Обмін практиками Взаємонавчання Бенчмаркінг Спільні програми розвитку персоналу
Інституційний рівень	Оптимізація простору Централізовані закупівлі Спільне використання активів всередині установи	Профілювання досліджень Раціоналізація академічної пропозиції Навчання аналітики Технологія розширеного навчання	Розвиток лідерства Звіти про співвідношення ціни та якості Культура ефективності Планування стратегії

Джерело: сформовано на основі [221; 222; 299; 307].

Аналітична схема, використана для здійснення аналізу емпіричних даних про вигоди та витрати транснаціональних партнерств кооперації ЗВО, відображає розуміння того, що:

(1) Вигоди та витрати виникають на різних рівнях: макрорівні (регіональному/національному), мезорівні (інституційному) та мікрорівні (індивідуальному).

(2) Вигоди та витрати можуть бути як економічними, так і неекономічними (академічними, соціокультурними, політичними).

(3) Таблиця 5.16 відображає це розуміння та окреслює очікувані економічні та неекономічні вигоди від транснаціонального партнерства, як вони представлені в літературі.

Це дослідження використовує зазначену вище аналітичну структуру пошуку емпіричних даних, що підтверджують вигоди й витрати, очікувані від транснаціонального співробітництва між ЗВО.

Академічна ефективність охоплює процеси, пов'язані з організацією викладання та досліджень у ЗВО. Заходи щодо підвищення академічної ефективності включають раціоналізацію програми курсів та використання аналітики навчання для підтримки життєвого циклу студентів та профілювання досліджень. Питання академічної ефективності виникає на всіх рівнях діяльності закладу, включаючи факультети та кафедри, та стосується всіх осіб, які займаються дослідженнями та викладанням. Інституційні заходи в цій галузі можуть включати визначення навчального навантаження, розмірів груп та вимог до результатів досліджень.

Ефективність стратегічного управління в належний спосіб забезпечує діяльність, яка є основою управління ефективністю та інституційного розвитку; підзвітності та управління інституційним капіталом; культури інституційної ефективності, заснованої на лідерстві та залученні персоналу, інвестиціях у навички, технології та нарощування потенціалу; внутрішньої та зовнішньої комунікації, залучення керівних органів та інтегрованої звітності. Більшість заходів із стратегічного управління носять довгостроковий характер і сприяють розвитку всієї установи.

Таблиця 5.16

Структура для систематичного огляду емпіричних доказів переваг транснаціонального партнерства ЗВО

		РІВЕНЬ АНАЛІЗУ		
		МАКРОРІВЕНЬ (регіональний/національний)	МЕЗОРІВЕНЬ (інституційний)	МІКРОРІВЕНЬ (окрема особа)
ВИДИ ПІЛЬГ	Економічні	<p>Підвищення ефективності та результативності системи вищої освіти</p> <p>Сприяння економічному розвитку громади</p> <p>Зменшення дефіциту робочої сили в стратегічних секторах</p> <p>Підвищення якості людського капіталу</p> <p>Підвищення рівня технологічних інновацій та їх використання</p> <p>Економічне зростання</p>	<p>Збільшення інституційного доходу: більше та кращої якості патентів, гонорару від іноземних студентів і вчених, грантів на дослідження, доступу до/обміну фінансових ресурсів,</p> <p>Підвищення ефективності використання часу та ресурсів</p> <p>Підвищення конкурентоспроможності на світовому/національному ринку освіти</p>	<p>Міжнародні стипендії та гранти</p> <p>Покращення результатів на ринку праці (вищий рівень зайнятості, нижчий рівень безробіття, вищі заробітки)</p>
	Неекономічні	<p>Удосконалення та урізноманітнення знань</p> <p>Підвищення репутації системи вищої освіти за кордоном</p> <p>Підвищення якості освіти</p> <p>Покращення стандартів вищої освіти</p> <p>Сприяння впливу країни на міжнародній арені</p> <p>Покращення іміджу країни</p> <p>Поліпшення дипломатичних відносин, зовнішньої політики, національної безпеки, миру і демократії</p> <p>Збільшення мовного розмаїття</p> <p>Розширення доступу до освіти</p>	<p>Забезпечення додаткового використання навчального контенту</p> <p>Розроблення та/або інтернаціоналізація освітніх програм</p> <p>Розширення різноманітності програм/розширення освітніх пропозицій</p> <p>Розширення можливостей мобільності студентів, викладачів та співробітників</p> <p>Збагачення бібліотечних фондів та платформ електронного навчання</p> <p>Диверсифікація викладачів, співробітників та студентів</p> <p>Підвищення результативності та якості досліджень</p> <p>Залучення кращих іноземних студентів</p> <p>Розвиток/зміцнення інституційного потенціалу</p> <p>Інтернаціоналізація кампусу</p> <p>Покращення позиції в глобальних рейтингах</p> <p>Розширення знань про діяльність в іноземних юрисдикціях</p> <p>Консолідація партнерських відносин, співробітництва в галузі наукових досліджень та альянсів</p> <p>Здобуття престижу і репутації ЗВО</p>	<p>Отримання доступу до широкого спектру онлайн- та офлайн-академічних ресурсів</p> <p>Розширення можливостей викладачів щодо покращення навичок викладання та дослідження</p> <p>Знайомство з обладнанням, викладачами та персоналом світового класу</p> <p>Підвищення продуктивності досліджень</p> <p>Капітал мобільності</p> <p>Розвиток навичок міжнародного співробітництва та співпраці</p> <p>Поліпшення міжкультурного досвіду, усвідомлення та розуміння</p> <p>Удосконалення навичок володіння іноземною мовою</p>

Джерело: сформовано на основі [221; 222; 299; 307].

Варто також підкреслити, що економічні обґрунтування охоплюють як прямі, так і непрямі вигоди і витрати. Прямі економічні вигоди від співпраці можуть включати підвищення ефективності систем вищої освіти та закладів освіти щодо підготовки випускників та проведення досліджень, що, своєю чергою, може знизити тиск на національні та європейські бюджети. Якщо транснаціональна співпраця у сфері вищої освіти мотивує більшу кількість більш кваліфікованих фахівців переїжджати для здобуття освіти та роботи до ЗВО та країн, що співпрацюють, то плата за навчання та збори від мобільних студентів та податкові внески від мобільних викладачів є прямими економічними вигодами від співпраці.

Заклади вищої освіти, які співпрацюють на транснаціональному рівні, можуть отримувати підвищені комерційні доходи не тільки від студентів, які оплачують навчання, а й від більшої кількості та вищої якості патентів. Особи, які беруть участь у транснаціональній співпраці у сфері вищої освіти (наприклад, як студенти з обміну або запрошені дослідники), можуть отримувати економічні вигоди у вигляді більш високої ймовірності працевлаштування та більш високих доходів протягом усього життя.

Економічне зростання можна розглядати як непряму економічну вигоду від транснаціональної співпраці через збільшення та покращення запасів людського капіталу або завдяки вищій якості вищої освіти, або активізації припливу та циркуляції «мізків», або тому й іншому. Транснаціональна співпраця у сфері вищої освіти також може сприяти економічному зростанню за рахунок технологічних інновацій, які виникають завдяки більшій кількості та якості фундаментальних та прикладних досліджень.

Прямі економічні витрати на транснаціональне співробітництво у сфері вищої освіти включають державні та інституційні субсидії, що надаються закладам освіти та окремим особам для стимулювання їх участі в спільних проєктах. Приватні витрати на участь у співпраці (наприклад, програми навчання за кордоном, міжнародні дослідницькі поїздки) також є прямими

економічними витратами. Податкові надходження, недоотримані внаслідок витоку «мозків», є непрямими економічними витратами транснаціональної співпраці у сфері вищої освіти.

Неекономічні обґрунтування транснаціонального співробітництва у сфері вищої освіти включають академічні, соціокультурні та політичні вигоди та витрати. Академічне обґрунтування транснаціонального співробітництва охоплює діяльність, пов'язану з трьома загальними місіями закладів вищої освіти: викладання, дослідження та взаємодію із громадськими партнерами. Транснаціональна співпраця може підвищити загальну якість викладання, досліджень та навчання у вишах або змінити національний попит на освіту. Причому цей вплив може поширюватись не лише на заклади, що беруть участь у транснаціональному партнерстві, але й серед інших ЗВО, що не беруть участь в процесі переливу знань.

Втім, варто зауважити, що транснаціональна співпраця у сфері вищої освіти може мати і не такі однозначно позитивні наслідки, зокрема, шкодити внутрішньонаціональному партнерству або призвести до академічної колонізації через експлуаторське партнерство та нав'язування норм і стандартів. Воно може як покращувати міжкультурний досвід, поінформованість та розуміння студентів, викладачів та співробітників, так і посилювати певні стереотипи чи забобони. Водночас участь у транснаціональному партнерстві може спричинити і значні психологічні витрати, пов'язані із забезпеченням підтримки партнерства з боку зацікавлених сторін, а також із веденням переговорів про відмінності між культурами, політикою та практикою. Нарешті, в результаті співпраці можуть виникати політичні вигоди та витрати, пов'язані з обслуговуванням місцевих спільнот, зовнішньою політикою, безпекою та миром, пропозицією та отриманням технічної допомоги і т. ін.

Висновки до розділу 5

П'ятий розділ дисертаційної роботи присвячено розробленню механізму управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти. Основними висновками до розділу є такі:

1. Обґрунтовано забезпечення управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти. На основі виокремлених ключових сфер та стратегічних можливостей від кооперації міжнародних ЗВО визначено особливості міжнародної кооперації, які можуть вплинути на ефективність міжнародної діяльності ЗВО; розглянуто типи механізмів, які можуть бути впроваджені в кооперації міжнародних закладів вищої освіти з метою підвищення їх ефективності; обґрунтовано складові механізму управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти; окреслено потенційну результативність функціонування такого механізму як інструментарій розвитку глобальної конкурентоспроможності ЗВО.

2. Запропоновано механізм управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти, який базується на максимізації ресурсної взаємодоповнюваності і мінімізації інституційної несумісності, та головна мета якого полягає в забезпеченні розвитку кооперації міжнародних закладів вищої освіти як напряму підвищення ефективності діяльності ЗВО за трьома сферами (освіта, дослідження та трансфер технологій) для розвитку глобальної конкурентоспроможності. У запропонованому механізмі було враховано особливості міжнародної кооперації, які можуть вплинути на ефективність міжнародної діяльності ЗВО; типи механізмів, які можуть бути впроваджені в кооперації міжнародних закладів вищої освіти з метою підвищення їх ефективності; якість управління відносинами як проміжної змінної, здатної впливати на загальну результативність від кооперації; потенційну результативність функціонування такого механізму як інструментарій розвитку глобальної конкурентоспроможності ЗВО.

3. Доведено, що концептуальні орієнтири створення синергетичного ефекту консолідації та диверсифікації ресурсів при реалізації механізму управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності, втілюються у: 1) забезпечення сталого розвитку якості вищої освіти на засадах дотримання людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства закону та поваги до прав людини, у тому числі прав осіб, що належать до меншин; 2) забезпечення розвитку людського потенціалу забезпечення гендерної рівності, інклюзивності та справедливості надання послуг вищої освіти в умовах кооперації; 3) кооперацію досліджень та інновацій у міжнародних закладів вищої освіти, особливо пов'язаних із переходом суспільства до «зеленої» та цифрової економіки; 4) формування транснаціональних ексклюзивних компетенцій майбутніх фахівців за рахунок отримання наскрізних навичок, що сприяють підприємництву, інноваціям та творчості; 5) забезпечення міжнародної освітньої та науково-дослідної мобільності студентів та викладачів; 6) залучення всіх рівнів стейкхолдерів до підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності.

4. Обґрунтовано методичний підхід до оцінювання синергетичного ефекту консолідації та диверсифікації ресурсів при реалізації механізму управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності з використанням двох підходів: статистичного та експертного шляхом визначення додаткового економічного ефекту від диверсифікації дії окремих конкурентних переваг учасників кооперації на підставі розрахунку показників-індикаторів за шістьма підсистемами. До першої підсистеми відносяться такі показники-індикатори: рейтинг в системі «Академічний рейтинг університетів світу» та витрати його досягнення; до другої підсистеми увійшли показники-індикатори індексу цитування науково-педагогічного персоналу ЗВО та витрат на оплату публікацій у журналах науково-метричних базах даних Scopus та Web of Science; третю підсистема представлена такими показники-індикаторами, як кількість

міжнародних науково-дослідних проєктів та витрати на їх підготовку та реалізацію; до четвертої підсистеми належать такі показники-індикатори: кількість відкритих міжнародних start-up-проєктів випускників та витрати на їх відкриття; п'ята підсистема охоплює показники-індикатори обсягу міжнародної освітньої та науково-дослідної мобільності студентів та викладачів та витрати на її організацію; шоста підсистема включає показники-індикатори: рейтинг ЗВО-учасника кооперації в міжнародному рейтингу університетів «QS World University Rankings» та витрати на кооперацію зі стейкхолдерами.

5. Розроблено PLS-SEM модель ефективності взаємодії кооперації закладів вищої освіти, складовими якої стали латентні змінні: інституційні та людські фактори; чинники взаємозв'язку; рамкові фактори; нематеріальні показники на виході; відчутні показники результатів, де статистична значущість отриманої моделі була перевірена за допомогою програмного забезпечення SmartPLS. Ранжування закладів вищої освіти на типологічні групи за допомогою розробленої моделі відповідно до схожих обсягів вхідних та вихідних показників дозволило виділити чотири групи досягнутого рівня ефективності кооперації: дуже високий; високий; середній та низький рівень, а також дуже низький рівень ефективності. Використання розробленої моделі дозволяє обґрунтувати систему відповідних заходів щодо підвищення рівня ефективності кооперації в довгостроковій перспективі, переглянути систему забезпечення якості освіти, мережеву роботу та НДДКР загалом.

6. Обґрунтовано систему оцінювання соціально-економічної ефективності механізму управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності, що базується на основі забезпечення міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти з дотриманням принципів глобалізації, інтернаціоналізації, масовізації та маркетингізації та оцінювання чинників забезпечення соціально-економічної ефективності: рівня досяжності місій та цілей; рівня взаємодоповнюваності і

узгодженості дій партнерів; використання людського капіталу; узгодженості елементів інституційної мережі реалізації проєктів; оцінювання витраченого часу та ресурсів; розвиненості комунікації; можливості реалізації організаційних стратегій, організаційних структур, відповідного рівня управління; кадрових, фінансових ресурсів та допоміжних послуг.

7. Обґрунтовано систему емпіричних доказів переваг переходу від кооперації до транснаціонального партнерства закладів вищої освіти відповідно до досягнутого рівня соціально-економічної ефективності механізму управління: макрорівень аналізу (регіональний / національний); мезорівень (інституційний, регіональний, галузевий); мікрорівень (окремий ЗВО), а також видів отриманих пільг: економічних та неекономічних. Економічне зростання можна розглядати як непрямую економічну вигоду від транснаціональної співпраці, яка може бути результатом збільшення та покращення запасів людського капіталу або завдяки вищій якості вищої освіти, або збільшенню припливу та циркуляції «мозків», або тому й іншому. Транснаціональна співпраця у сфері вищої освіти також може сприяти економічному зростанню за рахунок технологічних інновацій, які виникають завдяки більшій кількості та якості фундаментальних та прикладних досліджень.

Основні результати розділу 5 було опубліковано автором в [16, 20, 211, 213, 264].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі обґрунтовано теоретико-методологічні засади та запропоновано вирішення наукової проблеми щодо управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності, що дало змогу сформулювати такі висновки теоретичного, методологічного й науково-практичного спрямування:

1. З огляду на недостатню розвиненість концептуальних засад управління кооперацією закладів вищої освіти, що розглядається як драйвер підйому національної економіки, сформовано новий методологічний базис для розвитку глобальної конкурентоспроможності.

Спираючись на наявні теоретичні положення, визначено, що коопераційний розвиток є проявом соціально-економічного, організаційно-правового ступеня розвитку національної економіки. У дослідженні систематизовано наукові погляди щодо сутності управління кооперацією закладів вищої освіти в глобальному середовищі. У процесі аналізування теоретичних концепцій розвитку інтеграційних процесів доведено, що запорукою стратегічного освітнього розвитку національної економіки є успішне функціонування коопераційної політики на ринку освітніх послуг.

2. Окреслено роль та основні форми розвитку кооперативних структур в умовах глобальної конкурентоспроможності та відповідно обґрунтовано економічну сутність управління кооперацією закладів вищої освіти в ринкових умовах. Аналізування теоретичних положень та концепцій дозволили обґрунтувати понятійно-категоріальний апарат щодо наукових дефініцій які розкривають феномен системи управління кооперацією закладів вищої освіти як фундаментальної передумови для формування глобального ринку освітніх послуг, інтернаціоналізації діяльності ЗВО, а також подальшої адаптації їх відповідно до нових викликів і запитів.

3. Проаналізовано передумови та інституціональне підґрунтя розвитку міжнародного ринку освітніх послуг міжнародного ринку освітніх послуг на

прикладі України та Китаю. Окреслено роль та значення державного регулювання та інституційного забезпечення управління кооперацією закладів вищої освіти, з'ясовано, що на національному рівні дотепер бракує визначеного інституційного забезпечення, яке б відповідало за розвиток і реалізацію коопераційної політики, що накладає певні обмеження на подальшу розбудову освітніх систем управління кооперацією закладів вищої освіти в національній економіці.

4. Систематизовано структурно-динамічне аналізування інтеграційних процесів міжнародного ринку освітніх послуг, в рамках якого обґрунтовано комплексний науково-методичний підхід до управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти, які базуються на виокремлених ключових сферах та стратегічних можливостях кооперації міжнародних закладів вищої освіти, що сприятиме приросту наукових знань щодо управління кооперацією закладів вищої освіти, поглиблюючи його сутність та впроваджуючи ефективний механізм управління в умовах глобалізації та конкуренції.

5. Здійснено аналіз інституціонального та нормативно-правового забезпечення розвитку інтернаціоналізації вищої освіти. Доведено, що наразі відбуваються кардинальні трансформації в суспільному сприйнятті вищої освіти як ключового чинника розвитку національної економіки та підтримки її конкурентоспроможності в глобальній системі координат. Саме вища освіта забезпечує ринок праці фахівцями, які мають сучасні знання та компетентності відповідно до нових вимог і потреб, вміють критично мислити, виявляють здатність діяти творчо і креативно, застосовують новаторські підходи тощо. А відтак, від якості функціонування системи вищої освіти, що представлена здебільшого закладами вищої освіти та іншими освітніми установами, залежить якість так званого людського капіталу, який “вливається” на ринок праці.

6. Обґрунтовано особливості моделювання співпраці у сфері освіти України та інших країн світу на прикладі Китаю. За результатами

аналізування сформовано теоретичні засади розвитку системи емпіричних доказів переваг переходу від кооперації до транснаціонального партнерства закладів вищої освіти відповідно до досягнутого рівня соціально-економічної ефективності механізму управління. Ця система враховує такі рівні аналізу – макрорівень (регіональний / національний); мезорівень (інституційний / регіональний / галузевий) та мікрорівень (окремі ЗВО), а також дозволяє виокремити економічне зростання як непрямую економічну вигоду від транснаціональної співпраці, яка може бути результатом збільшення та покращення запасів людського капіталу завдяки вищій якості освіти, технологічним інноваціям, кількісному та якісному зростанню фундаментальних та прикладних досліджень.

7. Сформовано концептуальні основи управління спільними кооперативними закладами вищої освіти, що ґрунтуються на максимізації ресурсної взаємодоповнюваності й мінімізації інституційної несумісності, головна мета яких полягає в забезпеченні розвитку кооперації міжнародних закладів вищої освіти як чинника підвищення ефективності діяльності ЗВО. Це дозволяє розглядати управління кооперацією закладів вищої освіти в умовах глобальної конкуренції як стійке економічне явище.

Систематизація чинників та принципів формування управління спільними кооперативними закладами вищої освіти стала підґрунтям для створення засадничих основ розвитку коопераційних партнерських утворень в умовах глобальної конкурентоспроможності.

8. Вибудовано методологічні підходи до моделювання напрямів управління та оцінювання рівня кооперації закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності, на підставі яких визначено та обґрунтовано, що об'єднання матеріальних, управлінських та інформаційних ресурсів учасників коопераційних утворень закладів вищої освіти базується на партнерській довірі, агентських відносинах та трансакційних витратах задля досягнення цілей стратегічного розвитку. Запропоновано методіку розроблення системи управління кооперацією закладів вищої освіти, яка

спирається на положення мережевої економіки, з урахуванням поєднання й узгодження сучасних наукових підходів та теорій управління, що надає можливість бачення феномену кооперації міжнародних закладів вищої освіти як цілісної системи для забезпечення виявлення особливостей та специфічних закономірностей управління кооперацією закладів вищої освіти.

9. Запропоновано процедуру моделювання механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти. Виявлено, що основні етапи формування коопераційних утворень охоплюють: ідентифікацію бізнес-процесів і створення їх функціональної моделі на основі організаційно-функціональної моделі закладів вищої освіти; проведення аналізу й реструктуризації бізнес-процесів закладів вищої освіти.

10. Вибудовано комплексний науково-методичний підхід управління коопераційними процесами міжнародних закладів вищої освіти. Сформовано науково-методичні положення до моделювання механізмів управління спільними кооперативними закладами вищої освіти, які базуються на використанні програмного забезпечення Smart PLS, а також враховують дію латентних змінних, дозволяють визначити та обґрунтувати систему відповідних заходів щодо підвищення рівня ефективності кооперації в довгостроковій перспективі, вдосконалити систему забезпечення якості освіти, мережеву роботу та НДДКР.

11. За результатами дослідження проблематики обґрунтовано необхідність інформаційного забезпечення процесів управління кооперацією міжнародних закладів вищої освіти. Інформаційне забезпечення процесів управління кооперацією міжнародних закладів вищої освіти, досліджене в межах коопераційних утворень закладів вищої освіти, базується на інтегрованій системі інформаційного забезпечення таких процесів і забезпечує ефективне та своєчасне прийняття стратегічних рішень щодо коопераційної діяльності закладів вищої освіти, поширення міжнародних кооперативних форм спільної діяльності закладів вищої освіти в Україні, сприяє розповсюдженню й вдосконаленню ринкових відносин в освіті,

активізує задоволення суспільства в освітніх послугах на конкурентних ринках, охоплюючи управління, навчання та дослідження.

12. Проаналізовано переваги в управлінні кооперацією міжнародних закладів вищої освіти. Встановлено, що підвищення ефективності та глобальної конкурентоспроможності національних закладів вищої освіти є пріоритетом для України. Відповідно, сформовано науково-методичний інструментарій аналізування переваг в управлінні кооперацією міжнародних закладів вищої освіти, що враховує послідовність таких етапів, як: аналіз зовнішнього середовища; аналіз економічних та неекономічних переваг кооперації у сфері вищої освіти, який більш повно відображає сучасні умови економічної діяльності закладів вищої освіти.

13. Розроблено механізм управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти, що враховує особливості міжнародної кооперації, які можуть вплинути на ефективність міжнародної діяльності ЗВО; типи механізмів, які можуть бути прийняті в кооперації міжнародних закладів вищої освіти з метою підвищення їх ефективності; якість управління відносинами як проміжної змінної, здатної впливати на загальну результативність від кооперації; потенційну результативність функціонування такого механізму як інструментарій розвитку глобальної конкурентоспроможності ЗВО.

14. Обґрунтовано синергетичний ефект консолідації та диверсифікації ресурсів при реалізації механізму управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності. Доведено, що концептуальні орієнтири створення синергетичного ефекту консолідації та диверсифікації ресурсів при реалізації механізму управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності втілюються у: 1) забезпеченні сталого розвитку якості вищої освіти; 2) сприянні розвитку людського потенціалу забезпечення гендерної рівності, інклюзивності та справедливості надання послуг вищої освіти в умовах кооперації; 3) кооперації досліджень та інновацій у міжнародних закладах

вищої освіти; 4) формуванні транснаціональних ексклюзивних компетентностей майбутніх фахівців; 5) забезпеченні міжнародної освітньої та науково-дослідної мобільності студентів та викладачів; 6) залученні всіх рівнів стейкхолдерів до підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності.

15. Крім того, обґрунтовано методичний підхід до оцінювання синергетичного ефекту консолідації та диверсифікації ресурсів при реалізації механізму управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності з використанням двох підходів – статистичного та експертного – шляхом визначення додаткового економічного ефекту від диверсифікації дії окремих конкурентних переваг учасників кооперації.

16. Зважаючи на емпіричні дані, визначено соціально-економічну ефективність механізму управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності, яка базується на основі забезпечення міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти з дотриманням принципів глобалізації, інтернаціоналізації, масовізації та маркетингу та оцінки чинників забезпечення соціально-економічної ефективності: рівня досяжності місій та цілей; рівня взаємодоповнюваності і узгодженості дій партнерів; використання людського капіталу; узгодженості елементів інституційної мережі реалізації проєктів; оцінки витраченого часу та ресурсів; розвиненості комунікації; можливості реалізації організаційних стратегій, організаційних структур, відповідного рівня управління; кадрових, фінансових ресурсів та допоміжних послуг.

Обґрунтовано систему емпіричних доказів переваг переходу від кооперації до транснаціонального партнерства закладів вищої освіти відповідно до досягнутого рівня соціально-економічної ефективності механізму управління. Доведено, що транснаціональна співпраця у сфері вищої освіти також може сприяти економічному зростанню за рахунок

технологічних інновацій, які виникають завдяки більшій кількості та якості фундаментальних та прикладних досліджень.

Загалом, результати дослідження розвивають теорію інтеграції в контексті формування методології розвитку управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авксентьев М. Ю. Базова концепція розвитку підприємницького університету та можливості його створення в Україні. *Вісник КНУТД*. 2013. № 5. С. 451-461.
2. Азарова А. О., Желюк Н. С. Вибір, планування та реалізація стратегії розвитку підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2019. № 12. С. 91–100.
3. Актуальні проблеми фінансового управління: глобальні тенденції і національна практика. За ред. Т. І. Єфименко ; ДННУ “Акад. фін. управління”. Київ, 2018. 496 с.
4. Аліман М. В. Видатні діячі кооперативного руху та їх ідеї. 2-ге вид., перероб. і допов. Донецьк : Проект, 2000. С. 114–115.
5. Аналіз підготовки фахівців з інформаційної безпеки у КНР. URL: http://mobile.pidruchniki.ws/1502111937041/politologiya/analiz_pidgotovki_fahivtsiv_informatsiynoyi_bezpeki_knr.
6. Андрущенко В. П. Економіка освіти ринково спрямованого суспільства. *Вища освіта України*. 2002. № 2. С. 10–11.
7. Анохіна А. В. Співробітництво України та КНР у галузі вищої освіти. URL: <http://istfak.org.ua/>.
8. Антонюк Т. Міжнародне співробітництво та інтеграція у галузі освіти як важливий фактор конкурентоспроможності української освітньої системи. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Історичні науки*. 2013. Вип. 21. С. 149–155.
9. Антонюк Т. Співпраця українських ЗВО з зарубіжними в умовах реформування національної системи освіти. *Українознавчий альманах*. 2013. Вип. 11. С. 233–236.
10. Антошкіна Л. І. Економіка вищої освіти: тенденції та перспективи реформування: монографія. К.: Видавничий дім „Корпорація”, 2005. 368 с.

11. Бойко В. М., Сухомлин Л. Є., Швороб Г. М. Методичні аспекти оцінки ефективності процесів інтеграції підприємств. *Наук. вісн. НУДПС України (економіка, право)*. 2005. № 5 (32). [http://www.asta.edu.ua/vidan/nau_visn/5\(32\)/Menu/rubekonom.php](http://www.asta.edu.ua/vidan/nau_visn/5(32)/Menu/rubekonom.php).

12. Буряк П. Ю. Теоретико-методологічні основи інтеграційних процесів у сфері підприємництва: автореф. дис... д-ра екон. наук. Л., 2003. 40 с.

13. Барнетт Р. Осмислення університету. Освіта у сучасній культурі. Центр проблем розвитку освіти; пер. з англ. за ред. М. Гусаковського, 2001. С. 98.

14. Бауман, Зигмунт. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства. Пер. з англ. І. Андрущенко; за наук. ред. М. Винницького. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія». 2008. 109 с.

15. Бахрушин Є. В. Місія університетів у світі: історія та сучасність. <http://education-ua.org/ua/articles/167-misiya-universitetiv-u-sviti-istoriya-ta-suchasnist>

16. Бебко С. В. Визначення ефектів коопераційної взаємодії у сфері вищої освіти. *Економічний простір*. 2021. (169). С. 35–39. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/169-6>.

17. Бебко С. В. Значення кооперації закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності. *Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації»: тези доповідей* (8 жовтня 2021 р.). Київ: КНУТД, 2021. С. 6–7. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/18868/1/PIONBUG_2021_P006-007.pdf.

18. Бебко С. В. Інтернаціоналізація та кооперація системи вищої освіти України в умовах глобальних викликів. *Науковий вісник Полісся*. 2020. № 2 (21). С. 28–38.

19. Бебко С. В. Кластеризація освітнього простору та створення міжнародних консорціумів. *Економіка та суспільство*. 2020. № 22. DOI: 10.32782/2524-0072/2020-22-65. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/111>.

20. Бебко С. В. Концептуальні орієнтири створення синергетичного ефекту консолідації та диверсифікації ресурсів при реалізації механізму управління кооперацією закладів вищої освіти. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2022. № 2. С. 8–21. DOI: 10.30857/2786-5398.2022.2.1.

21. Бебко С. В. Коопераційна взаємодія закладів вищої освіти різних країн в умовах інтернаціоналізації науково-освітнього простору. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми економіки, фінансів, обліку та права в Україні та світі»: збірник тез доповідей (17 березня 2021 р.)*. Полтава: ЦФЕНД, 2021. Ч. I. С. 16–17. URL: <http://www.economics.in.ua/2021/04/1.html>.

22. Бебко С. В. Кооперація закладів вищої освіти в умовах глобальної конкуренції. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2020. №3(23). С. 17–25.

23. Бебко С. В. Кооперація закладів вищої освіти як засіб мінімізації негативних наслідків в умовах глобальної пандемії. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові диспути: тези доп. II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (4-5 лютого 2021 р.)*. Дніпро, 2021. Т. 1. С. 196–198.

24. Бебко С. В. Мережева взаємодія закладів вищої освіти у формі кооперації. *Актуальні питання світової і національної економіки: оцінки та стратегії розвитку: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 27 березня 2021 року)*. Львів: ГО «Львівська економічна фундація», 2021. С. 20–22.

25. Бебко С. В. Освіта як засіб досягнення цілей сталого розвитку. *Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції студентів*,

аспірантів та молодих учених «Інноваційний розвиток інформаційного суспільства: економіко-управлінські, правові та соціокультурні аспекти» (22 грудня 2020 р.). Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2020. С. 22–23.

26. Бебко С. В. Основні тенденції глобалізації вищої освіти. *Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації»: тези доповідей* (10 листопада 2020 р.). Київ: КНУТД, 2020. С. 52–53.

27. Бебко С. В. Особливості моделювання співпраці у сфері освіти України та Китаю. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2022. №2. С. 9–13.

28. Бебко С. В. SWOT-аналіз як інструмент управління міжнародною кооперацією закладів вищої освіти. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2020. №4(24). С. 16–25.

29. Бебко С. В. Стратегічні напрями управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2022. №3. С. 8–20. DOI: 10.30857/2786-5398.2022.3.1.

30. Бебко С. Функціонування спільних закладів вищої освіти в умовах пандемії Covid-19. *Імперативи економічного зростання в контексті реалізації глобальних цілей сталого розвитку: тези доповідей II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції Київського національного університету технологій та дизайну* (м.Київ, 23 квітня 2021 р.). Київ: КНУТД, 2021. С. 14–16.

31. Бек У. Влада і контрвлада у добу глобалізації. Нова світова політична економія. Пер. з нім. Олександра Юдіна. 2-е вид. К.: Ніка-Центр, 2015. 404 с.

32. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. Пер с англ. Изд. 2-е, испр. и доп. М.: Academia, 2004. 788 с.

33. Беляєв О. О. та ін. Соціальна економіка: навчальний посібник. К.: КНЕУ, 2014. 481 с.

34. Берез А. Автономия как шанс для наших учебных заведений. URL: http://www.unifr.org/uploads_resources/301.pdf.
35. Бирман Р. Украинским университетам нужна автономия. *Зеркало недели. Украина*. 2013. № 22 (21.06.2013). URL: <http://www.gazeta.zn.ua>.
36. Біла С. О. Вплив чинників і діалектики розвитку ринкових відносин на реформування системи вищої освіти в Україні. *Вісник КНУТД*. 2011. № 5. С. 120-124.
37. Блауг М. Теория размещения промышленных предприятий Вебера. В: *Экономическая мысль в ретроспективе = Economic Theory in Retrospect*. М.: Дело, 1994. 720 с.
38. Богачевська І. В. Соціальні трансформації в процесі інформаційної діяльності. *Економіка та управління на транспорті*. 2016. Вип. 2. С. 139–143.
39. Богдан І. В., Єфименко Т. І., Гасанов С. С. Видатки державного бюджету на вищу освіту: структурні зміни та проблема формульного розподілу. *Вісник Київського національного університету технології та дизайну*. 2018. Спецвипуск. С. 27-51.
40. Боголіб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період: монографія. К., 2006. 324 с.
41. Болонська конвенція. Спільна декларація європейських міністрів освіти Європи. URL: http://eduknigi.com/ped_view.php?id=6.
42. Бугас В. В. Роль системи вищої освіти у нарощуванні інтелектуального капіталу суспільства. *Вісник КНУТД*. 2013. № 5. С. 234–242.
43. Бурдонос Л. І. Вхідження вищої школи України до міжнародної системи освіти. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 12(174). С. 96–102.
44. Валлерстайн І. Глобалізація или переходный период? *Экономические стратегии*. 2000. №2. С. 14–26.
45. Вахович І. М., Іщук Л. І., Пиріг С. О. Стан і проблеми вищої освіти в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 1. С. 63–69.

46. Вербицька А. В. Міжнародний ринок освітніх послуг: сучасні тенденції та їх вплив на конкурентоспроможність національної економіки. *Управління розвитком*. 2018. № 1 (191). С. 11-18.

47. Вербовська Л. С., Степанюк Г. С., Кушлик О. Ю. Використання методики SWOTаналізу при розробці стратегії інтернаціоналізації закладів вищої освіти. *Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу*. 2019. № 1. С. 142–154.

48. Верланов Ю. Ю., Казарезов А. Я. Академічні свободи та автономія університетів: новий формат економічних відносин з державою. *Наукові праці*. 2009. Т. 109. Вип. 96: Економічні науки. С. 32–37. URL: <http://lib.chdu.edu.ua>.

49. Вітренко Ю. М. Основні напрями реформування економічного механізму вищої освіти. *Вісник КНУТД*. 2011. № 5. С. 315-319.

50. Гала С. В. Функціонування системи вищої освіти Китаю: аналіз досвіду. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 9 (135). С. 72-77.

51. Геєць В. М. Структурні зміни та національний кооперативний рух в економіці України. *Національний кооперативний рух та структурні зміни в економіці України XXI ст.: зб. наук. пр. учасників конфер.* К.: Укоопосвіта, 2001. С. 8-12.

52. Геєць В. М. Феномен нестабільності – виклик економічному розвитку. НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». Київ: Академперіодика, 2020. 456 с.

53. Гідденс Е. Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя. К.: Альтерпрес. 2004. 100 с.

54. Гладченко М. М. Вищий навчальний заклад як організаційний суб'єкт. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*. 2013. № 47. С. 53–57.

55. Глобалізація та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин. За ред. О. А. Довгаль, Н. А. Казакової. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. С. 204-215.

56. Гончаренко І. М. Розвиток конкурентного потенціалу закладів вищої освіти на ринку освітніх послуг. *Вісник КНУТД*. 2012. № 4. С. 415-420.

57. Грищенко І. М. Магістерська підготовка економістів у технічному університеті. *Вісник КНУТД*. 2012. № 4. С. 23-29.

58. Грищенко І. М. Новий вектор співпраці в інтернаціоналізації вищої освіти з Китаєм. *Україна-Китай*. 2021. № 1. С. 78–85.

59. Грищенко І. М. Підприємницькі аспекти трансформації закладів вищої освіти України. *Вісник КНУТД*. 2013. № 5. С. 50-64.

60. Грищенко І. М. Проблеми та перспективи доступу до якісної вищої освіти соціально незахищених верств населення. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 7. С. 322-334.

61. Грищенко І. М. Професійна освіта в системі економічних досліджень: монографія. К.: КНУТД; вид-во “Грамота”, 2014. 384 с.

62. Грищенко І. М. Ринково-орієнтовані підходи до модернізації маркетингової діяльності закладів вищої освіти України. *Вища освіта*. 2014. № 1. С. 161-164.

63. Грищенко І. М. Успадкувати історичну місію підготовки талантів в легкій промисловості, прагнути до розвитку трансформацій в інноваційно-підприємницький університет. *Всесвітня освітня інформація, Пекін*. 2021. № 9. С. 7–10. URL: https://mp.weixin.qq.com/s/KcH9Sml0Z_qxJ60J5vwB0w.

64. Грищенко І. М., Власюк Т. М., Макатьора Д. А. Методика рейтингової оцінки іміджевої привабливості спеціальностей закладу вищої освіти. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2013. № 1. С. 245-252.

65. Грищенко І. М., Власюк Т. М., Макатьора Д. А. Методичні підходи до оцінювання привабливості закладу вищої освіти. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 3. С. 155-159.

66. Данько Ю. І. Методологічні засади оцінки ефективності управління конкурентним розвитком підприємств. *Вісник Київського національного*

університету технологій та дизайну. *Серія Економічні науки*. 2020. № 6 (153). С. 96-109.

67. Дерій Ж. В. Капіталізація людського потенціалу: теорія, методологія, практика: монографія. Чернігів: ЧНТУ, 2013. 299 с.

68. Дерій Ж. В. Капіталізація людського потенціалу: функціональний аспект. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2012. № 3 (60). С. 21-27.

69. Дерій Ж. В., Скиба С. А. Вплив механізмів державного регулювання на процеси функціонування людського потенціалу. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2016. № 1(15). С. 18–30.

70. Дерій Ж., Зосименко Т., Шадура-Никипорець Н. Імплементація сталого розвитку як ключовий принцип галузевого співробітництва Україна – ЄС. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 4(20). С. 9–18.

71. Димань Т. М., Боньковський О. А., Вовкогон А. Г. Європейський простір вищої освіти та Болонський процес: навчально-методичний посібник. Одеса: БНАУ; НУ «ОМА», 2017. 106 с.

72. Дмитренко Г. А., Головач Н. В. Можливості підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки з опорою на людські ресурси. *Наукові праці МАУП. Серія Економічні науки*. 2020. № 1(59). С. 24–1. <https://doi.org/10.32689/2523-4536/59-4>.

73. Долятовская В. Н., Сущенко Л. Г., Колесник В. А. Современные методы управления системой образования: монография. Киев: ОГИ, 2018. 248 с.

74. Друкер П. Задачи менеджмента в XXI веке. Пер. с англ. М.: Вильямс, 2004. 272 с.

75. Дудко П. М. Стратегічне управління закладом вищої освіти: теоретико-методичні аспекти. *Вісник КНУТД*. 2012. № 4. С. 429-439.

76. Дука А. Інноваційний вимір глобалізації. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2008. Вип. 99-100. С. 64-68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2008_99-100_22.

77. Економіка вищої освіти України: тенденції та механізм розвитку. За заг.ред. В. П. Андрущенка. К.: Педпреса, 2006. 208 с.

78. Економічний енциклопедичний словник. У 2 т. Т. 2. С. 138-139. URL: <https://www.yakaboo.ua/ua/ekonomichnij-enciklopedichnij-slovník-u-2-tomah-tom-2-o-ja.html>.

79. Економічні аспекти проблем розвитку вищої освіти в Україні: монографія. Грищенко І. М., Захарін С. В., Тарасенко І. О. та ін. За ред. член.-кор. НАПН України І. М. Грищенка. Х.: ХНУ, 2010. 478 с.

80. Економічні відносини у системі вищої освіти: модернізація в умовах інноваційної економіки: монографія. Авторський колектив: Ю. Вітренко, В. Ворона, Д. Кірієнко, В. Ковтунець, С. Мельник, О. Мусієнко; за редакцією Ю. Вітренка. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2017. 187 с.

81. Економічні дослідження (методологія, інструментарій, організація, апробація): навчальний посібник. За ред. академіка НАПН України А. А. Мазаракі. К.: КНТЕУ, 2011. 296 с.

82. Економічні основи інноваційного розвитку закладів вищої освіти України: монографія. За ред. В. І. Лугового. К.: Педагогічна преса, 2009. 384 с.

83. Економічні умови забезпечення якості освітніх послуг в системі вищої освіти: монографія. Грищенко І. М., Захарін С. В., Тарасенко І. О. та ін. За ред. член.-кор. НАПН України І. М. Грищенка. К.: Педагогічна думка, 2012. 364 с.

84. Енциклопедія освіти: енциклопедичне видання. 2-ге вид., допов. та перероб. Національна академія педагогічних наук України; відповід. ред. В. Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.

85. Євтушевський В., Шаповалова О. Становлення і розвиток інновацій у вищій школі. *Вища освіта України*. 2006. № 2. С. 62-66.

86. Єрмошенко М. М., Ганущак-Єфіменко Л. М. Механізм розвитку інноваційного потенціалу кластерооб'єднаних підприємств: Монографія. К.: Національна академія управління, 2010. 236 с.

87. Єрохін С. А. Політика модернізації і механізми зміни секторальної структури економіки. *Економічний простір*. 2014. № 87. С. 50-60.

88. Жід Ш. Програма кооператизму: курс виголошений в Колеж де Франс в рр. 1923–1924. Пер. з фр. мови Ю. Студинський; авт. передм. О. Луцький. Львів, 1934. 128 с.

89. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

90. Закон КНР про китайсько-іноземні кооперативні підприємства № 40 від 31.10.2000. Пекін. URL: http://www.gov.cn/banshi/2005-08/31/content_69772.htm

91. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>.

92. Законодавчі акти України з питань освіти. Верховна Рада України, Комітет з питань науки і освіти. К.: Парламент. вид-во, 2004. 404 с.

93. Захарін С. В. Особливості розвитку вищої освіти в контексті сучасних викликів. *Економіка і управління*. 2011. № 4. С. 25-29.

94. Захарін С. В., Коваленко Д. І. Китайсько-українське співробітництво у сфері вищої освіти. *Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ). К.: Київський національний університет технологій та дизайну, 2019. С. 81-82.

95. Згуровський М. З. Болонський процес: головні принципи та шляхи структурного реформування вищої освіти України. К.: Вид-во НТУУ «КПІ», 2006. 544 с.

96. Згуровський М. Шлях до суспільства, заснованого на знаннях. *Дзеркало тижня*. 2006. № 2. С. 7.

97. Іванов Ю. Конкурентоспроможність закладів вищої освіти споживчої кооперації на ринку освітніх послуг України. *Українська кооперація*. 2011. № 4. С. 58-70.

98. Інтегровані корпоративні структури. URL: https://pidru4niki.com/1152012442041/menedzhment/integrovani_korporativni_strukturi.

99. Каленюк І. С. Економіка освіти: навчальний посібник. К.: Знання України, 2003. 316 с.

100. Каленюк І. С. Проблеми удосконалення фінансово-економічного управління системою освіти. *Вісник КНУТД*. 2013. № 5. С. 172-178.

101. Каленюк І. С., Куклін О. В. Розвиток вищої освіти та економіка знань: монографія. К.: Знання, 2012. 343 с.

102. Клейнер Б. Г. Ресурсная теория системной организации экономики. *Рос. журн. менеджмента*. 2011. Т. 9. № 3. С. 3–28.

103. Кизим М. О., Пономаренко В. С., Горбатов В. М., Ястремська О. М. Інтегровані структури бізнесу: проблеми теорії та практики оцінювання конкурентоспроможності: монографія. Х.: ВД «Інжек», 2010. 368 с.

104. Київський інститут Технологічного університету Цілу. URL: <https://www.knutd.edu.ua/university/institutes/kc qlut/>

105. Кіндрась О. В. Питання формування конкурентного потенціалу закладу вищої освіти як суб'єкта ринку. *Економіка і управління*. 2019. № 1. С. 26-32.

106. Кларк Б. Р. Создание предпринимательских университетов: организационные направления трансформации. Пер. с англ. А. Смирнова. М.: ВШЭ, 2011. 238 с.

107. Класичний університет у контексті викликів епохи (Classic University in the Context of Challenges of the Epoch): матеріали українсько-польської міжнародної наукової конференції (м. Київ, 22–23 вересня 2016

року). Уклад.: А. С. Філіпенко та ін. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2016.

108. Комарова О. А. Освітній потенціал: теоретико-методологічні та практичні аспекти формування: монографія. К.: НАН України, 2009. 336 с.

109. Коменський Я. А. Вибрані педагогічні твори: у трьох томах. Т. 1. Велика дидактика. Під ред. з біограф. нарисом і примітками проф. А. Л. Красновського. К.: Рад. школа, 1940. 248 с.

110. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

111. Конституція України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

112. Коопераційні зв'язки суб'єктів підприємництва. URL: https://pidru4niki.com/10660818/ekonomika/kooperatsiyni_zvyazki_subyektiv_pidpriyemnitstva.

113. Корсак К. В. Світова вища освіта: порівняння і визнання закордонних кваліфікацій і дипломів. За ред. проф. Г. В. Щокіна. К.: МАУП-МКА, 1997. 208 с.

114. Костенко Г. І., Рожок О. А. Моделювання собівартості освітньої послуги вищого навчального закладу. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 12. С. 190-196.

115. Крахмальова Н. А. Ефективність маркетингових комунікацій у сфері вищої освіти. *Вища освіта*. 2014. № 1. С. 171-174.

116. Крахмальова Н. А. Роль паблік рілейшенз у формуванні ринку освітніх послуг. *Економіка і управління*. 2012. № 3. С. 22-26.

117. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти: Стратегія. Реалізація. Результати: наукове видання. К.: Грамота, 2005. 448 с.

118. Кремень В. Г. Підвищення економічної ефективності освіти України: концептуальні засади вирішення проблеми. *Вісник КНУТД*. 2013. № 5. С. 16-26.

119. Кузьмін О. Є., Яструбський М. Я. Міжнародна кооперація закладів вищої освіти та державне її регулювання. *Міжнародне науково-технічне співробітництво: принципи, механізми, ефективність: збірник наукових праць XV (XXVII) Міжнародної науково-практичної конференції*. Київ, 2019. С. 60-61.

120. Кучеренко Д. Г., Мартинюк О. В. Стратегії розвитку освітніх систем країн світу: монографія. К.: ІПК ДСЗУ, 2011. 312 с.

121. Лабурцева О. І., Мурована Л. В. Підвищення ефективності маркетингової діяльності закладу вищої освіти. *Вісник КНУТД*. 2013. № 5. С. 484-492.

122. Лавлок К. Маркетинг услуг : персонал, технологии, стратегии. М.: Вильямс, 2005. 1008 с.

123. Мазаракі А., Волосович С. Fintech у системі суспільних трансформацій. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2018. № 2. С. 5-18.

124. Малюк Л., Варипаєва Л. Теоретичні основи забезпечення безпеки в сфері послуг. *Ресторанний і готельний консалтинг. Інновації*. 2019. Т. 2, № 1. С. 134-143.

125. Маргасова В. Г., Ткаленко Н. В., Шестаковська Т. Л. Інформаційно-комунікаційна інфраструктура комерціалізації інновацій сфери вищої освіти України. *Науковий вісник Полісся*. 2019. Вип. 1. С. 132–138.

126. Маркіна І. А. Економічні аспекти розвитку вищої освіти України в сучасних умовах. *Вісник КНУТД*. 2012. № 4. С. 290-297.

127. Матвіїв М. Я. Методологія та організація маркетингового менеджменту в сфері вищої освіти: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2005. 560 с.

128. Матюх С. А. Критерії оцінки ефективності діяльності закладів вищої освіти. *Вісник КНУТД*. 2013. № 5. С. 434-444.

129. Менар К. Экономика организаций. Пер. с франц. Под ред. А. Д. Худокормова. М., 1996. 238 с.

130. Мескон М., Альберт М., Хедоури Д. Основы менеджмента. Пер. с англ. М., 1992. 910 с.

131. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. 3-е изд. Пер. с англ. М.: ООО «И.Д. Вильямс», 2012. 672 с.

132. Микитюк О. Конкурентні переваги підприємств в коопераційних відносинах. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка*. 2013. № 10. С. 83–88.

133. Микитюк О. П. Кооперування підприємств як засіб підтримки їх конкурентоспроможності. *Теоретичні та прикладні питання економіки. Зб. наук. праць*. Вип. 25. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. С. 151-155.

134. Міжнародна конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

135. Міжнародна кооперація та науково-технічне співробітництво. URL: <https://buklib.net/books/33955/>

136. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text.

137. Міжнародні наукові проекти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/mizhнародni-naukovi-proekti>.

138. Мініна О. В. Проблеми побудови стратегії підприємства в сучасних українських реаліях. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 3(19). С. 81–88.

139. Мочерний С. В. Методологія економічного дослідження. Львів: Світ, 2001. 416 с.

140. Натрошвілі С. Г. Активізація інноваційної діяльності закладів вищої освіти. *Економіка і управління*. 2013. № 1. С. 32-27.

141. Натрошвілі С. Г. Ідентифікація викликів та ризиків розвитку сфери вищої освіти в умовах економічної нестабільності. *Проблеми науки*. 2013. № 9. С. 14-20.

142. Натрошвілі С. Г. Стратегічне управління закладом вищої освіти: теорія, методологія, практика: монографія. К.: КНУТД, 2015. 320 с.

143. Натрошвілі С. Г. Стратегічні орієнтири розвитку системи вищої освіти в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій. *Економічний вісник університету*. 2012. № 18/2. С. 125-129.

144. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні: монографія. Нац. акад. пед. наук України; редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), О. М. Топузов (заст. голови)]; за заг.ред. В. Г. Кременя. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. 384 с. <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua>.

145. Овсянюк О. Ф., Сивак Р. Б. Управлінські інновації: теорія і практика. *Проблеми науки*. 2011. № 9. С. 40-43.

146. Огієнко О. І. Модель дослідницького університету В. Гумбольдта: історія і сучасність. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 5. С. 53-61.

147. Ортега-і-Гасет Х. Положення науки та історичний розум (1934–1935).

148. Остафійчук Я. В. Сталий розвиток сфери послуг: сутність, тенденції та перспективи: монографія. – К.: ДЕТУТ, 2012.

149. Отенко І. П., Малярець Л. М., Іващенко Г. А. Аналіз та оцінка стратегічного потенціалу підприємства: наукове видання. Х.: ХНЕУ, 2007. 348 с.

150. Офіційний сайт Державного підприємства “Український державний центр міжнародної освіти” Міністерства освіти і науки України. URL: <https://studyinukraine.gov.ua/zhittya-v-ukraini/inozemni-studenti-v-ukraini/>.

151. Пажитнов К. К вопросу о сущности кооперации и ее определении. *Вестник кооперации*. 1915. Кн. 6. С. 2–23.

152. Паливода О. М., Теміндарова Ю. А., Хлістунова Н. В. Аналіз зарубіжного досвіду фінансування вищої освіти. *Вісник КНУТД*. 2012. № 4 (66). С. 92-100.

153. Пан Л. В. Роль дослідження середовища функціонування вищого навчального закладу у системі управління. URL: http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/bitstream/123456789/381/1/Pan_Rol_doslidzhennia.pdf.

154. Панченко Л. М. Модернізація університету як фактор модернізації суспільства. *Вища освіта*. 2018. № 1. С. 25-28.

155. Парсяк В. Н. Управління бізнес-процесами – інструмент підвищення ефективності організацій. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 7. С. 131-138.

156. Пляшко О. С., Либак І. А. Вплив факторів зовнішнього середовища на діяльність закладів вищої освіти. *Бизнес Информ*. 2019. № 6(497). С. 108-114.

157. Про вищу освіту: Закон України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

158. Про освіту: Закон України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

159. Програма економічних реформ України на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна влада». Кабінет Міністрів України. URL: <http://www.kmu.gov.ua>.

160. Прус Л. Р. Кооперація як сучасний варіант конкурентної поведінки вищих навчальних закладів. *Вісник Донецького державного університету економіки і торгівлі*. 2007. № 3(35). С. 105–111.

161. Раєвнева О. В., Малишко Є. О., Бровко О. І., Чернишов В. В. Фактори конкурентоспроможності закладів вищої освіти України. *Бизнес-інформ*. 2020. № 12. С. 109-116.

162. Рейли Дж., Юнгсма А. Обзор проектов программы Tempus по управлению. URL: http://eacea.ec.europa.eu/tempus/tools/documents/tempus_GovStud_ru_1006_web.pdf.

163. Решетілова Т. Б. Оцінка конкурентоспроможності закладу вищої освіти. *Науковий вісник Національного гірничого університету*. 2005. № 5. С. 10-14.

164. Решетняк О. І. Наукова та науково-технічна діяльність в Україні: оцінка та напрямки розвитку: монографія. Харків: ФОП Лібуркіна Л. М., 2020. 720 с.

165. Ридингс Б. Університет в руїнах. Пер. з англ. А. М. Корбута; під заг. ред. М. А. Гусаковського, 2009. 248 с.

166. Розвиток академічного підприємництва в закладах вищої освіти та наукових установах України: круглий стіл (м. Київ, 16 травня 2019). Відп. ред. Д. Ю. Чайка. К., 2019. 128 с.

167. Розвиток кооперативних відносин в аграрному секторі України: монографія. М. А. Лендел, В. К. Збарський, М. П. Талавирия, Л. М. Газуда. К.: Вид-во НУБіП України, 2016. 307 с.

168. Романовський О. О. Феномен підприємництва в університетах світу: монографія. Вінниця: Нова Книга, 2012. 504 с.

169. Рябенко Є. М. Філософські засади освітнього маркетингу як технології управління ВНЗ в контексті становлення глобального суспільства знань. *Гілея: науковий вісник*. 2015. Вип. 92. С. 257-262.

170. Саблук П. Т, Кропивко М.Ф. Кластеризація як механізм підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості аграрної економіки. *Економіка АПК*. 2010. № 1. С. 3-12.

171. Сагайдак М.П. Ринок послуг в Україні: становлення, сучасний стан і перспективи розвитку. *Стратегія економічного розвитку України*. 2015. № 36 С. 173-183.

172. Сбруєва А. А. Порівняльна педагогіка вищої школи: національний, європейський та глобальний контексти: навчальний посібник. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 319 с.

173. Семенюк С. Б. Дослідження кон'юнктури ринку освітніх послуг. Тернопіль: Вектор, 2018. 160 с.

174. Силадій І. М. Розвиток освіти в контексті основних викликів глобалізації. *Вища освіта України*. 2016. №4. С. 34-38.

175. Скотт П. Глобализация и университет. *ВВШ «Alma Mater»*. 2000. № 4. С. 3–8.
176. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народа. Пер. с англ.; предисл. В. С. Афанасьева. М.: Эксмо. 2009. 960 с.
177. Статистичний щорічник України за 2020 рік: статистичне видання. К.: ТОВ «Август Трейд», 2021. 560 с.
178. Статистичні дані щодо вищої освіти. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
179. Стратегії вищої освіти в умовах інтернаціоналізації для стійкого розвитку суспільства: монографія. В. Зінченко, Н. Базелюк, М. Бойченко, Л. Горбунова, С. Курбатов, Ю. Мєлков, О. Шипко; за ред. В. Зінченка. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2020. 199 с.
180. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки. Проект. URL: https://ru.osvita.ua/doc/files/news/768/76871/1_STRATENIYA_ROZVYTKU_VYSHCHOYI_OSVITY_V_U.pdf.
181. Тарасенко І. О., Нефедова Т. М. Особливості фінансування ЗВО України в контексті підвищення конкурентоспроможності. *Вища освіта*. 2014. № 1. С. 164-168.
182. Тези доповідей IV Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Сучасна парадигма вищої освіти: економіка та менеджмент». Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019.
183. Тейлор Ф. У. Принципы научного менеджмента. Пер. с англ. М.: Контроллинг, 1991. 104 с.
184. Трайнев В. А., Мкртчян С. С., Савельев А. Я. Повышение качества высшего образования и Болонский процесс: монография. М.: Дашков и К, 2020. 392 с.
185. Туган-Барановський М. І. Політична економія. Курс популярний. Київ, наукова думка, 1994. С. 264.
186. Тыкоцкий Л. И. Производительный труд и услуги: вопросы теории. Вильнюс: Минтис, 1973. 180 с.

187. Угода між Міністерством освіти і науки України і Міністерством освіти Китайської Народної Республіки про співробітництво в галузі освіти і науки. 18.06.2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156_043#Text.

188. Угода між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про взаємне визнання документів про освіту і наукові ступені. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/156_024.

189. Україна на міжнародному ринку освітніх послуг вищої освіти". Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1695/>

190. Україна у вимірі економіки знань: монографія. За ред. акад. НАН України В. М. Гейця. К.: Основа, 2006. 592 с.

191. Університети КНР і України створили “Китайсько-український університетський союз”. URL: <https://aucc.org.ua/universiteti-knr-i-ukraini-stvorili-kitajsko-ukrainskij-universitetskij-sojuz/>

192. Федулова Л. І. Сучасні концепції менеджменту: монографія. К.: ЦУЛ, 2017. 348 с.

193. *Хаксевер К., Рендер Б., Рассел Р., Мердик Р.* Управление и организация в сфере услуг. 2-е изд. СПб.: Питер, 2002. 752 с.

194. Хміль Ф. І. Менеджмент: підручник. К.: Вища школа, 1995. 351 с.

195. Холявко Н. І. Модернізація системи вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки: монографія. Чернігів: видавець Брагинець О.В., 2018. 382 с.

196. Цілі сталого розвитку. URL: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs>.

197. Чайка-Петегірч Л. Міжнародна співпраця університетів як невід’ємна складова трансформації вищої школи України у європейський освітній простір. *Галицький економічний вісник*. 2014. Т. 45, № 2. С. 45–50.

198. Чухно А. А. Вибрані твори: у 2 т. Передм. Л. В. Губерського, Т. І. Єфименко; ДННУ “Акад. фін. упр.”. К., 2012. Т. 2. 557 с.

199. Шейко В. М. Вища освіта в країнах Заходу: соціальні та етичні аспекти. Х.: ХДАК, 1999. С. 31.

200. Шоул Дж. Первокласный сервис как конкурентное преимущество. Пер. с англ. М.: Альпина Бизнес Букс, 2006. 338 с.

201. Яненко І. Г. Синергетичний ефект застосування організаційного ресурсу на різних рівнях управління інноваційною діяльністю. *Економіка і прогнозування*. 2011. № 2. С. 82–92.

202. Ясперс К. Психологія світоглядів. Пер. з німецької О. Кислюк, Р. Осадчук. Київ: Видавництво Юніверс, 2009.

203. Achieving a European Education Area by 2025 and resetting education and training for the digital age. URL: https://education.ec.europa.eu/sites/default/files/document-library-docs/dearp-factsheet-sept2020_en.pdf.

204. Aiello, F. Cardamone, P. & Pupo, V. (2019). New evidence on the firm–university linkages in Europe. The role of meritocratic management practices. Working Papers 201905, Università della Calabria, Dipartimento di Economia, Statistica e Finanza "Giovanni Anania"–DESF.

205. Albats, E., Bogers, M., Podmetina, D. (2020). Companies' human capital for university partnerships: a micro-foundational perspective. *Technological Forecasting and Social Change*. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.120085>.

206. Altbach, P. G., & Knight, J. (2007). The internationalization of higher education: Motivations and realities. *Journal of Studies in International Education*, 11(3–4), 290–305.

207. Ankrah, S., AL-Tabbaa, O. (2015). Universities–industry collaboration: A systematic review. *Scandinavian Journal of Management*, 31(3), 387–408. <https://doi.org/10.1016/j.scaman.2015.02.003>.

208. Arvanitis, S., Kubli, U., Woerter, M. (2008). University–industry knowledge and technology transfer in Switzerland: What university scientists think about cooperation with private enterprises. *Research Policy*, 37(10), 1865–1883. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2008.07.005>.

209. Banal-Estañol, A. et al. (2011). Research output from university–industry collaborative projects. Working Papers 2011/23, Institut d’Economia de Barcelona (IEB).

210. Bebko, S. (2020). Basic vectors of management of joint cooperative institutions of higher education. *Вісник Сумського національного аграрного університету*, 4(86): 88–91.

211. Bebko, S. (2021). The methodological foundations of forming the scientific and educational cluster. *Ricerche scientifiche e metodi della loro realizzazione: esperienza mondiale e realtà domestiche: Raccolta di articoli scientifici «ΛΟΓΟΣ» con gli atti della II Conferenza scientifica e pratica internazionale* (Т. 1), Bologna, 12 novembre 2021. Bologna-Vinnytsia: Associazione Italiana di Storia Urbana & Piattaforma scientifica europea, 2021. DOI: <https://doi.org/10.36074/logos-12.11.2021.v1.11>.

212. Bebko, S. (2021). The prospects of developing the international educational and scientific consortia in the modern educational environment. *Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Modern science: concepts, theories and methods of basic and applied research»* (19 листопада 2021 р., ГО «Європейська наукова платформа» (Вінниця, Україна) та ТОВ «International Centre Corporate Management» (Відень, Австрія). С. 138-140. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.19.11.2021.022>.

213. Bebko, S. (2022). Methodical aspects of determining the effectiveness of free economic cooperation in the system of cooperation management of higher education institutions. *Management*, 1(35): 9–21. <https://doi.org/10.30857/2415-3206.2022.1.1>.

214. Bebko, S. (2022). Modeling the approaches to managing joint co-op institutions of higher education. *Журнал стратегічних економічних досліджень*, 4(9). DOI: 10.30857/2786-5398.2022.4.

215. Bebko, S. V. (2013). The economic aspects of access to qualitative higher education for socially unprotected groups of people in China.

SPOŁECZEŃSTWO I EDUKACJA – Międzynarodowe Studia Humanistyczne, Nr 1/2013.

216. Bebko, S., Gryshchenko, I. (2021). Structural and dynamic analysis of integration processes of the international market of educational services. *EUROPEAN SCIENCE Scientific journal*, 2/21, 20-26.

217. Beerkens, E., Derwende, M. (2007). The paradox in international cooperation: Institutionally embedded universities in a global environment. *Higher Education*, 53, 61-79. <http://dx.doi.org/10.1007/s10734-005-7695-z>.

218. Beine, M., Docquier, F., & Rapoport, H. (2001). Brain drain and economic growth: Theory and evidence. *Journal of Development Economics*, 64(1), 275–289.

219. Berry, L. (1980). Services Marketing is Different. *Business*. № 30. P. 24–29.

220. Boardman, C., Bozeman, B. (2015). Academic faculty as intellectual property in university–industry research alliances. *Economics of Innovation and New Technology*, 24(5), 403–420. <https://doi.org/10.1080/10438599.2014.988499>.

221. Bridges, D. (1996). Consortium collaboration in teacher education: The ERTYEC experience. In: D. Bridges & C. Husbands (eds.), *Consorting and collaboration in the education market place* (pp. 119-131). London: Falmer.

222. Bridges, D., Husbands, C. (1996). The education market place and the collaborative response: An introduction. In: D. Bridges & C. Husbands (eds.), *Consorting and collaboration in the education market place* (pp. 1-6). London: Falmer.

223. Callan, H. (2000). Higher education internationalization strategies: Of marginal significance or all-pervasive? *Higher Education in Europe*, 25, 15-24.

224. Campbell, J. P., DeBlois, P. B., & Oblinger, D. G. (2007). Academic analytics: A new tool for a new era. *EDUCAUSE review*, 42(4), 40.

225. Canada International Student Statistics (Updated 2022). URL: <https://studying-in-canada.org/canada-international-student-statistics/>

226. Chapman, D. W., Cummings, W., & Postiglione, G. (eds.) (2010). *Crossing borders and bridging minds in higher education* (Vol. 27). CERC Studies in Comparative Education. New York: Springer.

227. Chapman, D. W., Pekol, A. & Wilson, E. (2014). Cross-border university networks as a development strategy: Lessons from three university networks focused on emerging pandemic threats. *Int Rev Educ*, 60, 619–637. <https://doi.org/10.1007/s11159-014-9439-8>.

228. Chen, H., Chiang, R. H. L., & Storey, V. C. (2012). Business Intelligence and Analytics: From Big Data to Big Impact. *MIS Quarterly*, 36(4), 1165–1188. <https://doi.org/10.2307/41703503>.

229. Chin, W. W., Marcolin, B. L., Newsted, P. R. (1996). A partial least squares latent variable modeling approach for measuring interaction effects: results from a Monte Carlo simulation study and voice mail emotion/adoption study. *Paper presented at the 17th International Conference on Information Systems*, Cleveland. <https://doi.org/10.1287/isre.14.2.189.16018>.

230. China Statistical Yearbook 2020. National Bureau of Statistics of China. Beijing: China Statistics Press, 2021. 1040 p.

231. Chyzhevska, M., Sytniakivska, S., Demydova, M., Bebko, S., Puzyrova, P., Dovbush, V., Klymenchukova, N. (2022). The interstate development of human capital accounting: assessment and modeling of the economic effect. *International Journal of Advanced and Applied Sciences*, 9(4), 35–43

232. Coleman, M. (1994). Marketing and external relations. In: T. Bush & J. West-Burnham (eds.), *The principles of educational management*. White Plains, NY: Longman.

233. Collier, A., Gray, B. J., Ahn, M. J. (2011). *Enablers and barriers to university and high technology SME partnerships*. *Small Enterprise Research*, 18(1), 2–18. <https://doi.org/10.5172/ser.18.1.2>.

234. Cooperation and Exchanges. Ministry of Education of China. URL: http://en.moe.gov.cn/cooperation_exchanges/

235. Cornell University, INSEAD, and WIPO (2010–2020). *The Global Innovation Index 2020: Who will finance innovation?* Ithaca, Fontainebleau, and Geneva.

236. Corning, P. A. (1995). Synergy and self-organization in the evolution of complex systems. *System Research*, 12(2), 89–121.

237. Cowel, D. (1984). *The marketing of Services*. London: Heinemann. 35 p.

238. Das, T. K. and Teng, B.-S. (2000). A resource-based theory of strategic alliances. *Journal of Management*, 26(1), 31–61.

239. de Medeiros Rocha, M., Brito Alves Lima, G., Lameira, V. D. J., Gonçalves Quelhas, O. L. (2012). Innovation as a critical success factor: an exploratory study about the partnership among university with the pharmaceutical industry in Brazil. *Journal of Technology Management & Innovation*, 7(3), 148–160. <https://doi.org/10.4067/S0718-27242012000300013>.

240. Denman, B. (2000, September). Globalisation and its impact on international university cooperation. Paper presented at the Organisation for Economic Cooperation and Development – Programme on Institutional Management in Higher Education Conference, Paris.

241. Di Pietro, G. (2015). Do Study Abroad Programs Enhance the Employability of Graduates? *Education Finance and Policy*, 10(2), 223–243.

242. Dongsheng, Z. and Wenjing, J. (2009). Design and Implementation of University Educational Decision Support System on the Students Satisfaction Survey. *2009 International Forum on Computer Science-Technology and Applications* (pp. 428-430). <https://doi.org/10.1109/IFCSTA.2009.344>.

243. Duval, E. (2011). Attention please! learning analytics for visualization and recommendation. In: *Proceedings of the 1st International Conference on Learning Analytics and Knowledge (LAK '11)*. Association for Computing Machinery, New York, NY, USA, 9–17. <https://doi.org/10.1145/2090116.2090118>.

244. Education at a Glance 2020. URL: <https://www.oecd.org/>.

245. Education Cooperation with European Countries. URL: http://en.moe.gov.cn/cooperation_exchanges/201506/t20150626_191370.html.
246. Education in China. Ministry of Education of the People's Republic of China. Beijing, 2005. P. 4–6.
247. Education Law of the People's Republic of China as of March 18, 1995. URL: http://www.moe.edu.cn/publicfiles/business/htmlfiles/moe/moe_2803/200905/48457.html.
248. Education: Inbound internationally mobile students by continent of origin. data.uis.unesco.org. Retrieved 3 October 2021.
249. Elmuti, D., Abebe, M., Nicolosi, M. (2005). An overview of strategic alliances between universities and corporations. *Journal of Workplace Learning*, Vol. 17, No 1/2, P. 115-129. <https://doi.org/10.1108/13665620510574504>.
250. Esposito Vinzi, V., Chin, W. W., Henseler, K., Wand, H. (eds.). (2010). Handbook of partial least squares: Concepts, methods and applications. Springer. ISBN: 978-3-540-32827-8.
251. European Commission (2014). The ERASMUS impact study: Effects of mobility on the skills and employability of students and the internationalisation of higher education institutions. Luxembourg.
252. European Institute of Innovation and Technology (2016). Assessment of the implementation of the EIT Knowledge and Innovation Communities (KICs) educational activities. Budapest.
253. Fernandes, C. I., Ferreira, J. J. M. (2013). Knowledge spillovers: Cooperation between universities and KIBS. *R&D Management*, 43(5), 461–472. <https://doi.org/10.1111/radm.12024>.
254. Field, A. (2013). *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics*. Sage Publications, New York, NY, USA.
255. Flores, M., Boër, C., Huber, C., Plüss, A., Schoch, R., Pouly, M. (2009). Universities as key enablers to develop new collaborative environments for innovation: Successful experiences from Switzerland and India. *International*

Journal of Production Research, 47(17), 4935–4953.
<https://doi.org/10.1080/00207540902847454>.

256. Fornell, C., Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39–50. <https://doi.org/10.1177/002224378101800104>.

257. Foskett, N. (1999). Strategy, external relations and marketing. In: J. Lumby & N. Foskett, *Managing external relations in schools and colleges* (pp. 33–49). London: Paul Chapman.

258. Garnyk, L., Vitkovskyi, Y., Al-Khalavani K. (2022). Quality management and innovative solutions for Ukrainian distance education and educational services in light of global trends for development of agribusiness entities. *ANGLISTICUM. Journal of the Association-Institute for English Language and American Studies*, Vol 11, No 4, P. 11–19.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.6525868>.

259. Goel, R., Göktepe-Hulten, D., Grimpe, C. (2017). Who instigates university–industry collaborations? University scientists versus firm employees. *Small Business Economics*, 48, 503–524. <https://doi.org/10.1007/s11187-016-9795-9>.

260. Gray, H. (1996). Theories of association: The social psychology of working together in educational consortia. In: D. Bridges, C. Husbands (eds.), *Consorting and collaboration in the education market place* (pp. 168–177). London: Falmer

261. Green, S. B., Salkind, N. J. (2016). *Using SPSS for Windows and Macintosh, Books a la Carte*. Pearson, London, UK.

262. Grönroos, C. (2006). On defining marketing: Finding a new roadmap for marketing. *Marketing Theory*, 6 (4), 395–417. doi:10.1177/1470593106069930.

263. Gryshchenko, I. M., Bebko, S. V. (2022). Foresight tools to enhance energy efficiency in buildings based on the university energy hub. *Journal of*

Strategic Economic Research, 5, 51–60. <https://doi.org/10.30857/2786-5398.2021.5.6>.

264. Gryshchenko, I., Bebko, S. (2022). Socio-economic efficiency of the management mechanism of cooperation of higher education institutions for the development of global competitiveness. *EUROPEAN SCIENCE Scientific journal*, 1/2022, 19-25.

265. Guan, J. C., Yam, R. C. M., Mok, C. K. (2005). Collaboration between industry and research institutes/universities on industrial innovation in Beijing China. *Technology Analysis & Strategic Management*, 17(3), 339–353. <https://doi.org/10.1080/09537320500211466>.

266. Guitart, I., & Conesa, J. (2015, September). Analytic information systems in the context of higher education: Expectations, reality and trends. In: *2015 international conference on intelligent networking and collaborative systems* (pp. 294-300). IEEE.

267. Hair, J. F., Hult, G. T. M., Ringle, C. M., Sarstedt, M. (2017). A primer on partial least squares structural equation modeling PLS-SEM. Sage.

268. Hair, J. F., Risher, J. J., Sarstedt, M., Ringle, C. M. (2019). When to use and how to report the results of PLS-SEM. *European Business Review*, 31(1), 2–24. <https://doi.org/10.1108/EBR-11-2018-0203>.

269. Henseler, J., & Dijkstra, T. K. (2015). ADANCO 2.0. Composite Modeling GmbH & Co. KG.

270. Henseler, J., Ringle, C. M., & Sarstedt, M. (2012). Using partial least squares path modeling in international advertising research: Basic concepts and recent issues. In: W. S. Okazaki (ed.), *Handbook of research in international advertising* (pp. 252–276). Edward Elgar.

271. Hillebrand, B., Biemans, W. G. (2003). The relationship between internal and external cooperation. *Journal of Business Research*, 56(9), 735–743. [https://doi.org/10.1016/s0148-2963\(01\)00258-2](https://doi.org/10.1016/s0148-2963(01)00258-2).

272. Hong, J., Heikkinen, J., Blomqvist, K. (2010). Culture and knowledge co-creation in R&D collaboration between MNCs and Chinese universities.

Knowledge and Process Management, 17(2), 62–73.
<https://doi.org/10.1002/kpm.342>.

273. Hotra, V. V., Ganushchak O. Yu. (2020). Spurring entrepreneurship investment management processes in modern settings. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія Економічні науки*, 5(151), 113–119. DOI:10.30857/2413-0117.2020.5.12.

274. Huang, F. (2003). Policy and practice of the internationalization of higher education in China. *Journal of Studies in International Education*, 7(3), 225–240.

275. Hulland, J. (1999). Use of Partial Least Squares (PLS) in strategic management research: A Review of Four Recent Studies. *Strategic Management Journal*, 20(2), 195–204. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-0266\(199902\)20:2%3c195::AID-SMJ13%3e3.0.CO;2-7](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-0266(199902)20:2%3c195::AID-SMJ13%3e3.0.CO;2-7).

276. Husbands, C. (1996). Schools, markets and collaboration: new models for educational polity? In: D. Bridges & C. Husbands (eds.), *Consorting and collaboration in the education market place* (pp. 9-20). London: Falmer.

277. Ingram, P. and Silverman, B. S. (2002). Introduction: The new institutionalism in strategic management. In: Ingram, P. and Silverman, B. S. (eds.), *New Institutionalism in Strategic Management. Series Advances in Strategic Management*, Vol. 19, pp. 1–30.

278. Ishchejkin, T., Liulka, V., Dovbush, V., Zaritska, N., Puzyrova, P., Tsalko, T., Nevmerzhytska, S., Rusina, Yu., Nyshenko, O., Bebko, S. (2022). Information Subsystem of Agri-food Enterprise Management in the Context of Digitalization: The Problem of Digital Maturity. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 38, 243–252.

279. Jianmin Gu, Xueping Li, Lihua Wang (2009). Higher Education in China. Beijing. 238 p.

280. Johnson, G., Scholes, K., Whittington, R. (2008). Exploring Corporate Strategy Text and Cases. 8th edn. London: Pearson education.

281. Joint Research Centre (2018). Mapping of transnational collaborative partnerships.

282. Jöreskog, K. G., Wold, H. (1982). The ML and PLS techniques for modeling with latent variables: Historical and comparative aspects. In: K. G. Jöreskog & H. Wold (eds.), *Systems under indirect observations: Causality, structure, prediction* (Vol. 1, pp. 263–270). North-Holland.

283. Kerr, C. A. (1987). Critical Age in the University World. *Europe Y. of Ed. Abington*, Vol. 22, № 2.

284. Khmelevska, O. M. (2018). Education for sustainable development: content and institutions. *Demography and social economy*, 1(32), 29-42. <https://doi.org/10.15407/dse2018.01.029>.

285. Knight, J. (1997). Internationalisation of higher education: A conceptual framework. In: J. Knight & H. de Wit (eds.), *Internationalisation of higher education in Asia Pacific countries* (pp. 5-19). Amsterdam: European Association for International Education Publications.

286. Knight, J. (2011). Education hubs: A fad, a brand, an innovation? *Journal of Studies in International Education*, 15, 221-240.

287. Knight, J. (2013). The changing landscape of higher education internationalisation – for better or worse? *Perspectives: Policy and Practice in Higher Education*, 17(3), 84–90

288. Knight, J., & de Wit, H. (1995). Strategies for internationalisation of higher education: Historical and conceptual perspectives. In: H. de Wit (ed.), *Strategies for internationalisation of higher education* (pp. 5-32). Amsterdam: European Association for International Education Publications.

289. Knoll, S. (2008). Cross-business synergies: a typology of cross-business synergies and a mid-range theory of continuous growth synergy realization. Gabler Verlag. 389 p.

290. Kock, N. (2020). WarpPLS user manual: Version 70. ScriptWarp Systems.

291. Koschatzky, K., Stahlecker, T. (2010). The changing role of universities in the German research system: engagement in regional networks, clusters and beyond. Working Papers Firms and Region. R2/2010, Fraunhofer Institute for Systems and Innovation Research (ISI).

292. Kovtun, O., Lutsiak, V., Ostapchuk, A., Lavinska, D., Sieriebriak, K., Kononenko, A., Bebko, S. (2021). Contemporary Management of University's Strategic Development: the Case Study on Ukrainian Universities. *International Journal of Computer Science and Network Security*, 21(12), 269–279.

293. Kuzmenko, O. V., Drozd, O. Yu., Chorna, V. H. (2018). Financial control as economic countering corruption in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*, Vol. 4 (2018), No. 4, p. 203–209. DOI: <http://dx.doi.org/10.34033/2134-8960/2018-4-4-203-209>.

294. Kvita, G., Bebko, S., Shikovets, C. (2021). The system and situational models of business activity. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*, 5(32), 90-95.

295. Lange, T. (2009). Public funding of higher education when students and skilled workers are mobile. *FinanzArchiv: Public Finance Analysis*, 65(2), 178–199.

296. Larner (2015). Globalising knowledge networks: Universities, diaspora strategies, and academic intermediaries. *Geoforum*, 59, 197-205.

297. Lata, R., Proff, S., Brenner, T. (2018). The influence of distance types on co-patenting and co-publishing in the USA and Europe over time. *The Annals of Regional Science*, 61(1), 49–71. <https://doi.org/10.1007/s00168-017-0857-y>.

298. Laws and policies. Ministry of Education of PRC. URL: http://en.moe.gov.cn/documents/laws_policies/

299. Layton, R. A. (1997). The strategic significance of interuniversity linkages. *International Conference in Interuniversity Cooperation and Exchange*, Peking University, 20-22 August 1997, Beijing, China.

300. Le Ha, P. (2013). Issues surrounding English, the internationalisation of higher education and national cultural identity in Asia: A focus on Japan. *Critical Studies in Education*, 54(2), 160–175.

301. Leech, N. L., Barrett, K. C., Morgan, G. A. (2014). *IBM SPSS for Intermediate Statistics: Use and Interpretation*. Routledge: London, UK.

302. Luijten-Lub, A., van der Wende, M., & Huisman, J. (2005). On cooperation and competition: A comparative analysis of national policies for internationalisation of higher education in seven European countries. *Journal of Studies in International Education*, 9(2), 147–163.

303. Magagula, C. M. (2005). The benefits and challenges of cross-border higher education in developing countries. *Journal of Higher Education in Africa/RESA*, 3(1), 29–49.

304. Manuel, F. (1956). *The New World of Henri Saint-Simon*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press. 433 p.

305. Margasova V. H. (2022). Toolkit for managing joint cooperative institutions of higher education in wartime conditions. *Журнал стратегічних економічних досліджень*, 4(9), 8–13. DOI: 10.30857/2786-5398.2022.4.1.

306. Marotta, D. & Mark, M. & Blom, A. Thorn, K (2007). Human capital and university–industry linkages’ role in fostering firm innovation: an empirical study of Chile and Colombia. Policy Research Working Paper Series 4443.

307. Maslen, G. (1997). New era as rivals forge strategic alliance. *Campus Review*, November 19-25.

308. McBurnie, G., & Ziguras, C. (2007). *Transnational education: Issues and trends in offshore higher education*. 1st ed. London and New York: Routledge.

309. Michkivskyy, S., Naholiuk, O., Shkoda, M., Voronko-Nevidnycha, T., Bebko, S., Biliavska, L. (2021). Support for innovative entrepreneurship and inclusive education as a basis for strategic economic management in the context of sustainable development. *Laplace En Revista*, 7(3B), 621-627.

310. Mingji, J., Ping, Z. (2014). Research on the patent innovation performance of university–industry collaboration based on complex network

analysis. *Journal of Business-to-Business Marketing*, 21(2), 65–83.
<https://doi.org/10.1080/1051712x.2014.903454>.

311. Ministry of Education of the People's Republic of China. Education Cooperation with European Countries. URL: http://en.moe.gov.cn/cooperation_exchanges/201506/t20150626_191370.html.

312. Minogue, K. R. (1973). *The concept of a university*. Berkeley, Calif.: University of California Press. 231 p.

313. Mohrman, K., Ma, W., & Baker, D. (2008). The research university in transition: The emerging global model. *Higher Education Policy*, 21(1), 5–27.

314. Mowery, D. C., Nelson, R. R., Sampat, B. N., & Ziedonis, A. A. (2001). The growth of patenting and licensing by U.S. universities: An assessment of the effects of the Bayh–Dole act of 1980. *Research Policy*, 30(1), 99–119.

315. Muscio, A., Vallanti, G. (2014). Perceived obstacles to university–industry collaboration: Results from a qualitative survey of Italian academic departments. *Industry and Innovation*, 21(5), 410–429.
<https://doi.org/10.1080/13662716.2014.969935>.

316. Nishimura, J., Okamuro, H. (2010). R&D Productivity and the organization of cluster policy: an empirical evaluation of the industrial cluster project in Japan. DRUID Working Papers 10–06, DRUID, Copenhagen Business School, Department of Industrial Economics and Strategy/Aalborg University, Department of Business Studies.

317. Norman, R. (2001). *Service Management: Strategy and Leadership in Service Business*. 3rd Edition. January 2001. P. 256.

318. Numprasertchaia and Igel (2005). Managing knowledge through collaboration: Multiple case studies of managing research in university laboratories in Thailand. *Technovation*, 25, 1173–1182.

319. Owen, R. (1813). *A New View of Society: Or, Essays on the Principle of the Formation of the Human Character, and the Application of the Principle to Practice*. Cadell and Davies, Strand, 23 p. URL:

<https://books.google.com.ua/books?id=sk9gn>

QEACAAJ&printsec=frontcover&hl=uk#v=onepage&q&f=false.

320. Parkhe, A. (1993). Strategic alliance structuring: A game theoretic and transaction cost examination of interfirm cooperation. *The Academy of Management Journal*, 36(4), 794–829. <https://doi.org/10.2307/256759>.

321. Philbin, S. P. (2010). Developing and managing university–industry research collaborations through a process methodology/industrial sector approach. *Journal of Research Administration*, 41(3), 51–68.

322. Porter, M. E., Kramer, M. R. (2006). Strategy and Society: The Link Between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility. *Harvard Business Review*, December 2006, P. 78–92.

323. Prem (2014). Identifying international research cooperation capabilities in information and communication technologies. *Science and Public Policy*, 41, 658-672

324. QS World University Rankings <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2022>.

325. Radosevic, S. (2014). Technology Upgrading and RTD Challenges in Western Balkan Region: Issues and Policy Options. In: Marinkovic, I., Dall, E. (eds.). *R&D and Innovation in Western Balkans. Moving Towards 2020* (pp. 58–65). Centre for Social Innovation: Vienna, Austria.

326. Raymond, E. (2018). An Elaboration of the Administrative Theory of the 14 Principles of Management by Henri Fayol. Department of Business & Public Administration, Southern University at New Orleans USA. 47 p.

327. Reilly, W. J. (1945). *The Law Of Intelligent Action: Applied in Business Relations*. Harper & Brothers; 1st edition. 125 p.

328. Ringle, C. M., Wende, S., Becker, J. M. (2015). *SmartPLS, SmartPLS GmbH, Boenningstedt*.

329. Rogowski, J. (1990). Modele miękkie. Teoria i zastosowanie w badaniach ekonomicznych [Soft models. Theory and application in economic studies]. Wydawnictwo Filii UW w Białymstoku.

330. Ruiz-Mallén, I., Heras, M. (2020). What Sustainability? Higher Education Institutions' Pathways to Reach the Agenda 2030 Goals. *Sustainability*, 12, 1290.

331. Ryan, L. (2009). Exploring the growing phenomenon of university–corporate education partnerships. *Management Decision*, 47(8), 1313–1322. <https://doi.org/10.1108/00251740910984569>.

332. Sadlak, J. (1998). Globalization and concurrent challenges for higher education. In: P. Scott (ed.), *The globalization of higher education* (pp. 101-107). Buckingham, UK: Open University Press and Society for Research Into Higher Education.

333. Salimi, N., Rezaei, J. (2016). Measuring efficiency of university–industry PhD projects using best worst method. *Scientometrics*, 109(3), 1911–1938.

334. Scott, P. (1998). Massification, internationalisation and globalisation. In: P. Scott (ed.), *The globalisation of higher education* (pp. 108-129). Buckingham, UK: Open University Press and Society for Research Into Higher Education.

335. Șerbănică, C. (2011). A cause and effect analysis of university: Business cooperation for regional innovation in Romania. *Theoretical and Applied Economics*, 10(563), 29–44.

336. Shcherbak, V., Ganushchak-Yefimenko, L., Shatska, Z., Radionava, N., Danko, Y., Yatsenko, V. (2022). Using the model of benchmarking of educational services in a socially responsible education-innovation cluster during the covid-19 pandemic. *International Journal of Instruction*, 15(2), 951–966. <https://doi.org/10.29333/iji.2022.15252a>.

337. Shikovets, C., Kvita, G., Bebko, S. (2022). Digital management technologies in the condition of sustainable development. *Transformation of*

economy, finance and management in modern conditions: Scientific monograph (pp. 634–656). Riga, Latvia: Baltija Publishing.

338. Shtefan, L. (2019). Інноваційне середовище сучасного закладу вищої освіти як об'єкт конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг. *Problems of Engineer-Pedagogical Education*, (62).

339. Spencer-Oatey, H. (2013). Maximizing the benefits of international education collaborations: Managing interaction processes. *Journal of Studies in International Education*, 17(3), 244–261.

340. Suurna, M., Kattel, R. (2010). Europeanization of innovation policy in Central and Eastern Europe. *Sci. Public Policy*, 37, 646–664.

341. Teachers Law of the People's Republic of China. URL: http://en.moe.gov.cn/Resources/Laws_and_Policies/201506/t20150626_191389.html.

342. The World Bank. Tertiary education. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/tertiaryeducation>.

343. Tria, D., Lefons, E., Tangorra, F. (2012). Research Data Mart in an Academic System. *2012 Spring Congress on Engineering and Technology* (pp. 1–5). <https://doi.org/10.1109/SCET.2012.6341952>.

344. Urry, J. (1998). Contemporary transformation of time and space. In: P. Scott (ed.), *The globalisation of higher education*. Buckingham, UK: Open University Press and Society for Research into Higher Education.

345. Valentin, F., Jensen, R. (2007). Effects on academia–industry collaboration of extending university property rights. *The Journal of Technology Transfer*, 32(3), 251–276.

346. van der Wende, M. (2001). Internationalisation policies: About new trends and contrasting paradigms. *Higher Education Policy*, 14(3), 249–259.

347. van der Wende, M. (2007). Internationalization of higher education in the OECD countries: Challenges and opportunities for the coming decade. *Journal of Studies in International Education*, 11(3–4), 274–289.

348. Vitkovskiy, Y. (2022). Modeling of management mechanisms of cooperative institutions of higher education. *Management*, 1(35): 103–111. <https://doi.org/10.30857/2415-3206.2022.1.8>.

349. Wagner, W. E., III. (2019). *Using IBM SPSS Statistics for Research Methods and Social Science Statistics*. Sage Publications, New York, NY, USA.

350. Williams, T. R. (2005). Exploring the impact of study abroad on students' intercultural communication skills: Adaptability and sensitivity. *Journal of Studies in International Education*, 9(4), 356–371.

351. Wold, H. (1980a). Model construction and evaluation when theoretical knowledge is scarce. In: W. J. Kmenta & J. B. Ramsey (eds.), *Evaluation of econometric models* (pp. 47–74). Academic Press.

352. Wold, H. (1980b). Soft modelling: intermediate between traditional model building and data analysis. Banach Centre Publication. <https://doi.org/10.4064/-6-1-333-346>.

353. Wold, H. (1982). Soft modeling: The basic design and some extensions. In: K. G. Joreskog & H. O. A. Wold (eds.), *Systems under indirect observations: Part II* (pp. 1–54). North-Holland.

354. Xia, G., Xi, G., Jiancheng, G. (2014). An analysis of the patenting activities and collaboration among industry–university–research institutes in the Chinese ICT sector. *Scientometrics*, 98(1), 247–263. <https://doi.org/10.1007/s11192-013-1048-y>.

355. Zakharin, S., Viblyi, P., Bebko, S., Nahorna, N., Alosyn, S. (2020). New Statistical and Econometric Approaches to Assessing Financial Processes (Banking Sector, Public Debt, Financial Management). *International Journal of Industrial Engineering and Production Research*, 31(4), 609–624.

356. 中国教育体系（高等教育） Система освіти в Китаї (вища освіта).
URL: <http://www.education-medelle.com/articles/visschee-obrazovanie-v-kitae.html> [In Chinese].

ДОДАТКИ

Додаток А

**РЕГІОНАЛЬНИЙ ФОНД ПІДТРИМКИ
ПІДПРИЄМНИЦТВА В МИКОЛАЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ**Вих. № 138-4 від 13. 12 2021 року**ДОВІДКА**

щодо використання результатів та окремих пропозицій,
викладених у дисертації Бебко Світлани Вікторівни, поданої на здобуття наукового
ступеня доктора економічних наук

В результаті наукової, навчальної та практичної співпраці Регіонального фонду підтримки підприємництва в Миколаївській області та Київським національним університетом технологій та дизайну, отримані дані досліджень Бебко Світлани Вікторівни були використані в навчально-консультаційній роботі Регіонального фонду підтримки підприємництва в Миколаївській області.

Запропонована у дисертації Бебко С.В. концепція кооперації закладів вищої освіти, громадських організацій, державних органів влади, підприємств та інших учасників ринку, що сприяють розвитку глобальної конкурентоспроможності, розглянута спеціально створеною робочою групою установи.

За результатами обговорення визначено, що окремі пропозиції Бебко С.В. мають важливе значення для поглиблення кооперації між установою та закладами вищої освіти на державному та міжнародному рівні з метою обміну досвідом, проведення спільних заходів, лекцій та семінарів. Інноваційні пропозиції авторки щодо інструментів консолідації закладів вищої освіти, громадських організацій, підприємств та державних органів влади в межах освітніх кластерів знайшли своє практичне значення в процесі консультативної підтримки обґрунтування стратегій розвитку об'єднаних територіальних громад України.

Довідка видана без фінансових зобов'язань установи перед автором.

Директор Регіонального фонду підтримки
підприємництва в Миколаївській області

В. Б. Євсєєв

**ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ АГРОПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ**

вул. Міщенка, 2, м. Полтава, 36011, тел.: (+38 0532) 60-76-06, 60-31-10 тел./ факс: (+38 0532) 56-92-53,
E-mail: gol_apc@adm-pl.gov.ua Web: http://www.apk.adm-pl.gov.ua, Код ЄДРПОУ 00732619

13.12.2021 № 12.1-24/105 На № _____ від _____

ДОВІДКА

**щодо використання результатів та окремих пропозицій,
викладених у дисертації Бебко Світлани Вікторівни з
проблематики удосконалення системи вищої освіти,
поданої на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук**

Питання розробки механізму управління кооперацією закладами вищої освіти на національному та міжнародному рівнях є актуальним при виробленні державної політики регулювання розвитку вищої освіти та у процесі організації співробітництва органів державної влади та місцевого самоврядування з закладами вищої освіти.

При глибинному дослідженні пропозицій, викладених в дисертації, особливу цінність для керівництва Департаменту агропромислового розвитку Полтавської обласної державної адміністрації представляє деталізація процедури залучення органів державної влади та місцевого самоврядування в освітній кластер, визначення необхідних компетенцій працівників для реалізації інноваційно-освітньої діяльності та конкретизація напрямів кооперації органів державної влади та місцевого самоврядування з національними та іноземними закладами вищої освіти. Зазначені пропозиції використані в діяльності департаменту при формуванні стратегії поглиблення, розширення і стимулювання інноваційно-освітньої діяльності та при налагодженні кооперації з закладами вищої освіти.

Директор Департаменту

Сергій ФРОЛОВ

Жанна Малохліб (0532) 607653

Podhájska, Slovak Republic 09.09.2022

**About implementation
results of the dissertation work**

**Help on implementation of results
dissertation research**

Bebko Svitlana on the topic:

**"Management mechanism of cooperation of higher education institutions
for the development of global competitiveness"**

The certificate was issued to Svitlana Bebko, who obtained the scientific degree of Doctor of Economic Sciences, that the scientific provisions of the dissertation research, namely, a well-founded system of assessing the socio-economic efficiency of the management mechanism of the cooperation of higher education institutions for the development of global competitiveness, integrated into the educational system of the academy, is based on the main provisions international cooperation in the field of higher education in compliance with the principles of globalization, internationalization, massification and marketization and assessment of factors ensuring social and economic efficiency: the level of achievement of missions and goals; level of complementarity and coordination of partners' actions; use of human capital; coherence of the elements of the institutional network of project implementation; estimates of time and resources spent; development of communication; the possibility of implementing organizational strategies, organizational structures, the appropriate level of management; personnel, financial resources and support services.

Sincerely,

Josef ZATKO

President of European institute of
further education, Dr.h.c. mult. JUDr.,
Ph.D., LL.M., MBA, Honor. Prof. mult.

Adresa:
Za Humnami č. 508/28
941 48 Podhájska

IČO: 42334390
DIČ: 2023768912

Kontakt:
+421 905 450 765
eidv@eidv.eu
www.eidv.sk

Bankové spojenie:
Číslo účtu: 4022107085/7500
IBAN: SK43 7500 0000 0040
22107085
SWIFT: CEKOSKBX

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ**

вул. Немировича-Данченка, 2, м. Київ, 01011, тел./факс: 280-05-12, тел. 256-84-23
E-mail: knutd@knutd.edu.ua Web: http://www.knutd.edu.ua Код ЄДРПОУ 02070890

21.06.2022 № 05-05/678

На № _____ від _____

*Про впровадження
результатів дисертаційної роботи*

**Довідка про впровадження результатів
дисертаційного дослідження
Бєбко Світлани Вікторівни на тему:
«Механізм управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку
глобальної конкурентоспроможності»**

Довідка видана здобувачу наукового ступеню доктора економічних наук Бєбко Світлані Вікторівні в тому, що наукові положення дисертаційного дослідження в частині запропонованих методологічних положень управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти, які базуються на максимізації ресурсної взаємодоповнюваності і мінімізації інституційної несумісності досліджено в рамках наукової тематики: «Методологічні засади інноваційно-інтеграційного розвитку підприємницьких закладів вищої освіти» (номер державної реєстрації 0121U109411);

«Стратегічні вектори управління інноваційним розвитком інтегрованих структур бізнесу» (№ державної реєстрації 0120U103265) розроблено науково-організаційний підхід до формування передових механізмів управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти із врахуванням особливостей міжнародної кооперації;

«Детермінанти трансформації економіки України в контексті реалізації Цілей сталого розвитку (макро-, мезо- та мікрорівень)» (№ державної реєстрації 0120U103028) сформовано напрями розвитку системи емпіричних доказів переваг переходу від кооперації до транснаціонального партнерства закладів вищої освіти відповідно до досягнутого рівня соціально-економічної ефективності механізму управління на макро-, мезо та мікрорівнях.

Теоретичні результати дослідження використано в освітньому процесі Київського національного університету технологій та дизайну МОН України, зокрема, під час розроблення та викладання навчальних дисциплін «Міжнародні економічні відносини» та «Міжнародні господарські операції».

Проректор з
наукової та інноваційної діяльності
д.е.н., проф.

Людмила ГАНУЦАК-ЄФІМЕНКО

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І
НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

вул. Шевченка, 95, Чернігів, 14035,
Україна

тел. +38(0462) 665-103;
факс +38(0462) 665-105
E-mail: cstu@stu.cn.ua
www.stu.cn.ua
Код ЄДРПОУ 05460798

MINISTRY OF EDUCATION AND
SCIENCE OF UKRAINE

CHERNIHIV POLYTECHNIC
NATIONAL UNIVERSITY

95, Shevchenko str., Chernihiv, 14035,
Ukraine

19.09.2022 № 202/СЗ-1531/ВС

На № _____ від _____

**Про впровадження
результатів дисертаційної роботи**

**Довідка про впровадження результатів
дисертаційного дослідження
Бєбко Світлани Вікторівни на тему:
«Механізм управління кооперацією закладів вищої освіти для
розвитку глобальної конкурентоспроможності»**

Довідка видана здобувачу наукового ступеню доктора економічних наук Бєбко Світлані Вікторівні в тому, що наукові положення дисертаційного дослідження в частині розробленого механізму управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти, який базується на максимізації ресурсної взаємодоповнюваності і мінімізації інституційної несумісності, та головна мета якого полягає у забезпеченні розвитку кооперації міжнародних закладів вищої освіти як напряму підвищення ефективності діяльності ЗВО за трьома сферами (освіта, дослідження, трансфер технологій) для розвитку глобальної конкурентоспроможності. У запропонованому механізмі було враховано особливості міжнародної кооперації, які можуть вплинути на ефективність міжнародної діяльності ЗВО; типи механізмів, які можуть бути прийняті у кооперації міжнародних закладів вищої освіти з метою підвищення їх ефективності; якість управління відносинами як проміжної змінної, здатної впливати на загальну результативність від кооперації; потенційну результативність функціонування такого механізму як інструментарій розвитку глобальної конкурентоспроможності ЗВО.

Наукові пропозиції Бєбко Світлани Вікторівни в частині створення синергетичного ефекту консолідації та диверсифікації ресурсів при реалізації механізму управління кооперацією закладів вищої освіти розглянуто в НУ «Чернігівська політехніка» для розвитку конкурентоспроможності освітніх послуг та втілюються у: 1) забезпечення сталого розвитку якості вищої освіти на засадах дотримання людської гідності, свободи, демократії, рівності,

верховенства закону та поваги до прав людини, у тому числі прав осіб, що належать до меншин; 2) забезпечення розвитку людського потенціалу забезпечення гендерної рівності, інклюзивності та справедливості надання послуг вищої освіти в умовах кооперації; 3) кооперацію досліджень та інновацій у міжнародних закладах вищої освіти, особливо пов'язаних з «зеленим» та цифровим переходом суспільства; 4) формування транснаціональних ексклюзивних компетенцій майбутніх фахівців за рахунок отримання наскрізних навичок, що сприяють підприємництву, інноваціям та творчості; 5) забезпечення міжнародної студентської та викладацької освітньої та науково-дослідної мобільності; 6) залучення всіх рівнів стейкхолдерів до підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності.

З повагою

**Проректор з науково-педагогічної
роботи та соціального розвитку**

О.Є. Мельник

聯唐

LIANTANG

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження на тему:
**«МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ КООПЕРАЦІЄЮ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЛЯ
РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ»**

Бєбко Світлани Вікторівни

Довідка видана докторантці Бєбко Світлані Вікторівні у тому, що у дисертації «Механізм управління кооперацією закладів вищої освіти для розвитку глобальної конкурентоспроможності» досліджено теоретичні засади розвитку системи емпіричних доказів переваг переходу від кооперації до транснаціонального партнерства закладів вищої освіти, на прикладі аналізування досвіду Технологічного університету Цілу Китайської народної республіки. На основі цього розроблено науково-методичні положення забезпечення управління розвитком кооперації міжнародних закладів вищої освіти, які базуються на виокремлених ключових сферах та стратегічних можливостях від кооперації міжнародних закладів вищої освіти, на прикладі аналізування досвіду Технологічного університету Цілу, що дозволяє виокремити економічне зростання як непряму економічну вигоду від транснаціональної співпраці, яка може бути результатом збільшення та покращення запасів людського капіталу завдяки вищій якості освіти, технологічних інновацій, кількісному та якісному зростанні фундаментальних та прикладних досліджень та забезпечувати ефективність міжнародної діяльності

З повагою.

聯唐

地址：北京市亦庄国家经济技术开发区 锋创科技园6号楼904室100176

AKADEMIA WSB

ul. Ciepłaka 1c
41-300 Dąbrowa Górnicza
Tel. 32 262 28 05

-3-

REFERENCE

on the implementation of the dissertation research results on the topic:
**"THE MECHANISM OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS COOPERATION
 MANAGEMENT FOR THE DEVELOPMENT OF GLOBAL COMPETITIVENESS"**

Bebko Svitlana Viktorivna

The reference was issued to doctoral student Bebko Svitlana Viktorivna in that in the dissertation "The mechanism of higher education institutions cooperation management for the development of global competitiveness " an economic-probabilistic model for evaluating the socio-economic efficiency of the mechanism of higher education institutions cooperation managing for the development of global competitiveness was developed. It's based on ensuring international cooperation in the field of higher education in compliance with the principles of globalization, internationalization, massification and marketization and evaluating the factors of ensuring socio-economic efficiency: the level of achievement of missions and goals; level of complementarity and coordination of partners' actions; use of human capital; coherence of the elements of the institutional network of project implementation; estimates of time and resources spent; development of communication; the possibility of implementing organizational strategies, organizational structures, the appropriate level of management; personnel, financial resources and support services.

This provides an opportunity to justify the system of appropriate measures to increase the level of cooperation efficiency in the long term, to review the system of ensuring the quality of education, the network work of higher educational institutions and R&D as a whole, and is interesting for consideration and implementation in the practice of the WSB University.

Sincerely
Rafał REBILAS
 Vice Rector of the WSB University

Deputy Rector
 for International Cooperation

 Rafał Rebilas, Ph.D.

41-300 Dąbrowa Górnicza, ul. Ciepłaka 1c
 tel.: +48 32 295 93 00, faks +48 32 295 93 44
 e-mail: info@wsb.edu.pl, akademiawsb.edu.pl

ING Bank Śląski SA o. Dąbrowa Górnicza
 nr 64 1050 1272 1000 0008 0063 3554
 REGON 272653903, NIP 629 10 88 993

Вихідні дані для проведення кластерного аналізу закладів вищої освіти

ЗВО	Показники											
	S1	S2	S3	O1	O2	O3	W1	W2	W3	T1	T2	T3
Київський національний університет технологій та дизайну	0,576	0,289	0,386	-1,558	-1,171	-0,748	0,726	0,599	1,505	2,459	0,576	0,289
Азербайджанський державний університет культури і мистецтв	0,860	0,826	0,073	2,171	0,073	2,938	0,893	-0,908	0,198	-0,038	0,860	0,826
Тбіліський гуманітарний навчальний університет	0,009	-0,248	-0,658	1,621	-0,065	2,252	-1,604	0,096	-1,326	-1,495	0,009	-0,248
Державний університет Акакія Церетелі, м. Кутаїсі	0,860	0,020	-0,763	0,215	2,284	0,452	0,227	0,431	1,069	-0,246	0,860	0,020
Естонський університет прикладних наук	1,144	0,289	0,073	-1,558	-1,171	0,281	0,393	0,766	-0,238	1,419	1,144	0,289
POLIARTE – Політехнічний університет прикладного мистецтва, м. Анкона, Естонія	-0,062	-1,457	-1,807	0,704	-0,065	0,966	1,225	2,775	-1,326	-1,495	-0,062	-1,457
Технологічний університет Цілу, Китайська Народна Республіка	-2,190	-0,383	-0,345	-0,580	-1,171	-0,320	-0,938	-1,410	0,416	-0,870	-2,190	-0,383
Пекінський університет технологій і бізнесу	-1,197	0,423	-0,658	-1,008	0,211	-0,748	-0,938	-0,238	-1,326	-0,454	-1,197	0,423
Балтійська міжнародна академія, Латвійська Республіка	1,002	2,303	2,893	0,154	0,695	0,966	-0,605	1,268	1,722	0,378	1,002	2,303
RISEBA Університет прикладних наук, Латвійська Республіка	0,363	-0,785	-0,345	1,010	0,972	-0,748	-0,439	-0,238	0,416	-1,078	0,363	-0,785
Університет Вітовта Магнуса, Литовська республіка	0,150	-0,785	-0,658	0,215	-0,341	0,366	0,227	-1,075	0,198	-0,454	0,150	-0,785
Технічний університет Молдови	0,009	0,289	-0,136	0,215	-0,272	-0,148	-0,938	-0,573	0,416	1,003	0,009	0,289
Державний педагогічний Університет ім. Іона Крянге, Молдова	1,356	1,363	1,431	0,582	0,004	-0,148	1,225	0,933	-0,455	0,170	1,356	1,363
Дортмундський університет прикладних наук та мистецтв, Німеччина	1,002	1,095	0,073	0,459	0,902	-0,148	1,225	1,268	0,416	-0,454	1,002	1,095
Кельцький технологічний Університет «Політехніка Свентокшиська», Польща	0,434	-1,054	-0,972	0,215	0,281	0,109	-0,772	-1,243	1,287	-0,246	0,434	-1,054
Державний університет "Люблінська політехніка", Польща	0,505	0,423	-0,136	1,376	-0,203	1,481	1,225	0,766	1,505	-0,454	0,505	0,423

Закінчення табл. К1

1	S1	S2	S3	O1	O2	O3	W1	W2	W3	T1	T2	T3
Краківська гірничо-металургійна академія, Польща	0,505	0,020	-0,867	0,337	0,073	0,195	-0,439	-0,406	-0,673	-0,662	0,505	0,020
Інститут шкіряної індустрії, Польща	0,292	-1,726	-1,181	0,704	0,695	1,052	-0,439	-0,741	-0,455	1,211	0,292	-1,726
Вища школа інформатики та мистецтва, Польща	1,214	1,498	1,640	-0,396	0,902	-0,320	-0,106	-0,406	0,634	1,211	1,214	1,498
Вища Школа Бізнесу, м. Домброва Гурніча, Польща	-1,552	0,960	1,326	0,704	0,211	-0,748	-1,437	-0,573	-1,544	-0,454	-1,552	0,960
Саутгемптонський університет, Велика Британія	-1,268	0,960	0,595	0,398	-1,171	-0,748	-1,437	-0,573	-1,762	-1,078	-1,268	0,960
Плімутський університет Маджон, Велика Британія	-1,552	-0,920	-0,449	0,215	0,073	0,109	-0,772	-1,243	-0,020	0,170	-1,552	-0,920
Університет Шеффілд Халлам, Велика Британія	-0,417	-1,457	-1,181	-0,152	-1,171	-0,748	-1,271	-0,573	-1,544	-0,870	-0,417	-1,457
Школа сучасного бізнесу у м. Белград, Сербія	-0,701	-0,248	0,595	-0,152	0,626	-0,748	-0,272	-0,071	-1,762	-0,454	-0,701	-0,248
Академія мистецтв у Банській Бистриці, Словачія	-1,552	-0,517	-0,449	0,031	-0,410	-0,662	-0,938	-1,578	0,198	-0,038	-1,552	-0,517
Технологічний університет Таджикистану	-1,481	-1,054	0,386	-0,152	-0,549	-0,748	-1,104	-0,908	-0,455	-0,870	-1,481	-1,054
Таджицький державний університет комерції	-1,268	-1,726	0,804	0,215	-0,687	0,109	-0,272	0,431	0,198	-0,454	-1,268	-1,726
Університет Насі Ваурам Вели, Туреччина	0,505	0,020	-0,867	0,337	0,073	0,195	-0,439	-0,406	-0,673	-0,662	0,505	0,020
Ушакський університет, Туреччина	0,292	-1,726	-1,181	0,704	0,695	1,052	-0,439	-0,741	-0,455	1,211	0,292	-1,726
Міжнародний Університет туризму «Шовковий шлях», Узбекистан	1,214	1,498	1,640	-0,396	0,902	-0,320	-0,106	-0,406	0,634	1,211	1,214	1,498
Ташкентський інститут текстильної та легкої промисловості, Узбекистан	-1,552	0,960	1,326	0,704	0,211	-0,748	-1,437	-0,573	-1,544	-0,454	-1,552	0,960
Технологічний університет, Чехія	-1,268	0,960	0,595	0,398	-1,171	-0,748	-1,437	-0,573	-1,762	-1,078	-1,268	0,960
Технічний університет м. Ліберець, Чехія	-1,552	-0,920	-0,449	0,215	0,073	0,109	-0,772	-1,243	-0,020	0,170	-1,552	-0,920

Джерело: розраховано автором.

СТРАТЕГІЧНА ПРАМЦЯ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НА 2022–2032 РОКИ

<p>МІСЯ (МЕТА) ВИЩОЇ ОСВІТИ – ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ, КУЛЬТУРНИЙ І ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ, ФОРМУВАННЯ ЯКІСНОГО ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ТА ВІДБУТТЯ СУСПІЛЬСТВА ДЛЯ УТВОРЕННЯ УКРАЇНИ ЯК РІВНОПРАВНОГО ЧЛЕНА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ. РОЗВУДОВИ ЕФЕКТИВНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИСОКИХ СТАНДАРТІВ ЯКОСТІ ЖИТТЯ</p>	<p>ВІЗЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ –</p>	<p>ФОРМУЄ ФАХОВІЙ ТА НАУКОВО-ОСВІТНІЙ ПОТЕНЦІАЛ КРАЇНИ ЧЕРЕЗ РЕАЛІЗАЦІЮ ЯКІСНИХ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ, ДОСЛІДЖЕННЯ І СОЦІАЛЬНІ ПРОЄКТИ</p>	<p>ІНТЕГРОВАНА У ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ТА ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПРОСТОРІ</p>	<p>ДЕМОНСТРУЄ ДИНАМІЧНИЙ РОЗВИТОК ІНСТИТУЦІЙ ТА АКАДЕМІЧНИХ СПІЛЬНОТ НА ПРИНЦИПАХ АКАДЕМІЧНОЇ СВОБОДИ, УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ АВТНОМІЇ, ДОБРОЧЕСНОСТІ ТА ІНКЛЮЗИВНОСТІ</p>	<p>Стратегічна прамця розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки</p>
<p>КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНА ТА СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНА</p>	<p>МАЄ ВИСОКУ ДОВІРУ У СУСПІЛЬСТВІ</p>	<p>ІДЕНТИФІКОВАНИ КЛЮЧОВІ ПРОБЛЕМИ (ККП), СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ (СЦП):</p>	<p>ІКП4. Євроінтеграційні прагнення, які не завжди відображаються повністю до гармонізації структури, наукової кооперації та залучення кращої практики, створення умов для інтеграції підготовки українських студентів до відкритого світу</p>	<p>ІКП5. Подальша втілення студентоцентризму, неконкурентної заробітної плати та умов праці працівників, брак універсальної підготовки у вільному складі навчальних закладів вищої освіти, невідповідності місць лідерства у формуванні людського капіталу та згуртування спільнества, в освіті, державі, що призводить до втрати знаннями вищої освіти привабливості</p>	<p>ІКП5. Подальша втілення студентоцентризму, неконкурентної заробітної плати та умов праці працівників, брак універсальної підготовки у вільному складі навчальних закладів вищої освіти, невідповідності місць лідерства у формуванні людського капіталу та згуртування спільнества, в освіті, державі, що призводить до втрати знаннями вищої освіти привабливості</p>
<p>МАС ВИСОКУ ДОВІРУ У СУСПІЛЬСТВІ</p>	<p>ІДЕНТИФІКОВАНИ КЛЮЧОВІ ПРОБЛЕМИ (ККП), СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ (СЦП):</p>	<p>ІКП3. Доступність вищої освіти часто не відповідає потребам європейських стандартів якості, створення інфраструктури та освітнього простору, базуваних освітнього процесу на наукових дослідженнях, турботою про вразливі категорії здобувачів</p>	<p>ІКП4. Євроінтеграційні прагнення, які не завжди відображаються повністю до гармонізації структури, наукової кооперації та залучення кращої практики, створення умов для інтеграції підготовки українських студентів до відкритого світу</p>	<p>ІКП5. Подальша втілення студентоцентризму, неконкурентної заробітної плати та умов праці працівників, брак універсальної підготовки у вільному складі навчальних закладів вищої освіти, невідповідності місць лідерства у формуванні людського капіталу та згуртування спільнества, в освіті, державі, що призводить до втрати знаннями вищої освіти привабливості</p>	<p>ІКП5. Подальша втілення студентоцентризму, неконкурентної заробітної плати та умов праці працівників, брак універсальної підготовки у вільному складі навчальних закладів вищої освіти, невідповідності місць лідерства у формуванні людського капіталу та згуртування спільнества, в освіті, державі, що призводить до втрати знаннями вищої освіти привабливості</p>
<p>МАС ВИСОКУ ДОВІРУ У СУСПІЛЬСТВІ</p>	<p>ІДЕНТИФІКОВАНИ КЛЮЧОВІ ПРОБЛЕМИ (ККП), СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ (СЦП):</p>	<p>ІКП2. Брак владності з боку держави та бізнесу дозволяє освітній, науковій, інноваційній діяльності з боку вищої освіти</p>	<p>ІКП3. Доступність вищої освіти часто не відповідає потребам європейських стандартів якості, створення інфраструктури та освітнього простору, базуваних освітнього процесу на наукових дослідженнях, турботою про вразливі категорії здобувачів</p>	<p>ІКП5. Подальша втілення студентоцентризму, неконкурентної заробітної плати та умов праці працівників, брак універсальної підготовки у вільному складі навчальних закладів вищої освіти, невідповідності місць лідерства у формуванні людського капіталу та згуртування спільнества, в освіті, державі, що призводить до втрати знаннями вищої освіти привабливості</p>	<p>ІКП5. Подальша втілення студентоцентризму, неконкурентної заробітної плати та умов праці працівників, брак універсальної підготовки у вільному складі навчальних закладів вищої освіти, невідповідності місць лідерства у формуванні людського капіталу та згуртування спільнества, в освіті, державі, що призводить до втрати знаннями вищої освіти привабливості</p>
<p>МАС ВИСОКУ ДОВІРУ У СУСПІЛЬСТВІ</p>	<p>ІДЕНТИФІКОВАНИ КЛЮЧОВІ ПРОБЛЕМИ (ККП), СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ (СЦП):</p>	<p>ІКП1. Недостатній рівень фінансування системи вищої освіти, управління та використання ресурсів неадекватні, недостатній рівень соціальної відповідальності, невідповідність рівноважності та автономності закладів вищої освіти повною мірою</p>	<p>ІКП2. Брак владності з боку держави та бізнесу дозволяє освітній, науковій, інноваційній діяльності з боку вищої освіти</p>	<p>ІКП5. Подальша втілення студентоцентризму, неконкурентної заробітної плати та умов праці працівників, брак універсальної підготовки у вільному складі навчальних закладів вищої освіти, невідповідності місць лідерства у формуванні людського капіталу та згуртування спільнества, в освіті, державі, що призводить до втрати знаннями вищої освіти привабливості</p>	<p>ІКП5. Подальша втілення студентоцентризму, неконкурентної заробітної плати та умов праці працівників, брак універсальної підготовки у вільному складі навчальних закладів вищої освіти, невідповідності місць лідерства у формуванні людського капіталу та згуртування спільнества, в освіті, державі, що призводить до втрати знаннями вищої освіти привабливості</p>

